

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Природничо-географічний факультет
Мелітопольський відділ Українського географічного товариства
Науково-дослідна лабораторія рекреаційної географії та туризму
Лабораторія дослідження історії Південної України

**«НАУКОВЕ СЬОГОДЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ
НАУКИ»**

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Запоріжжя, 17 листопада 2023 р)*

Запоріжжя-Мелітополь - 2023

УДК 502+338+379.85+55+91+93+94+811+327

Н 34

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол №6 від 08.12.2023 року)*

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукове сьогодні: перспективи розвитку регіональної науки» (м. Запоріжжя, 17 листопада 2023 р.) / Уклад.: Л.І. Полякова, В.В. Цибульська, О.В. Непша, І.А. Донець. Запоріжжя-Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2023. 459 с.

В збірнику представлені матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукове сьогодні: перспективи розвитку регіональної науки», яка проходила в режимі онлайн 17 листопада 2023 року. На конференції обговорювалися сучасні наукові дослідження у галузі права, історії, географії та туризму, а також фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Матеріали доповідей подано в авторській редакції. Погляд редакційної колегії збірника не завжди співпадає з позицією авторів опублікованих матеріалів. Автори повністю відповідають за наукову добротність, стилістику та орфографію, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат та інших відомостей.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ГЕОГРАФІЯ (ФІЗИЧНА, ЕКОНОМІЧНА, СОЦІАЛЬНА)

Арабаджи О.С., Донець І.А., Арсененко І.А., Варга Н.О. <i>Соціально-географічні властивості туристично-рекреаційної діяльності</i>	12
Арсененко І.А., Арабаджи О.С., Донець І.А., Горбач Я.С. <i>Деякі аспекти використання інноваційних технологій навчання в шкільному курсі «Географія. Материка та океани»</i>	17
Байтеряков О.З., Плахоття Т.А. <i>Географія автотранспортної мережі Дніпропетровської області</i>	23
Білий С.П., Скок О.О. <i>Стратегування соціально-екологічного розвитку територіальних громад</i>	26
Богославська О.В., Дерій О.В., Троцька Є.О. <i>Аналіз навчальних програм з географії Нової української школи</i>	29
Бондаренко М.О. <i>Лісові екосистеми Поділля</i>	34
Василюк Л.А. <i>Особистісно-орієнтоване навчання на уроках географії</i>	38
Вінніченко О.М., Худяков В.І., Худяков І.І. <i>Геоморфологічна будова Приазовської височини</i>	43
Гришко С.В. <i>Методичні підходи до вивчення форм рельєфу на навчальній практиці з геоморфології</i>	46
Гришко С.В., Непша О.В. <i>Значення виробничої практики у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів географії</i>	51
Димитрова Д.М., Зоркіна І.О., Циганок О.О. <i>Особливості геоморфологічної будови Північно-Західного Приазов'я</i>	54
Донець І.А., Арсененко І.А., Бальвас Л.Я., Хомотюк Ю.П. <i>Розвиток шкільної української географії у 20-30 рр. ХХ ст.</i>	57
Дорожко Г.І. <i>Формування інформаційної культури та компетенції учнів на уроках географії та в позаурочний час</i>	60
Дьячкова А.В., Дьячкова Л.І., Шквирия Н.С. <i>Особливості гідрологічного</i>	64

режиму річок басейну Азовського моря в межах території Запорізької області

- Спіфанцев Д.Е., Коваль Д.О.** *Геолого-економічна оцінка запасів лікувальних 67
грязей (пелоїдів) та ропи в Україні*
- Зав'ялова Т.В., Арапан А.П.** *Вплив воєнних дій в Україні на ґрунтовий покрив 71*
- Зав'ялова Т.В., Коломойцев Д.Д., Федотов П.М.** *Сутність та види 75
альтернативних джерел енергії*
- Кобець К.Г., Кобець І.І.** *Трансформація структури системи розселення (за 79
елементами)*
- Колісник В.В.** *Гідрогеологічні умови кар'єру «Західний» Пологівського 83
родовища каолінів та вогнетривких глин*
- Коломоєць М.Ю.** *Просторово-часові аспекти міграційних процесів та 88
формування української діаспори в світі*
- Красіна І.О.** *Перспективи розвитку вітрової енергетики України 90*
- Левада О.М., Арабаджи О.С., Непша О.В.** *Місце картографічних 94
компетенцій в сучасному курсі шкільної географії*
- Луковецька Т.О., Щукіна М.О., Фурса В.О.** *До питання про причини 97
трудової міграції в Україні*
- Малиновська Д.М.** *Ландшафта структура національного природного 100
парку «Синевир»*
- Малуєв М.М., Хиба І.А., Шепітько Д.С.** *Кліматичне районування території 104
Запорізької області*
- Меліхова Т.Л.** *Трансформація міського простору України в період воєнного 107
стану*
- Мовчан А.О., Хомотюк Ю.П.** *«Єлїсеїський пегматитовий кар'єр» – 110
геологічна пам'ятка природи місцевого значення Запорізької області*
- Нейков В.І., Гріцута Є.А.** *Стан масивів поверхневих вод Одеської області у 114
басейновому розрізі*
- Непша О.В.** *Гідрогеологічні умови залягання підземних вод Молочанського 117
та Токмацького водозаборів території Запорізької області*

Нечет В.В., Дьячкова А.В. <i>Фізичні властивості чорноземних ґрунтів території Запорізької області</i>	122
Опашко Г.І. <i>Функціональне зонування території національного природного парку «Приазовський»</i>	125
Отченашенко Д.В., Цапенко М.О. <i>Неметалеві корисні копалини Запорізької області</i>	128
Прохорова Л.А., Тоцька Д.В. <i>Солотвинське родовище кам'яної солі з точки зору геолого-геоморфологічної та соціально-історичної особливостей формування соляних промислів Карпат</i>	132
Сапога Л.М. <i>Проектна діяльність на уроці географії</i>	137
Сидоренко Т.В. <i>Проектні технології в курсі шкільної географічної освіти</i>	142
Сурядна Н.М. <i>Біогеографічні наслідки впливу каховської катастрофи на фауну півдня України</i>	146
Циганок К.В. <i>Сонячна енергетика як перспективна галузь електроенергетики України</i>	151
Щукіна М.О., Луковецька Т.О., Фурса В.О. <i>Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб</i>	153

РОЗДІЛ 2. ТУРИЗМ ТА КРАЄЗНАВСТВО

Альтгайм Л.Б., Озеруга О.М. <i>Історичні та економічні передумови формування екскурсійного потенціалу міста Вараи Рівненської області</i>	157
Альтгайм Л.Б., Падух В.І. <i>Передумови та особливості діяльності санаторно-курортних закладів Івано-Франківської області</i>	161
Арсененко І.А., Арабаджи О.С., Донець І.А., Донченко Л.М. <i>Природна та культурна спадщина як важливий туристичний ресурс</i>	165
Арсененко І.А., Донець І.А., Донченко Л.М., Суворова О.В. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку ринку туристичних послуг в Україні</i>	169
Арсененко І.А., Донець І.А., Левада О.М., Малахова О.В. <i>Заклади культури та мистецтва як складова формування креативних індустрій, сфери</i>	173

гостинності та туризму

- Байтеряков О.З., Прочан Н.Є.** *Вплив природних умов і ресурсів на розвиток спортивно-оздоровчого туризму* 178
- Бейдик О.О., Арсененко І.А., Донець І.А., Донченко Л.М.** *Сучасні світові моделі ринку туристичних послуг* 182
- Бейдик О.О., Донець І.А.** *Туризм: світоглядне значення, фундаментальні ресурси, національний контекст* 186
- Беценко Т. П.** *Краєзнавчі студії у ЗВО як основа формування креативної особистості фахівця в умовах сьогодення* 192
- Донець І.А., Арсененко І.А., Хомотюк Ю.П., Вовк О.О.** *Рекреаційно-туристичний комплекс України: державне регулювання та туристична політика* 194
- Донець І.А., Арсененко І.А., Хомотюк Ю.П., Павленко Р. В.** *Військовий туризм як перспективний напрям розвитку туристичних дестинацій* 197
- Донченко Л.М., Арсененко І.А., Кузьменко О.В.** *Стан медичного туризму в Україні та його трансформація після російського вторгнення* 200
- Мовчан Р.В., Муромцева Ю.І.** *Тенденції розвитку туристичної індустрії світу* 204
- Прохорова Л.А., Непша О.В.** *Геотуристичний потенціал територій та його основні складові* 207
- Філіпенко Д.С.** *Замковий туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку* 212
- Nikitina I.P.** *Tourism in the context of globalization* 215

РОЗДІЛ 3. ПРАВО

- Бехтер А. Р., Предместніков О. Г.** *Порівняльний аналіз законодавства щодо визначення мінімальних і максимальних покарань за сукупністю кримінальних правопорушень для засуджених у різних країнах* 219
- Коверний О.О., Гавриленко Н.В.** *Права людини чи лише права озброєних* 223

конфліктів: що саме діє під час війни?

Нікітенко О. І., Журавель І. В. *Психологічна та соціальна наука у сфері* 225
забезпечення внутрішньої безпеки України

Предместніков О. Г. *Проблеми правового захисту комерційної таємниці в* 228
університетських дослідженнях

РОЗДІЛ 4. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

Снежанка Георгиева. *Ефективност на квалификационната дейност в* 233
училище – проблеми и възможности

Горбова О.А. *Особливості української революції на Мелітопольщині у часи* 240
Гетьманату

Гудзь В.В., Горілик Г.В. *Особливості визначення причин* 244

Гудзь В.В., Молчанов В.В. *Характеристика В. Волковинським* 248
повстанського «батька» у монографії «Нестор Махно: звивисті стежки
політичного авантюриста» як ознака краху більшовицької ідеологічної
парадигми

Мельніков І. В. *Поширення християнства на землі Рюгенського князівства* 252
у другій половині XII ст.

Мухін Є.А. *Донецька область: адміністративно-територіальна реформа* 257
1923- 1930 років

Пачев С.І., Данчишина Ю.О. *Особливість етнополітичної ситуації на* 261
півдні України на початку 20-х років XX ст. у контексті українізації

Періг К. Ю. *Відомості про поселення та городища Скіфів* 264

Полякова Л.І., Іржавська Л. А. *Причини економічної кризи в Китаї в XVIII* 268
ст.

Полякова Л.І., Мусна А.С. *Напрями торгівлі Київської Русі* 271

Сворак Л. М. *УГА – призабута історія братерства...* 275

Чурбанова М.Ю. *Міф та реальність: Священний загін із Фів* 280

Шкода Н. А., Горбань В.С. *Значення існування Запорізької Січі для розвитку* 283

України

Шкода Н. А., Щербатенко А. П. Білозерка – маєток херсонської гілки роду Скадовських 288

РОЗДІЛ 5. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

Безверхня Г.В., Савчук С.А., Цибульська В.В. Реалізація 292
загальнокультурних цінностей студенток у вільний час

Бондарчук Н. Я. Використання європейського досвіду в контексті 295
модернізації української системи фізичного виховання старшокласників

Войналович О.В., Савченко Т.А. Організація занять фізичного виховання зі 299
спеціальними медичними групами

Гайова О.В., Ребізант М.В. Вплив занять фізичною культурою на 302
психологічне здоров'я студентської молоді у воєнний час

Дрюков О.В. Організаційно-управлінські аспекти розвитку спорту вищих 305
досягнень у Великій Британії (зарубіжний досвід)

Ковальчук В.Я., Колодка Б.О. Засоби та методи вдосконалення техніко- 309
тактичної підготовки у футзалі

Ковальчук В.Я., Кризина Т.М. Перевірка ефективності методики 314
поєднаного розвитку фізичних здібностей і морально-вольових якостей спортсменів-початківців у процесі занять дзюдо

Ковальчук В.Я., Чарук О.В. Стан здоров'я дітей 7-10 років 317

Котова О.В., Цибульська В.В., Суханова Г.П. Професійна підготовка 322
фахівців з фізичного виховання у ЗВО: сучасний стан та перспективи підвищення якості

Левченко Н.В., Бондарчук В. А. Вікова періодизація дітей для занять 326
футболом

Мединський С.В., Кумоняєв С. Ю. Професійний саморозвиток фахівця 330
фізичного виховання як педагогічна проблема

Мединський С.В., Щирий В.В. Вимоги до педагогічного забезпечення 332

фізкультурно-оздоровчого клубу

- Мельник В., Кривошия К., Безденежних М.** *Рухливі ігри на заняттях з фізичного виховання з молодшими школярами* 335
- Мехед О. Б., Дейкун М. П.** *Вплив просвітницької діяльності фахівця з громадського здоров'я на мотивацію молоді до фізичної активності та здорового способу життя* 338
- Митчик О.П., Каденчук Д., Тимощук А.** *Оздоровлення дітей молодшого шкільного віку засобами фізичної культури* 341
- Митчик О.П., Кліш І.С., Тарасюк В.Й.** *Формування здорового способу життя студентів закладів вищої освіти* 345
- Михалевич С., Кожушок О., Троян Ю.** *Формування інтересу та позитивної мотивації до занять фізичними вправами у старшому шкільному віці* 349
- Неймет І. І., Файдевич В. В.** *Розвиток фізичної підготовленості футболістів ДЮСШ у навчально-тренувальному процесі* 352
- Олійник І. С., Кузік В. О.** *Сучасні тенденції розвитку баскетболу* 357
- Олійник І. С., Олійник М. О.** *Особливості спортивного відбору дітей до занять волейболом на етапі початкової підготовки* 360
- Олійник І. С., Тангаров С. О.** *Особливості відновлення організму спортсменів після фізичного навантаження* 363
- Поремчук А., Григор'єва А., Нікончук М.** *Волейбол у фізичному вихованні підлітків* 366
- Прилуцький С.П., Коркоц А. Б.** *Ефективність застосування методу електромагнітної терапії для профілактики та лікування масових патологій* 369
- Проценко А.А., Крамаренко О.О.** *Діяльність центральних органів влади у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту* 373
- Проценко А.А., Крупініч В.О.** *Педагогічні умови формування у школярів інтересу до занять фізичною культурою* 378
- Проценко А.А., Серета В.В.** *Психолого-педагогічна складова підготовки юних футболістів* 382

- Проценко А.А., Христовой Р.Ю.** Синергічний підхід до тренування 387
шашикістів на етапі початкової підготовки
- Радіоненко М.О.** Теорія і практика здоров'язбереження в сучасній 389
початковій школі
- Романець А.В.** Рухливі ігри – як ефективний засіб фізичного виховання учнів 393
молодших класів
- Суханова Г.П., Каменєв Д.І.** Підходи до побудови занять оздоровчим 398
плаванням дитячого контингенту
- Ткачук Є., Чміль Д., Лобачова Я.** Особливості розвитку фізичних 404
якостей унідітків на заняттях з волейболу
- Тунік Н.Ц., Бежовець А.В.** Рухливі ігри як сучасний засіб фізичного 407
виховання
- Тунік Н.Ц., Боровська Д.В.** Плавання як важливий засіб фізичного виховання 410
- Тунік Н.Ц., Діхтієвський І.Р.** Основні фактори, які аналізують біг на 413
середні дистанції
- Файдевич В.В., Буба Д.С.** Значення загальної та спеціальної фізичної 416
підготовки у боксі
- Файдевич В.В., Леоновець В.В.** Вплив тренувальних навантажень на 418
організм
- Файдевич В.В., Рябійк М.І.** Характеристика ігрових функцій і навчально- 421
тренувального процесу футбольних воротарів
- Файдевич В.В., Чичелюк М.В.** Засоби відновлення у гирьовому спорті 426
- Федоранич Р. П., Файдевич В. В.** Зміцнення здоров'я і формування здорового 431
способу життя учнів старшого шкільного віку засобами волейболу
- Христова Т.Є., Пюрко В.Є.** Оптимізація фізичної підготовленості дітей 435
середнього шкільного віку різних конституційних типів
- Христова Т.Є., Филь С.С.** Специфіка використання самостійних занять 439
фізичною культурою для зміцнення здоров'я дітей старшого шкільного віку
- Цибульська В.В., Адамовська А., Сергєєв Д., Адігезалов С.** М'язова 443
діяльність під час фізичних навантажень

- Цибульська В.В., Таранець К., Харченко С.** *Соціально-психологічні основи здорового способу життя* 449
- Шаламай А., Ляшук Р., Кузнєчіков В.** *Особливості розвитку фізичних якостей у футболістів на початковому етапі тренувань юних боксерів під час етапу початкової підготовки* 452
- Nepsha O.V.** *Influence of physical exercises on the human body* 455

РОЗДІЛ 1. ГЕОГРАФІЯ (ФІЗИЧНА, ЕКОНОМІЧНА, СОЦІАЛЬНА)

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

к. геогр. н., доцент Арабаджи О.С.

к. геогр. н., доцент Донець І.А.

к. геогр. н., доцент Арсененко І.А.

здобувачка вищої освіти, освітнього ступеня магістр спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Варга Н.О.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Туризм і відпочинок стали одними з найбільш прибуткових і розвинених секторів економіки, що позначається на соціальному та економічному розвитку різних країн і регіонів, це спричиняє створення нових робочих місць і покращення життєдіяльності населення. Туризм має широкий спектр переваг для суспільства, включаючи стимулювання галузей, пов'язаних із туризмом і відпочинком, транспортом, зв'язком, торгівлею, виробництвом сувенірів, послугами, ресторанним бізнесом, будівництвом, розвитком міжкультурної комунікації, збереженням культурної спадщини і традицій між країнами і народами, реставрація та збереження пам'яток культури та історії.

Економіка країн та регіонів значною мірою залежить від туризму та рекреаційної діяльності, що сприяє раціональному використанню та збереженню природних, інформаційних і культурно-історичних ресурсів.

Туристсько-рекреаційна діяльність (ТРД) є одним з найважливіших видів людської діяльності, яка має значний вплив на соціально-економічний розвиток територій. Вона сприяє створенню робочих місць, розвитку інфраструктури, підвищенню рівня життя населення тощо. Зазначимо, що туристично-рекреаційний потенціал (ТРП) території це присутність можливостей і ресурсів, щодо використання їх для розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Але, деякі автори наукових праць визнають потенціал комплексом пов'язаних ресурсів, які потрібні щодо

досягнення цілей. Туристично-рекреаційний потенціал – невіддільне поняття, що налічує значні детермінанти, які характеризують туристично-рекреаційну привабність регіону. Тобто принципіальним моментом у вивченні туристично-рекреаційного потенціалу території є його розгляд як системи.

Вважаємо, що найбільш завершеним є підхід науковця Н.В. Святого, згідно з яким ТРП території аналізується як сукупність 4 основних складників – природних, історико-культурних, економічних і соціальних ресурсів, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою [3].

Компонента природних ресурсів означає спроможність природних систем виробляти продукцію, потрібну людині без шкоди для себе, тобто для туризму та відпочинку. Компонента історія та культура описує можливості розвитку туризму та рекреаційної діяльності за рахунок користування історико-культурної спадщини означеної території.

Економічна компонента – складова частка господарської здатності території щодо вироблення турпродукту, що включає такі елементи, як:

- інфраструктурні – збалансовані із вимогами до виробництва туристично-рекреаційного продукту, потужності засобів розміщення та громадського харчування, відпочинку та транспорту для забезпечення необхідних умов для здійснення туристично-рекреаційної діяльності, потреби відпочиваючих і потреби мандрівників;

- фінансові складові — окреслює обсяг коштів, доступних для реалізації туристично-рекреаційної діяльності на території;

- інформаційні елементи – сукупність організаційно-технічних та інформаційних перспектив, щодо прийняття і реалізацію управлінських рішень (збір, зберігання, обробку та розповсюдження інформації про туристично-рекреаційну діяльність впливають на характер виробництва та продаж туристичних та рекреаційних послуг);

- інвестиційні складники – загальні перспективи території для інвестування у секторі туризму та рекреації;

– складники менеджменту стосуються навичок та здібностей керівників усіх рівнів для організації та створення відповідних умов щодо здатності функціонувати і розвивати туристично-рекреаційний сектор;

Соціальна складова характеризує здатність регіону відтворювати робочу силу, необхідну для розвитку туристично-рекреаційної діяльності. У цю складову входить необхідний кваліфікований персонал, здатний виконувати туристично-рекреаційну діяльність. Безперечно, туристичні ресурси (комплекс природних та антропогенних ресурсів) є підґрунтям туристично-рекреаційного потенціалу.

До туристично-рекреаційного потенціалу території належить багато різних елементів і такими показниками є природні ресурси:

– можливості природних ресурсів щодо окремих різновидів; ступінь освоєння ресурсів; рекреаційна місткість регіону;

– квота небажаного рекреаційного навантаження щодо територій та стійкість природних комплексів до навантаження.

Наприклад, до складової «інфраструктура» відносяться такі показники, як: засоби розміщення всіх категорій туристів і відпочиваючих на території; кількість місць у закладах розміщення; коефіцієнт завантаження засобів розміщення; прибуток з місця розміщення; чисельність працюючих у певній галузі; середня площа кожного закладу розміщення, м²; кількість підприємств і посадочних місць громадського харчування; товарооборот підприємств громадського харчування.

Елемент «інформація» може визначати такі показники, як: кількість ЗМІ у регіоні; законодавча база щодо використання ЗМІ; рівень розвитку ЗМІ, інформаційних систем і технологій; використання інформаційних систем суб'єктами туристично-розважальної діяльності і технічних можливостей технологій; надання спеціалізованих інформаційних продуктів для індустрії туризму.

Для складової «історико-культурна спадщина» виділено такі показники: насиченість території пам'ятками історії та культури; ступінь важливості пам'яток історії та культури (світової, державної, надбаня); необхідний і достатній час для оціночного огляду – розраховується із метою порівняння розвитку історико-

культурного туризму в різних регіонах; пам'ятки історії, культури та інших цінностей; сучасний стан і рівень охорони історичних і культурних ресурсів.

Виокремимо головні фактори оцінки всіх складників економічної складової ТРП. Для елемента «фінанси»: державні субсидії у сфері туризму і рекреації; кошти споживання туристично-рекреаційних послуг; кошти суб'єктів господарювання, які направлені на розробку та запровадження останніх технологій щодо використання турресурсів; фінансування, спрямовані на збільшення кількості туристів; показники рівня якості обслуговування. За елементом «інвестиції»: обсяг внутрішніх і закордонних інвестицій у сферу туризму та відпочинку; фактичний обсяг інвестицій і портфельних інвестицій у сферу туризму та розваг; кількість укладених договорів; сума коштів, які спрямовані на будівництво, реконструкцію та модернізацію підприємств сфери туризму тощо [1, 2, 3].

Соціально-географічні властивості ТРД відображають її вплив на суспільство та навколишнє середовище, наприклад:

- соціальний склад туристів (до складу туристів входять люди різного віку, статі, освіти, доходу та інших соціальних характеристик);
- мета подорожі (туристи можуть подорожувати з метою відпочинку, туризму, бізнесу, навчання та інших цілей);
- тривалість подорожі (тривалість подорожі може бути короткочасною, середньостроковою або довгостроковою);
- тип туристичної діяльності (туристи можуть займатися різними видами туристичної діяльності, такими як відпочинок, туризм, спорт, навчання тощо).

ТРД має значний вплив на суспільство. Вона сприяє:

- розвитку економіки (ТРД є важливим джерелом доходів для територій, на яких вона розвивається, сприяє створенню робочих місць, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня життя населення);
- зміцненню соціальних зав'язків (ТРД сприяє обміну культурами та ідеями між різними країнами та регіонами, позитивно сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння між людьми);

- покращенню здоров'я населення (ТРД сприяє фізичному та психічному здоров'ю населення, дозволяє людям відпочити від рутини, познайомитися з новими місцями та людьми).

ТРД може мати також негативний вплив на навколишнє середовище. Вона може призвести до:

- забруднення навколишнього середовища (туристи можуть залишати сміття, забруднювати воду та повітря);
- знищення природних ресурсів (пошкодження рослинності, тваринного світу та інших природних ресурсів);
- перенаселення територій (ТРД може призвести до перенаселення територій, що може негативно позначитися на навколишньому середовищі);

Соціально-географічні властивості ТРД можуть бути вивчені за допомогою різних методів, таких як:

- анкетування туристів, який дозволяє отримати інформацію про соціальний склад туристів, мету подорожі, тривалість подорожі та тип туристичної діяльності;
- аналіз статистичних даних, який дозволяє отримати інформацію про кількість туристів, обсяги туристичних витрат та інші економічні показники;
- екологічні дослідження, оцінка впливу у ТРД на навколишнє середовище.

Аналізуючи структуру туристично-рекреаційного потенціалу, можна зробити висновок, що на даному етапі суспільного розвитку існують проблеми, які пов'язані із управлінням індустрією туризму щодо ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу. Регіони нашої держави сьогодні знаходяться у важкому стані: по-перше, це збройна агресія російської федерації щодо вторгнення на територію України; по-друге, існують значні відмінності між регіонами тощо.

Таким чином, вивчення соціально-географічних властивостей ТРД є важливим для розробки ефективних стратегій розвитку ТРД, які повинні бути спрямовані на мінімізацію негативного впливу ТРД на суспільство та навколишнє середовище.

Список використаних джерел

1. Мініч І.М. Соціальні чинники і функції інфраструктури туризму: соціологічний аналіз: Автореф ... дис. канд. соц. наук.; спец. 22.00.04. Київ, 2002. 173 с.
2. Масляк М.О. Рекреаційна географія. Навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 343 с
3. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ «ГЕОГРАФІЯ. МАТЕРИКИ ТА ОКЕАНИ»

к.геогр.н., доцент Арсененко І.А.,

к.геогр.н., доцент Арабаджи О.С.,

к.геогр.н., доцент Донець І.А.,

здобувач вищої освіти ОР «магістр»

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Горбач Я.С.

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

Сучасний світ характеризується швидкими темпами розвитку науки і техніки, що ставить перед освітньою системою нові вимоги, які характеризуються переходом від традиційних до інноваційних технологій навчання. Це пов'язано з низкою факторів, зокрема, з розвитком інформаційних технологій, зміною парадигми освіти, необхідністю підготовки учнів до життя в сучасному суспільстві.

Інноваційні технології навчання - це сукупність методів, засобів і прийомів, що дозволяють підвищити ефективність і результативність навчання. Вони спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток їхніх творчих здібностей, формування ключових компетентностей.

Особливо актуальним дані питання постають в умовах впровадження реформи «Нової української школи» в тому числі і при вивченні шкільного курсу «Географія. Материка та океани». На даний курс, відповідно навчальної програми для закладів

загальної середньої освіти «Географія 6-9 класи» відводиться 70 годин, 2 години на тиждень. Програмою передбачено виконання 12 практичних робіт та проведення різноманітних досліджень. Головною метою вивчення географії у 7 класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їхню цілісність і диференціацію, про населення та його життєдіяльність у різних природних умовах. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки у житті людей і впливу суспільства на природні умови [1].

Інноваційні технології навчання в даному курсі можна використовувати для досягнення таких цілей: формування уявлень про географічний простір материків та океанів, природні та суспільні об'єкти та явища як об'єкти вивчення регіональної географії; розвиток пізнавальних інтересів і мотивації до вивчення співвідношення на Землі материків та океанів; формування критичного мислення, творчих здібностей і навичок вирішення існуючих проблем; підготовка учнів до самостійного набуття географічних знань в тому числі і про материки та океани.

До інноваційних технологій навчання, які можна використовувати в шкільному курсі «Географія. Материки та океани», належать:

Інтерактивні методи навчання, такі як дискусії, дебати, мозкові штурми, рольові ігри. Дані методи дозволяють залучити учнів до активної пізнавальної діяльності, розвивати їхні комунікативні та соціальні навички.

Інформаційні технології, такі як мультимедійні презентації, віртуальні лабораторії, інтерактивні карти. Ці технології дозволяють зробити навчання більш цікавим і пізнавальним, а також надають учням можливість самостійно здобувати знання.

Методи проектного навчання, які дозволяють учням самостійно розробляти проекти з географії. Ці методи сприяють розвитку творчих здібностей, навичок самостійного пізнання та вирішення проблем.

Впровадження інноваційних технологій у шкільний курс «Географія. Материки та океани» дозволяє: підвищити мотивацію до навчання та інтерес до предмета курсу. Інноваційні технології навчання дозволяють зробити урок географії більш цікавим і

захоплюючим, що сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання; активізувати навчальну діяльність учнів, що буде сприяти бути більш активними учасниками навчального процесу, їхньому розвитку та навчанню; забезпечити глибше та всебічне засвоєння географічних знань про материки та океани. Інноваційні технології навчання дозволяють учням краще зрозуміти та засвоїти навчальний матеріал курсу; розвивати творчі здібності учнів. Інноваційні технології навчання сприяють розвитку творчого мислення учнів, їхньої креативності та ініціативності; формувати навички самостійного пізнання. Інноваційні технології навчання дозволяють учням навчитися самостійно здобувати та осмислювати знання про материки, частини світу, океани, різні види карт.

Серед інноваційних технологій навчання, які можуть бути використані при вивченні шкільного курсу «Географія. Материки та океани», можна виділити наступні:

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). ІКТ є одними з найважливіших інноваційних технологій навчання. Вони дозволяють створювати інтерактивні навчальні посібники, віртуальні лабораторії, географічні карти та атласи, мультимедійні презентації та відеоуроки. Застосування ІКТ на уроках курсу дозволяє: наочно ілюструвати навчальний матеріал та закономірності формування природи материків та океанів; створювати умови для самостійного дослідження географічних об'єктів і явищ; підвищувати інтерес до навчання; розвивати творчі здібності учнів.

Наприклад, на уроках географії з курсу «Географія. Материки та океани» можна використовувати такі ІКТ-засоби: географічні карти та атласи, які дозволяють учням візуально сприймати географічні об'єкти та явища, показувати на картах різного масштабу материки, частини світу, океани; мультимедіапрезентації, які можна використовувати для ілюстрації навчального матеріалу та виконання інтерактивних завдань; відеоуроки, які можна використовувати для вивчення складних тем або для проведення практичних робіт; віртуальні лабораторії, які дозволяють проводити дослідження географічних об'єктів і явищ у віртуальному середовищі.

Дидактичні ігри є ефективним засобом активізації навчальної діяльності учнів. Вони дозволяють зацікавити учнів предметом, розвинути їхні пізнавальні інтереси та

здібності. На уроках шкільного курсу «Географія. Материки та океани» можна використовувати такі дидактичні ігри:

- «Географічний кросворд» – для повторення та закріплення знань про географічні об'єкти. Наприклад, води суходолу материків тропічних широт;

- «Географічна вікторина» – для перевірки знань учнів про географічні явища. Наприклад, механізм утворення стихійних явищ (вулкан, землетрус) та їх вплив на життя людей;

- «Географічний пазл» – для розвитку просторової уяви учнів. Наприклад, райони поширення пасатів, мусонів, західних вітрів помірних широт і східних полярних вітрів в межах визначених материків;

- «Географічна подорож» – для вивчення певної географічної території. Наприклад, вивчення природних унікалів Південної Америки;

- «Географічна екскурсія» – для ознайомлення учнів з географічними об'єктами на місцевості. Наприклад, найвідомішими об'єктами Євразії, які віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО.

Проектна діяльність. Проектна діяльність дозволяє учням самостійно досліджувати географічні об'єкти та явища. Вона сприяє розвитку творчих здібностей учнів, формує навички самостійного пізнання. На уроках шкільного курсу «Географія. Материки та океани» можна використовувати такі проекти: проект «Географічний атлас Євразії»; проект «Екологічний стан країн Африканського континенту»; проект «Географічний туризм в країнах Північної Америки».

Цей метод дозволяє учням: розвивати творчі здібності, придумати ідею проекту та розробити його план; розвивати навички самостійного пізнання, пошуку інформації та роботи з нею; розвивати навички вирішення проблем, оскільки вони повинні будуть знайти шляхи вирішення визначеної проблеми.

Наприклад, учитель може запропонувати учням розробити проект з вивчення впливу зміни клімату на Австралію. Учні повинні будуть провести дослідження, презентувати добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення.

Метод кейсів дозволяє учням аналізувати реальні географічні ситуації або проблеми, пов'язані з географією материків та океанів. Він сприяє розвитку критичного мислення учнів, творчих здібностей, формує навички самостійного аналізу та вирішення проблем. На уроках курсу можна використовувати такі кейси: кейс «Забруднення Світового океану»; кейс «Глобальне потепління»; кейс «Екологічна катастрофа».

Наприклад, учитель може запропонувати учням розглянути випадок забруднення Світового океану. Учні повинні будуть зібрати інформацію про дану проблему, проаналізувати її причини та наслідки, а також запропонувати шляхи розв'язання екологічних проблем та раціонального використання ресурсів Світового океану.

Метод моделювання дозволяє учням створювати моделі географічних об'єктів і явищ. Він сприяє розвитку просторової уяви, логічного мислення та математичних здібностей.

Цей метод дозволяє учням: розвивати просторову уяву як виглядає та функціонує модельований об'єкт або явище; розвивати логічне мислення, використовувати логіку для створення моделі; розвивати математичні здібності, використовувати математику для розрахунків, необхідних для створення моделі.

Наприклад, учитель може запропонувати учням створити модель клімату Південної Америки. Учні повинні будуть використовувати різні матеріали та інструменти для створення моделі, а також провести дослідження, щоб забезпечити її достовірність.

Метод проблемного навчання дозволяє учням самостійно розв'язувати географічні проблеми. Він сприяє розвитку логічного мислення учнів, формує навички самостійного пошуку знань. На уроках географії можна використовувати такі проблемні завдання: Чому на Землі існує різноманітність природних зон? Чому клімат Землі змінюється? Чому виникають природні катастрофи?

Таким чином, впровадження інноваційних технологій навчання в шкільний курс «Географія. Материки та океани» сприяє підвищенню ефективності навчання,

розвитку пізнавальних інтересів і здібностей учнів, формуванню їхньої творчої особистості, що є важливим завданням сучасної освіти.

Вибір інноваційних технологій навчання залежить від конкретних цілей і завдань уроку, вікових особливостей учнів. Важливою є підготовка вчителя до використання інноваційних технологій.

Для успішного впровадження інноваційних технологій навчання в шкільний курс «Географія. Материка та океани» вчителям необхідно: оволодіти основами інноваційних технологій навчання; розробити власні конспекти уроків з використанням інноваційних технологій, активно впроваджувати їх у навчальний процес; заохочувати учнів до самостійної роботи та творчого мислення.

Список використаних джерел:

1. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf (mon.gov.ua) (дата звернення: 11.9.2023)

ГЕОГРАФІЯ АВТОТРАНСПОРТНОЇ МЕРЕЖІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

к.геогр.н., доцент Байтеряков О.З.

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Плахоття Т.А.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Важливою географічною характеристикою автотранспортної мережі є її конфігурація. Саме вона визначає потенційну доступність окремих об'єктів і ділянок території, географію та зручність маршрутів автоперевезень. Конфігурація автотранспортної мережі залежить від площі і конфігурації території, її рельєфу, наявності чи відсутності природних або інших перешкод, особливостей регіональної системи розселення, транспортно-географічного положення території.

На конфігурацію автотранспортної мережі Дніпропетровської області впливали втягнута з заходу на схід форма території, рівнинний рельєф, наявність суттєвої

перешкоди у вигляді великої річки Дніпро, що перетинає область у центральній частині з північного заходу на південний схід, розташування обласного центру у центральній частині території, щільна, з великою кількістю населених пунктів система розселення.

Аналіз автотранспортної мережі Дніпропетровської області свідчить, що її каркас має радіальну конфігурацію. Центром цієї мережі є обласний центр м. Дніпро, саме від нього в усі боки розходяться шість радіальних промінів, що складаються з трьох головних і трьох другорядних доріг. Більшість з зазначених автомобільних доріг мають статус міжнародних або національних. Така конфігурація дозволяє достатньо раціонально забезпечувати автотранспортну доступність всієї області. При цьому зручність центру автотранспортної мережі у м. Дніпро пов'язана не лише з тим, що він є обласним адміністративним центром, але й з його центральним розташуванням, а також наявністю в ньому мостової переправи через р. Дніпро, що зв'язує лівобережну і правобережну частини Дніпропетровщини. Також переправа через Дніпро сприяє прокладанню транзитних автомобільних доріг.

У широтному напрямку посередині Дніпропетровської області проходить автомагістраль Кривий Ріг – Дніпро – Павлоград – Слов'янка. Ця дорога зв'язує область з Миколаївською областю на заході і з Донецькою на сході. Цікаво, що автомагістраль за конфігурацією нагадує велику дугу і фактично повторює північні та південні контури області. Значення даного шляху полягає також в тому, що він перетинає шість з сьомі адміністративних районів області. У транзитно-географічному плані ця магістраль є частиною міжнародної дороги М04 (Е50), яка на ділянці між Кривим Рогом і Дніпром повертає на Божедарівку і далі на П'ятихатки та сполучає область з Кіровоградською областю. Ділянка траси від цієї дороги до Кривого Рогу представлена національною дорогою Н11.

У північному напрямку від м. Дніпро спрямована місцева дорога на Магдалинівку, однак на її шляху не багато населених пунктів. Тому основне значення мають автодороги північно-східного і північно-західного напрямків. Північно-східний напрямок забезпечує ділянка міжнародної автодороги М18 (Е105). Вона

сполучає обласний центр з великим містом Новомосковськ і далі прямує через с. Перещепине до Харківської області.

У північно-західному напрямку від обласного центру йдуть два автомобільних шляхи. По лівобережжю паралельно Дніпру йде національна дорога Н31, яка сполучає Дніпро з Горяннівським (фактично на околиці міста), Петриківкою, потім з Могилівим, Китайгородом та Царичанкою, розташованими біля північної межі області і далі уходить у Полтавську область. Також на північний захід по правобережній частині Дніпропетровщини прямує національна автодорога Н08. Вона з'єднує Дніпро з великим містом Кам'янське, далі з Новомиколаївкою, Пушкарівкою, Верхньодніпровськом, Мишуриним Рогом і потім сполучає обласний центр з Кіровоградською областю. При цьому дорога проходить майже вздовж правого берега Дніпра. Наявність двох паралельних шляхів одного, північно-західного напрямку, що проходять відносно неподалік одна від одної пояснюється розмежуванням території в цієї частині великою річкою Дніпро і, відповідно, складністю будівництва мостових переправ. Тому саме ці, зазначені автодороги обслуговують обидві частини області.

Зв'язок обласного центру зі східною частиною області забезпечує ділянка міжнародної автодороги М04 (Е50). Ця дорога у вигляді великої дуги перетинає Територію Новомосковського, Павлоградського і Синельниківського районів і далі сполучає Дніпропетровську область з Донецькою. Важливою особливістю цієї магістралі є те, що вона проходить через такі районні центри як Новомосковськ і Павлоград, а також через цілу низку сільських населених пунктів. При цьому Павлоград, розташований на цієї автодорозі фактично відіграє роль автотранспортного вузла. Від нього відходять автодороги на північ та південь. На північ від Павлограду прямує регіональна автодорога Р51, яка через Вербки та Юр'івку сполучає його на лише з північною частиною району, але й з Харківською областю. У південному напрямку від Павлограду йде місцева дорога, яка через Троїцьке, Васильківку та Покровське перетинає південну частину Павлоградського району і весь Синельниківський район з півночі на південь та сполучає їх з Запорізькою областю. Фактично цей автошлях забезпечує доступність

найвіддаленішої південно-східної частини області та є основою для формування місцевої автотранспортної мережі.

Південний напрямок від обласного центру забезпечують дві автодороги, що проходять по лівобережній і по правобережній частині області. На лівобережжі південний шлях представлений ділянкою міжнародної автодороги М18 (Е105). Однак ця дорога йде не безпосередньо від м. Дніпро, а від м. Новомосковськ, який знаходиться у безпосередній близькості від обласного центру. Завдяки такому розташуванню дорогу можна вважати такою, що належить до обласного центру. Від Новомосковська дорога йде на південь і з'єднує Дніпро не лише з південною частиною Дніпропетровської області, але й далі з Запоріжжям і взагалі півднем України. Ще важливий момент, що коротке відгалуження від цієї траси йде до районного центру Синельникове і тим самим забезпечує його зв'язок з обласним центром. Цікаво, що у північному напрямку, як зазначалось, ця міжнародна траса зв'язує Дніпро з Харківською областю.

На правобережжі Дніпропетровщини від обласного центру на південь йде регіональна автодорога Р73, що сполучає його з райцентром Нікополем. Дорога перетинає південну частину Дніпровського району, невеликою ділянкою заходить у Запорізьку область і далі з півночі на південь перетинає весь Нікопольський район. Тобто фактично ця автомагістраль є каркасом для всієї автотранспортної мережі півдня правобережної частини області. От Нікополя ще йде автодорога до Кривого Рогу, завдяки якій фактично закріплюється майже весь південний захід Дніпропетровської області.

Системоутворюючим автотранспортним вузлом південно-західної частини Дніпропетровської області є Кривий Ріг. Від нього в усі боки радіально і відносно рівномірно розходяться шість автодоріг. Фактично вони забезпечують зручну доступність до всієї системи розселення цієї частини області і є каркасом для формування локальної автотранспортної мережі.

Таким чином, можна зазначити, що каркас автотранспортної мережі Дніпропетровської області має радіальну конфігурацію з центром у м. Дніпро. Завдяки витягнутої у широтному напрямку формі області радіальні промені мають

відповідну довжину. На широтних променях мережі розташовані додаткові транспортні вузли, які забезпечують більш раціональний доступ до периферійних частин області. На західному промені автотранспортним вузлом є Кривий Ріг з шістьма дорогами, що радіально розходяться від нього. На східному транспортному промені роль автотранспортного вузла відіграє Павлоград, від нього розходиться чотири автошляхи у відповідні сторони світу. Крім того транспортним вузлом є Новомосковськ, але його розташування у безпосередній близькості до м. Дніпро дозволяє поєднати їх в єдиний обласний вузол. Наявність паралельних автошляхів від обласного центру у північному та південному напрямках пояснюється проходженням тут р. Дніпро, що потребує окремого сполучення з лівобережною та правобережною частинами області.

В цілому можна зробити висновок, що каркас автотранспортної мережі Дніпропетровської області складений в основному міжнародними, національними та регіональними дорогами. Він враховує конфігурацію регіону, природні і соціально-економічні особливості території. Каркас обласної автотранспортної мережі має раціональну радіальну конфігурацію з центральним і двома локальними автотранспортними вузлами. Він забезпечує зручні умови для формування локальних автотранспортних мереж та доступність всієї території області.

СТРАТЕГУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

здобувач вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 101 Екологія Білий С.П.

здобувач вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 101 Екологія Скок О.О.

Мелітопольський інститут екології та соціальних технологій
Університету «Україна»

Забезпечення сталого розвитку регіонів є одним із пріоритетних напрямів регіональної політики України на сучасному етапі її трансформаційних перетворень. Досягненню цього пріоритету сприяє реформа децентралізації, яка виступає

своєрідним поштовхом до активізації саморозвитку територіальних соціально-економічних систем, саморегулювання, самовдосконалення з максимальним використанням наявних внутрішніх, а також залучених зовнішніх ресурсів з метою задоволення потреб мешканців [1].

Основними заходами з реалізації державної політики щодо забезпечення збалансованого розвитку населених пунктів визначені такі: забезпечення раціонального використання природних ресурсів; поліпшення соціальних умов життя населення; забезпечення населення житлом; удосконалення виробничої інфраструктури; розвиток транспортної інфраструктури; розвиток інженерної інфраструктури; формування повноцінного життєвого середовища у населених пунктах; поліпшення санітарно-гігієнічних умов; захист від несприятливих природних явищ, запобігання виникненню техногенних аварій [2,3].

Стратегування соціально-екологічного розвитку територіальних громад України – це процес визначення та впровадження цілеспрямованих заходів для забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні з урахуванням соціальних та екологічних аспектів, де третьою складовою виступає ефективно збалансована економіка. Такі важливі напрямки розробляються в рамках стратегій сталого розвитку місцевих громад. Отже, мета роботи полягає у оцінці напрямків стратегування територіальних громад з урахуванням соціальних та екологічних аспектів.

В першу чергу слід відмітити, що стратегічне планування сприймається публічним сектором як дієвий спосіб реагування на виклики ринку в умовах динамічних змін оточуючого середовища. Від того наскільки правильно визначені та структуровані стратегічні завдання, наскільки послідовні заплановані заходи, залежить успіх майбутнього розвитку та добробут населення.

В роботі проаналізовані напрямки та визначені основні кроки – як досягнути людині життя у гармонії з навколишнім середовищем та використовувати природні ресурси з відповідальністю. Отже, дорожня карта стратегування територіальних громад складається з наступних напрямків: аналіз поточного стану; визначення цілей; розробка стратегії; залучення заінтересованих сторін; впровадження та моніторинг;

забезпечення фінансування; співпраця та партнерство; соціальна мобілізація та освіта; інституційна підтримка та правова база; звітність та комунікація; пілотні проекти та інновації; постійне вдосконалення та адаптація; міжнародне співробітництво. Всі окреслені напрямки включають важливі кроки які необхідні для забезпечення сталого розвитку з урахуванням соціальних та екологічних аспектів.

При стратегічному плануванні територіальних громад можуть бути розроблені та впроваджені наступні документи.

1. Стратегія сталого розвитку: включає конкретні заходи, спрямовані на збереження природних ресурсів, енергоефективність, просування зелених технологій, стимулювання екологічного підприємництва, розвиток екотуризму.

2. Соціально-економічний стан: включає дані про демографічну ситуацію, економічні показники, рівень освіти та охорони здоров'я, доступ до соціальних послуг, рівень безробіття та інші показники, які допомагають оцінити сильні та слабкі сторони територіальної громади.

3. План дій: визначає конкретні кроки та заходи, які необхідно вжити для реалізації стратегічних цілей територіальної громади. Цей документ служить орієнтиром для впровадження стратегії та контролю за її виконанням.

4. Бюджетний план: забезпечує фінансову стійкість та ефективне використання ресурсів під час реалізації стратегії.

5. Моніторинг та оцінка: документ визначає систему моніторингу та оцінки екологічних показників, що кількісно необхідно для стратегічного планування територіальних громад. Це можуть бути показники стану повітря, якості води, рівня шуму, рівня викидів шкідливих речовин, біологічного різноманіття.

6. План заходів з охорони довкілля та біорізноманіття: документ розробляє конкретні заходи, спрямовані на охорону довкілля та збереження біорізноманіття в територіальних громадах.

7. Регіональні та місцеві плани управління відходами: сприяють покращенню системи управління відходами територіальних громад.

8. Схема санітарної очистки населеного пункту: документ розробляє організаційні та технічні заходи щодо забезпечення належного рівня санітарної очистки території населеного пункту.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що одним із принципів регіонального розвитку має бути принцип відповідального управління навколишнім середовищем та раціональне користування природними ресурсами. Тому розробка стратегії на рівні територіальних громад може допомогти покращити обізнаність щодо обмежених природних ресурсів та необхідності їх збереження, активізувати спроможність громади до впровадження дієвих і ефективних заходів розвитку демократичного суспільства та збереження природних ресурсів і довкілля для наступних поколінь. Вміти стратегуватись – це залучати додаткові інтелектуальні, організаційні, фінансові та інші інструменти для соціально-екологічного збалансованого розвитку.

Список використаних джерел

1. Зверяков М.І., Ковальов А.І., Сментина Н.В. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с.

2. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні DESPRO. К. : ТОВ «Софія-А». 2012. 88 с.

3. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 № 1359-XIV URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>. (дата звернення: 11.09.2023)

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ГЕОГРАФІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Богославська О.В.

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Дерій О.В.

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Троцька Є.О.
Мелітопольський державний педагогічний університет
Імені Богдана Хмельницького

Основним нормативним документом, що визначає структуру і зміст будь-якого шкільного предмету є навчальна програма. Сучасна школа знаходиться на етапі реформування і переходу до «Нової української школи» (НУШ). Цей перехід для базової школи відбувається поступово. Так у 2023-2024 н.р. за програмами НУШ навчаються 5 і 6 класи. Інші, 7-9 класи, продовжують навчання за попередніми програмами. Остаточний перехід базової школи до навчання за програмою НУШ відбудеться у 2026-2027 н.р. Тому постає питання про порівняння сучасної програми цього курсу і програми для НУШ.

У 2023-2024 н.р. 7-9 класи вивчають географію за навчальною програмою 2022 р. (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698) [3]. Для вивчення географії у базовій школі за концепцією НУШ Міністерством освіти рекомендовані дві навчальні програми. Одна програма розроблена колективом авторів у складі Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М. [1]. Іншу програму запропонували Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В. [2]

Загальний огляд зазначених програм свідчить, що вони багато в чому схожі, однак мають і деякі відміни як у структурі програми, так й у змісті курсів. Наприклад, суттєвою частиною пояснювальної записки програми будь-якого предмету є перелік ключових компетентностей, якій повторює такі, що зазначені у відповідному стандарті. Так у програмі з географії 2022 р. зазначено 10 ключових компетентностей (згідно зі стандартом 2011 р.), у модельній програмі НУШ С.Г. Коберніка та ін. наведено 11 компетентностей (згідно зі стандартом 2020 р.). Однак у модельній програмі С.П. Запотоцького і ін. компетентностей 10. У чому відміни цих компетентностних потенціалів? Суттєвих відмін між ними немає. Більшість компетентностей програм НУШ співпадають з попередніми, лише мають трохи інше формулювання. Додатковою, одинадцятою є компетентність «підприємливість та

фінансова грамотність». У попередній програмі так формулювалась одна з наскрізних змістових ліній. Також замість компетентності «Ініціативність і підприємливість» у нових програмах прописано «Інноваційність». У Модельній програмі С.П. Запотоцького міститься лише десять компетентностей тому, що там поєднані дві мовні компетентності (володіння державною мовою, іноземною мовою) в одну. Це не можна вважати доречним оскільки не співпадає зі стандартом (табл. 1).

Суттєвою відмінною модельних географічних програм НУШ є відсутність в них наскрізних змістових ліній, які зазначались у попередній програмі як у пояснювальній записці, так й у змісті розділів і тем. Частину цих ліній було винесено у перелік ключових компетентностей.

У модельних програмах НУШ помітно змінилась частина, де визначені розділи і теми програми. Так у програмі 2022 р. ця частина подана у вигляді таблиці з 4 колонок, що зазначають кількість годин на вивчення відповідної теми, очікувані результати навчально–пізнавальної діяльності учнів, зміст навчального матеріалу і наскрізні змістові лінії. У модельних програмах НУШ ця частина також має вигляд таблиці, але з трьох колонок. Тут прибрано кількість годин, тому що вчителю пропонується розподіляти їх самотужки, виходячи з конкретних умов навчання і особливостей класу. Також прибрано наскрізні змістові лінії. Натомість у нових програмах види навчальної діяльності винесено у окрему колонку.

У сучасній програмі і в модельній програмі С.Г. Коберніка та ін. кожен географічний курс за класами має власну назву, що відображає його зміст. Назви курсів у цих програмах майже співпадають, різниця є тільки у назві курсу 6 класу – «Загальна географія» у сучасній та «Планета Земля» у програмі С.Г. Коберніка та ін. В програмі С.П. Запотоцького та ін. курси розподілені лише за класами і не мають власних назв (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз навчальних програм з географії базової середньої школи,

складено за даними [1, 2, 3]

Структура програми	Навчальна програма «Географія» 6-9	Модельна навчальна програма НУШ	Модельна навчальна програма НУШ «Географія» 6-9
---------------------------	---	--	--

	класи (2022 р.)	«Географія» 6-9 класи автори Кобернік С.Г. і ін.	класи автори Запотоцький С.П. і ін.
Ключові компетентності	10 компетентностей: 1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами 2. Спілкування іноземними мовами 3. Математична компетентність 4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях 5. Інформаційно-цифрова компетентність 6. Уміння вчитися впродовж життя 7. Ініціативність і підприємливість 8. Соціальна та громадянська компетентності 9. Обізнаність та самовираження у сфері культури 10. Екологічна грамотність і здорове життя	11 компетентностей: 1. Вільне володіння державною мовою. 2. Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами. 3. Математична компетентність 4. Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій 5. Інноваційність 6. Екологічна компетентність 7. Інформаційно-комунікаційна компетентність 8. Навчання впродовж життя 9. Громадянські та соціальні компетентності 10. Культурна компетентність 11. Підприємливість та фінансова грамотність	10 компетентностей: 1. вільне володіння державною мовою 2. математична компетентність 3. компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій 4. інноваційність 5. екологічна компетентність 6. інформаційно-комунікаційна компетентність 7. навчання впродовж життя 8. громадянські та соціальні компетентності 9. культурна компетентність: 10. підприємливість та фінансова грамотність
Наскрізні змістові лінії	4 наскрзні змістові лінії	Відсутні	Відсутні

Структура програми	Таблиця з 4 колонок: <ul style="list-style-type: none"> • Кількість годин • Очікувані результати навчально – пізнавальної діяльності учнів • Зміст навчального матеріалу • Наскрізні змістові лінії 	Таблиця з 3 колонок: <ul style="list-style-type: none"> • Очікувані результати навчання • Пропонований зміст навчального предмета • Види навчальної діяльності (<i>спостереження, дослідження, практичні роботи, навчальні проекти</i>) 	Таблиця з 3 колонок: <ul style="list-style-type: none"> • Очікувані результати навчання • Пропонований зміст навчального предмета • Види навчальної діяльності (<i>спостереження, дослідження, практичні роботи, навчальні проекти</i>)
Структура курсів	Кожен курс має власну назву, що відображає його зміст	Кожен курс має власну назву, що відображає його зміст. Назви курсів майже співпадають з попередніми	Курси розподілені лише за класами, не мають власних назв. За змістом схожі з попередньою програмою, але мають відмінності

В цілому можна зазначити, що сучасна навчальна програма і модельні програми НУШ принципово не відрізняються одна від одної. Відносно суттєвою відмінністю є відсутність в програмі С.П. Запотоцького розділу, присвяченому вивченню населення. В нього цей розділ перенесено в програму 9 класу. Всі зазначені програми мають логічну структуру, обґрунтований зміст і послідовність вивчення навчального матеріалу. Побудова програм зручна, достатньо детальна і зрозуміла для вчителя. Незначні відміни є у формальній структурі самих програм та акцентуванні уваги на деяких питаннях. У програмах НУШ запропоновано значно більшу кількість конкретних видів навчальної діяльності, таких як спостереження, дослідження, практичні роботи, навчальні проекти та ін.

Список використаних джерел

1. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.). URL: <http://surl.li/carwq> (дата звернення: 12.09.2023)

2. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 324). URL: <http://surl.li/ihgiq>(дата звернення: 12.09.2023)

3. Навчальна програма з географії для загальноосвітніх навчальних закладів. 2022 р. (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.09.2022 р. № 698). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf> (дата звернення: 12.09.2023)

ЛІСОВІ ЕКОСИСТЕМИ ПОДІЛЛЯ

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Бондаренко М.О.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Лісостеп в межах України займає площу понад 28 млн га, з яких орні землі становлять близько 65 %, сінокоси – 8,5 %, пасовища – 6,3 %, інші категорії земель – 20 %. У Лісостепу зосереджено близько 25 % лісових насаджень України, в основному, широколистяних чи хвойних і мішаних [1].

Субори та сугруди в Лісостепу займають близько 14 % вкритих лісовою рослинністю ділянок. У Лісостепу, зокрема на Поділлі, субори сформовані на окремих масивах на підзолистих піщаних та супіщаних ґрунтах з суглинками в підстилаючому шарі. Переважаючими серед гігротопів є свіжі, рідше сухі та вологі. У сухих суборах з домінуванням сосни звичайної, а чагарниковий ярус утворюють глід колючий, терен звичайний, вишня степова, жостір проносний. У свіжих суборах формуються чотириярусні лісові фітоценози. Сосна звичайна у першому ярусі росте за I класом бонітету, другий ярус формує дуб звичайний III-IV класу бонітету. У чагарниковому ярусі домінують бруслина європейська, горобина звичайна, крушина

ламка та ін. Чагарничково-трав'янистий ярус утворюють брусниця звичайна, дрік красильний, зіновать руська, буквиця лікарська, грушанка круглолиста, куничник наземний, орляк звичайний [4].

У Лісостепу, зокрема на Поділлі, в сугрудах на дерново-підзолистих суглинкових ґрунтах формуються триярусні деревостани з домінуванням сосни звичайної в першому ярусі та дуба звичайного у другому. Третій ярус складних деревостанів на Правобережжі утворює граб звичайний, а на Лівобережжі – липа серцелиста з кленом гостролистим. Підлісок формують бузина червона, ліщина звичайна, калина звичайна, малина звичайна, вовчегідник звичайний, горобина звичайна, бруслини європейська і бородавчаста [4].

Діброви в Лісостепу, зокрема на Поділлі, формуються на плоских територіях та підвищеннях. Чисті діброви з домінуванням дубів звичайного чи скельного в західній частині Лісостепу, зокрема на Поділлі, доповнюють бук лісовий і граб звичайний, а у східній – ясен звичайний, в'яз граболистий, клен польовий, береза повисла та ін. Підлісок формують ліщина звичайна, калина гордовина, дерен справжній, клокичка периста, бузина чорна. Трав'янистий ярус формується з участю конвалії звичайної, зірочника лісового, копитняка європейського, осоки лісової, куцоніжки лісової, зеленчука жовтого, фіалки лісової та ін. [4].

Чисті та змішані дубові деревостани у свіжих гіротопах ростуть за I-II класом бонітету, у сухих – за III-IV. У дібровах на правобережній частині Лісостепу домінує в першому ярусі дуб звичайний разом з явором і кленом гостролистим та ясенем звичайним. У формуванні другого ярусу беруть участь граб звичайний та клен польовий. На лівобережній частині Лісостепу в дібровах з дубом звичайним в першому ярусі ростуть липа серцелиста, в'язи гладкий і граболистий та клени гостролистий і польовий у другому ярусі. Чагарниковий ярус утворюють бруслина бородавчаста, калина звичайна, ліщина звичайна, бузина чорна, свидина криваво-червона, малина звичайна та ін. Трав'янистий ярус утворюють зірочник лісовий, чистець лісовий, підмаренник запашний, зеленчук жовтий, осока волосиста, щитник чоловічий, копитняк європейський та ін. [4].

Високопродуктивні заплавні діброви формують дуб звичайний, ясен звичайний

та в'яз гладкий у першому ярусі та липа серцелиста і в'яз граболистий – у другому. У підліску клен татарський, жостір проносний, бузина чорна, бруслини та ін. У трав'янистому ярусі домінують гравілат річковий, купина багатоквіткова, яглиця звичайна, череда трироздільна, чистець лісовий, хміль звичайний та ін. [4].

У зоні Лісостепу, зокрема на Поділлі, домінуючим у багатоярусних лісових насадженнях, здебільшого, є дуб звичайний, до якого на Правобережжі в першому ярусі приєднуються ясен звичайний та клен-явір. Тут другий ярус формують граб звичайний, клени гостролистий та польовий. На Лівобережжі другий ярус утворений за участю липи серцелистої, кленів гостролистого та польового, в'язів. Чагарниковий ярус формують ліщина звичайна, бузина чорна, терен звичайний, бруслина бородавчаста, малина звичайна, вовчегідник звичайний, крушина ламка, свидина криваво-червона, клен татарський, клокичка периста. Трав'янистий ярус утворюють зірочник лісовий, зеленчук жовтий, чина весняна, підмаренник запашний, копитняк європейський, переліска багаторічна, медунка темна, купина багатоквіткова, осока волосиста, фіалка лісова, щитник чоловічий та ін. [4].

У південній частині зони Лісостепу в долинах річок, балок та ярів формуються нагірні, заплавні та байрачні діброви [1,2].

У Лісостепу, зокрема на Поділлі, серед грудів домінують у природній лісовій рослинності діброви, рідко присутні бучини, зокрема в західній частині Поділля. Острівні місцезростання мають ліси з бука лісового, дуба скельного, вільхи чорної та берези повислої. Інтразональними є соснові ліси, що сформувалися на піщаних ґрунтах, та степова рослинність, поширена на незначних площах деградованих лучних степів, які ще залишились не розораними [4].

Бучини в Лісостепу, зокрема на Поділлі, є елементом екстразональної рослинності. За межею суцільного поширення бука лісового вони острівними масивами ростуть в Тернопільській, а також Рівненській, Хмельницькій та Вінницькій областях. Деревостан формує бук лісовий, що росте за II-III класом бонітету. Позаярусну рослинність представляє плющ звичайний. Чагарниковий ярус утворюють ряд видів – бруслина бородавчаста, ліщина звичайна, бузина чорна, калина звичайна, свидини біла та криваво-червона, малина звичайна, ожина сиза,

вовчегідник звичайний та ін. Трав'янистий ярус утворюють підмаренник запашний, переліска багаторічна, копитняк європейський, яглиця звичайна, підлісник європейський, осока лісова та ін. [3].

У межах Лісостепу, зокрема на Поділлі, на лісових евтрофних болотах з проточним зволоженням утворилися притерасні вільхові насадження висотою 20 м. Чагарниковий ярус цих рослинних угруповань формує верба попеляста[4].

Характерна для цієї зони Лісостепу лучно-стєпова рослинність, перехідна між справжніми луками та степами, сформувалась на плакорних площах з чорноземними ґрунтами з пануванням злакових рослин та різнотрав'я[4].

У межах Лісостепу, зокрема на Поділлі, лучна рослинність сформувалась на низинних луках на рівних та понижених площах з високим рівнем ґрунтових вод, часто засолених з галофільними видами [1,2,4].

Серед заплавних лук у долинах великих річок розрізняють остепнені луки, сформовані на багатих лучних ґрунтах; справжні луки – на родючих лучних ґрунтах, високопродуктивні, з кормовими травами трьох ботаніко- господарських груп – злакові, бобові та різнотравні; болотисті луки в понижених місцях з надмірним зволоженням [2].

Список використаних джерел

1. Байцар А. Л. Фізична географія України: Навчально-методичний посібни. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 358 с.
2. Заставний Ф.Д. Фізична географія України: підручник /за ред. проф. Я. С. Кравчука. Львів: Львів. обласний наук.-метод. інститут освіти, 1996. 231 с.
3. Криницький Г.Т., Попадинець І.М., Бондаренко В.Д., Крамарець В.О. Букові ліси Західного Поділля : монографія. Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. 168 с.
4. Хомюк П.Г., Заячук В.Я., Сенік В.М., Савчин В.М. Методичні рекомендації щодо підвищення продуктивності і стійкості лісів областей умовах зміни клімату. Л.: Національний лісотехнічний університет України. 2021. 60 с.

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

вчитель географії Василюк Л.А.

Любимівський заклад дошкільної, повної

загальноосвітньої школи №2

Каховського району Херсонської області

Особистісно-орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самостійність; суб'єктний досвід кожного спочатку розвивається, а потім узгоджується зі змістом освіти [3, с.83].

Особистісно-орієнтований підхід у навчанні розв'язує таку мету, поставлену перед освітою, як підготувати громадян, що можуть ставити й досягати власних цілей. Для того щоб підняти інтерес до вивчення географії, вчитель застосовує різні засоби – добирає цікаві завдання, використовує різні енциклопедії, додаткову літературу. Але, як на мене, робота вчителя буде більш ефективною, якщо він знатиме особистісні особливості школярів, враховуватиме їхнє вибіркове ставлення до навчального матеріалу. Адже майже кожен учень використовує свої, особливі способи роботи з навчальним матеріалом. Інтерес до географії проявляється не тільки під час вивчення окремих тем, а й під час виконання окремих видів завдань.

На мою думку переваги особистісно-орієнтованого підходу полягають в наступному:

- динамічний розвиток суспільства вимагає формування яскравої індивідуальної особистості, яка має залишатися самою собою в соціумі, що швидко змінюється;

- сьгоднішнім школярам властиві прагматичність думок і дій, розкутість і незалежність;

- сучасна школа потребує гуманізації відносин дітей і дорослих, демократизації її життєдіяльності.

Звідси очевидна необхідність побудови особистісно-орієнтованих систем навчання і виховання школярів. Тому за основу моєї системи роботи було прийнято саме такий підхід у навчанні, де на перше місце ставиться особистість дитини, її самобутність, самоцінність, де суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а

потім узгоджується зі змістом освіти, де учня визнають головною діючою фігурою всього освітнього процесу.

Основні принципи особистісно-орієнтованого підходу для мене полягають у такому: принцип самоактуалізації; принцип індивідуальності; принцип суб'єктності; принцип вибору; принцип творчості та успіху; принцип довіри та підтримки.

Реалізація ідей особистісно-орієнтованого навчання в курсі шкільної географії означає створення кожним школярем особистісно значущого образу світу, заснованого на його особистому досвіді. Проблема активізації процесу навчання не може на сучасному етапі розвитку освітніх систем розглядатися без урахування особистісної позиції учня до процесу навчання.

Нині підвищення якості освіти неможливе без задоволення особистісних запитів, вимог ринкової економіки та потреб суспільства. У сучасній психолого-педагогічній науці з'явився принципово новий підхід до розуміння суб'єктивної активності школярів. Суть його зводиться до того, що учень не є тільки продуктом навчання. Кожен учень – носій індивідуального, особистого (суб'єктивного) досвіду. Він, насамперед, прагне до розкриття власного потенціалу, даного йому від природи через індивідуальну організацію, і потрібно тільки допомогти йому, надавши відповідні умови. Особистісно-орієнтоване навчання передбачає визнання за кожним учнем його самоцінності, індивідуальності, його суб'єктивний досвід постійно узгоджується зі змістом освіти, збагачується і поглиблюється. Реалізація ідей особистісно орієнтованого навчання в географії означає створення кожним учнем особистісно значущого образу світу, заснованого на його власному, суб'єктивному досвіді [4].

Головною формою навчання є урок. На думку Н.С. Голоти, «Урок був і залишається головним елементом початкового процесу, але в системі особистісно орієнтованого навчання значно змінюються його функція, форма та мета» [1, с.70].

Урок спрямований на розвиток особистості, виховання географічної культури. Серед багатьох типів уроку особистісно-орієнтовану спрямованість мають уроки-рефлексії, які дають змогу усвідомлювати досвід внутрішнього переживання, виховувати почуття емпатії, ампліфікації. На таких уроках я використовую слайди,

репродукції картин, фрагменти музичних творів. На мою думку, поезія є надзвичайно ефективною формою рефлексії. Синквейн – це синтез інформації в художній формі. Тому для заучування матеріалу пропоную своїм учням скористатися віршованою формою, яка потребує дотримання алгоритму і не викликає значних труднощів. Синквейн можна писати індивідуально, у парах, групах.

Реалізувати складні завдання з розвитку особистості школяра (поряд з іншими умовами) дає змогу лекційно-семінарська система навчання. Вона має низку суттєвих переваг:

- усвідомленість школярами процесу навчання;
- можливість активного включення в нього;
- планування ними своєї діяльності;
- можливість будувати навчальний процес на різних рівнях складності;
- широко використовувати нетрадиційні форми навчання тощо.

Характерною особливістю особистісно-орієнтованих технологій є орієнтація на діалогічні способи спілкування, вміння вислухати і зрозуміти один одного. Уроки-діалоги – це заняття, які будуються на несподіваних для учнів питаннях на відміну від семінарів, коли вони відомі за два-три тижні.

Діалог – це завжди обмін поглядами, почуттями між двома і більше учнями, коли зустрічається своє «Я» і ставлення до чогось, після чого уточнюється автономне «Я». Основними особливостями діалогу є: проблемність, притаманна географічному змісту, що став предметом діалогу, значущість для учня проблемної ситуації, інтерес до змісту, а також до процесу діалогу та суб'єктів спілкування, незавершеність діалогу як способу реалізації потреб учнів, готовність учня до обміну цінностями та його орієнтування в системі різноманітних цінностей та ін.

Діалоги, зазвичай, на уроках виникають між учителем і класом, коли учні обговорюють будь-яке спірне питання, проблему з метою знаходження способу її розв'язання. Під час взаємодії один з одним школярі обговорюють діалогічні ситуації.

Іноді діалог відбувається між групою учнів (називаю групу командою знавців) і класом. Підбираю дітям літературу, допомагаю відібрати найважливіші географічні

дані, скласти запитання. Усі інші учні готують запитання, що їх цікавлять. Команда знавців готує запитання заздалегідь.

Зазвичай, на уроки-діалоги добираю такі теми, зі змістом яких учні можуть бути знайомі на рівні побутових знань, телебачення (наприклад, під час вивчення окремих країн). Такі уроки закінчуються колективним обговоренням.

Реалізація творчого потенціалу учнів можлива також через різного роду творчі роботи дітей, реферати. Іноді підсумковий контроль за окремими темами організовую як захист рефератів. Перед захистом рефератів проводжу індивідуальні та групові консультації.

Більшість педагогів-дослідників включають до арсеналу особистісно орієнтованого підходу в навчанні ігрові методи. Включення в структуру уроку ігрових моментів може бути використане для зняття втоми, розвитку особистісної свободи, розкутості.

Більша частина ігрових моментів у моїй роботі припадає на узагальнення та контроль знань. Але я намагаюся їх включати і в процесі вивчення нового матеріалу та закріплення вмінь і навичок. Частіше використовую ігри в 6-8-х класах, але є необхідність їхнього використання і в старших класах.

Використання ігор у навчанні географії вирішує безліч завдань. Вони розвивають пізнавальний інтерес до предмета, активізують навчальну діяльність учнів на уроках, сприяють становленню творчої особистості учня, тому що багато хто з ігор часто припускає проблемний характер навчання, тому що є початкове запитання, на яке треба дати відповідь, а шляхи розв'язання не ясні. Багато з ігор дають можливості для взаємонавчання, оскільки передбачають групові форми роботи і дорадчий процес. Інтелектуально розвинені діти займають лідируюче становище, навчаючи тих, хто відстає, у командній грі. Можливість радитися, обговорювати проблеми дає змогу також задовольняти потреби підлітків у спілкуванні.

Технологія особистісно-орієнтованого підходу в навчанні, розрахована на розкриття потенційних можливостей особистості. Здійснюється за всього різноманіття методів і форм навчання [4].

Унікальність шкільного курсу географії полягає в тому, що це єдиний предмет, який об'єднує знання про природу та соціально-економічне повсякденне оточення підлітка, а відтак географічні знання можуть стати базою для різноманітної практичної його діяльності, у творчому зростанні особистості підлітка [2]. Географія є для підлітка не тільки джерелом нових відомостей про світ, не тільки інструментом пізнання частини об'єктивної діяльності, а й необхідним чинником його нормального психологічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Голота Н.С. Використання особистісно-орієнтованої технології в шкільній географічній освіті. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: збірник наукових праць*. Вип. 10. К: Інститут передових технологій, 2008. С.66-70.
2. Гришко С.В., Непша Я.Ю. Освітньо-виховне значення шкільного курсу географії у розвитку всебічно розвиненої особистості *Географія та туризм: Матеріали III Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (26 лютого 2020 р., м. Харків)* / за заг. ред. Муромцевої Ю.І. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2020. С.41-45.
3. Мицик Л.В., Топтун О.М., Горобець Н.В. Особистісний підхід у викладанні географії. *Освітні технології та їх використання на уроках географії (з досвіду роботи вчителів області)*. Черкаси, 2007. С. 82-87.
4. Яценко С.Л. Особистісно орієнтоване навчання: теоретичний та прикладний аспекти. *Проблеми освіти: наук-метод. зб.* Київ, 2015. Вип. 85. С. 231-237.

ГЕОМОРФОЛОГІЧНА БУДОВА ПРИАЗОВСЬКОЇ ВИСОЧИНИ

здобувачка вищої освіти 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Вінніченко О.М.

здобувач вищої освіти 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Худяков В.І.

здобувач вищої освіти 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Худяков І.І.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Приазовська височина межує: на південному сході і півдні – з Приазовською низовиною по долині р. Кальміус, на північному сході – по орографічному зчленуванню Приазовського виступу кристалічного фундаменту і Донецької складчастої споруди, на заході – з Причорноморською низовиною [1-3].

Абсолютні відмітки поверхні височини змінюються від 300 до 160-150 м, а найвищою точкою є Могила Бельмак (Горіла) з абсолютною висотою 324 м. Наскрізною поперечною улоговиною з абсолютними висотами менше 200 м височина ділиться на дві частини – західну і східну. Густота ерозійного розчленування річковими долинами і балками у середньому становить 0,4-0,6 км/км², місцями збільшуючись до 1-1,2 км/км². Глибина розчленування подекуди сягає 150 м у центральних частинах, зменшуючись до 50 м у крайових. Загалом значне вертикальне і горизонтальне розчленування обумовлює інтенсивну хвилястість поверхні височини [3].

Приазовська височина у рельєфі відображує однойменний виступ кристалічного фундаменту, який є південно-східною частиною Українського щита і витягнутий у субширотному напрямі. Приазовський масив у геоморфологічному відношенні є асиметричним: максимальні абсолютні відмітки фундаменту спостерігаються у північній його частині і перевищують 200 м. Північний схил виступу крутий і відносно короткий, витягнутий до 8-10 км. Південний схил пологий і довгий (до 50-60 км).

Орографія височини у значній мірі визначена рельєфом поверхні кристалічних порід фундаменту, для якої характерною є загальне занурення у південному напрямі. Кристалічні породи відкриваються річковими долинами на незначних абсолютних відмітках (долина р. Берда вище с. Осипенко) при незначному ерозійному врізі. Височина поділяється на Західно-Приазовський і Східно-Приазовський блоки Володарською зоною розломів. На півночі виступ фундаменту Кінським розломом відокремлюється від Кінсько-Ялинської западини. Нерівності поверхні кристалічних порід більшої частини виступу фундаменту помітно пом'якшуються покривно поширеними породами пліоценового червоноколірного покриву вивітрювання і антропогенової лесової формації. Разом з тим на частині поверхні кристалічні породи виходять безпосередньо на денну поверхню, приймаючи безпосередню участь у формуванні рельєфу. Сумарні неотектонічні підняття найвищих ділянок виступу фундаменту перевищують 250 м, зменшуючись до периферії і в південному напрямі, змінюючись з позитивних рухів на негативні. Сучасні тектонічні рухи проявляються також диференційованими підняттями інтенсивністю 2-4 мм/рік [3].

У рельєфі височини основними утвореннями є цокольні рівнини і розділяючі їх глибоко врізані річкові долини та балки. Приазовська височина представляє собою денудаційну давньо-успадковану морфоструктуру.

У морфоскульптурному відношенні у межах височини упродовж мезозою і кайнозою сформувалися три поверхні вирівнювання – пізньо-мезозойська, палеогенова, міоценова. Перша представлена найвищою частиною Приазовської височини, яка є реліктом пізньо-мезозойської поверхні вирівнювання і представлена денудаційними останцями. Палеогенова денудаційна поверхня вирівнювання гіпсометрично утворює другу ступінь з абсолютними відмітками 260-200 м. У сучасному рельєфі поверхня слабохвиляста, перекрита малопотужними товщами осадових відкладів. Міоценова поверхня вирівнювання розвинена на окраїнних частинах височини з абсолютними відмітками 200-160 м і нижче [3].

Морфоскульптура Приазовської височини представлена водно-ерозійними, водно-акумулятивними і денудаційними формами рельєфу. Річкові долини, балки і яри у своєму розташуванні приурочені до зон тектонічних розломів. Формування

рисунка річкової і балочної мережі розпочалося у кінці міоцену і продовжувалось у продовж антропогену. Характерною рисою річкових долин є наявність каньйоноподібних ділянок, ділянки ущелин і чергування розширених ділянок зі звуженими.

Балки є поширеними формами рельєфу у межах височини і її схилів. Пониззя балок часто глибоко врізані, часто мають постійні водні потоки. Схили відкриті, часто з виходами кристалічних порід. Яри у межах височини не набули розвитку, чому сприяло високе залягання кристалічних порід над місцевими базисами ерозії, натомість часто зустрічаються ритвини і промоїни [1].

Денудаційні форми морфоскульптур у межах Приазовської височини є досить поширеними: вони ускладнюють рельєф широких схилів річкових долин і балок, які вироблені у кристалічних породах. Найчастіше представлені останцями, зазвичай складеними денудаційними інтрузивними тілами (граніти Кам'яних Могили) або метаморфічними масивами (залізисті кварцити Корсак-Могили). Більшість останців розміщені на межиріччях [3].

Список використаних джерел

1. Панченко А.Ю., Тамбовцев Г.В., Непша О.В. Особливості геолого-геоморфологічної будови Приазовської низовини та Приазовської височини. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Журнал. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вып. 3(47). Ч. 2. С.95-100.
2. Прохорова Л.А., Непша А.В., Иванова В.М. Современные черты рельефа Северо-Западного Приазовья. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки*. Херсон, 2018. Вип. 9. С. 169-175.
3. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воронка та ін. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФОРМ РЕЛЬЄФУ НА НАВЧАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ З ГЕОМОРФОЛОГІЇ

к. геогр. н., доцент Гришко С.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Навчальна практика завершує вивчення геоморфології, які є частиною курсу «Землезнавство з навальною практикою та курсовою роботою», що викладається на другому курсі студентам спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). Упродовж другого курсу студенти вивчають класифікацію і зміст рельєфоформуючих процесів, характеризують морфоструктуру суші, аналізують морфоскульптури та генетичні типи рельєфу. Під час навчальної практики з геоморфології студенти розширюють і закріплюють знання про рельєф, отримані на аудиторних заняттях; навчаються методам геоморфологічних досліджень, вчать грамотному і охайному веденню документів і звітних матеріалів [2, 4].

Завданнями навчальної практики з геоморфології є: оволодіти простими методами камеральних і польових геоморфологічних досліджень; дослідити геоморфологічні комплекси і окремі форми рельєфу; виявити закономірності поширення генетичних форм рельєфу; з'ясувати особливості розташування форм рельєфу в просторі та їх взаємозв'язки; виробити навички науково-дослідної роботи [2].

Головний метод дослідження на навчальній практиці з геоморфології – метод польових досліджень. В межах Північно-Західного Приазов'я широко представлений комплекс форм та елементів рельєфу, утворених флювіальними, еоловими, схиловими та береговими процесами. На формування рельєфу вплинули також новітні тектонічні рухи, геологічна структура та склад корінних порід.

При описанні форм і елементів рельєфу відмічають [5]:

- частиною яких більш крупних форм або комплексу форм являються описуванні елементи або форми рельєфу (схили долин, тераси, уступи терас);
- морфологічні ознаки (вигляд в плані та в профіль, форма схилів, вершини);

- морфометричні показники (абсолютна та відносна висоти, кут нахилу, довжина, ширина);
- співвідношення зі структурами та літологією корінних порід;
- склад і характеристика пухких відкладів (алювій терас, делювій схилів, елювій вододілів);
- сучасні екзогенні процеси (процеси ерозійного розмиву і намиву, котловини, зсуви, розвіювання; детально описують форми, утворені цими процесами).

При вивченні форм рельєфу, сформованих під впливом екзогенних факторів, треба звертати увагу на відносну стійкість порід проти вивітрювання і денудації. Для цього встановлюється потужність елювію, характер зміни породи з наближенням до денної поверхні і характер кінцевих продуктів руйнування гірських порід. До важливих ознак фізичної стійкості порід належить їх співвідношення з формами мікро-, мезо- і макрорельєфу. Утворення навісів і ніш, пасом і грив, терас та уступів пов'язано з різноманітною щільністю порід. Одночасно встановлюється схильність порід до різноманітних процесів денудації – розмиву, змиву, обвалів, осипів або зсувів [3].

При вивченні схилів треба з'ясувати:

- генетичний тип, або з яких елементів різного генезису вони складаються; висоту обривів верхньої частини схилів, їх геологічна будова; характер поверхні, протяжність;
- кут нахилу поверхні схилу осипного зносу, його геологічну будову, ступінь покриття пухким матеріалом, закріпленості акумулятивної поверхні рослинністю;
- характер переходу схилу у вододільний простір (різка бровка, поступове вирівнювання тощо), характер вирівнювання схилів;
- наявність на схилах осипів, зсувів, обвалів, делювіальних шлейфів, ерозійних форм, виходів підземних вод, заболочених ділянок та ін., характер рослинності;
- господарське використання схилів.

Вивчаючи річкові долини, необхідно встановити:

- тип долини (продольний, поперечний, діагональний), переважаючий фактор її формування (тектонічний, ерозійний, гляціальний та ін.);
- глибину долини та її ширину по дну і бровці корінних берегів;
- форму поперечного профілю долини (U-подібна, V-подібна, каньйоноподібна, корито- подібна, щілинна, тіщина тощо);
- крутизну та форму схилів (випуклі, увігнуті, прямі, сходинкові і їх комбінації);
- симетричність або асиметричність схилів долин, якщо спостерігається асиметрія - її тип і можливі причини;
- залежність форм долини від геологічної будови або відсутності цієї залежності;
- використання долини в господарських цілях (сіножаті, городи, рілля, споруди і будівлі тощо).

При вивченні заплави встановлюють її розповсюдження на даному відрізьку річкової долини, ширину, відносну висоту над меженним рівнем річки, наявність і характер уступів, розмежовуючих заплаву на високу і низьку, характер мікрорельєфу заплави. Описують складові алювіальних відкладів, що залягають безпосередньо на її поверхні або виходять на відслоненнях підмитих водою уступах. Відмічають ступінь диференціації сучасного алювію на руслову і заплаву фації. Кожну з цих фацій описують окремо.

Вивчаючи надзаплавні тераси, встановлюють межі збережених залишків тераси, їх морфологічну вираженість, наявність добре виражених морфологічних елементів тераси:

- площа тераси: ширина; відносна висота; характер поверхні (горизонтальна або нахилена); нахил, ступінь ерозійного розчленування і розмиву, мікроморфологія поверхні;
- уступ тераси: кут нахилу, характер поперечного профілю (прямий, випуклий, увігнутий, випукло-увігнутий); характер зчленування з площадкою (різка бровка, бровка чітка, бровка погано виражена, перехід поступовий, нечіткий; з чим

зчленовується основа виступу (з нижче-лежачою терасою, з заплавою або безпосередньо з річкою); ступінь розчленування уступу ерозійними формами та описання цих форм; прояв гравітаційних процесів; який елемент долини відмежовує терасу зверху (більш висока тераса або корінний схил), морфологічні і морфометричні особливості цього елемента.

При вивченні ярів необхідно визначити:

- місцеположення яру (вододіл, схил долини тощо) та його напрям по відношенню до головного русла і сторонам горизонту;
- тип яру за походженням (первинний вершинний, первинний береговий або схиловий, вторинний донний);
- морфологічну характеристику: довжину, глибину, ширину, крутизну схилів, їх форму, характер дна (в тому числі наявність перепадів, водобійних колодязів);
- склад порід, в які врізаний яр, їх водоносність та ін.;
- подовжній і поперечний профілі яру (у верхній, середній і нижній частині);
- зв'язок яру з місцевим базисом ерозії, наявність водотоку, конусу виносу;
- явища, що сприяють або гальмують розвиток яру.

У зв'язку з тим, що на території Запорізької області найбільш поширеними є флювіальні процеси, для розвитку яких є всі необхідні умови (наявність тимчасових водних потоків, пухкі ґрунти та слабкий нахил місцевості), як результат розвинена яружно-балочна мережа, яка є об'єктом для вивчення ярів.

Важливий метод дослідження – геоморфологічне профілювання. Профіль складається як для окремо взятої форми рельєфу (яру, балки, пагорбу), так і для геоморфологічного комплексу (річкова долина - вододіл). Напрямок лінії профілю визначається таким чином, щоб можна було відобразити типові риси рельєфу, оскільки метою профілювання є характеристика окремих форм рельєфу. Профіль показує послідовність, висоти і протяжність елементів рельєфу, що дозволяє більш повно охарактеризувати кожен форму рельєфу і весь комплекс в цілому. Порядок роботи при складанні профілів наступний [5]:

1. Намічається лінія профілю і визначається, які форми рельєфу на профілі

важно зафіксувати.

2. Визначається вихідна точка, висота якої на профілі буде прийнята за вихідний нуль (рівень води у річці, днище яру). Лінія профілю ведеться знизу до гори.

3. Виконувач профілю, стоячи у вихідній точки методом окомірної зйомки та барометричного нивілювання, визначає висоту і протяжність першої форми рельєфу й наносить ці данні на креслення у визначеному масштабі.

4. Проводиться зйомка кожної наступної точки до кінцевої на заданій лінії. Лінія профілю наноситься на карту фактичного матеріалу.

Головне завдання вивчення рельєфу – геоморфологічна карта, або картосхема, складена на основі маршрутних описів і геоморфологічного профілювання.

Таким чином, навчальна практика з геоморфології є невід’ємною складовою у підготовці кваліфікованих фахівців-географів. Вона допомагає оволодіти не тільки методикою геоморфологічних досліджень, але і слугує основою для краєзнавчих спостережень, а в кінцевому результаті – сприяє підвищенню загальноосвітнього рівня студентів [1].

Список використаних джерел

1. Непша О. В., Гришко С. В. Роль навчальних практик у формуванні професійних компетентностей майбутніх вчителів географії: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Філософські обрії сьогодення», 19 листопада 2020 р. Херсон : ХДАЕУ, 2020. С. 91–93.

2. Польова практика з геоморфології: Методичні вказівки для студентів природничо-географічного факультету / укл. В. В. Чайка. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2010. 20 с.

3. Прохорова Л. А., Гришко С. В. Методичні підходи до організації та проведення навчальної практики з геоморфології. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 744-745. Географія. С. 43–46.

4. Прохорова Л. А. Основні положення проведення навчальної практики з геоморфології зі студентами-географами: збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «II Шкловські читання. Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання». Глухів, 2020. С. 127.

5. Стецюк В. В., Міхелі С. В., Ткаченко Т. І. Геоморфологія. Курс лекцій для студентів географічних, геологічних та природничо-географічних факультетів вищих навчальних закладів України : навч. посіб. К. : ВГЛ «Обрії», 2008. 230 с.

ЗНАЧЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

к. геогр. н., доцент Гришко С.В.

ст. викл. Непша О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Географічна освіта, виступаючи невід'ємною складовою частиною системи освіти України, нині стає одним із базових чинників формування людини діяльної, яка вільно реалізує себе в умовах стрімких змін. Дедалі більшою мірою стають очевидними необхідність і важливість її ролі в повсякденному житті людини.

Модернізація загальної освіти зумовила потребу школи у вчителі вищої кваліфікації з творчим науково-педагогічним мисленням. Це, своєю чергою, вказує на необхідність удосконалення методичної підготовки вчителя географії нового покоління в педагогічному університеті. Нова українська школа приділяє ключову увагу ролі вчителя в сучасній школі. Нова школа – це нові вчителі, які відкриті до всього нового, які розуміють дитячу психологію та особливості розвитку школярів, добре знають свій предмет. Завдання вчителя – допомогти учням знайти себе в майбутньому, стати самостійними, творчими і впевненими в собі людьми. Чуйні, уважні та сприйнятливі до інтересів школярів, відкриті до всього нового вчителі – ключова особливість школи майбутнього.

Важливість конструювання нового змісту методичного компонента професійної освіти слід розглядати як одне з основних завдань сучасної вищої освіти, що стимулюється посиленням диференціації загальної освіти, появою профільних закладів освіти, розширенням спектра застосовуваних освітніх технологій, широким розповсюдженням експериментальної роботи в школі.

Розглянемо сучасні підходи до конструювання змісту методичного компонента професійної освіти вчителя географії нового покоління в процесі виробничої практики.

Студент педагогічного університету отримує можливість для повноцінної самореалізації в освітньому процесі в період проходження виробничої педагогічної практики, де визначається його власна життєва позиція, відбувається реалізація освітніх потреб.

У зв'язку з цим пріоритетними завданнями виробничої педагогічної практики є:

1. Формування у студентів професійної компетентності, необхідної для успішної педагогічної діяльності в якості вчителя географії.

2. Мотивація студентів на ціннісне ставлення до досвіду творчої професійної діяльності, долучення до досягнень передових учителів географії.

3. Розвиток інтересу до дослідження актуальних питань технології та методики навчання географії.

4. Оцінка індивідуальних педагогічних можливостей з позиції професійної спроможності.

5. Оволодіння основами конструювання та здійснення процесу навчання учнів географії.

6. Вироблення готовності реалізувати індивідуальну роботу з учнями коригувального або розвивального характеру на базі змісту географії [1-4].

У системі організації виробничої педагогічної практики з географії структурно виокремлено такі блоки:

1) організаційно-мотиваційний (знайомство студентів на настановній конференції з цілями, змістом, вимогами та обов'язками практиканта; діагностика фахової готовності до педагогічної діяльності; розробка індивідуального освітнього маршруту педагогічної практики);

2) психолого-педагогічний (розвиток фахових компетентностей забезпечується виконанням студентом комплексу видів діяльності: вивчення та аналіз збирання, опрацювання, аналізу та систематизації науково-педагогічної інформації за

проблемою курсової та випускної кваліфікаційної роботи; виконання проєктно-дослідницької роботи з учнями);

3) рефлексивно-оцінний (проведення студентом аналізу й оцінювання педагогічної діяльності за результатами практики).

Проєктування і застосування технології організації виробничої практики як частини цілісної системи підготовки вчителя географії забезпечує цілеспрямоване й усвідомлене оволодіння студентом готовності ефективно вибудувувати траєкторію професійного становлення, здійснювати педагогічну діяльність, формувати професійну компетентність.

Таким чином, у контексті вимог нової парадигми освіти конструювання змісту методичної підготовки вчителя географії зумовлено глибоким розумінням процесів, явищ і ситуацій мінливого географічного простору, усвідомленням взаємозв'язків суспільства і природи, грамотним володінням інформаційно-комунікаційними технологіями і вмінням орієнтуватися, спостерігати навколишній світ і використовувати мову мапи, оперувати різними способами роботи з географічною інформацією, бути готовим до опанування наукових знань, до оволодіння новими компетенціями.

Список використаних джерел

1. Адобовська М. В., Тригуб В. І. Роль педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя географії. *Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки*. 2019. №2. С. 57–62.
2. Донченко Л. М., Іванова В. М., Непша О. В., Сапун Т. О. Роль і місце виробничої практики в професійному становленні майбутніх учителів географії. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. С. 126–130.
3. Донченко Л. М., Непша О. В., Зав'ялова Т. В., Іванова В. М. Особливості формування професійно важливих компетенцій майбутніх учителів географії в процесі практичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. 2020. Вип. 2(69). С. 112–117.

4. Прохорова Л. А., Непша О. В., Зав'ялова Т. В. Розвиток професійних умінь майбутніх учителів географії в процесі проходження виробничої (педагогічної) практики. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 113–117.

ОСОБЛИВОСТІ ГЕОМОРФОЛОГІЧНОЇ БУДОВИ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИАЗОВ'Я

здобувачка вищої освіти 3 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Димитрова Д.М.

здобувачка вищої освіти 3 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Зоркіна І.О.

здобувачка вищої освіти 3 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Циганок О.О.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Згідно геоморфологічного районування України територія Північно-Західного Приазов'я відноситься до Придніпровсько-Приазовської області пластово-денудаційних височин і пластово-аккумулятивних підвищених рівнин (Азовсько-Придніпровська височина), і Причорноморської області пластово-аккумулятивних та пластово-денудаційних низовинних рівнин (Причорноморська низовина) [2].

Західно-Донецька схилово-височинна область знаходиться в західній частині Донецької височини (рис. 1). Геоструктурно це Бахмутська та Кальміус-Торецька синкліналі Донецького прогину і частково схили Дніпровсько-Донецької западини. Палеозойські дислоковані породи перекриті тріасовими, юрськими, крейдовими і неогеновими відкладами. У складі палеозойських і мезозойських відкладів значно поширені соленосні породи, які зумовлюють розвиток карсту. Серед антропогенових відкладів найбільше поширені лесоподібні суглинки та частково елювіальні відклади корінних порід [1].

Рисунок 1 – Донецька височина в межах регіонального ландшафтного парку «Донецький кряж» [1,с.129]

Приазовська височина у структурному відношенні відповідає виступу Приазовського кристалічного масиву, який є південно-східним продовженням Українського кристалічного щита. Загалом масив представляє собою великий блок з більш піднятим північно-східним краєм, має дрібноблокову будову та розбитий системою розломів [2] (рис. 2).

Приазовська вододільна структурно-денудаційна височина піднята над рівнем моря більш як на 300 м. Наскрізною поперечною улоговиною височина ділиться на дві частини – західну і східну. Над хвилястою поверхнею помітно виділяються залишки (останці) – могили (Могила Бельмак – 324 м, Могила Токмак – 307 м над рівнем моря). Височина характеризується тим, що в її межах формуються витoki приазовських річок як басейну Азовського, так і Чорного морів [1].

Густота ерозійного розчленування височини становить у середньому 0,4-0,6 км/км², подекуди збільшуючись до 1,0-1,2 км/км². Глибина ерозійного розчленування сягає 150 м у центрі височини і 50 м по її периферії.

Рисунок 2 – Приазовська височина [1,с.130]

Загалом значне вертикальне і горизонтальне розчленування території зумовлює інтенсивну хвилястість поверхні височини, яка перекрита понтичними і сарматськими морськими відкладами, червоноколірними породами пліоценової кори вивітрювання та антропогенової лесової формації. Річкові долини вузькі і глибоко (до 50 м) врізані до поверхні кристалічних порід фундаменту. Заплавні частини долин складені малопотужними товщами алювіальних відкладів, русла складені уламками кристалічних порід і дресвою. Поверхня ускладнена балковою мережею, яри нерозвинуті у зв'язку з близьким заляганням кристалічних порід і високим місцевим базисом ерозії [1].

Список використаних джерел

1. Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геолого-геоморфологічні процеси, геоекологічний стан: монографія /Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, О.В. Непша та ін.; відп. ред. Л.М. Даценко. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 308 с.

2. Рельєф України: Навч. посібник / Б.О. Вахрушев, І.П. Ковальчук, О.О. Комлев, Я.С. Кравчук, Е.Т. Палієнко, Г.І. Рудько, В.В. Стецюк; за заг. ред. В.В. Стецюка. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 688 с.

РОЗВИТОК ШКІЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕОГРАФІЇ

У 20 - 30 РР. ХХ СТ.

к. геогр. н., доцент Донець І.А.,

к. геогр. н., доцент Арсененко І.А.

здобувачка вищої освіти, освітнього ступеню магістр спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Бальвас Л.Я.

здобувачка вищої освіти, освітнього ступеню бакалавр спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Хомотюк Ю.П.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У 1917 р. в Україні відбувалася перебудова шкільної освіти, але на більшій частині території нашої країни ці перетворення відбувалися на протязі 1920-21 рр., коли була цілковито встановлено більшовицьку владу в Україні.

Шкільна географія в Україні у 20 - 30 рр. ХХ ст. розвивалася в умовах складних суспільно-політичних і економічних процесів, які призвели до суперечливих тенденцій у розвитку географічної освіти.

Після встановлення радянської влади в Україні розпочався процес українізації освіти, в тому числі і географії, що сприяла розвитку національної самосвідомості учнів і підвищенню їхнього інтересу до вивчення рідного краю.

До основних тенденцій розвитку шкільної української географії у 20 - 30 рр. ХХ ст. можна віднести такі:

- утворення української мови як мови викладання географії. У 1920 р. в Україні було ухвалено рішення про обов'язкове викладання географії українською мовою, що сприяло розвитку української географічної термінології та методів навчання географії;

- впровадження нових навчальних програм і підручників. У 1920 - 1930-х рр. були розроблені нові навчальні програми та підручники з географії, які відповідали вимогам часу і були спрямовані на формування у школярів наукових знань про природу і суспільство України;

- розвиток методів навчання географії. Були впроваджені такі методи, як проблемне навчання, спостереження, екскурсії, практичні роботи;
- розвиток краєзнавства. У школах почали впроваджуватись краєзнавчі заняття, спрямовані на вивчення природи та населення рідного краю;
- збільшення обсягу навчального матеріалу. У цей період до шкільного курсу географії було включено нові розділи, присвячені природним умовам і ресурсам України, її економічному розвитку, населенню та соціальній структурі.
- посилення уваги до практичних навичок. У навчальні програми було включено ряд практичних завдань, які дозволяли учням закріпити теоретичні знання;
- впровадження елементів дослідницької діяльності. Учні були залучені до проведення екскурсій, спостережень та інших видів дослідницької роботи;
- впровадження проблемного навчання. Навчання географії було спрямоване на розвиток у учнів самостійного мислення та творчого підходу до вирішення проблем;
- використання наочних посібників. Наочні посібники, такі як карти, атласи, макети, були широко використані для підвищення ефективності навчання;
- розвиток самостійної роботи учнів. Учнім було запропоновано виконувати ряд завдань самостійно, що сприяло розвитку їхніх пізнавальних здібностей [1, 2, 4, 5].

Серед важливих подій у розвитку шкільної української географії у 20-30 рр. ХХ ст. можна відзначити такі:

- у 1923 р. було створено Українське географічне товариство, яке займалося розробкою навчальних програм і підручників з географії;
- у 1924 р. було засновано журнал «Географія», який став головним науковим виданням з географії в Україні;
- у 1925 р. було відкрито Київський інститут народної освіти, де була створена кафедра географії;
- у 1932 р. було створено Київський державний університет, де була відкрита кафедра географії.

Важливий внесок у розвиток шкільної географії внесли українські географи, зокрема:

- С. Рудницький – автор першого підручника з географії України для середніх шкіл (1922 р.) та один із основоположників української краєзнавства;
- П. Тутковський – автор першого підручника з географії для початкових шкіл (1924 р.);
- В. Кубійович - автор підручників з географії для середніх шкіл (1928 - 1930 рр.);
- М. Паламарчук – автор підручників з географії України, редактор першого українського географічного атласу [1, 2, 4, 5].

У 1930-ті рр. у зв'язку з посиленням ідеологічного контролю в освіті відбулася політизація навчального матеріалу з географії. У підручниках з географії почали пропагуватися ідеї комунізму та соціалізму. Зменшення уваги до краєзнавства, краєзнавчі заняття було згорнуто краєзнавчу роботу в школах у зв'язку з посиленням ідеологічного контролю в освіті. У 1933 р. були затверджені нові навчальні програми з географії, які були спрямовані на підготовку учнів до вступу до вищих навчальних закладів [3].

Розвиток шкільної української географії у 20 - 30 рр. ХХ ст. був складним і суперечливим процесом. З одного боку, відбулися значні позитивні зміни, пов'язані з українізацією освіти, розвитком краєзнавства та впровадженням нових методів навчання. З іншого боку, у 1930-ті рр. відбулась політична політизація навчального матеріалу та обмеження уваги до краєзнавства. Незважаючи на це, шкільна географія у цей період зробила значний внесок у розвиток української географічної науки та освіти.

Список використаних джерел

1. Історія української географії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Мельничук, В. М. Пасічник, О. В. Шкварець. К.: Либідь, 2002. 272 с.
2. Мельничук Л.І. Вдосконалення навчальних програм з шкільної географії в першій половині ХХ століття. *Часопис «Історія Української географії»*. Тернопіль, 2003. Вип.7. С. 44-47.

3. Мельничук Л.І. Зміцнення позицій шкільної географії в 30 - 40 рр. ХХ століття. *Географія та основи економіки в школі*. 2003. № 4. С. 45 - 47.
4. Рубльов О. Фундатор Української географічної науки (С. Л. Рудницький). *Репресоване краєзнавство (20-30-ті роки)*. К., 1991. 240 с.
5. Українська географія: історичні нариси / В. В. Мельничук, В. М. Пасічник, О. В. Шкварець. К.: Либідь, 2005. 272 с.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ТА В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

вчитель географії Дорожко Г.І.

Новенський ЗЗСО Токмацької міської ради Запорізької області

В останні десятиліття в Україні триває активна робота зі створення інформаційного суспільства за рахунок упровадження комунікаційних технологій, що дають змогу отримати доступ до інформації на різних рівнях, можливості її опрацювання та використання в діяльності. Ключова роль у нових шкільних і педагогічних технологіях відводиться самоосвіті як процесу, що забезпечує планомірне і систематичне поповнення знань шляхом самостійної роботи з інформаційними джерелами [5].

Будь-яка педагогічна технологія – це інформаційна технологія, оскільки основу технологічного процесу навчання складає отримання і перетворення інформації. У педагогічній практиці до інформаційних технологій навчання відносять технології, що використовують у навчальному процесі технічні аудіо-відео- інформаційні засоби навчання. Серед них виділяються нові інформаційні, або інакше комп'ютерні технології [2,4,5].

Розвиток інформаційної культури учнів, їхня підготовка в сучасних умовах до життя, до подальшої професійної діяльності в інформаційному середовищі – ось одна з головних цілей освіти і навчання в сучасній школі.

Основними напрямками роботи загальноосвітньої школи з розвитку в учнів інформаційної культури є:

- 1) розвиток дистанційної освіти,

- 2) уроки з предметів із використанням сучасних ІКТ,
 - 3) проєктна та дослідницька діяльність учнів,
 - 4) організація позакласної діяльності з предметів із застосуванням засобів ІКТ
- [1].

Усі перелічені напрями успішно реалізуються через створення проєктів учнями та їхнє використання як в урочній, так і в позаурочній освітній та виховній діяльності.

На думку О.Ф. Надтоки та Т.С. Мартинюк, використання проєктної технології успішно вирішує питання міждисциплінарної організації навчально-виховного процесу, дає можливість учню реалізувати себе всебічно [3,с.78]. Загальну схему поєднання ІКТ і технології проєктного навчання вони зобразили у вигляді таблиці 1.

Проєктна діяльність учнів є спільною творчою, навчально-пізнавальною, ігровою, спільною метою якої є способи діяльності, спрямовані на досягнення спільного результату діяльності та реалізації проєкту, включно з його осмисленням і рефлексією результатів діяльності. Для досягнення цієї мети навчання в ліцеї організовано активну проєктну діяльність. Учні на уроках і в позаурочний час здійснюють навчальні та наукові проєкти з географії. Робота над проєктами сприяє глибшому засвоєнню курсу географії, набуттю навичок і вмінь роботи з ІКТ, а також забезпечує практичне застосування знань.

Таблиця 1

Використання ІКТ для виконання міні-проєкту [3,с.78-79]

	Етапи діяльності	Зміст діяльності учнів	Зміст діяльності вчителя	Використання ІКТ
1.	Підготовка. Визначення теми й мети проєкту	Обговорення, пошук інформації	Повідомлення задуму, мотивація, допомога в постановці завдань	Пошук інформації, її первинна обробка
2.	Планування: а) визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів; б) установлення критеріїв оцінки результату й процесу	Учні: формулюють завдання й виробляють план дій	Учитель: коректує, пропонує ідеї, висуває пропозиції	Відбір і розподіл інформації для завдань і плану дій

3. Збір інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент)	Учні: збирають інформацію	Учитель: спостерігає, непрямо керує діяльністю	Поглиблений пошук інформації, її дослідження й оформлення у вигляді таблиць, схем, ілюстрацій тощо
4. Аналіз. Аналіз інформації, формулювання висновків	Учні: аналізують інформацію	Учитель: коректує, спостерігає, радить	Опрацювання досліджених матеріалів, формулювання висновків
5. Подання й оцінка результатів (усний, письмовий звіт й оцінка результатів і процесу дослідження за вчасно встановленими критеріями)	Учитель й учні беруть участь у колективному обговоренні, оцінюють зусилля, використані можливості, творчий підхід	Використання можливостей ІКТ для презентування результатів проекту	
6. Рефлексія	Обмін думками щодо власних вражень, змін позиції, настрою під час роботи над проектом	Слайдшоу, фотозвіти, відеофрагменти	

Досвід застосування комп'ютерних проєктів у викладанні географії підкреслив безсумнівні переваги цього прийому навчання. Головним результатом діяльності є інтелектуальний продукт, що встановлює ту чи іншу істину в результаті створення проєкту і представлений у стандартному вигляді. Сайти, презентації, створені учнями є гарною підмогою в засвоєнні нового знання. Необхідно зазначити, що під час підготовки матеріалу для уроків краєзнавчого спрямування, важливу роль відіграє використання авторських фото- та відеоматеріалів [3].

Проєкти з предмета можуть бути різними – індивідуальними та груповими, довгостроковими або розрахованими на короткий період. Це може бути міні-дослідження, а може підбір ілюстрацій до теми. Але всі вони потребують умінь використання ІКТ, що автоматично формує в учнів ставлення до комп'ютера як до виконавця, тобто інструменту, за допомогою якого можна розв'язати поставлене завдання.

Робота з реалізації проєкту передбачає вироблення певного способу дії, який містить такі кроки з використанням інформаційних систем: пошук інформації, її добір, опрацювання, оформлення та подання. На кожному етапі в процесі роботи учні здійснюють активну навчально-пізнавальну діяльність, спрямовану на знаходження способів розв'язання завдань.

Пізнавальна діяльність при цьому відбувається не тільки в напрямку освоєння нового змісту з предмета, а й у самостійному освоєнні технік роботи з пошуковими системами, системами опрацювання та подання матеріалу. Звісно, повністю самостійна робота може здійснюватися далеко не кожним, тому така діяльність ведеться під контролем не лише вчителя предметника, а й учителя інформатики.

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Непша О.В. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії. *Actual scientific research in the modern world*. Journal. Pereiaslav, 2022. Issue 8(88). С.100-105.
2. Кобернік С. Г. Особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання географії в загальноосвітній школі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 2. С. 36-39.
3. Надтока О.Ф., Мартинюк Т.С. Використання проектної діяльності в розрізі застосування інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях географії. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2015. Т. 50. №6. С.71-85.
4. Непша О. В., Гришко С. В., Опашко Г. І., Рішко А. Р. Мотивація до використання сучасних інформаційних технологій на уроках географії. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Журнал. 2020. Вып. 10(66), ч. 5. С. 85–89.
5. Nepsza Oleksandr. Use of information and communication technologies in education. *Information technology and innovation for society development. Monograph*. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021 P.22-48.
6. Prokhorova L., Hryshko S., Nepsza O. The use of modern innovative educational technologies in the school course of geography. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes*. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021 P. 686-694.

ОСОБЛИВОСТІ ГІДРОЛОГІЧНОГО РЕЖИМУ РІЧОК БАСЕЙНУ АЗОВСЬКОГО МОРЯ В МЕЖАХ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

здобувачка вищої освіти 1 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Дьячкова А.В.

здобувачка вищої освіти 2 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Дьячкова Л.І.

здобувачка вищої освіти 3 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Шквиря Н.С.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Поверхневі та підземні води області знаходяться у тісному взаємозв'язку з геологічною будовою, характером рельєфу і клімату регіону. До поверхневих вод Запорізької області належать річки, озера і болота, а також штучні водойми (водосховища, ставки). На південному сході Запорізька область межує з Азовським морем (рис.1).

Головне місце серед поверхневих вод у регіоні займають річки, які належать до басейнів р. Дніпро й Азовського моря. Їх загальна протяжність у межах області складає 2013 км. Густота річкової мережі невелика, в середньому на 1 км² території доводиться 0,047 км річок. Річкова мережа розподілена територією області нерівномірно. Найбільш бідна річками південно-західна частина приазовських степів. В області, крім р. Дніпро, нараховується 118 річок. Переважна їх більшість відноситься до малих річок (з площею водозбору до 2000 км²), і лише 3 річки: Молочна, Гайчур і Конка – до середніх (з площею водозбору більше 2000 км²). Річки Запорізької області за їх режимом відносяться до річок, що мають яскраво виражений степовий характер. У весняну повінь при таненні снігів вони сильно розливаються, а влітку стають маловодними і часто пересихають. Пересихання – істотна особливість більшості річок, особливо приазовських. У маловодні роки і в роки середнього стоку вони часто пересихають [2,4].

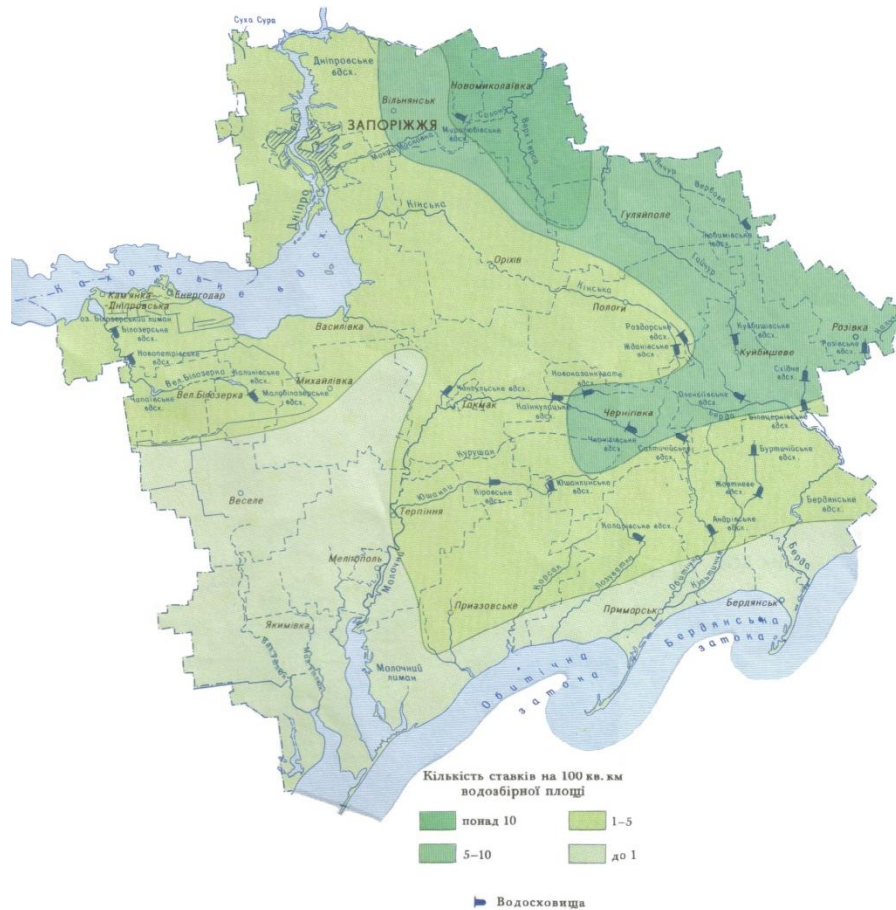

Рисунок 1 – Поверхневі води Запорізької області [4]

Південна частина області порізана річками, що несуть свої води в Азовське море. За своїми розмірами і водоносністю ці річки відносяться, переважно, до групи малих річок (згідно Листу облводгоспу №06/5666 від 17.07.1996 р.) крім р. Молочна, яка належить за класифікацією до середніх і є найдовшою річкою території. Територіально річкову мережу півдня Запорізької області можна поділити на дві частини: західну і східну. Вони відрізняються одна від одної будовою поверхні, кліматичними умовами і характером режиму. Так, річки західної частини території мають рівну течію, русла їх часто меандрують, долини мають широку заплаву. Річки східної частини території беруть початок на Приазовській височині, у верхів'ях мають напівгірський характер, їх русла сильно врізані, неширокі, обмежені крутими схилами долини, береги яких рясніють ярами і балками. Нижче за течією долини цих річок стають ширшими, берегові схили пологими, течія повільна, утворюються меандри і стариці, заплави заболочуються. У верхів'ях ці річки мають швидку течію і розвивають інтенсивну ерозійну діяльність. У зв'язку з цим різко відрізняється густота річок західної частини від східної. На заході вона не перевищує $0,19 \text{ км/км}^2$,

а на сході досягає 0,36 км/км². За середньою довжиною річки західного басейну (р. Молочна 197 км) довші за річки східного басейну (р. Обитічна 100 км). Найбільшою річкою, яка протікає в західній частині регіону є р. Молочна, а в східній частині – рр. Обитічна і Берда [1,3,4].

Основним джерелом живлення річок басейну Азовського моря є атмосферні опади. Збільшення кількості опадів із заходу на схід можна пояснити впливом рельєфу – на схід абсолютні висоти зростають. Найменша кількість опадів характерна для басейнів рр. Великий і Малий Утлюк, далі на схід кількість опадів збільшується і на Приазовській височині вони можуть в окремі роки досягати 550 мм. Значну роль в живленні річок відіграють талі весняні води і підземний стік, особливо у межах Приазовської височини та її схилів.

Характер водного режиму річок визначається особливостями повені та її тривалістю. В річному ході рівня води на річках басейну Азовського моря зазвичай виділяють два максимуми (в період весняної повені і в період літніх паводків) і два мінімуми (в кінці літа і початку осені і взимку). У весняний період (лютий-квітень) відбувається 45-60% річного стоку; інтенсивний підйом рівня весняної повені починається з другої декади лютого; спад води на річках закінчується в другій половині березня – початку квітня. Меженний стік (травень, січень) складає 40-45% річного; період літньо-осінньої межені перекривається дощовими паводками. Річні величини шару стоку річок змінюються із заходу від 0,4-6,7 мм (для р. Молочна) на схід до 11-15 мм (рр. Лозуватка і Берда). Така зміна величин річкового стоку пояснюється зміною кількості опадів на досліджуваній території [3,4].

Характерною властивістю річок є різниця між верхів'ями і нижніми течіями. У верхів'ях ці річки мають швидку течію і розвивають інтенсивну ерозійну діяльність. У середній і нижній течії вони утворюють відкладення на широких долинах.

Список використаних джерел

1. Молочна ріка – диво природи. Мелітополь, 2002. 100 с.
2. Петроченко В.І. Природа Запорізького краю: Довідник. Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2009. 200 с.

3. Скиба В.П., Вознюк Н.М. Формування гідроекологічного режиму річки Молочна. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Сільськогосподарські науки»*. Вип. 1(73) 2016. С.76-86.

4. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воронка та ін. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

ГЕОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЗАПАСІВ ЛІКУВАЛЬНИХ ГРЯЗЕЙ (ПЕЛОЇДІВ) ТА РОПИ В УКРАЇНІ

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Єпіфанцев Д.Е.

здобувач вищої освіти 1 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Коваль Д.О.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Лікувальні грязі – це різні за генезисом (органічні і неорганічні) утворення (переважно відкладення боліт, озер, лиманів, морських заток, сопкові утворення), складені з мінеральних і органічних речовин та води, що пройшли складні перетворення внаслідок фізико-хімічних, хімічних, біохімічних процесів, що представлені однорідною тонкодисперсною пластичною масою, і мають лікувальні властивості [4,5].

Детально розвідані 13 родовищ (15 ділянок) лікувальних грязей, затверджених ДКЗ України в 1995-2015 роках. По 10 ділянкам розвідані мулові грязі, які приурочені до поверхневих водоймищ. Це Сакське родовище в АР Крим, родовище «Солоний лиман» в Дніпропетровській області, родовище Ріпне в Донецькій області, родовища Кирилівське, Обитічне і Бердянське в Запорізькій області, Бейкуське в Миколаївській, Куяльницьке в Одеській, «Гопри» та Чаплинське в Херсонській області. Торф'яні лікувальні грязі розвідані по Великолюбінському родовищу в Львівській області, родовищу «Семеренки» в Полтавській області та Черченському родовищу в Івано-Франківській області (рис. 1).

У 2017 р. з 15 розвіданих ділянок лікувальних грязей експлуатувалися 7. Експлуатаційні балансові запаси лікувальних грязей станом на 01.01.2018 р. складають 1714,037 тис.м³ за категоріями А+В+С1, позабалансові – 251,160 тис.м³ (рис. 2). Приросту запасів у 2017 р. не було. Видобуток і використання лікувальних грязей в 2017 році становили 3,157 тис.м³[3].

Рисунок 1 – Ділянки родовищ лікувальних грязей [3, с.268]

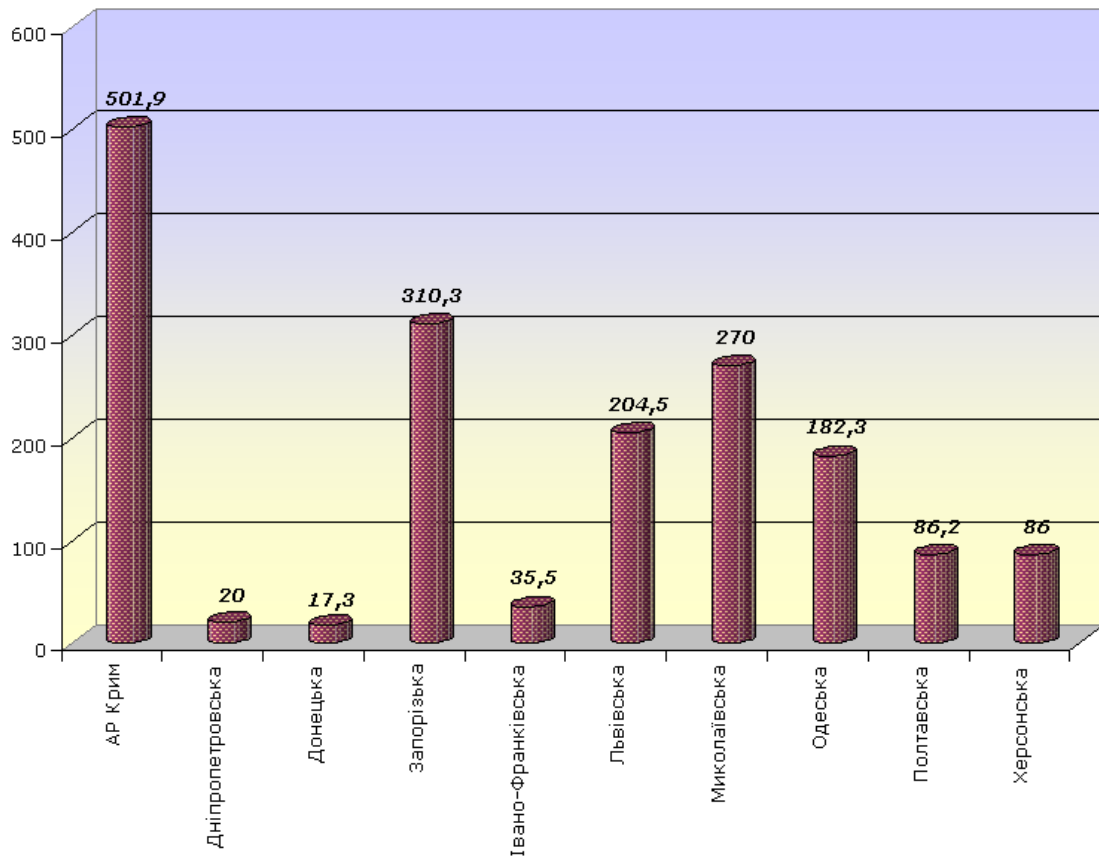

Рисунок 2 – Розподіл балансових експлуатаційних запасів лікувальних грязей по адміністративних областях (тис.м³) [3, с. 267]

Лікувальна ропа – це насичена солями вода соляних озер (лиманів), морських заток, порожнин і пор донних відкладень, яка має лікувальні властивості. Ропні ванни впливають на стабілізацію центральної та периферичної нервової систем, судинного тонусу, стимулюють функції залоз внутрішньої секреції. Під дією ропних ванн поліпшуються обмінні процеси в організмі.

В Україні розвідано 3 родовища (3 ділянки) лікувальної ропи. Це Сакське родовище в Автономній Республіці Крим, Куяльницьке в Одеській області та родовище «Гопри» в Херсонській області (рис. 3). Експлуатаційні балансові запаси лікувальної ропи становлять 798,904 м³/добу за категоріями В+С₁. В 2017 році розроблялись 2 родовища – Куяльницьке і «Гопри». Видобуток та використання складають 54,520 м³/добу [3].

Ропа Сакського родовища представляє собою прозору, без кольору рідину з мінералізацією від 61,00 до 220,00 г/дм³ і відноситься до міцних розсолів хлоридного магнієво-натрієвого складу. Серед основних терапевтично активних

мікрокомпонентів виявлені: бром ($181\text{--}220\text{ мг/дм}^3$), йод ($0,55\text{--}3,2\text{ мг/дм}^3$), кремнієва кислота ($1,4\text{--}32\text{ мг/дм}^3$), ортоборна кислота ($40\text{--}229\text{ мг/дм}^3$), миш'як (до 2 мг/дм^3). Вміст важких металів, пестицидів, токсичних компонентів у ропі озера Саки не перевищує гранично допустимих концентрацій [3].

Рисунок 3 – Ділянки родовищ лікувальної ропи [3, с. 270]

Ропа Куяльницького родовища за своїми органолептичними показниками представляє собою прозору, без кольору, без запаху солону на смак рідину з мінералізацією $87,8\text{--}171,4\text{ г/дм}^3$, в середньому $132,4\text{ г/дм}^3$. Основною складовою ропи є іони $\text{Na}+\text{K}$ з вмістом $24,0\text{--}51,8\text{ г/дм}^3$ і Cl -іону з вмістом $53,2\text{--}102,8\text{ г/дм}^3$ [3]. Ропа Куяльницького лиману відноситься до міцних розсолів хлоридного магнієвонатрієвого складу. Основним компонентом, який визначає сольовий склад ропи, є $\text{Na}+\text{Cl}$. За вмістом шкідливих і токсичних речовин ропи Куяльницького лиману є безпечною і відповідає встановленим санітарно-гігієнічним нормам для водоймищ культурно-побутового призначення [2].

Ропи озера «Гопри» прозора, слабо жовтого кольору, зі слабким запахом сірководню, хлоридно-натрієвого складу, високо лужна, значення рН досягає 9,6. Середньорічна мінералізація змінюється від $20,0\text{ г/дм}^3$ до $35,0\text{ г/дм}^3$. Вміст броду в

ропі складає 40,0-42,0 г/дм³, йоду – 2,0 г/дм³, метакремнієвої кислоти – 13,0 г/дм³, ортоборної кислоти – 10,0 г/дм³. Вміст важких металів, шкідливих та токсичних компонентів не перевищує граничнодопустимих концентрацій для мінеральних лікувальних вод [3].

Роба всіх родовищ є кондиційною для курортного використання у бальнеологічних цілях та відповідає ГСТУ 42.10-02-96 «Води мінеральні лікувальні. Технічні умови» [1].

Список використаних джерел

1. Води мінеральні лікувальні. Технічні умови: ГСТУ 42.10-02- 96. (Чинний від 1996-06-24). К.: Міністерство охорони здоров'я України, 1996. 30 с.
2. Водний режим та гідроекологічні характеристики Куяльницького лиману: Монографія / за ред. Н.С. Лободи, Є.Д. Гопченка. Одеса: ТЕС, 2016. 332 с.
3. Мінеральні ресурси України. Київ: Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018. 270 с.
4. Паранько І., Сивий М. Географія мінеральних ресурсів України: посібник. Тернопіль : Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 456 с.
5. Сивий М., Паранько І., Іванов Є. Географія *мінеральних ресурсів України*: монографія. Львів : Простір М, 2013. 683 с.

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ НА ҐРУНТОВИЙ ПОКРИВ

ст. викл. Зав'ялова Т.В.

здобувачка вищої освіти 4 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Арапан А.П.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Війна росії проти України з 2014 року разюче порушила ґрунтове середовище і спричинила широкомасштабну та довготривалу деградацію довкілля. Воєнні дії спричиняють низку механічних, фізичних та хімічних впливів на ґрунтовий покрив. Ці впливи призводять до руйнування структури та функцій ґрунтової екосистеми,

ведуть до погіршення фізико-геохімічних властивостей. Знищення рослинності, порушення ґрунтового покриву, дефіцит природного зволоження, опустелювання є поширеними наслідками воєнно-техногенного навантаження. Унаслідок цього різко скорочуються рівень біорізноманіття, а це зі свого боку впливає на біологічні популяції та види, а втрата біорізноманіття посилює зміною структури та функцій ландшафтів [2,3].

Механічний вплив та наслідки для ґрунтів. Механічний вплив під час воєнно-техногенного навантаження полягає у механічній деформації ґрунтового покриву під час пересування колісної та гусеничної військової техніки, безпосереднього руху військ, будівництва приповерхневих та підземних споруд, бомбардування, розмінування територій та будівництва оборонної інфраструктури.

Основним механічним впливом на ґрунт є ущільнення з пошкодженням гумусового шару, що має прямі негативні наслідки, як-от порушення водного балансу ґрунту, та спричинює розвиток вітрової та водної ерозії. Руйнування структури ґрунту відбувається в результаті зсуву частинок одного шару щодо іншого під дією воєнно-техногенного навантаження. Унаслідок цього ущільнення ґрунтів погіршується адаптація рослин до змін клімату, посушливих умов і нестачі вологи [1]. Водночас ущільнений унаслідок механічного впливу ґрунт стає більш стійким до подальшого воєнно-техногенного впливів у в умовах постійної нестачі продуктивної вологи.

Деформації ґрунтового покриву відбуваються внаслідок формування приповерхневих та підземних фортифікаційних споруд (бліндажі, окопи, траншеї, тунелі, сховища паливно-мастильних матеріалів, сховища бойових матеріалів). Це посилює низку небезпечних геоморфологічних процесів: зсуви, заболочування, осідання ґрунту тощо. Саме тому під час побудови фортифікаційних споруд слід враховувати глибину залягання ґрунтових вод та умови ґрунтового зволоження [2].

Утворення кратерів під час воєнних дій спричинене бомбардуванням. Наслідком вибухової дії є швидке вивільнення енергії, яке утворює кругову ударну хвилю, що оточує точку удару – воронку. Після вибуху ґрунт частково видаляється, формуючи котлован. Якщо кратери утворено в місцях з близьким до поверхні рівнем ґрунтових вод, розвиток ґрунту та вегетація рослин сповільнюється.

Під час розмінування територій руйнується гумусовий горизонт, втрачаються фізико-хімічні властивості ґрунту та відбуваються зміни гранулометричного та агрегатного стану. Зі свого боку це впливає на потенційну родючість та водоутримувальну здатність ґрунту. Встановлення мін саме собою передбачає в майбутньому турбулентність ґрунту. Детонація забруднює ґрунт металевими фрагментами та залишками вибухової речовини [5]. Операції з очищення від наземних мін часто складні і дорогі, тому в країнах, що розвиваються, ці наслідки можуть трактуватися як абсолютна втрата ґрунтових ресурсів.

Унаслідок бойових дій виникнення пожеж є первинним наслідком воєнно-техногенного навантаження, що провокує в подальшому процеси водної та вітрової ерозії. Зазвичай на вигорілих ділянках спостерігається винесення гумусових речовин та утворення гідрофобного шару, який обмежує проникнення води [2].

Фізичний вплив та наслідки для ґрунтів. Під фізичним впливом слід розуміти зміну фізичних властивостей ґрунтового покриву внаслідок застосування систем зброї та військової техніки. Основними проявами фізичного забруднення ґрунтів є [2]:

Вібраційний вплив характеризується більш низькими частотами коливань і передачею їх через тверді предмети, що безпосередньо стикаються з механізмами, що є ефективними. Вібраційний вплив пов'язаний із генерацією енергетичних імпульсів під час заходів ведення бойових дій. Разові імпульси виникають від вибухів боєприпасів на мішеневих полях та від стрільби з різних систем зброї, а періодично повторювані — це шум і вібрація від роботи військової техніки. Вібрація, що передається у ґрунті, здатна призводити до його ущільнення, витискання води, просідання поверхні, утворення порожнин, зміни мікрорельєфу.

Радіоактивний вплив зумовлений підвищенням вмісту радіоактивних речовин через застосування боєприпасів із збідненим ураном, засобів та приладів із джерелами іонізуючого випромінювання. Нині на території України не зареєстровано використання цього типу зброї.

Тепловий вплив зумовлює локальне підвищення температури внаслідок викидів нагрітого повітря, порохових газів, газоподібних продуктів та вихлопних

газів. Тепловий вплив негативно впливає на ґрунтовий покрив, викликаючи порушення термічного та водного режиму, зміни гранулометричного та агрегатного складу. Зміна термічного режиму ґрунту впливає на ґрунтові організми, змінюючи їхній рівень насиченості киснем та призводить до зниження біорізноманіття.

Хімічний вплив та наслідки для ґрунтів. Хімічний вплив воєнних заходів призводить до зміни природних параметрів ґрунтового покриття під дією забруднювальних речовин, що утворюються внаслідок використання систем зброї та військової техніки. Довготривала військова діяльність спричиняє утворення локальних воєнно-техногенних геохімічних аномалій з різним спектром вибухових та інших токсичних речовин, що може накласти на невизначений термін заборону на використання земель.

До хімічного забруднення воєнно-техногенного походження належать паливе транспортних засобів, мастильні матеріали, сольвенти, відходи гальванічного виробництва, залишки вибухових речовин, дезактиваційні речовини, важкі метали та їхні сполуки, радіоактивні речовини. Небезпечними речовинами фізико-хімічного типу є вибухонебезпечні матеріали.

Вибухові речовини також відіграють значну роль у викидах металів у ґрунтове середовище. Виявлено, що частки, викинуті від артилерійських ударів, містять високий рівень свинцю (Pb) і міді (Cu). Вибухові гранати також вважалися значним джерелом високих концентрацій свинцю (Pb) [2].

Нерозірвані боєприпаси та наземні міни становлять серйозну шкоду для ґрунтів протягом десятків років. Загроза полягає у викидах токсичних речовин внаслідок корозії боєприпасів, а також низки ризиків, пов'язаних з випадковою детонацією [4]. Забруднення ґрунту наземними мінами позбавляє місцевих громад доступу до землі та природних ресурсів. У місцях виливу паливно-мастильних матеріалів простежується найбільша концентрація нафтопродуктів. Найчастіше в місцях значних проливів нафтопродуктів внаслідок зміни хімічного складу ґрунту порушується важлива властивість ґрунту – здатність до самовідновлення та відбувається зниження біологічної активності ґрунту.

Беручи до уваги всю серйозність та небезпеку ситуації, що склалася, в Україні

вже шукають шляхи вирішення проблеми забруднення ґрунтів внаслідок війни. Фахівці зайняті розробкою інструментарію та механізмів, впровадження яких дозволить мінімізувати наслідки воєнних дій у подальші роки [3].

Список використаних джерел

1. Балюк С.А., Медведєв В.В., Воротинцева Л.І., Шимель В.В. Сучасні проблеми деградації ґрунтів і заходи щодо досягнення нейтрального її рівня. *Вісник аграрної науки*. 2017. № 8. С. 5-11
2. Голубцов О., Сорокіна Л., Сплодитель А., Чумаченко С. Вплив війни росії проти України на стан українських ґрунтів. Результати аналізу. Київ: ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія», 2023. 32 с.
3. Євпак Ірина Вплив воєнних дій на ґрунт. URL: <https://nubip.edu.ua/node/121607> (дата звернення: 12.09.2023)
4. Kalderis Dimitrios, Juhasz Albert L., Voopathy Raj, Comfort Steve. Soils contaminated with explosives: Environmental fate and evaluation of state-of-the-art remediation processes (IUPAC Technical Report). *Pure Appl. Chem.* 2011. Vol. 83. № 7. pp. 1407-1484.
5. Takahashi K., Preetz H., Igel J. Soil properties and performance of landmine detection by metal detector and ground-penetrating radar – soil characterisation and its verification by a field test. *J. Appl. Geophys.* 2011. №73 pp. 368-377.

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

ст. викл. Зав'ялова Т.В.

здобувач вищої освіти 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Коломойцев Д.Д.

здобувач вищої освіти 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Федотов П.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Енергія виступає невід'ємною складовою життєдіяльності людини, без якої життя людини є немислимим. З давніх-давен людиною використовувалися окрім

власної енергії та енергії тварин, ще три різновиди енергії: енергія сонця, енергія вітру та енергія води. І лише майже двісті років тому людиною почали досить активно використовуватися так звані «не відновлювальні джерела енергії», а саме, енергію природних ресурсів.

У літературі категорії відновлювальні та альтернативні джерела енергії, здебільшого, вживаються у тотожному змісті. Але ж, як свідчить аналіз, між цими категоріями є певні відмінності.

Термін «відновлювальні» походить від дієслова «відновлювати», що означає приводити у попередній стан. Тобто відновлювальні джерела енергії – це ті джерела енергії, які не вичерпуються при їх використанні, наприклад: сонячні, вітряні, водні, геотермальні і біомаса [4]. У технічній літературі під відновлювальними джерелами енергії розуміють ресурси енергії, які постійно циклічно поновлюють енергетичну цінність і можуть бути перетворені в корисну роботу. Відновлювальні джерела енергії – це джерела на основі постійно діючих або таких, що періодично виникають в навколишньому середовищі потоків енергії [1, с. 56].

Аналіз нормативних визначень відновлювальних джерел енергії свідчить про відсутність загально прийнятого визначення цього поняття. Так, відповідно до резолюції №33/148 Генеральної асамблеї ООН (1978 р.) до нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії відносяться: сонячна, вітрова, геотермальна, енергія морських хвиль, припливів і океану, енергія біомаси, деревини, деревного вугілля, торфу, тяглової худоби, сланців, бітумінозних пісковиків і гідроенергія великих та малих водотоків. Міжнародне Енергетичне Агентство (МЕА) визначає такі джерела її як енергію, отриману з сонця, вітру, біомаси, геотермальних, гідроенергетичних та океанських ресурсів, а також твердої біомаси, біогазу та рідких біопалив [6].

Термін «альтернативний» означає такий, що допускає вибір однієї з двох або декілька можливостей. Альтернативні джерела енергії в енциклопедичній літературі визначаються як спосіб, пристрій або споруда, що дозволяє отримувати електричну енергію (або інший необхідний вид енергії) з енергії поновлюваних або практично невичерпних природних ресурсів і явищ та заміняє собою традиційне джерело

енергій, що функціонує на нафті, газі або вугіллі. Аналогічне розуміння альтернативних джерел енергії надається в технічній літературі [5].

В економічній літературі альтернативні джерела енергії визначають як інші джерела або інші способи виробництва, ніж спалювання викопних видів палива або ділення ядерного палива. У такому визначенні досить чітко прослідковується сутність альтернативних джерел енергії як заміника традиційних джерел.

В українському законодавстві відсутнє чітке законодавче обґрунтування застосування категорії «альтернативні» щодо джерел енергії, що зумовлює розбіжності в їх трактуванні.

Легальне визначення альтернативних джерел енергії надається у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» (Закон), де під ними розуміються відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль і припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан, дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [2].

Наведення переліку видів альтернативних джерел енергії, з одного боку, дозволяє кваліфікувати як такі нові джерела енергії, які декілька років тому ще не розглядалися в зазначеній якості (газ з органічних відходів, газ каналізаційно-очисних станцій, біогаз тощо). Проте відсутність кваліфікуючих ознак, які є характерними саме для цього виду джерел енергії, стримує розвиток інших, не вказаних у Законі напрямків альтернативної енергетики. Для того, щоб суб'єкт господарювання, який має намір впроваджувати новітні технології в цій галузі, мав можливість скористатися передбаченим законодавством «пакетом пільг», потрібно кожний раз вносити зміни до законодавства [1].

Більш вдалим прикладом використання терміну «альтернативний» в законодавстві України є Закон України «Про альтернативні види палива» де зазначається, що альтернативні види палива - це тверде, рідке та газове паливо, яке є альтернативою відповідним традиційним видам палива і яке виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини [5]. У

наведеному прикладі у тексті нормативного акту чітко визначається, саме до чого це паливо є альтернативою (замінником).

Вважаємо, що з метою усунення неоднозначного підходу до кваліфікації джерела енергії як альтернативного пропонується уточнити законодавче поняття «альтернативні джерела енергії», шляхом викладення у ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» їх визначення у наступній редакції: альтернативні джерела енергії – поновлювальні, постійно існуючі або періодично виникаючі у довкіллі джерела енергії, які є альтернативою (замінником) відповідним традиційним (невідновлювальним) джерелам енергії [2].

Таким чином, на підставі проведеного дослідження наукового та нормативного забезпечення категорії «альтернативні джерела енергії», слід констатувати, що на сьогодні застосування інституту «альтернативні» стосовно енергетики не є законодавчо обґрунтованим, оскільки у жодному законодавчому акті України чітко не зазначається саме до чого вказані джерела енергії виступають альтернативою (замінником). У зв'язку з чим виникає необхідність чіткого нормативного визначення категорії «альтернативні» стосовно джерел енергії із одночасним зауваженням на той факт, що інституція «альтернативні» є більш широкою у порівнянні з категорією «відновлювальні», оскільки в свою чергу альтернативні джерела енергії можна розподіляти на: постійно існуючі, відновлювальні та періодично виникаючі, тобто поняття «альтернативні» та «відновлювальні» співвідносяться як загальне та його складова.

Список використаних джерел

1. Дев'яткіна С.С., Шкварницька Т.Ю. Альтернативні джерела енергії: навч. посіб. К. : НАУ, 2006. 92с.
2. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року за №555-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 11.09.2023)
3. Клопов І.О. Техніко-економічні засади використання альтернативних джерел енергії. *Проблеми системного підходу в економіці*. Вип. №1 (57). 2017. С.137-143.

4. Півняк Г.Г., Шкрабець Ф.П. Альтернативна енергетика в Україні: монографія Д.: НГУ, 2013. 109 с.

5. Ребенюк Н.В. Класифікація нетрадиційних, відновлюваних і альтернативних видів паливно-енергетичних ресурсів та аналіз їх властивостей URL: http://www.esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/7.htm (дата звернення: 11.09.2013)

6. Шкурідін Є.Є. Поняття альтернативних джерел енергії. *Молодий вчений*. 2013. №4(07)(2). С.42-44

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ (ЗА ЕЛЕМЕНТАМИ)

к.геогр.н. Кобець К.Г.

Приватне підприємство «Центр екологічного управління»
здобувач вищої освіти 1 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Кобець І.І.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Системі розселення (СР), як складному суспільно-географічному утворенню, характерна певна структура. Її можна розглядати за трьома основними напрямками: за елементами, за функціями та ієрархією. В даній статті ми розглянемо структуру СР за елементами, а саме її трансформацію в результаті прийняття Закону України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» від 28.07.2023 року (далі – Закон) [5].

Елементами структури СР є міські та сільські населені пункти. До прийняття Закону до міських населених пунктів відносились міста державного, обласного, районного підпорядкування та селища міського типу. Головною особливістю виникнення і функціонування міських населених пунктів був їх зв'язок з несільськогосподарською, головним чином промисловою діяльністю. Проте, з прийняттям Закону відбулися певні зміни в характеристиці міських населених пунктів, а саме:

- ліквідована градація міст (державного, обласного та районного підпорядкування);
- селища міського типу перейменовані в селища та віднесені до категорії сільських поселень.

Ще з 1981 року в УРСР, а потім і в Україні, до міст відносили населені пункти, що мали чисельність понад 10 тис. жителів, а також менші за людністю населені пункти, що історично склалися як міста. В редакції Закону наявні критерії чисельності населення більше 10 тис. жителів та компактна забудова. Тому, відповідно, в країні значна частина невеликих міст, в яких чисельність населення менша за цю цифру та склалися історично як міста без необхідної кількості жителів, будуть віднесені до селищ, а саме сільських поселень.

Залежно від людності міст їх поділяють на: малі (до 50 тис. осіб), середні (50-100 тис. осіб), великі (100-500 тис. осіб), дуже великі (понад 500 тис. осіб). Серед дуже великих виділяється група міст-мільйонерів, в яких кількість населення більше 1 млн. осіб.

Указом Президії Верховної Ради УРСР у 1981 році [7], яке було чинним до прийняття Закону, до категорії селищ міського типу відносили населені пункти при промислових підприємствах, будовах, залізничних вузлах, гідротехнічних спорудах, підприємствах з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, а також населені пункти, на території яких містились вищі та середні спеціальні навчальні заклади, науково-дослідні установи, санаторії та інші стаціонарні лікувальні та оздоровчі заклади, які мали державний житловий фонд, з кількістю населення понад 2 тисячі осіб, з яких не менш як дві третини становили робітники, службовці та члени їх сімей. В окремих випадках до категорії селищ міського типу могли бути віднесені населені пункти з кількістю населення менш як 2 тисячі чоловік, але не менше як 500 чоловік, якщо вони мали близьку перспективу економічного і соціального розвитку, зростання кількості населення. В Україні було прийнято дві ознаки для виділення селищ міського типу: людність та питома вага робітників і службовців, зайнятих у несільськогосподарських галузях господарства.

Селища міського типу, хоча і мали відокремлену і самостійну сутність, проте їх основний зміст визначався особливостями перехідної форми поселень, пов'язаними з утвердженням міських форм буття населення [2, с. 156]. Вони, як центри місцевих регіональних систем, забезпечували навколишні сільські населені пункти первинними формами обслуговування: виробничими (переробкою сільськогосподарської продукції), будівельними, побутовими, культурно-освітніми, оздоровчими і т.д..

В ході прийняття Закону, селища міського типу перейменовані в селища та віднесені до категорії сільських поселень. Змінилися й критерії їх виділення: чисельність населення повинна бути більше 5 тис. жителів та в населеному пункті повинна переважати садибна забудова. Таким чином, чисельність селищ, в порівнянні з колишніми селищами міського типу, теж скоротиться в Україні і, навпаки, збільшиться кількість сільських населених пунктів.

А. І. Доценко [4, с. 12] зазначає, що сільські населені пункти відрізняються від міських характером житлової забудови та переважанням приватних садиб із присадибними земельними ділянками. Для сільських населених пунктів характерні більша порівняно з міськими віддаленість від місць прикладання праці, міцний зв'язок населення з землею та природним середовищем, деконцентрація й територіальна розосередженість сільського населення [1, с. 109-111].

Більшість вчених об'єднує всі сільські населені пункти за людністю у 5 типів: дуже великі (понад 5 тис. осіб), великі (2-5 тис. осіб), середні (1-2 тис. осіб), малі (до 1 тис. осіб) та безлюдні. В малих (інколи в середніх) селах зустрічається група деградуючих сіл, в яких кількість осіб пенсійного віку складає більше 40-50% всіх жителів поселення.

Тепер селом, згідно Закону, називатимуть населений пункт із садибною забудовою, загальна чисельність жителів якого становить менше 5 тисяч жителів. Проте, є села чисельність населення яких понад 5 тисяч (наприклад, с. Костянтинівка Мелітопольського району). Тому, деякі сільські поселення зможуть перейти в категорію селищ.

В Законі дали окреме визначення поняттю поселення. Воно характеризується як компактне місце проживання людей за межами населеного пункту, яке не має сталого складу населення та не віднесено до категорії населеного пункту. До них можуть бути віднесені поселення внутрішньо переміщених осіб, які ще називають «модульними містечками».

До структури СР також відносять групові системи населених місць. Г.А. Каплан, А.В. Кочетков, Ф.М. Лістенгурт визначають групові системи як раціональну просторову організацію групи населених місць (у рівній мірі міських та сільських), які об'єднані щоденними зв'язками у сферах праці, побуту і відпочинку та спільним використанням міжпоселенних територій [6, с. 6]. Міська агломерація, за визначенням В.Г. Давидовича, виступає сукупністю значної кількості (не менше 10) близько розташованих міст та селищ (із витратою часу на поїздку до міста – центру не більше 2 год.), об'єднаних складною системою економічних, трудових та культурно-побутових взаємозв'язків [3, с. 17-18].

Таким чином, після набуття чинності Закону, трансформується структура СР за елементами. До структури міських населених пунктів будуть відноситись тільки міста, а селища (колишні селища міського типу) відійдуть до категорії сільських населених пунктів. В результаті чого в країні збільшиться мережа сільських населених пунктів та зменшиться мережа міських, відповідно. Також, окремо виділяються поселення, які не входять в межі населених пунктів. Тому поселення стануть ще одним елементом в структурі СР.

Список використаних джерел

1. Голиков А. П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник. К.: Либідь, 1996. 316 с.
2. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: монографія. К.: Інститут географії НАН України, 2009. 346 с.
3. Давидович В.Г. Городские агломерации в СССР. *Вопросы городского расселения. Сб-к (в помощь проектировщику-градостроителю)*. К., 1964. С. 15-24.
4. Доценко А.І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура. К: Фенікс, 2010. 288 с.

5. Закон України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» №3285-IX від 28.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20#Text> (дата звернення: 12.09.2023)

6. Кравцова Т.Г. Оцінка основних факторів трансформації розселення в контексті проблем удосконалення регіональної соціально-економічної політики. *Продуктивні сили і регіональна економіка*. 2008. Ч. 2. С. 363-368.

7. Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 4865-VI (4865-17) від 24.05.2012, ВВР, 2013, №17, ст.150) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1654-10> (дата звернення: 14.09.2023)

ГІДРОГЕОЛОГІЧНІ УМОВИ КАР'ЄРУ «ЗАХІДНИЙ» ПОЛОГІВСЬКОГО РОДОВИЩА КАОЛІНІВ ТА ВОГНЕТРИВКИХ ГЛИН

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Колісник В.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Значні запаси каолінів в Запорізькій області зосереджені в середній частині області переважно вздовж північних та західних кордонів Приазовського кристалічного масиву, так як каолін є продуктом вивітрювання кристалічних порід [5]. Станом на 01.01.2018 році запаси каолінів в Запорізькій області становили 52272,5 тис. т. [2]. Найбільш якісні каоліни залягають в районі м. Пологи (рис.1).

Пологівське родовище каолінів та вогнетривких глин простягається вздовж берегів р. Конки смугою завдовжки 30 км і завширшки пересічно 5 км. Складається з 10 ділянок. Промислові запаси каолінів 11 377 тис. т, вогнетривких глин – 44 606 тис. т [4].

Поклади пластоподібні, пов'язані з відкладами неогену, залягають на глибині 3-25 м. Вторинні каоліни, переверстовуючись з вогнетривкими глинами, утворюють пласт загальною потужністю від 1,5 до 15 м. Гідрогеологічні умови сприятливі для

розробки. Родовище відоме з 1891. Детально розвідане в 50-х рр. XX ст. Каоліни використовують для виготовлення шамоту і вогнетривких виробів, вогнетривкі глини – у металургійній галузі та для виготовлення керамічних і вогнетривких виробів [4].

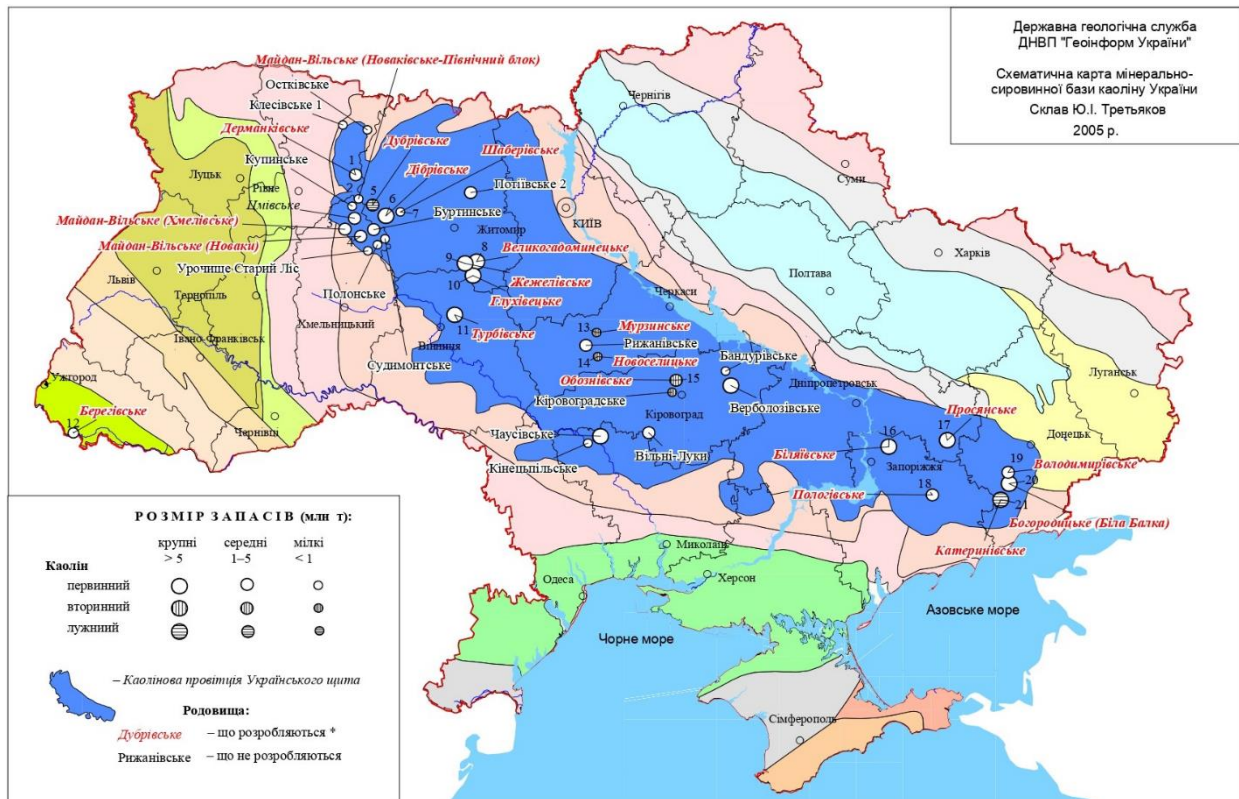

Рисунок 1 – Мінерально-сировинна база каоліну в Україні [3]

Пологівське родовище каоліну вторинного та глини вогнетривкої відноситься до II групи родовищ, обводнення яких відбувається за рахунок водоносних горизонтів горизонтального залягання. За гідрогеологічними умовами родовище з простими умовами.

В межах I ділянки родовища виділені наступні водоносні горизонти [1]:

Водоносний горизонт в алювіальних четвертинних відкладах поширений в долині р. Конка в 0,5 км на південь від ділянки. Абсолютна відмітка русла річки становить +76 м. Горизонт приурочений до дрібнозернистих і різнозернистих пісків з прошарками суглинків.

Водоносний горизонт в середньо-сарматських відкладах поширений у північній і північно-східній частині ділянки. Горизонт приурочений до дрібно- та різнозернистих пісків та залягає у вигляді невеликих лінз серед піщаних глин. Піски сильно глинисті, мають неоднорідний гранулометричний склад і мінливе

забарвлення. Потужність пісків від 0,2 м до 15,5 м. Рівень підземних вод встановлюється на глибині 2,5-12,8 м, що відповідає абсолютним відміткам 112,85-107,76 м. Живлення водоносного горизонту відбувається за рахунок інфільтрації атмосферних опадів.

Водоносний горизонт у відкладах новопетрівського регіоярису приурочений до надкаолінових і підкаолінових пісків. Надкаоліновий водоносний горизонт приурочений до дрібно- та тонкозернистих світло-сірих каолінистих пісків, які залягають на товщі вогнетривких глин і каолінів. Він має спорадичне поширення у вигляді окремих лінз, приурочених до локальних знижень каоліново-глиняної товщі. У відкладах новопетрівського регіоярису водоносний надкаоліновий горизонт залягає на глибині від 1,5 м до 35,75 м, в середньому – 21,8 м. Абсолютні позначки дзеркала підземних вод змінюються від +68 до +84 м, що обумовлено коливанням абсолютних відміток покрівлі вторинних каолінів та вогнетривких глин, які є водоупором даного горизонту. Горизонт безнапірний. Середня потужність сухих пісків в покрівлі водоносного горизонту становить 4,4 м. Середній коефіцієнт фільтрації водоносних пісків складає 11 м/добу.

Водоносний підкаоліновий горизонт поширений повсюдно, також є безнапірним або слабо напірним, приурочений до грубозернистих кварцових пісків, збагачених глинистим матеріалом. У локальних зонах зниження пласта корисних копалин цей водоносний горизонт набуває тиску до 5-6 м. Потужність його досягає 8-13 м (в середньому для проектного кар'єра «Західний» – 9,7 м). Статичний рівень води цього горизонту знаходиться в межах абсолютних відміток +67-82 м. Коефіцієнт фільтрації коливається від 0,4 до 15,5 м/добу, в середньому – 1,99 м/добу.

В результаті тривалої експлуатації запасів каоліну та глини вогнетривкої кар'єром «Західний» (понад 50 років), верхні водоносні горизонти здреновані, включаючи надкаоліновий горизонт новопетрівського регіоярису, в розрахунок водопритоків необхідно приймати параметри тільки підкаолінового водоносного горизонту (потужність 1-ї черги відпрацювання за даними розвідувальних свердловин – 7,0 м; потужність 2-ї черги – 10,8 м; потужність 3-ї черги – 9,0 м; коефіцієнт фільтрації – 1,99 м/добу).

Живлення водоносного горизонту новопетрівських відкладів відбувається за рахунок інфільтрації атмосферних опадів. Водоприток в кар'єр з горизонту незначний і особливих труднощів при проведенні гірничо-експлуатаційних робіт не утворює.

Водоносний горизонт у відкладах палеогену поширений на всій площі ділянки, приурочений до тріщинуватих пісковиків і різнозернистих пісків нерозчленованих олігоцен-еоценових утворень і дрібнозернистих пісків бучацької світи еоцену з прошарками глин. Сумарна потужність водоносного комплексу на ділянці досягає 40 м при глибині залягання від 32 до 72,2 м.

Водоносний комплекс в крейдових відкладах поширений на всій площі ділянки. Приурочений до відкладів олександрівської і генічеської світ верхньої крейди – до тонко і дрібнозернистих зеленувато-сірих пісків і пісковиків, що залягають на глибині від 72 до 102 м, із загальною потужністю близько 30 м. Водоносний горизонт пов'язаний з водами палеогенових відкладів, так як між ними відсутній водоупор.

Водоносний горизонт в тріщинуватій зоні кристалічних порід та їх кори вивітрювання поширений повсюдно. Безпосередньо на обводненість ділянки не впливає. Потужність тріщинуватої зони досягає 10-40 м.

В основному гідрогеологічні умови розробки родовища сприятливі і за категорією складності відносяться до простих. Води перших двох горизонтів мають локальне поширення і практично не впливають на обводненість кар'єра. Надкаоліновий водоносний горизонт також не робить істотного впливу на розробку, так як в значній мірі дренується кар'єром. Підкаоліновий горизонт може слугувати джерелом обводнення гірничих виробок, але так як в підшві вогнетривких глин зазвичай залягають слабкопроникні піщані глини і сильно глинисті піски, підтоплення кар'єру спостерігається дуже рідко і носить локальний характер. Горизонт може дренуватися р. Конка [1].

Водоносні горизонти в палеогенових і крейдових відкладах при відпрацюванні родовища розкриватися не будуть, тому впливу на обводнення кар'єра не зроблять. Палеогенові води є джерелом питних вод, технічною водою кар'єр забезпечується за рахунок ставків і дрібних місцевих водосховищ [1].

Підземні і атмосферні води, що надходять в кар'єр, відводяться дренажними

канавами, які проходять по покрівлі каолінів з боку робочого борта і дна кар'єру. Вода, що надходить з канал на дно кар'єру, відкачується насосними установками в спеціальні ставки-відстійники [1].

Таким чином, при розробці кар'єру «Західний» Пологівського родовища основні водопритоки в кар'єр будуть формуватися за рахунок водоносного горизонту відкладів новопетрівської світи (підкаоліновий горизонт), зі збільшенням кількості водопритоків при просуванні фронту робіт на північ. Крім підземних вод, в формуванні водопритоків братимуть участь атмосферні опади, що випадають на площі кар'єра.

Під час ведення гірничих робіт в бортах кар'єра можуть виникати локальні зсувні явища, пов'язані з суфозією, що приводить до часткового опливання новопетрівських пісків на покрівлі продуктивної товщі у вигляді конусів виносу.

Гідрогеологічні умови на I-й ділянці (кар'єр «Західний») Пологівського родовища глини вогнетривкої і каоліну вторинного сприятливі для ведення відкритих гірничих робіт і відносяться до простих [1,4].

Список використаних джерел

1. Звіт з оцінки впливу на довкілля для товариства з обмеженою відповідальністю «Гірничодобувна компанія «Мінерал». 2019. 97 с.
2. Мінеральні ресурси України. Київ: Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018. 270с
3. Мінерально-сировинна база каоліну в Україні URL: <https://8klasgeo.at.ua/KK/17kaolin.pdf> (дата звернення: 14.09.2023)
4. Суходольський К.О. Пологівське родовище каолінів і вогнетривких глин URL: <https://8klasgeo.at.ua/KK/17kaolin.pdf>https://leksika.com.ua/13870111/ure/pologivske_rodovishe_kaoliniv_i_vognetrivkih_glin (дата звернення: 14.09.2023)
5. Фізична географія Запорізької області: Хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воровка та ін. Відп. ред. Л.М. Даценко. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В СВІТІ

здобувач вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Коломоєць М.Ю.

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Міграційні процеси населення, в усіх регіонах та країнах, пов'язані з певними чинниками, що впливають і на мотивацію переселення і на вибір майбутнього місця проживання. Узагальнюючи ці чинники, слід зазначити, що вони є незмінними вже не одне століття. Це – економічні, соціальні, релігійні проблеми; це воєнні конфлікти і повномасштабні війни; це екологічні проблеми тощо.

Останнім часом проблемам діаспор у країнах їхнього проживання приділяється значна увага, що пов'язано з посиленням контролю за дотриманням міжнародних стандартів захисту прав людини та підвищенням інтенсивності контактів між членами діаспори за країнами їх походження [2].

Сам термін «diaspora» є грецьким словом, що означає розсіяння, вперше був застосований до євреїв, котрі з часу вавилонського полону опинилися поза своєю первісною батьківщиною й розпорошились по світу. Пізніше цей термін стали використовувати й щодо інших етнічних спільнот, які з тих чи інших причин змушені були залишити свою батьківщину й поселитись в іншому етнічному середовищі [2]. Стосовно українців, які проживають за межами України, його вперше почав вживати український політолог, етнолог і соціолог В. Старосольський. З проголошенням незалежності України термін «українська діаспора» став широко вживаним. Під ним розуміється та сукупність українців, які проживають за межами України і не є її громадянами.

Українська діаспора відрізняється від діаспор інших народів тим, що вона не мала повнокровних в'язків із Батьківщиною. Вона існувала не лише в географічній, а й у культурній, політичній і, навіть, родинній ізоляції від рідного краю [1].

Прийнято виділяти західну і східну українську діаспору вважається середина 80-х років XIX ст.

Розглянемо основні етапи її формування. Перший етап тривав до 1914 року, понад 180 тисяч українців виїхали до Америки. Головні причини виїзду за океан - перенаселення, безземелля й безробіття. Другий етап української міграції тривав з 1920-го по 1930 роки. Ця хвиля отримала назву політичної імміграції. Третій етап припадає на повоєнні 40-і роки [2].

Четвертий етап дуже відрізняється від трьох попередніх. Більшість людей подалися в дорогу через скрутні економічні умови, що настали після розвалу Радянського Союзу. Основна їх маса має вищу освіту, або технічну спеціальність, володіє англійською мовою

Формування східної української діаспори слід віднести ще до часів Київської Русі. Основне переселення українців з України відбувалося примусово за часів поневолення України Росією (пізніше Радянський Союз). Велика частина українців виїхала також в зв'язку з роботою, навчанням, шлюбом. Східна українська діаспора формувалась внаслідок територіальних поділів між державами, коли українські етнічні землі ставали частиною території тієї чи іншої держави (Росії, Білорусі, Молдови), а також завдяки міграційним процесам і міжетнічним шлюбом. Одним із способів формування східної діаспори була аграрна міграція [3].

Західна і східна діаспора мають значні відмінності. Демократичне суспільство в більшості країн Заходу дало можливість українцям розбудувати там мережу етнічних організацій та установ, що створило умови для збереження етнічної ідентичності, функціонувати як діаспорі незважаючи на значну інтегрованість у суспільне життя країни проживання. Щодо східної діаспори, то вона мала значні проблеми. Ще однією відмінністю між ними є їхній характер: західна є не лише етнокультурним, а й національно-політичним об'єднанням, а східна – тільки етнокультурним [3].

Формування зарубіжної діаспори українців протягом не одного сторіччя, як ми вже зазначили, було викликано рядом чинників. Але сьогодні наша країна зіткнулася з новою хвилею міграцій. Повномасштабна війна, що почалася з вторгненням росії на територію України значно підвищила інтенсивність міграційних потоків, викликала нову хвилю вимушених міграційних процесів до країн Європи і світу, частина з яких

отримала статус біженців. Понад 10 мільйонів українців (це 25 % населення) покинули свої домівки, у тому числі 7,4 мільйона є індивідуальними біженцями з України, зафіксованими по всій Європі [5,6].

Окупація частини територій російськими військами викликала не тільки нову хвилю зовнішньої міграції, а і велику кількість внутрішньо переміщених українців.

Дослідження географічних аспектів міграційних процесів у країні сприятиме розробці та впровадженню держаної міграційної політики в країні, скороченню відтоку населення в повоєнний час а також розробці програм щодо повернення українських біженців додому, що містить цілий комплекс соціально-економічних заходів.

Список використаних джерел

1. Бібліотека української діаспори: Находження 1994-1995 років: Пам'ятки України. 1996. №2-4. С.143,144
2. Заставний Ф.Д. Географія України. Львів: Світ, 1994. С.194-234.
3. Заставний Ф.Д. Східна Українська діаспора. Львів: Світ, 1992. 170 с.
4. Міграційні прояви та впливи – уроки для України Аналітична доповідь
Травень 2023 р. URL:
<file:///C:/Users/user/Desktop/%D0%9C%D0%B8%D1%88%D0%B0/2023-MATRA-I-KVARTAL-5.pdf> (дата звернення:05.11.2023.)
5. Сімахова А.О., Церковний І.О. Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. Економіка, управління та адміністрування № 4 (102). 2022. С.61-64.
6. Ukraine refugee situation. 2022 URL: <https://cutt.ly/10qCAks> (дата звернення:01.11.2023)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТРОВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

студентка 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Красіна І.О.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

В умовах сьогодення надзвичайно важливим для держави є забезпечення енергонезалежності, задоволення енергетичних потреб за допомогою використання екологічно чистих відновлюваних джерел енергії. В першу чергу, це пов'язано із енергодефіцитністю у галузі існуючої енергетичної системи та запровадженням програм декарбонізації в енергетичній сфері [3].

Вітроенергетика – це провідна галузь альтернативної енергетики, яка займається розробленням та використанням методів і засобів перетворення енергії в механічну, теплову, хімічну або електричну енергію. Раціональне використання вітроенергетики не викликає погіршення природного середовища, тому вважається екологічно нейтральною. Вітрова енергія може використовуватися як в малих вітроенергетичних установках, так і у вітроелектростанціях великих потужностей, підключених до високовольтних електромереж [6].

Територія України має вигідне розташування та вітроенергетичний потенціал для використання вітрових ресурсів. Швидкість вітру у регіонах країни має різне значення і є основним показником для визначення місця розташування вітрових парків та окремих вітрових електроустановок. Найбільш перспективними територіями для розташування вітроенергетичних систем є узбережжя Чорного та Азовського морів, Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Одеська області та гірські території. Це пов'язано з тим, що в зазначених регіонах показники середньої швидкості вітру понад 5 м/с. Найменш привабливою для розвитку вітрової енергетики є лісова зона, бо саме ліси – основна перешкода для потоку вітру [3].

Основними перевагами вітрової енергетики є: доступність, низька собівартість відносно ядерної вугільної та газової енергетики, невичерпне джерело енергії, зниження викидів діоксиду вуглецю, повсюдне поширення джерела енергії, наявність станції на території не заважають господарській та промисловій діяльності [3, 8].

Основним недоліком вітроенергетики є несталість та нерегульованість вітрового потоку, вітер характеризується не тільки багаторічною і сезонною мінливістю, але також змінює свою активність протягом доби і за дуже короткі проміжки часу (миттєві пульсації швидкості і пориви вітру) [3, 8].

Проте, як раніше вважалось, що вітрова енергія – це повністю чиста та зелена енергія не до кінця відповідає дійсності. Вона має вплив на екосистему. Це розглядається ще на етапі проектування при виборі ділянки та вже піз час експлуатації. Це може бути механічне пошкодження рослинного покриву та ґрунту, загроза рідкісним рослинам та загибелі птахів у міграційний період, зміна вигляду ландшафту. Також на стадії припинення роботи вітрогенератора через строк експлуатації є причиною занепокоєння. Оскільки, на території України ще не було практичного дослідження утилізації та переробки вітрогенераторів та їх комплектуючих. Проте виробники продовжують модернізувати технології виготовлення вітряних турбін, продумуючи варіанти їх утилізації [1, 2]. Причинами такого розвитку вітроенергетики є економічні переваги та зростаюча конкурентоспроможність секторі вітроенергетики на світовому ринку [4].

У 1994 р. було розпочато створення вітроенергетичної галузі промисловості України на базі ринкових засад та під контролем і за підтримки держави. Загалом до 24 лютого 2022 р. загальна потужність вітрових електростанцій становила 1,67 ГВт і їх кількість складала 34 діючих вітроелектростанцій. Найбільшими серед них є Ботієвська ВЕС загальною потужністю 200 МВт, Приморська ВЕС – 200 МВт, Мирненська ВЕС – 163 МВт, Орлівська ВЕС– 98,8 МВт, Новотроїцька ВЕС – 72,6 МВт, Овер'янівська ВЕС – 68,4 МВт, Новоазовська ВЕС – 79,3 МВт [2].

Незважаючи на важкий стан енергетичної системи України, компанія ДТЕК весною 2023 р. ввели в експлуатацію Тилігульську ВЕС із потужністю 114 МВт. Планується збільшення потужності вітрової електростанції до 500 МВт. Також компанія ДТЕК планує встановити Полтавську ВЕС. 26 жовтня 2023 р. було підписано тристоронній договір виконавчим комітетом Глобинської міської ради, спеціалізованою сертифікованою організацією на виконання комплексу робіт з просторового планування. У рамках договору буде проведено комплекс інженерно-геодезичних вишукувань, роботи з розроблення детального плану територій, у тому числі складання звіту з екологічної оцінки, а також комплекс земельпорядних, земельно-кадастрових та землеоціночних робіт. Вказані роботи мають бути завершені до травня 2024 р. [5].

Сьогодні Об'єднана енергосистема України – одна з найбільших енергооб'єднань Європи. 16 березня 2022 р. енергосистема України приєдналась до енергомережі континентальної Європи ENTSO-E. Відповідне рішення було ухвалено об'єднанням системних операторів ENTSO-E 11 березня 2022 р. [7].

Енергетичною стратегією України до 2035 року, прийнятою у серпні 2017 р., передбачається підвищення енергоефективності та використання енергії із відновлювальних та альтернативних джерел. Впровадження заходів із запобігання та адаптації до зміни клімату визначається як один із пріоритетів розвитку енергетики. Згідно з документом, до 2025 р. частка ВДЕ в енергетичній системі України повинна складати 12%, а до 2035 р. – не менше 25% [5].

Отже, територія України має досить високі перспективи для подальшого розвитку вітроенергетики. Держава бере напромак на забезпечення енергонезалежності, тому вітрова енергетика активно розвивається і збільшує генерацію енергії достатньо потужним темпом.

Список використаних джерел

1. MCL Group. Перероблення вітрових установок. Огляд інновацій. URL: <https://mcl.kiev.ua/pererabotka-vetrovyh-ustanovok-obzor-innovacij/> (дата звернення: 30.10.2023).
2. Василюк О., Кривохижа М., Прекрасна Є., Норенко К. Вітряні електростанції та зміни клімату. Київ : UNCG, 2015. 32 с.
3. Відновлювані джерела енергії / за заг. ред. С О. Кудрі. Київ : Інститут відновлюваної енергетики НАНУ, 2020. 392 с.
4. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. URL: <https://saee.gov.ua/ae/windenergy> (дата звернення: 30.10.2023).
5. ДТЕК ВДЕ починає підготовку до реалізації проєкту Полтавської ВЕС. URL: <https://renewables.dtek.com/media-center/press/dtek-renewables-has-launched-pre-design-details-for-a-new-wind-power-plant/> (дата звернення: 30.10.2023).
6. Енциклопедія Сучасної України / гол. редкол.: І.М. Дзюба та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. Т. 4. 700 с.

7. Міністерство енергетики України. Історія енергетики. URL: <https://www.mev.gov.ua/storinka/istoriya-enerhetyky> (дата звернення: 30.10.2023).
8. Півняк Г. Г., Шкрабець Ф. П. Альтернативна енергетика в Україні : монографія. Дніпропетровськ : НГУ, 2013. 109 с.

МІСЦЕ КАРТОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В СУЧАСНОМУ КУРСІ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

к. геогр. н., доцент Левада О.М.

к. геогр. н., доцент Арабаджи О.С.

ст. викл. Непша О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Формування картографічних компетенцій – одне з основних професійних завдань вчителя географії. Сукупність знань, вмінь та навиків роботи з географічними картами забезпечує засвоєння матеріалу, що вивчається, виявлення закономірностей розміщення і взаємозв'язку явищ та процесів в географічній оболонці. Саме географічні карти є найбільш поширеною моделлю Землі, а засоби і прийоми картографічного методу дослідження використовуються в процесі вивчення географії та виступають одними з актуальних моментів організації шкільної географічної освіти.

Одночасно географічна карта виступає як об'єкт вивчення, так засіб навчання, джерело знань, результат дослідження тощо. Географічна карта це просторово-знакова модель, що ґрунтується на мові знаків і дає просторову уяву відображуваних [1]. У географічних картах втілено характерні риси моделей узагалі: винахідливий підхід пошуку й узагальнення [4].

Завдання вчителя навчити учнів користуватися цими картографічними творами. Питання формування картографічних знань та вмінь висвітлено в працях А.П. Божок, А.Є. Осауленко, В.В. Пастух, В.О. Шевченко та багатьох інших. Значний внесок у розвиток вітчизняної картографії зробив викладач Мелітопольського державного

педагогічного інституту К.М. Матусевич, який ще у 70-80-ті роки минулого століття заснував прикладну традицію в проведенні практичних робіт з картографії та польової практики з топографії для здобувачів географічних спеціальностей [1,2,3,5].

При цьому практично усі провідні картографи й методисти відмічають, що при роботі з географічними картами на уроках географії перш за все необхідно використовувати такі прийоми, які будуть заохочувати учнів до вивчення нового матеріалу.

Найбільш поширеними прийомами роботи з картами є:

- візуальний аналіз і опис – якісна характеристика явищ, складання характеристики за типовими планом, визначення загальних особливостей. Все це можливо при умові, що учні можуть читати легенду карти;
- картометрія та морфометрія – вимірювання довжин, відстаней, площ височин, кутів напряму на топографічних та дрібномасштабних картах. Формування понять про градусну сітку, визначення географічних координат або нанесення об'єктів за відомими координатами. За картами різних часів визначити як змінюються географічні об'єкти з часом тощо.

Процес читання карти під час вивчення окремої теми або розділу має бути спрямований на вивчення просторової організації та визначення закономірностей та залежності між географічними об'єктами, природними процесами та явищами.

Навички та уміння читати карту, користуватися нею як джерелом знань при вивченні географії в школі формуються поступово, від класу до класу. Знати карту – означає пам'ятати, уявляти розташування, відносні розміри і форми об'єктів, що вивчаються у шкільних курсах географії. Формування таких умінь, як встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, робити висновки про просторові особливості явищ не позначених на карті.

Для кращого засвоєння і закріплення матеріалу будь якої теми учням слід запропонувати низку цікавих завдань та ігор. Наприклад:

- топографічну гру – учитель роздає учням картки із зображенням умовних знаків і починає зачитувати текст, учні за своїми картками здійснюють подорож, відповідаючи на запитання;

- топографічна гра – лото, коли вчитель роздає учням великі картки із зображенням умовних знаків, а з маленьких карток зачитує назви цих умовних знаків. Виграє той, хто першим закриє у себе всі картинки;
- топографічна вікторина – вчитель ряд невеличких завдань і учні відповідають:
 - географічні практикуми – всі об'єкти, що вивчалися на уроці нанести на контурну карту;
 - географічна розминка – застосовувати на етапі перевірки географічної номенклатури;
 - географічні загадки – на карті знайти певний об'єкт

Окрім практичних завдань на уроці доцільно проводити практичні роботи на місцевості. Тематика цих робіт може бути різною, а саме:

- робота з компасом та топографічною картою, щоб визначити азимути та румби на місцевості і за картою;
- орієнтування на місцевості по компасу та за місцевими ознаками;
- проведення окомірної зйомки та складання плану місцевості.

Робота з дрібномасштабними картами потребує значної уваги та формує в учнів уміння характеризувати об'єкти по карті, складати комплексні і порівняльні характеристики, відрізнити карти одну від іншої; встановлювати по карті залежність особливостей одних компонентів природи від інших, будувати профілі, проводити вимірювання по карті; аналізувати і читати соціально-економічні карти, встановлювати залежність розміщення господарства від природних умов за комплексною тематичною картою, давати за картами економіко-географічну характеристику об'єктів, складати картосхеми, картограми, картодіаграми.

Таким чином, картографічні знання утворюють необхідний фундамент для вивчення географії та формують вміння роботи з картами. Слід зазначити, що можливості сучасних шкільних програм вивчення географії не є безмежними. Час, що відводять на вивчення картографічних тем у межах географії, не можна істотно збільшити.. Відтак потрібно формувати новий погляд на географічну карту на основі картографічної ерудиції та гасла вчителя: учень без знань географічної карти – це

учень без знань дороговказу життя.

Список використаних джерел

1. Божок А.П., Осауленко А.Є., Пастух В.В. Картографія: Підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. 250 с.
2. Даценко Л.М. Картографічна компонента шкільної географічної освіти в умовах інформатизації суспільства. *Вісник геодезії і картографії*. 2011. №3 (72). С.51-55.
3. Левада О., Іванова В., Непша О. Формування картографічних компетентностей в шкільному курсі географії. *Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. № 2 (21) 2018. С.145-151.
4. Матусевич К.М., Семенов В.Є. Найпростіші вимірювання на місцевості. К.: Радянська школа, 1981. 63 с.
5. Скавронський П. С. Формування картознавчої компетенції учнів в шкільному курсі економічної та соціальної географії України. *Сучасні проблеми розвитку географічної науки і освіти в Україні. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17-18 травня 2012 р.)*. К.: ВГЛ Обрії, 2012. С. 108-110.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури

спеціальності 101 Екологія Луковецька Т.О.

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури

спеціальності 101 Екологія Щукіна М.О.

ст. викл. Фурса В.О.

Мелітопольський інститут екології та соціальних технологій

Університету «Україна»

Протягом історії людства трудова міграція відіграла значну роль у загальному розвитку.

На сьогоднішній день трудова міграція як глобальне явище має як позитивні, так і негативні наслідки, які часто безпосередньо залежать від того, наскільки міграційний процес врегульований і легалізований.

У результаті здобуття незалежності, лібералізації візового та прикордонного режимів та проголошення політики відкритості Україна долучилася до міжнародних процесів трудової міграції.

За деякими оцінками, на початок 2022 року загальна чисельність зовнішніх трудових мігрантів з України становила від 2 до 2,7 млн громадян, більшість з яких – чоловіки (близько 70%) з активними професіями. Основними центрами тяжіння українських трудових мігрантів обох статей були Польща (39% від загальної кількості мігрантів), Росія (26%), Чехія (9%), Італія (близько 11%), Португалія (2%). Вивчення причин трудової міграції дозволяє державі можливість визначати політику в цій сфері, що максимально відповідає національним інтересам [1, с. 35].

Серед великої кількості причин зовнішньої трудової міграції окремо виділяють економічні та соціальні, які проявляються в залежності від статусу країни – країни походження або країни призначення трудових мігрантів.

Для країни походження такими причинами можуть бути демографічні зміни (велика кількість молодого населення, приріст населення, який неможливо швидко забезпечити роботою всередині країни); економічні та соціальні фактори (економічні кризи, низький рівень соціального захисту); незадовільний стан ринку праці (безробіття, незадовільні умови праці, низька заробітна плата); значні відмінності в доходах і рівнях зарплати в різних країнах (за аналогічну або навіть менш кваліфіковану роботу можна отримати вищу зарплату в країні призначення); соціальні проблеми та дискримінація, правова незахищеність та ін.

Вирішальним фактором, який визначає попит на робочу силу в країні призначення, є демографічні зміни і, перш за все, старіння та скорочення населення. Так, за прогнозами та розрахунками, до 2050 року населення європейських країн скоротиться: Італії – на 22%, Естонії – на 52%, Латвії – на 44%. У зв'язку з цією проблемою Франція, Італія та Велика Британія повинні приймати до 677 000 іммігрантів щороку для підтримки свого населення та до 1,1 млн. мігрантів для збереження робочої сили [2, с.134].

Крім того, до таких факторів можна віднести високий рівень економічного розвитку країни, внаслідок чого місцеві працівники не бажають працювати на

непрестижних або малооплачуваних роботах; стрімкий розвиток країни та потреба в робочій силі, залучення якої дає змогу підтримувати високі темпи економічного розвитку; високий рівень соціального захисту, оскільки проблемою розвинених країн є низька мотивація незайнятого населення до праці (через високий рівень забезпеченості, соціального захисту безробітні не бажають докладати зусиль для отримання вищого соціального статусу чи дохід на престижній роботі); підвищення рівня зайнятості жінок – громадянок високорозвинутих країн зумовлює попит на некваліфіковану працю домогосподарок, нянь і доглядальниць за літніми людьми; різниця між рівнем доходів і заробітною платою в різних країнах: навіть при виплаті мінімальної заробітної плати мігранти погоджуються працювати, оскільки навіть така незначна сума, за мірками країни призначення, значно перевищує заробітну плату, яку можна отримати в країні походження; намір роботодавців наймати дешеву робочу силу, оскільки це знижує собівартість продукції та збільшує прибуток.

Станом на лютий 2022 року трудову міграцію з України поглинула потужна хвиля вимушеної зовнішньої міграції, яка була спричинена бойовими діями на її території. За даними Міжнародної організації, з міграції у листопаді 2023 року налічується 6,2 мільйона біженців з України [3]. На відміну від економічної міграції до початку війни, міграція 2022-2023 років мала інші причини та іншу демографічну структуру. Це було викликано бажанням громадян України захистити себе та своїх близьких від військової загрози, щоб зберегти життя. У зв'язку з цим точно визначити масштаби трудової міграції сьогодні досить складно.

Список використаних джерел

1. Бондар Т.В., Ганюков О.А. Зовнішня міграція українців до та після повномасштабної агресії (порівняльний аналіз). *Український соціум*. 2023. № 1 (84). С. 32-53.
2. Кобеля З.І., Тодорюк С.І., Сторцун К.М. Трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України. *Економіка та держава*. 2021. №4. С. 132-136
3. ІОМ/Україна. Офіційний сайт. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy> (дата звернення: 21.09.2023)

ЛАНДШАФТА СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СИНЕВИР»

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Малиновська Д.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

За оцінкою природних ландшафтів К.І. Геренчука на території НПП – Синевир виділяються ландшафти Воловецько-Міжгірської Верховини, Синевирські низькогірні, Стрімчаківі, Вододільного хребта і Приводороздільних Горган та Полонинські ландшафти (Полонини Красної) [3].

Відповідно до характеру і глибин антропогенних змін ландшафтної структури розрізняють такі категорії сучасних ландшафтів [1]:

1. Ландшафт первинний, для якого не характерна антропогенна діяльність за тривалий час. Таких ландшафтів в НПП – Синевир практично не збереглося, за винятком окремих його фрагментів (букові праліси) (0,3 % площі парку).

2. Ландшафт природно-змінений. До цієї категорії відносяться ландшафти, в структурі яких антропогенний вплив проявився, але він на зміні корінного первинного стану не відобразився, або лише в незначній мірі, без зміни просторової ландшафтної структури. Ці ландшафти в природному парку займають 4,3 % площі і є об'єктом досліджень з науково-прикладної та природоохоронної точки зору.

3. Ландшафт культурний, в якому природний корінний стан змінений в результаті господарської діяльності людини більше ніж на 50 %, однак без негативних наслідків для самого ландшафту і, головне, людини. Культурний ландшафт представлений двома варіантами: агрокультурним та сільвакультурним. В першому випадку, на місці лісів виникли сільсько- господарські угіддя, в другому відбулась зміна природних лісів на культурфітоценози (70% від загальної площі парку).

4. Ландшафт напівдевастрований (напівзруйнований). У його формуванні проявилась негативна діяльність, або стихійні катаклізми, і ліквідація наслідків такого впливу ще можлива у порівняно короткий проміжок часу. Ця різновидність ландшафту складає в природному парку 21% (агрландшафти поблизу сіл Синевирська Поляна,

Синевир, Негровець, Колочава), прийняті лісові землі від колективних сільськогосподарських господарств.

5. Ландшафт девастрований (зруйнований). Девастація, або деградація ландшафту є наслідком незворотніх впливів, коли майже повністю руйнується корінна ландшафтна структура. В цьому випадку негативний вплив людини, або природних явищ, проявився настільки сильно, що відновлення ландшафту якщо й можливе, то лише протягом тривалого часу (час релаксації). Це кам'яні розсипища (греготи), загиблі насадження та згарища, ділянки після вітровалів, зсувів та снігових лавин (4,8 % площі парку) [1].

Ландшафт Вододільного хребта представлений однією ландшафтною місцевістю – крутосхилового лісистого середньогір'я на ередньоритмічному фліші і займає біля 4,6 тис. га. (11,3 % від загальної площі парку). Серед виділених ландшафтних урочищ переважають урочища з стрімкими (16-30⁰) і пологими (6-15⁰) схилами відповідно 54,8 % і 41,3 % від загальної площі ландшафту. В рослинному покриві переважаючою породою є чисті смerekники (89,1% від загальної площі ландшафту), а також після лісові різнотравно-злакові луки, які використовуються в якості сіножатей і пасовищ. Ґрунтовий покрив представлений бурими гірськолісовими і дерново-буроземними ґрунтами на луках та пасовищах [2,4].

Ландшафт Привододільних Горган займає найбільшу площу НПП – Синевир 23,9 тис. га, або 58,7% від загальної площі парку і представлений кількома місцевостями. Найвищі гіпсометричні рівні займає місцевість кам'янисто-розсипищного висотного середньогір'я на пісковиковому фліші. Ця місцевість виділяється декількома окремими ділянками на вершинах самих високих хребтів. Загальна площа місцевості – 4,1 тис. га (74,9 % від загальної площі ландшафту). В місцевості переважають урочища із стрімкими (87,8%) схилами. Решта урочищ мають дуже стрімкі схили (більше 30%). Характерне для місцевості урочище (36,6%) утворено купольними і конічними вершинами з крутими і дуже крутими пригребневими схилами червонокостричників і біловусників на гірсько-лучних ґрунтах. Функціонально це високогірні пасовища (полонини). В межах місцевості знаходяться жерепняки – всі ділянки сосни гірської, леличники – зарослі вільхи

зеленої. Більшу частину місцевості (46,8 %) займають урочища з чистими смеречинами на верхній межі зростання лісу і мають важливе природоохоронне значення. Кам'яні розсипища поширені невеликими окремими ділянками.

Найбільшу площу (17,9%) займає місцевість крутосхилового лісистого середньогір'я на пісковиковому фліші. В межах цієї місцевості розташовані урочища із стрімкими (69,8⁰), дуже стрімкими схилами (23,5⁰) та полонинами (5,6%). В рослинному покриві переважають смерека (69,2%) та бук (30%). Незначну площу (2,2%) займають локальні післялісові луки. Тут переважають бурі гірсько-лісові ґрунти, окремими фрагментами трапляються гірсько-підзолисті ґрунти. Скелетність ґрунтового профілю висока, розвинуті процеси площинної ерозії, що спричиняють утворення на поверхні ґрунту кам'янистого шару (поверхнево-кам'яністі різновиди ґрунтів). Порівняно понижене положення в рельєфі ландшафту займає місцевість крутосхилового низькогір'я на аргілітовому фліші. Площа місцевості 1,5 тис. га (6,3% від площі ландшафту). Біля 25% урочищ пологосхилі, решта 75% крутосхилі. В рослинному покриві переважають смеречини (53,4%) та бучини (13,7%). Решта площі під різнотравно-злаковими луками. Окремі луки використовуються як приватні садиби жителів сіл Синевирська Поляна, Синевир, Негровець, Колочава. Найменшу площу (0,4 тис. га) в межах ландшафту займає місцевість терасових днищ річкових долин. Низькі I-II тераси вздовж річки Терєбля та її лівої притоки річки Озерянка займають різнотравно-злакові луки (75%). В селі Синевирська Поляна другу терасу займають житлові будинки громадян [2,4].

Ландшафт Воловецько-Міжгірської Верховини займає 7,4 тис. га (18,2%) який складається з двох різновидів місцевості. Місцевість полого-схилового низькогір'я на тонкоритмічному глинисто-піщаному флеші (5,9 тис. га) з пологосхилівими (54,2%) та крутосхилівими (44,1%) урочищами, де переважають різнотравно-злакові луки, частіше в комплексі з рідколіссям та чагарниками і відокремленими садибами. Деяку частину місцевості займають сільські садиби. Решта місцевості вкрита розладнаними низькоповнотними насадженнями бука (Колочава-Негровець) третьої-четвертої поростевої генерації, (23,7%) смереки (околиці с. Син. Поляна 6,8%) і вільхи сірої (вздовж річки Терєбля та її основних

притоків 8,4%). Терасові днища річкових долин (1,5 тис. га) розміщені смугами (63%) вдовж річки Тересля і ряду її приток (в основному лівих), на яких розташовані села Синевир, Негровець, Колочава. Решта площі під луками з вкрапленням окремих ділянок ріллі і окремих садиб. В межах даного ландшафту знаходиться заповідне верхове болото – Глуханял (17 га) [2,4].

Ландшафт Полонинського Хребта займає південну частину парку на площі 4,8 тис. га. (11,8%). Представлений місцевістю полонинського висотного середньогір'я (0,4 тис. га) на груборитмічному фліші з одним ландшафтним урочищем полонини Стримба з конічними вершинами і крутими пригребневими схилами, які займають вівсянцеві та лежачекострищечникові луки на гірсько-лучних ґрунтах. Більша частина (4,3 тис. га) (89,5%) ландшафту представлена місцевістю крутосхилового лісистого середньогір'я на груборитмічному фліші з крутими (57,1%) і дуже крутими (40,5%) схилами. В рослинному покриві переважають букові деревостани (83,8%). Решту площі ландшафту (0,1 тис. га) займає місцевість терасових днищ річкової долини річки Тересля, на якій росташовані заплавні луки і приватні садиби сіл Мерешор, Колочава, Негровець, Синевир, Синевирська Поляна [2,4].

Список використаних джерел

1. Гетьман В.І. Збереження ландшафтного різноманіття та категорії сучасних ландшафтів Карпат. Матер. наук.-практ. конф. Синевир, 1998. С. 22-24.
2. Соломаха В.А., Воробйов Є.О., Дербак М.Ю., Тях Ю.Ю., Соломаха І.В., Сенчило О.О., Шевчик В.Л., Якушенко Д.М. Національний природний парк «Синевир». Рослинний світ. *Природно-заповідні території України*. Вип. 10. Київ: Фітосоціоцентр, 2016. 332 с.
3. Природа Закарпатської області / за ред. К. І. Геренчука. Львів: Вища школа, 1981. 156 с.
4. Худинець В.М. Особливості ландшафтної структури парку «Синевир». *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів: НЛТУ України. 2006. Вип. 16.2. С. 47-52.

КЛІМАТИЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

здобувач вищої освіти 1 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Малуєв М.М.

здобувач вищої освіти 1 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Хиба І.А.

здобувач вищої освіти 1 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Шепітько Д.С.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Клімат – це багаторічний режим погоди в тому чи іншому регіоні Землі, який визначається географічними умовами. Клімат є результатом кліматоутворювальних процесів, які безперервно протікають в атмосфері і діяльному шарі. Кліматоутворювальні процеси протікають під впливом ряду географічних факторів: географічної широти місцевості, яка визначає зональність і сезонність в розподілі сонячної радіації а з нею температури повітря, атмосферного тиску, циркуляції атмосфери та ін.; розподілу суходолу і моря; рельєфу суші; характеру підстельної поверхні.

Кліматичні умови Запорізької області залежать від комплексу різноманітних передумов, що виникають як у самій географічній оболонці так і за її межами. Порівняна невелика віддаленість області від Атлантичного океану, близькість до Азовського і Чорного морів, рівнинний характер місцевості, а також інші кліматоутворювальні фактори, особливо загальна циркуляція атмосфери, створюють над територією області помірно-континентальні кліматичні умови. Переважання ясних і малохмарних днів значна висота сонця над горизонтом, невелика кількість водяних парів у повітрі зумовлюють приплив до поверхні землі величезної кількості сонячної радіації. Сонячна радіація зумовлює інтенсивне нагрівання і висушування поверхні землі, прогрівання повітряних мас [1,2]

За кліматичними умовами на території Запорізької області можна виділити такі кліматичні райони: Північний, Центральний, Південний (рис. 1).

I. Північний кліматичний район характеризується як дуже теплий і помірно посушливий.

Межі кліматичних районів: — районів; - - - підрайонів

Рисунок 1 – Картоschema кліматичного районування Запорізької області [3]

У підрайон (Ia) входять північні райони області: Запорізькій, Гуляйпільській. Тут суми температур вище 10°C за період з кінця квітня по жовтень досягають $3000\text{--}3100^{\circ}\text{C}$ (рис. 2).

Суми активних температур повітря вище 10°C

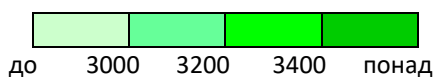

Рисунок 2 – Картоschema суми активних температур повітря вище 10°C у Запорізькій області [3]

Кількість опадів за цей же період складає 232-250 мм, а за рік тривалість без морозного періоду 160-175 днів [3].

В цьому підрайоні весняні заморозки у повітрі закінчуються в середньому у другій половині квітня, але інколи можуть спостерігатися у другій декаді травня. Осінні заморозки в повітрі наступають в середньому в другій декаді жовтня. Самі ранні можливі в кінці вересня. Слабкі та середньої інтенсивності суховії спостерігаються щорічно.

Підрайон (Іб) розташований на Приазовській височині. Тут суми температур вище 10°C досягають $3000-3050^{\circ}\text{C}$ (рис. 2). Кількість опадів за цей же період складає 232-250 мм, а за рік 443-459 мм. Гідротермічний коефіцієнт дорівнює 0,9, середня тривалість безморозного періоду 160-165 днів. Весняні заморозки у повітрі закінчуються у третій декаді квітня, а інколи можуть спостерігатися у другій декаді травня. Осінні заморозки наступають у першій декаді жовтня. Самі ранні заморозки можливі в середині вересня. Слабкі та середньої інтенсивності суховії спостерігаються щорічно [3].

II. Центральний кліматичний район займає центральну частину області. Цей кліматичний район характеризується як дуже теплий і посушливий.

Суми температур вище 10°C досягають $3200-3300^{\circ}\text{C}$ (рис. 2), кількість опадів в цей же період 200-235 мм, а за рік 400-445 мм. Гідротермічний коефіцієнт дорівнює 0,7-0,8. Середня тривалість безморозного періоду 150-190 днів. Весняні заморозки у повітрі закінчуються у другій половині квітня. Найбільш пізні з них були відмічені у кінці травня. Осінні заморозки наступають у другій декаді жовтня, самі ранні відмічаються у третій декаді вересня. В цьому районі спостерігаються часті суховії [3].

III. Південний кліматичний район характеризується як дуже теплий і дуже посушливий.

Суми температур вище 10°C складають $3400-3500^{\circ}\text{C}$ (рис. 2), кількість опадів в цей же період 193-203 мм, а за рік – 372-399 мм. Тривалість безморозного періоду 195-210 днів. Весняні заморозки закінчуються у другій декаді квітня, восени

починаються в кінці другої декади жовтня, а на узбережжі – в середині листопада. В цьому районі суховії спостерігаються найчастіше [3].

Список використаних джерел

1. Петроченко В.І. Природа Запорізького краю: Довідник. Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2009. 200 с.
2. Стецишин М.М., Гришко С.В. Сучасні кліматичні особливості Запорізької області. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія Географія і сучасність: зб. наук. пр.* Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 28 (16). С. 82-86.
3. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воронка та ін. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

к.геогр.н., доцент Меліхова Т.Л.

ВСП «Оптико-механічний фаховий коледж Київського
національного університету імені Тараса Шевченка»

Становлення і розвиток ряду країн сучасного світу, на жаль, супроводжується воєнно-політичними подіями, наслідком яких є різноманітні трансформації систем, в межах яких вони виникають та відбуваються. Деякі з даних трансформацій носять тимчасовий та локальний характер, інші набувають періодичності або тривалості, характеризуються суттєвими наслідками, впливаючи на розвиток тієї чи іншої країни, її міст і регіонів. Традиційно трансформація позначає зміну чого-небудь, перетворення системи різного масштабу, глибини, спрямованості, які спричинені внутрішніми або зовнішніми факторами [3].

Якщо в мирний час трансформації вважаються невід'ємною складовою розвитку соціально-економічних та просторових перетворень систем і супроводжуються реновацією, модернізацією міського простору та іншими процесами, що забезпечують його соціально-економічний розвиток та екологічну

сталість. У період воєнного стану внаслідок активних бойових дій, проявів сепаратизму трансформації зазвичай носять руйнівний характер для соціально-економічних, природних та інших просторових систем і супроводжуються в межах міста зворотними процесами, зокрема руйнацією об'єктів нерухомості та інфраструктури міст, деструкцією просторових ресурсів, урбіцидом тощо.

До локальних трансформацій міст в розрізі країни можна було б віднести зміни, яких зазнали українські міста внаслідок окупації за період 2014 – 2022 роки: це міста Донецької, Луганської областей. Території даних міст зазнали в різній мірі структурні демографічні, економічні, соціальні та просторові зміни. Але негативні трансформації міст України цим не обмежилися. В 2022 році вони доповнилися рядом інших міст.

В даній роботі прагнемо розглянути найбільш поширені трансформації міських систем України в період діючого воєнного стану.

Беззаперечним залишається факт, що військово-політичні конфлікти обумовлюють трансформацію підсистем міста, насамперед соціальної, економічної, політичної складових і навіть міста чи групи міст, агломерації загалом. Міста, які опиняються безпосередньо в зоні конфлікту, можуть зазнавати змін міського простору, функціональної структури, процесів життєдіяльності, а саме: руйнацій техногенних будівель і споруд, появи та зростання кількості об'єктів незавершеного будівництва (внаслідок призупинення діяльності будівельними компаніями з різних причин), зростання кількості об'єктів з великим відсотком фізичного зносу і відтоку населення та переміщення його в безпечні регіони, міста, спустошення кварталів, районів міста тощо. В економічній сфері типовими характеристиками таких міст стають: постійний дефіцит фінансових ресурсів, відсутність прямих іноземних інвестицій, високий рівень цін, інфляція, безробіття і, як наслідок, низький рівень життя населення, який постійно знижується при тривалих воєнних станах або затяжних війнах. В соціальній сфері призупиняють роботу освітні заклади та переходять в онлайн формат, населення масово покидає райони бойових дій.

За період дії воєнного стану на території України всі трансформації міст, які мали і мають прояв, можна об'єднати в групи відповідно до наслідків впливу воєнних

дій на просторові ресурси міста, його об'єкти нерухомості та інфраструктури. Насамперед це міста, які зазнали окупації та деокупації, зокрема міста Буча, Ірпінь, Херсон тощо. Дані міста характеризуються проявом урбіциду – деструктивного явища, різновиду воєнних трансформацій міського простору, яке проявляється у фізичному знищенні міста чи його компонентних частин. Дані процеси досить гарно розкриті М. Ковардом, К. Мезенцевим [1], І. Пилипенко, Д. Мальчиковою [2] та іншими науковцями, які досліджують урбіцид загалом та урбіцид українських міст. Урбіцид проявився в містах, які потрапили в зону активних воєнних дій, а також в містах, які були окуповані, а з часом деокуповані на території України. Внаслідок безпосереднього впливу на просторові ресурси міста протягом тривалого часу відбулася деструкція міського простору даних міст, частини їхніх структурних елементів (житлових кварталів, районів тощо). Так, внаслідок тривалих воєнних дій, що відбувалися на території міста Маріуполь, місто зруйноване на 90%, а саме пошкоджені та зруйновані житлові будинки, лікарні, школи, дитсадки тощо. З 63 шкіл у Маріуполі пошкоджено 54, з яких 8 – зруйновано повністю.

Інша група – це міста віддалені від зони воєнних дій, але зазнали і зазнають локальних руйнацій об'єктів нерухомості, інфраструктури внаслідок ракетних атак або атак дронами і супроводжуються людськими, матеріальними втратами. Наслідками даних атак є часткова руйнація: природних і природно-антропогенних ландшафтів (парків, скверів, внутрішньо кварталних відкритих просторів); техногенних об'єктів житлової забудови та інфраструктури, які підлягають або не підлягають відновленню. Так, незначні фізичні пошкодження об'єктів нерухомості (вбиті вікна, пошкоджений дах тощо) підлягають відновленню, не впливають на ефективний вік будівлі та майже не збільшують показник фізичного зносу будівлі. Такі пошкодження швидко усуваються, а будівля відновлюється за допомогою проведеного аварійного ремонту. Зокрема, за 2022 рік в м. Києві було відновлено 11 таких будинків, а станом на травень 2023 року – 3 таких будинки.

Остання група – міста, які віддалені від зон бойових дій, не зазнали за період воєнного стану атак дронами, ракетами чи іншими снарядами далекого радіусу дії, але знаходяться в зоні ризику і в будь-який момент можуть зазнати прямого впливу

прильотів дронів, ракет тощо.

Отже, воєнний стан на території країни вказує на те, що ризик трансформації міського простору, зокрема об'єктів нерухомості та інфраструктури, внаслідок воєнних дій характерний для будь-якого міста, лише наслідки прояву даного ризику можуть бути різні для різних міст.

Список використаних джерел

1. Мартін Ковард, Костянтин Мезенцев, 2022 «Урбіцид – це «вбивство міста». Форм і видів цього явища, на жаль, існує чимало» URL: https://lb.ua/culture/2022/12/25/540194_martin_kovard_kostyantyn_mezentsev.html.
2. Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Окупаційний урбіцид: міський досвід і повсякденні практики населення (Приклад Херсона, Україна). *Економічна та соціальна географія*. Київ, 2022. Вип. 88. С.6-15.
3. Потенчук Г.М. Закономірності трансформаційних процесів національної економіки. *Економічний аналіз*. 2014. Т.16. №1. С.123-129.

«СЛИСЕЙСЬКИЙ ПЕГМАТИТОВИЙ КАР'ЄР» – ГЕОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

здобувачка вищої освіти 3 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Мовчан А.О.

здобувач вищої освіти 3 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Хомотюк Ю.П.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Геологічна пам'ятка природи – унікальний або типовий геологічний об'єкт, який має наукову, культурно-пізнавальну або естетичну цінність і розглядається як геологічна спадщина. Серед геологічних пам'яток виділяють: 1) за характером розкриття – природні, техногенні, природно-техногенні; 2) за походженням – магматичні, тектонічні, осадові, вулканічні, космогенні та ін. 3) за предметом пізнання – стратиграфічні (стратотипи, розрізи), петрографічні (відслонення, масиви порід), мінералогічні (місцезнаходження рідкісних мінералів), палеонтологічні

(унікальні місцезнаходження скам'янілостей, відбитків, слідів життєдіяльності біоти), тектонічні (форми структур, тектонічних порушень), геоморфологічні (скелі, каньйони, кручі, печери, вулканічні конуси, метеоритні западини), гідрогеологічні (джерела мінеральні, гейзери, терми) та ін. 4) за екологічним станом – чисті, забруднені. Значна кількість геологічних пам'яток природи охороняється державою. Є об'єктами геотуризму [1].

«Єлисеївський пегматитовий кар'єр» – геологічна пам'ятка природи місцевого значення, розміщена на південній околиці с. Єлисеївка Бердянського району Запорізької області (рис. 1). Пам'ятка природи місцевого значення з 1972 року (Рішення Запорізького облвиконкому №206 від 24.05.1072 р.), площа 5 га [5]. Єлисеївський пегматитовий кар'єр – надзвичайно цікаве місце цього регіону з точки зору мінералогії. Це геологічна пам'ятка природи України. Його вік сягає приблизно 3-х мільярдів років. Наймовірні враження викликають стіни кар'єру, де чітко прослідковуються пересічення різних порід, зокрема, пегматитів і гнейсів.

Рисунок 1 – Пегматити Єлисеївського кар'єру (фото Прохорова Лариса)

Місце вражає своєю красою та величчю. Кар'єр є одним з наймальовничіших куточків на півдні України. Туристи називають його геологічною рукотворною перлиною Приазов'я. Загальна площа локації становить близько 5 га, тому сюди приїжджають відпочивальники з різних куточків нашої країни. Знаходиться вона в досить віддаленому, малопомітному куточку, через що багато хто навіть не підозрює

щодо її існування. У зв'язку з цим рекомендується до кар'єру завчасно прокладати маршрут. В кар'єрі нараховується понад 150 різновидів порід і мінералів. Починаючи з 1926 року і аж до 1972 року, на території кар'єра здійснювали видобуток корисних копалин, зокрема пегматит та супутні мінерали берил, танталіт, каситерит [4].

Пегматитові породи звідси прямували на численні будівельні, фаянсові, порцелянові підприємства. Фактично копалини були основою для виготовлення художніх керамічних виробів. Необхідно зазначити, що Єлисеївська розробка дала змогу поповнити запаси країни рідкоземельними, мінеральними корисними копалинами. Крім цього кар'єр забезпечував свого часу місцеве населення робочими місцями і був основним джерелом для поповнення районної скарбниці. Монументальні скелі, кам'яні брили справляють сильне враження на всіх без винятку туристів. Особливий інтерес мандрівники виявляють до кришталеві чисті водойми. Його рівень підтримується за рахунок численних підземних джерел. Зі стрімких масивів у воді можна побачити відображення мінералів, кварциту та граніту. Неймовірно гарний вигляд мають білі, прозорі, гірські породи, що на 90% складаються зі слюди [4].

Згідно з деякими запевненнями дослідників, вони сформувалися тут приблизно 4 мільярди років тому. Складно посперечатися з тим, що не щодня можна доторкнутися до настільки реліктових утворень. Історія створення Єлисеївського кар'єру неоднозначна. За одними з переказів він з'явився внаслідок відкриття родовища пегматиту. У 1972 році, під час чергового розроблення, робітники потрапили на радіаційний пласт, через що діяльність кар'єра було зупинено. Після чашу кар'єру заповнили природні води. Так утворилися два великих озера завглибшки 18 і 24 метри і висотою берегів до 30-40 метрів (рис.2) [2,3,4].

На даний момент сьогодні тут можна побачити кілька покинутих розробок. Два котловани наповнені водою, при цьому їх розділяє невелика скельна перемичка. Інші утворення або заболочені, або повністю висушені. Одне з них привертає увагу наявністю невеличкого грота, який люблять обстежувати не лише туристи, а й місцева дітвора. Численні урвища в буквальному сенсі приховують від сторонніх

поглядів кришталево чисті озера, які користуються популярністю особливо в спекотний період часу. Їхня максимальна глибина становить 24 метри.

Рисунок 2 – Блакитні озера геологічної пам'ятки природи «Єлисеївський кар'єр» (фото Прохорова Лариса)

У зв'язку з цим сюди з'їжджаються любителі підводного плавання для відпрацювання своїх навичок занурення. Кар'єр і Єлисеївське водосховище об'єднують між собою численні місцеві річечки. Наявність великої кількості риби і раків дозволяють місцевим жителям організувати тут відмінну риболовлю. На окремих болотах мешкають унікальні представники тваринного світу, зокрема чапель, куликів тощо. Багато з представлених тут рослин, офіційно занесено до червоної книги й охороняються державою. Певні види злаків, мохів, ви не зможете знайти більше ні в одному іншому місці світу. Тому тут часом можна зустріти групи вчених, біологів і студентів [4].

Список використаних джерел

1. Вовк В.М. Геологічна пам'ятка природи. URL: <https://geodictionary.com.ua/node/2167> (дата звернення: 21.10.2023)
2. Єлисеєвський кар'єр: де знаходиться і чому його варто відвідати. URL: <https://travel.tochka.net/ua/16218-eliseevskiy-karer-gde-nakhoditsya-i-pochemu-ego-stoit-posetit/> (дата звернення 20.10.2023)

3. Єлисеївський пегматитовий кар'єр URL: <https://discover.ua/locations/eliseevskiy-pegmatitovyyu-karer> (дата звернення: 20.10.2023)
4. Кар'єр Єлисеївський URL: <https://funtime.com.ua/nature/yelyseyivskiy> (дата звернення 11.08.2023)
5. Природно-заповідний фонд Запорізької області в розрізі територіальних громад URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-8.html> (дата звернення: 21.10.2023)

СТАН МАСИВІВ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ У БАСЕЙНОВОМУ РОЗРІЗІ

здобувач вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 101 Екологія Нейков В.І.
здобувач вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 101 Екологія Гріцута Є.А.

Мелітопольський інститут екології та соціальних технологій
Університету «Україна»

Після підписання в 2014 році Угоди про асоціацію Україна – ЄС, було розпочато процес апроксимації національного законодавства до законодавства ЄС в галузі управління водними ресурсами та якості води. Розроблено та прийнято низку законів та інших нормативно-правових актів. Зокрема у 2016 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом», де закріплюється управління водними ресурсами за басейновим принципом. В статті 132 Водного кодексу України «Плани управління річковими басейнами» зазначається, що плани управління річковими басейнами розробляються та виконуються з метою досягнення екологічних цілей, визначених для кожного району річкового басейну, у встановлені строки. А в статті 131 закріплено дев'ять районів річкових басейнів, саме для яких і мають бути розроблені плани управління річковими басейнами (ПУРБ).

Одеська область охоплює кілька річкових басейнів, як великих – Дністер і Дунай, так і середніх/малих річок Причорномор'я. Тому тут створені і функціонують чотири басейнові ради: басейнова рада Дністра, басейнова рада нижнього Дунаю, басейнова рада Південного Бугу, басейнова рада річок Причорномор'я [1-3]. Така кількість басейнових рад представляє особливий інтерес щодо комплексного відповідального підходу в управлінні водними ресурсами півдня України.

Надзвичайно важливим є басейн Дунаю. Він включає кілька суббасейнів і відіграє важливу водогосподарську, водоохоронну та транскордонну роль. З огляду на це у даній роботі проведено короткий аналіз масивів поверхневих вод (МПВ) басейну Дунаю, включаючи суббасейн Нижнього Дунаю та окреслені екологічні цілі щодо досягнення доброго екологічного потенціалу МПВ.

Басейн Дунаю розташований на території 19 країн. Басейн Дунаю в Україні займає 30 626 км² (5% території країни), в межах басейну проживають понад 2,5 мільйонів жителів. Район басейну Дунаю складений з трьох суббасейнів (Суббасейн річки Тиса, Суббасейн річок Прут та Сірет, Суббасейн Нижнього Дунаю). У районі басейну річки Дунаю визначено 26 типів МПВ категорії «річки», 7 типів МПВ категорії «озера», 1 тип МПВ категорії «перехідні води» та 1 тип МПВ категорії «прибережні води». У межах 3 суббасейнів району басейну річки Дунай визначено 885 МПВ та 16 масивів підземних вод (МПЗВ). В межах річкового басейну річки (РБР) Дунаю визначено 885 МПВ. Визначені МПВ відносяться до таких категорій поверхневих вод: річки, озера, штучні (ШМПВ) та істотно змінені (ІЗМПВ), перехідні води, прибережні води.

У басейні Дунаю визначено 694 МПВ у природному стані, тобто ті, що відносяться до категорій «Річки», «Озера», «Перехідні води» та «Прибережні води»; 155 кандидатів до істотно змінених МПВ та 36 штучних МПВ.

Для тих МПВ категорії «Річки» які мають ризик недосягнення «доброго» екологічного стану необхідно задіяти оперативний моніторинг та підтвердити екологічний стан з використанням біологічних показників.

Враховуючи зазначене, визначені екологічні цілі для поверхневих вод басейну Дунаю:

1. запобігання погіршенню стану всіх масивів;
2. досягнення/підтримання доброго екологічного та хімічного стану всіх МПВ природних категорій (річки, озера, перехідні та прибережні води);
3. досягнення/підтримання доброго екологічного потенціалу та хімічного стану істотно змінених та штучних МПВ;
4. поступове зменшення «до нуля» забруднення небезпечними речовинами.

Досягнення основної екологічної цілі для таких МПВ має бути забезпечено протягом 1-3 циклів планування. Час досягнення екологічної цілі залежить від характеру антропогенного навантаження та фінансових потреб на заходи, направлених на її досягнення.

Важливою складовою екологічних цілей є поступове зменшення забруднення пріоритетними речовинами до рівня нижчого за екологічний стандарт якості та суворий контроль за їхнім вмістом у стічних водах, що відводяться у поверхневі водні об'єкти. У процесі реалізації першого плану управління однією із важливих екологічних цілей має бути повна характеристика забруднення вод групою небезпечних і особливо пріоритетних речовин.

Відповідно до визначених навантажень та їхніх чинників необхідно розробити та реалізувати практичні заходи, які будуть сприяти відтворенню стану масивів поверхневих вод задля досягнення ними встановленої цілі та забезпечення стійкого водокористування

Список використаних джерел

1. Ярошевич О., Мудра К., Гузенко З. План управління річковим басейном річок Причорномор'я (2025-2030), проект. Версія 1; Грудень 2022. 85 с. URL: https://davr.gov.ua/fls18/PURB_Prychornomia.pdf (дата звернення 07.11.2023).
2. Ярошевич О., Мудра К., Павлюк Н. План управління річковим басейном Дунаю (2025-2030) проект. Версія 1; Грудень 2022. 85 с. URL: https://davr.gov.ua/fls18/PURB_Danube.pdf (дата звернення 10.11.2023).
3. Щорічна доповідь про стан навколишнього природного середовища Одеської області у 2022 році / Одеська обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів. Одеса, 2023. С. 23-64.

ГІДРОГЕОЛОГІЧНІ УМОВИ ЗАЛЯГАННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД МОЛОЧАНСЬКОГО ТА ТОКМАЦЬКОГО ВОДОЗАБОРІВ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

ст. викл. Непша О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Територія Токмацького водозабору в гідрогеологічному відношенні, згідно з «Державним водним кадастром України», належить до двох гідрогеологічних басейнів I порядку: Причорноморського артезіанського басейну – центральна та західна частини; Українського басейну тріщино-жильних вод – крайня східна частина [1,2].

Площа характеризується наявністю підземних вод в тріщинуватій зоні кристалічних порід докембрію та корі вивітрювання, осадовій товщі кайнозою і мезозою, які відрізняються як літологічним складом водовмісних порід, так і умовами живлення, руху і розвантаження [1,с.26] (рис. 1).

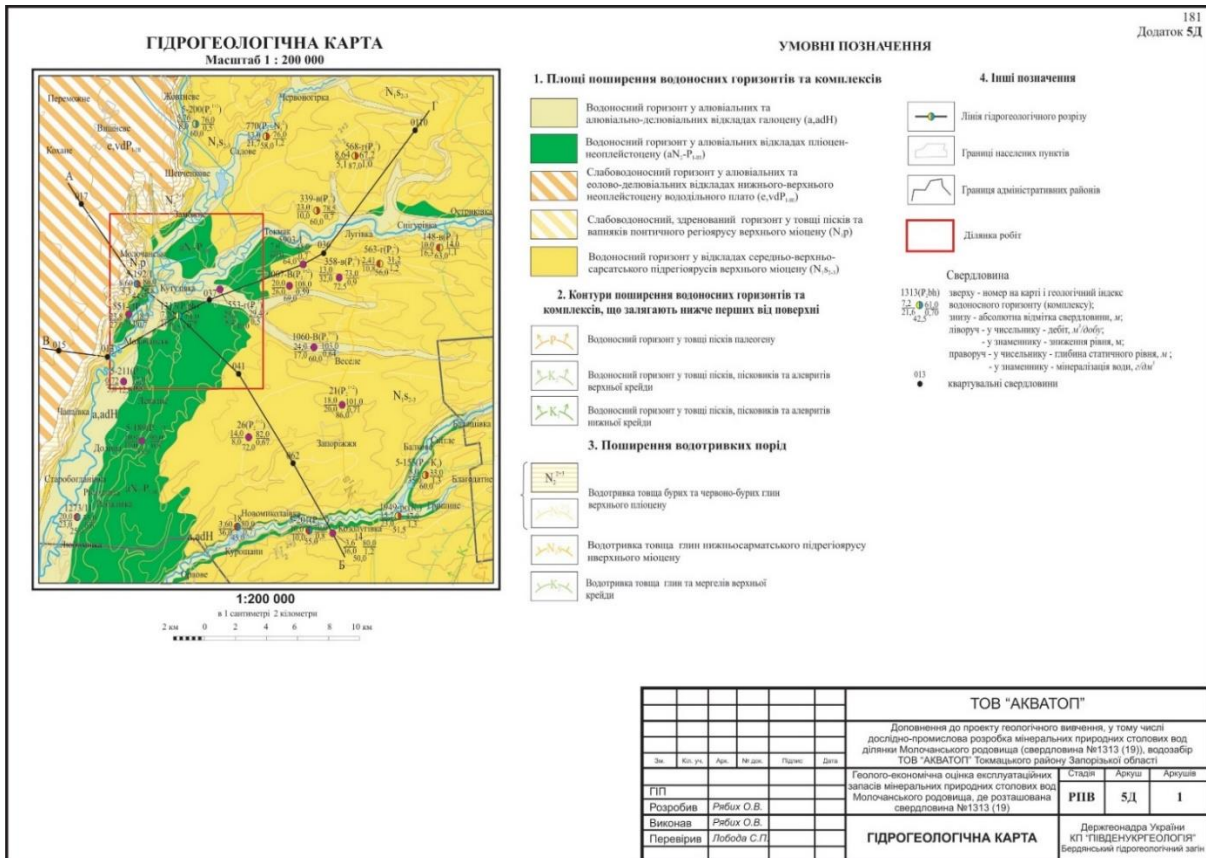

Рисунок 1 – Гідрогеологічна карта Молочанського та Токмацького водозаборів підземних вод [1,с.28]

Товщі водотривких і слабопроникних глин в різних системах відокремлюють зони активного, уповільненого і дуже уповільненого водообміну, де відповідно формуються води, що мають мінералізацію до 5 г/дм^3 . Наявність значної кількості структур, які характеризуються різним ступенем гідрогеологічної закритості, є основною причиною формування хімічного складу підземних вод.

В межах території району виділені наступні гідрогеологічні підрозділи:

Водоносний горизонт у алювіальних, алювіально-делювіальних відкладах голоцену (а, ad Н) поширений в заплавах рр. Молочна, Токмачка, Курошани, Юшанли, Чингул, а також днищах балок та крупних балок. Водовмісні породи представлені пісками дрібнозернисті кварцові, супіски, мули. Глибина залягання водоносного горизонту змінюється від 1-2 до 12 м, при потужності 5-6 м. Статичні рівні встановлюються на глибині 0,5-2 м від поверхні землі. Дебіт свердловин становлять $1-1,5 \text{ м}^3/\text{год.}$ при зниженні до 2 м. Мінералізація підземних вод становить $5-5,5 \text{ г/дм}^3$ [1,3,4].

Водоносний горизонт у алювіальних відкладах пліоцен-неоплейстоцену надзаплавних терас малих і великих річок (aN_2-P_{I-III}) приурочений до дрібнозернистих кварцових пісків, супісків та мулу. Потужність водоносного горизонту змінюється від 2 до 5,5 м, глибина залягання становить 5-20 м. Статичний рівень перебуває на глибині 0,7-17 м. Водозбагаченість водоносного горизонту низька. Дебіт свердловин змінюється від 0,3 до $0,5 \text{ м}^3/\text{год.}$, при зниженні 2-9,5 м. Мінералізація підземних вод досягає $4-5 \text{ г/дм}^3$ [1].

Слабоводоносний горизонт у елювіальних, еолово-делювіальних відкладах нижнього- верхнього неоплейстоцену вододільного плато (е, vd P_{I-III}) залягає на глибині 5-15 м і приурочений до суглинків та тонкозернистих пісків. Потужність обводненої товщі становить 8-10 м. Рівень ґрунтових вод устанавлюється на глибині 6-9 м. Дебіт свердловин становлять $2-2,5 \text{ м}^3/\text{год.}$, при зниженні до 2 м. Мінералізація підземних вод становить $3,5-4,2 \text{ г/дм}^3$ [1].

Водотривка товща відкладів верхнього пліоцену (N_2^2) – товща червоно-бурих глин ($N_{2\text{cb}}$) має поширення на вододільних просторах. В долинах відклади річок

розмиті. Червоно-бурі глини залягають на глибині до 10-15 м, потужність їх досягає 10-20 м [1].

Слабоводоносний горизонт у відкладах понтичного регіоярису верхнього міоцену (N_{1p}) приурочений до піщаних відкладів та вапняків. Глибина залягання водоносного горизонту від 18 до 33 м. Потужність горизонту – 19-22 м. Водозбагаченість невелика, якість води мінлива, сухий залишок – 1-4 г/дм³ [1].

Водоносний комплекс у відкладах середнього і верхнього міоцену (N_1^{2+3}) – водоносний горизонт у нерозчленованих відкладах середнього міоцену (N_1^2), водотривка товща сарматського регіоярису міоцену (N_{1s}) і водоносний горизонт у відкладах сарматського регіоярису міоцену (N_{1s}). Стійкого регіонального водотриву відкладів сарматського регіоярису між водоносними горизонтами не існує, в зв'язку з цим вони розглядаються як єдина гідродинамічна система. Водовмісними породи представлені пісками, іноді вапняками чокракського, караганського, конкського і сарматського регіоярусів. Піски мають різноманітну зернистість, місцями глинясті. Між верствами пісків середнього і верхнього міоцену залягають темно-сірі, чорні тонкошаруваті глини. Глибина залягання водовмісних порід в залежності від рельєфу місцевості змінюється від 3 до 40 м. Потужність водовмісних порід змінюється від 7 до 25 м. Водоносний горизонт без напірний або слабо напірний. Тип води комплексу переважно хлоридно-сульфатний кальцієво-магнієво-натрієвий або гідрокарбонатно-сульфатний натрієво-магнієво-кальцієвий [1].

Водотривка товща відкладів кумського регіоярису середнього підвідділу еоцену (P_{2km}) поширена на обмежених ділянках м. Токмак та у західному напрямку від нього, на схід від міста — відсутні. Представлені вапняковистою глиною. Глибина залягання покрівлі відкладів становить 100-120 м, при потужності порід до 20 м [1].

Водотривка товща відкладів олігоцену (молочанська, борисфенська світи) (P_3) представлена планорбелловим, молочанським, сірогозьким та асканійським регіоярусами. широко розвинена в межах району і представлені зеленувато-сірими алевритовими глинами та зеленими тонкозернистими пісками. Глибина залягання олігоценових відкладів змінюється від 20 до 65 м, збільшуючись зі сходу на захід. Потужність відкладів – 15-55 м [1].

Водоносний комплекс у відкладах нижнього і середнього підвідділів еоцену (P_2^{1+2}) у межах району має поширення в центральній і західній частині, на сході (в межах Українського щита) – відсутній. До комплексу віднесені водоносні горизонти у відкладах бахчисарайського регіоярису нижнього підвідділу еоцену і сімферопольського регіоярису середнього підвідділу еоцену [1].

Водоносний горизонт у відкладах сімферопольського регіоярису середнього підвідділу еоцену (P_{2sm}) приурочений до різнозернистих та грубозернистих пісків, з прошарками глини і бурого вугілля, що залягають на глибинах від 40 до 150 м. Ефективна потужність водоносного горизонту коливається від 10 до 15 м. На окремих ділянках піски відсутні. У покрівлі горизонту залягають мергелі і мергелеподібні глини кумського регіоярису еоцену та глини олігоцену; у підшві – піскувато-глинисті відклади сімферопольського регіоярису [1].

Водоносний горизонт у відкладах нижнього еоцену (P_{2bh}) являється основним джерелом господарсько-питного водопостачання м. Токмак, м. Молочанськ та прилеглих населених пунктів. Водовмісні породи представлені різнозернистими кварцово-глауконітовими пісками, що залягають на глибинах 86-106 м на північ і схід від м. Токмак. В південному і південно-західному напрямку глибина залягання збільшується до 150-170 м. Потужність водоносного горизонту на заході району досягає 28-35 м, на сході – зменшується до 16 м. У середньому по водозабору вона становить 30 м. Покрівлею горизонту є піщано-глиниста товща сімферопольського регіоярису, підшвою – тонкозернисті піщаники верхньої крейди [1,3].

Водотривка товща відкладів верхнього відділу крейдової системи (K_2) поширена на обмежених ділянках м. Токмак та у західному напрямку від нього, на схід від міста – відсутні. Представлені вапняковистою глиною. Глибина з Залягають вони на глибинах 105-200 м на породах докембрію. Представлені відклади мергелями, пісковиками, алевритами та вапняними. Сумарна потужність порід досягає 180 м [1].

Водоносний горизонт у відкладах верхнього відділу крейдової системи (K_2) приурочений до пісків і різнозернистих кварцових піщаників. Глибина залягання горизонту змінюється від 260 до 270 м, збільшуючись із північного сходу на південний захід. Покрівлею горизонту є мергелі та піщаники верхньої крейди,

підшовою – товща аргілітоподібних глин і кварцових пісковиків [1].

Водоносний горизонт у тріщинуватій зоні кристалічних порід і корі вивітрювання кристалічних порід архею і протерозою (AR-PR) на сході району залягає на глибині 110-153 м від поверхні землі. Потужність тріщинуватої зони з активною циркуляцією вод коливається від 6 до 40 м [1,2].

Список використаних джерел

1. Звіт з оцінки впливу на довкілля щодо дослідно-промислової розробки ділянки надр Молочанського родовища мінеральних природних столових вод, де розташована свердловина № 1313 (19) ТОВ «АКВАТОП» Токмацького району Запорізької області. К.: ТОВ «Екохорона, 2020. 283 с.
2. Іванова В.М., Непша О.В. Гідрогеологічні умови формування ресурсів підземних вод Запорізької області. *Меліорація та водокористування-екологічна безпека водних об'єктів: матеріали наук.-практ. конф. (м. Мелітополь, Відділ з благоустрою та екології ММР ЗО, 30 березня 2018 р).* Мелітополь, 2018. С.59-62.
3. Непша О.В., Князькова І.Л. Гідрогеологічна характеристика територій Мелітопольського, Михайлівського та Токмацького районів Запорізької області. *Регіональні проблеми розвитку приморських територій: теорія і практика. Збірник наукових праць. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції.* Мелітополь, 2014. С.32-37.
4. Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Геолого-екологічна оцінка підземних вод у четвертинних відкладах басейну річки Молочної. *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць.* Херсон: ПП Вишемирський, 2017. С.62-66.

ФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЧОРНОЗЕМНИХ ҐРУНТІВ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Нечет В.В.

здобувачка вищої освіти 1 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Дьячкова А.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Ґрунтовий покрив Запорізької області представлений двома генетичними типами: чорноземами і каштановими. Обидва вони утворились в результаті дернового процесу ґрунтоутворення під степовою трав'янистою рослинністю в умовах недостатньої кількості опадів. Крім того, на каштановий тип накладена дія солонцевого процесу ґрунтоутворення. Зміна зональних ґрунтів на території області відбувається з північного сходу та південний захід. В цьому напрямку збільшується вміст рухомого фосфору, що пов'язано, з більш тривалим теплим періодом і більшою сумою активних температур в південних районах і, відповідно кращими умовами для проходження мікробіологічних процесів мінералізації фосфатів. В загальних рисах в цьому напрямку змінюється ступінь забезпеченості ґрунтів обмінним калієм, в середині типів та підтипів ґрунтів залежить від механічного складу та інших особливостей [1,2,6,7].

Чорноземи звичайні переважно на лесових породах відносяться до найбільш розповсюджених ґрунтів Запорізької області (рис. 1). Вони суцільними масивами вкривають вододіли і їх пологі схили, утворюючи однорідний ґрунтовий покрив, де майже відсутній поверхневий стік. Звичайні чорноземи за глибиною профілю, вмістом гумусу і деякими іншими морфологічними та фізико-хімічними ознаками поділяються на чорноземи звичайні глибокі, чорноземи звичайні, чорноземи звичайні неглибокі. Механічний склад ґрунтів здебільшого важко-суглинковий і глинистий, зустрічається також супіщаний, легко- і середньо-суглинковий. Водно-фізичні властивості сприятливі для рослин і створюють умови для активної діяльності корисних мікроорганізмів, які сприяють нагромадженню в ґрунті рухомих форм поживних речовин. Чорноземи звичайні за вмістом гумусу відносяться до мало-гумусних. Гумусу в орному шарі в середньому міститься 4-5%, причому його кількість поступово зменшується з глибиною [2,3,5,7].

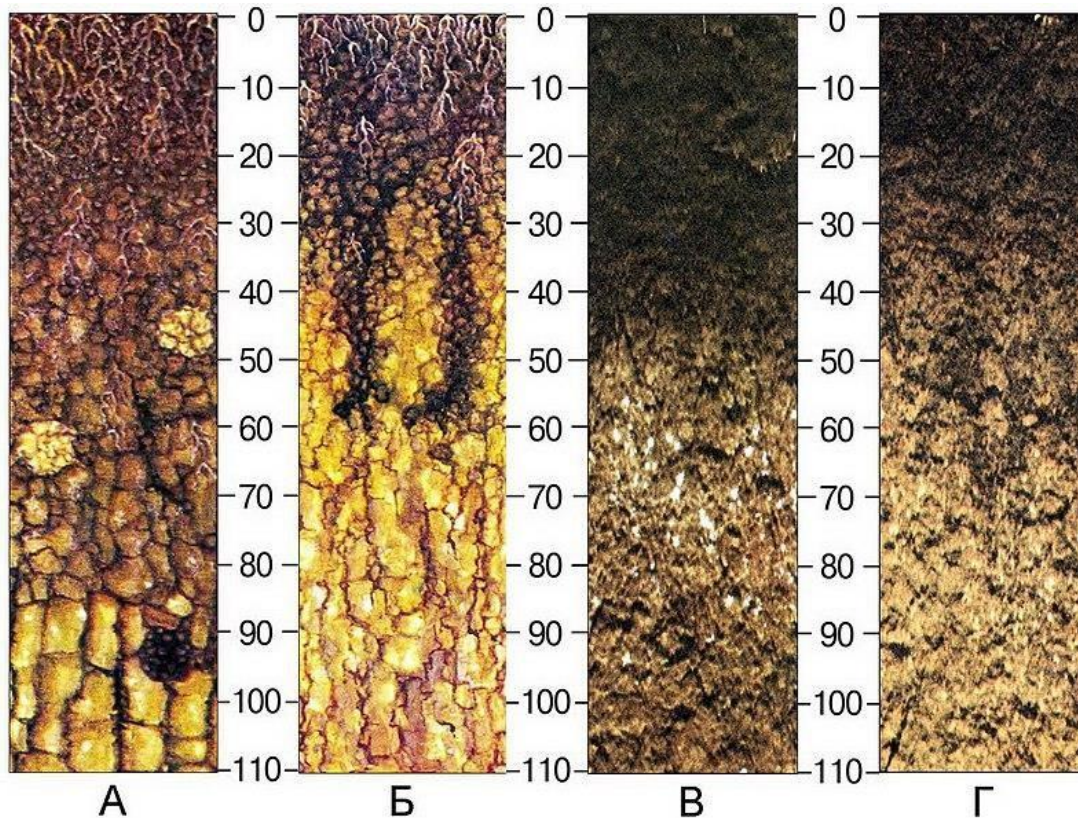

Рисунок 1 – Профілі чорноземних ґрунтів Запорізької області [6]

Умовні позначки: А – чорнозем звичайний середньо-гумусний; Б – чорнозем звичайний мало-гумусний; В – чорнозем міцелярно-карбонатний; Г – чорнозем південний

Чорноземи південні на лесах належать до найбільш характерних ґрунтів Запорізької області. Вони поширені на рівнинних слабо-дренованих широких вододілах і їх схилах. Механічний склад південних чорноземів переважно легко-глинистий, важко-суглинковий та подекуди середньо-суглинковий. Розподіл колоїдів за профілем не відбувається. Мулуваті частки (<0,001 мм) рівномірно розподілені по горизонтах, вміст яких поступово збільшується з глибиною. За вмістом гумусу ці ґрунти відносяться до мало-гумусних. В легкосуглинкових – 1,8% гумусу, середньо-суглинкових – 3,0%, важко-суглинкових – 3,6%, легко-глинистих – 3,9%. Розподіл гумусу та поживних речовин поступово зменшується з глибиною [2,4,7].

Чорноземи на щільних глинах поширені невеликими ділянками на схилах балок, де на поверхню виступають червоно-бурі глини. Давня ерозія розмила тут товщу чет-вертинних відкладів та відслонила червоно-бурі глини, які є ґрунтоутворюючими породами даних ґрунтів. Механічний склад ґрунтів переважно

глинистий. Вміст гумусу у верхніх горизонтах 3,5-4,5% [6,7].

Чорноземи переважно щебенюваті на елювії твердих некарбонатних порід займають невеликі площі на еродованих схилах в місцях близького залягання від поверхні гранітів. Мають вкорочений профіль – 40-50 см глибиною, слабо-диференційований на гумусовий та перехідний горизонти. Гумусу 3-3,5-4% [6,7].

Чорноземи переважно щебенюваті на елювії щільних карбонатних порід поширені на схилах балок, берегів річок, де через змитість лесів на поверхню виходять щільні вапняки. Ці ґрунти в зв'язку з тріщинуватістю вапнякових порід сухіші, ніж леси. Характерна низька рухомість елементів живлення рослин і особливо фосфатів у зв'язку з високою карбонатністю ґрунтоутворюючих порід [2,6,7].

Чорноземні глинисто-піщані і суніщані ґрунти поширені на піщаних терасах і на піщаних підвищених ділянках річкових заплавл. Ґрунтоутворююча порода – глинисті алювіальні піски. У зв'язку з пухкістю породи і високою водопроникністю вони глибоко-гумусні [2,6,7].

Чорноземи залишково-солонцюваті на лесових породах поширені на слабо-стічних і безстічних плато. Відрізняються від чорноземів несолонцюватих більшою розпорошеністю верхнього гумусового горизонту і добре помітною ущільненістю перехідного горизонту, що є наслідком прояву слабкої залишкової солонцюватості. За вмістом гумусу (3,7-4,5%) ці ґрунти відносяться до малогумусних [2,6,7].

Чорноземи солонцюваті переважно на лесових породах поширені в пониженнях на плато в Пологівському районі. За будовою профілю чорноземи слабосолонцюваті близькі до чорноземів несолонцюватих, проте їх верхній горизонт Не (0-40 см) більш розпорошений [2,6,7].

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Зав'ялова Т.В., Прохорова Л.В. Основні риси ґрунтового покриву Запорізької області. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. Переяслав, 2021. Вып. 5 (73). Ч. 3. С. 100–106.

2. Гришко С.В., Непша О.В. Фізико-хімічні властивості ґрунтів Запорізької області. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том 6: *Проектування суспільних та гуманітарних досліджень: колективна монографія /*

Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2021. С.241-255.

3. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Левада О.М., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Фізико-хімічні властивості чорноземів звичайних території Запорізької області. Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (23-25 September, 2022) - Warsaw: Sp. z o. o. «iScienc», 2022. С.22-26.

4. Левада О.М., Непша О.В., Прохорова Л.А. Фізико-хімічні властивості чорноземів південних території Запорізької області. Нотатки сучасної науки: електронний мультидисциплінарний науковий часопис. № 1. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С.22-23.

5. Непша О.В., Непша О.М., Дьячкова А.В. Фізико-хімічні властивості чорноземних ґрунтів на лесових породах території Запорізької області. The II International Scientific and Practical Conference «Modern issues of practice and theory», January 17-19, London, Great Britain. 2022. P.125-131.

6. Петроченко В.І. Природа Запорізького краю: Довідник. Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2009. 200 с.

7. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воронка та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ПРИАЗОВСЬКИЙ»

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Опашко Г.І.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Приазовський національний природний парк створений відповідно до Указу Президента України «Про створення Приазовського національного парку» від 10 лютого 2010 року за №154/2010 [3], є територію природно-заповідного фонду

загальнодержавного значення [1].

Приазовський національний природний парк (НПП) має площу 78126,92 га і включає приморську територію 2 адміністративних районів Запорізької області: Мелітопольського та Бердянського, міст Бердянська та Мелітополь. Площа акваторій парку становить 62053,57 га (79 %), а площа суходільних ділянок — 16073,35 га (21 %) [1].

Метою створення НПП «Приазовський» є збереження, відтворення та раціональне використання типових і рідкісних степових і водних природних комплексів північно-західного узбережжя Азовського моря. Територія Приазовського НПП об'єднує ряд заказників, та пам'яток природи загальнодержавного та місцевого значення. Окрім цього, гідрологічний заказник «Молочний лиман», ландшафтний заказник «Заплава р. Берда», а також Бердянська коса включені до офіційного переліку водно-болотних угідь України.

Правий берег лиману Сивашик, Пониззя річки Берди, Молочний лиман та Федотова коса виділені як Важливі ботанічні території (ІРА) у Причорноморському регіоні.

Особливістю охоронного статусу національного природного парку є поєднання функцій охорони та збереження біорізноманіття, а також збалансованого використання території (рекреація, еко-освіта тощо). Відповідно, за своїми функціями територія НПП ділиться на **зони з різним режимом охорони**: заповідна зона, зона регульованої рекреації, зона стаціонарної рекреації та господарська зона.

Заповідна зона призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів. Відповідно, в межах цієї зони заборонена будь-яка господарська діяльність або діяльність, що порушує природні об'єкти і процеси. Так, тут заборонено розводити вогнища, влаштовувати місця відпочинку, стоянки транспорту, проїзд і прохід сторонніх осіб, заготівлю кормових трав, лікарських та інших рослин, квітів, насіння, худоби, вилов і знищення диких тварин, порушення умов їх оселення, гніздування тощо. природних комплексів). Заповідна зона НПП Приазовський становить близько 16388,0 га (20,98%). На схемі парку ця зона відмічена черво- ним кольором. Для відвідувачів та гостей парку перебування в

межах цієї зони заборонено [1].

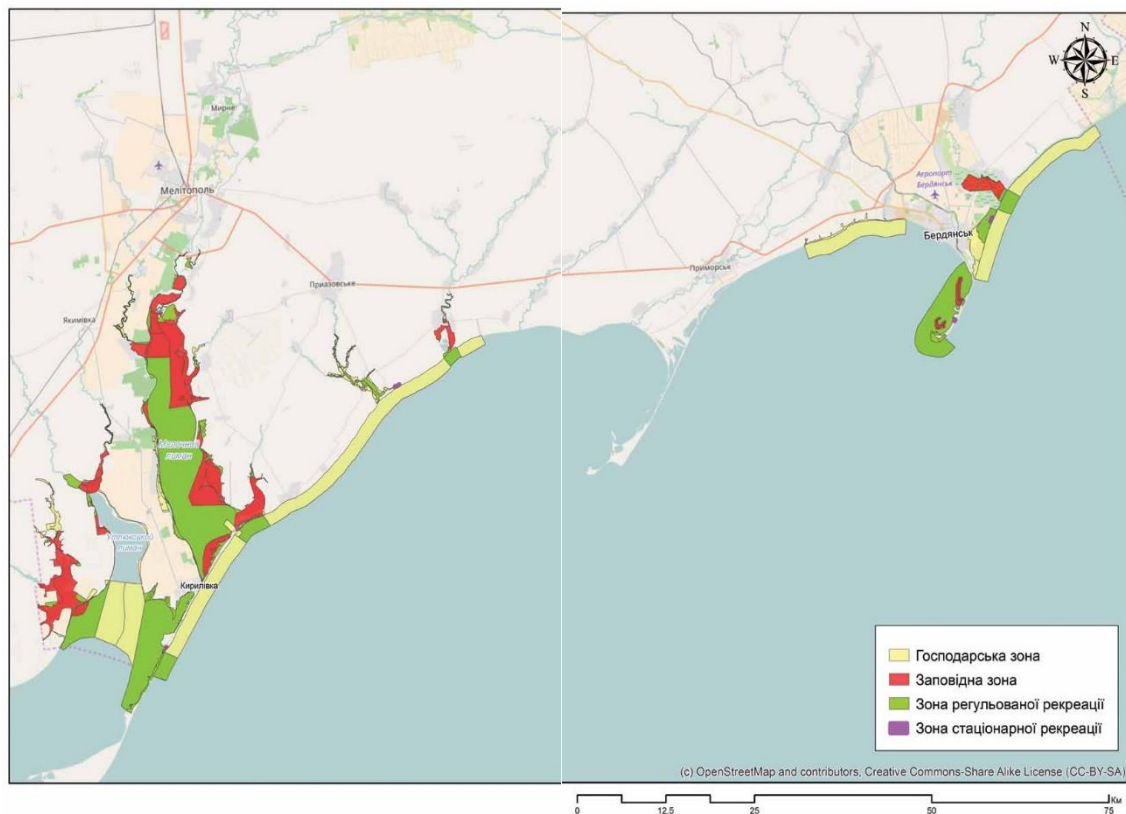

Рисунок 1 – Схема меж та зонування НПП «Приазовський» [1]

Зону регульованої рекреації парку відвідувачі можуть відвідувати з метою короткострокового відпочинку та оздоровлення. Ця зона парку є найбільшою та складає 43,10 % (33669,76 га). На схемі парку цю зону відмічено зеленим кольором [1].

В межах **зони стаціонарної рекреації** розміщено об'єкти обслуговування відвідувачів парку. Забороняється будь-яка господарська діяльність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації. зона стаціонарної рекреації — 39,74 га (0,05 %) [1].

В межах **господарської зони** проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку. Площа господарської зони парку складає 28029,40 га (35,88 %) [1].

Список використаних джерел

1. Національний природний парк Приазовський URL: <https://uncg.org.ua/wp->

<content/uploads/2019/05/2017NPP-Pryazovsky.pdf> (дата звернення: 02.10.2023)

2. Положення про Приазовський національний парк. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Polozhennya-Pryazovskyj.pdf> (дата звернення: 02.10.2023)

3. Указ Президента України «Про створення Приазовського національного парку» від 10 лютого 2010 року за №154/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154/2010#Text> (дата звернення: 02.10.2023)

НЕМЕТАЛЕВІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

здобувач вищої освіти 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Отченашенко Д.В.

здобувач вищої освіти 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Цапенко М.О.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Історія геологічного розвитку та різноманітність гірських порід території визначили багатства Запорізької області корисними копалинами. Корисні копалини представлені металевими, переважно залізними рудами, горючими (буре вугілля, горючі гази) та неметалевими корисними копалинами, що є у більшості (рис.1).

Рисунок 1 – Корисні копалини Запорізької області [3, с.18]

Графіт. Поклади графіту зосереджені в межах Темрюцько-Троїцького графітоносного поля Центрально-Приазовської СМЗ: Темрюцьке, Троїцьке та Сачкинське родовища; розташовані по середній течії р. Берда і в пониззі її притоків (р. Берестова) поблизу с. Миколаївка та за 45 км від м. Бердянськ на границі з Донецькою областю [3,4]. Запаси графітових руд складають 2027 тис. т [1].

Каоліни. Величезні запаси каолінів зосереджені в середній частині області переважно вздовж північних та західних кордонів Приазовського кристалічного масиву, так як каолін є продуктом вивітрювання кристалічних порід. Запаси каолінів в області складають 52 млн. т. [1].

Найбільш якісні каоліни залягають в Пологівському районі (рис. 2).

Найкращі каоліни залягають у верхів'ях р. Конка, межуючи з кристалічним масивом (сс. Кінські Роздори, Веселе, Воскресенка і м. Пологи), у верхів'ях лівих притоків р. Молочна, уздовж західної межі кристалічного масиву та на лівому березі р. Берда, поблизу с. Миколаївка. Зустрічаються каоліни і в Оріхівському районі; але далі на північ вони залягають на великій глибині. Найважливішим щодо кількості і якості вважається каолінове родовище в балці Біла, поблизу с. Кінські Роздори. Тут вже понад 90 років відкритим способом добувають щільний, зовсім білий, без помітних домішок, жирний на дотик каолін. Значні якісні поклади каоліну розробляють і на правому березі р. Конка, поблизу м. Пологи [3,4].

Рисунок 2 – Пологівське родовище каолінів та вогнетривких глин [2]

Каоліни – сировина для фарфоро-фаянсової, паперової, парфумерної промисловості і миловаріння.

Глини. У Пологівському районі у величезній кількості зосереджено глини, які придатні для виготовлення черепиці. У Пологівському районі, недалеко від хутора Конські Води, залягають глини (до 7 млн. т), які придатні для виготовлення вогнетривкої цегли. Вогнетривкі глини є також у смт Розівка, близько верхів'їв р. Мокрі Яли. Поблизу м. Токмак є гончарні глини [3,4].

Піски. На правому березі р. Конка, поблизу, м. Пологи залягають дрібнозернисті чисті білі кварцові піски, які використовують як баласт, хоч за якістю, кількістю і зручністю добування вони заслуговують на більшу увагу. Високоякісні піски є в Пологівському районі та в околицях м. Запоріжжя. Значні запаси пісків є в районі сс. Ново-Данилівка, Білогір'я, мм. Молочанськ, Токмак, Мелітополь, сс. Терпіння, Майське та в районі ст. Трояни і Стульнево [3,4].

Запаси піску формувального в області складають 62 млн. т [1].

Пісковики. Поклади пісковиків потужністю до 6 м розташовані поблизу м. Василівка. Потужні шари пісковиків (до 10 м) на глибині від 4 до 12 м залягають на південний захід від ст. Пологи. Значні запаси їх знайдені в Пологівському, Бердянському, Мелітопольському (с. Терпіння) районах. Вапняки Запорізької області широко використовуються як будівельний, матеріал. На правому березі р. Дніпро в районі с. Біленьке є родовище вапняку [3,4].

Граніти. Найголовнішими природними будівельними матеріалами в області є знамениті дніпровські сірі та червоні граніти. Запорізький граніт (Янцівське родовище) експонувався на Лейпцизькій виставці в 1967 р. Заслуговує уваги Салтичанське родовище; граніти мають світло-сірий колір, рівномірно-середньозернисту структуру та масивну текстуру. Велика частина гранітних родовищ в області розробляється для виготовлення щебеню. Великими гранітно-щебеневими родовищами в області є Запорізьке, Янцівське, Мокрянське, Передаточнінське (усі біля м. Запоріжжя), Цареконстантинівське (у смт Більмак), Стульнівське і Остриківське (між м. Токмак та смт Чернігівка). Граніти відслонюються в багатьох

місцях області. Найбільше зустрічається дніпровський граніт, який виходять на поверхню по рр. Дніпро, Конка, Берда. У відслоненнях він має переважно рожевий колір. Розвідані запаси граніту перевищують 160 млн. м³. Добувають їх по р. Мокра (район ст. Мокра), у Чернігівському, Приморському, Токмацькому, Куйбишевському і Бердянському і районах. У районі м. Запоріжжя на правому березі р. Дніпро розташований один з найбільших на Україні гранітних кар'єрів, який щороку дає до 1 млн. м³ продукції. Запорізькі граніти задовольняють не тільки місцеві потреби, а й вивозяться за межі економічного району[3,4].

Діабазу в Запорізькій області залягають у Приазовському кристалічному масиві у вигляді дайок (потужних жил), що прорізують мігматити, гнейси й інші кристалічні породи. Найголовніші родовища їх розташовані по балці Купурун, яка з правого боку впадає у верхів'я долини р. Корсак. Північніше с. Мар'янівка розміщена дайка зелено-сірого середньозернистого діабазу. Дайки темно-сірого діабазу зустрічаються між сс. Зеленівка і Юр'ївка. Виходи діабазу зустрічаються і при впадінні р. Чокрак в р. Юшанли; їх можна знайти також на правому березі р. Обитічна, нижче гирла балки Салтичія, поблизу с. Андріївка, на р. Конка, північніше злиття балок Гнила і Лебедева та на р. Суха Конка між балками Гусарка і Чабанка. Така розкиданість дайок зменшує можливості їх використання. У промисловості починають застосовувати діабаз для кам'яного литва (петрургії) для заміни чорних і кольорових металів [3,4].

Порфірити. З цих порід найбільш поширені авгітові і діабазові порфірити. На жаль, потужність залягання їх незначна. Найкращим порфіритовим родовищем в області є дайка, що розташована по р. Більманка [3,4].

Амфіболіти у вигляді лінз залягають по р. Валюхова (права притока р. Каїнкули), по р. Токмак (біля с. Стульнево), по р. Юшанли (біля с. Замости), по р. Корсак (в околицях с. Петрівка), а також по рр. Обитічна, Кільтиччя і Берда. Особливо великі поклади амфіболітів у балці Каїнкули (проти с. Новоукраїнка), а в Чернігівському районі біля с. Новосеменівка – опоки. Амфіболіти можуть стати основною базою кам'яного литва[3,4].

Список використаних джерел

1. Інвестиційний атлас Запорізької області URL: <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/presentations/atlas/invest-atlas-zaporizhia-oblast.pdf> (дата звернення; 19.09.2023)
2. Каолін: найцінніший природний скарб нашого краю URL: <https://mradapology.dosvit.org.ua/static-pages/kaolin> (дата звернення; 19.09.2023)
3. Петроченко В.І. Природа Запорізького краю: Довідник. Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2009. 200 с.
4. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воронка та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

СОЛОТВИНСЬКЕ РОДОВИЩЕ КАМ'ЯНОЇ СОЛІ З ТОЧКИ ЗОРУ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНОЇ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЛЯНИХ ПРОМИСЛІВ КАРПАТ

к.геол.н., доцент Прохорова Л.А.

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Тоцька Д.В.

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Соледобувна промисловість є базовою геолого-промисловою діяльністю, яка, у свою чергу, закладає основу функціонування *соляної промисловості* - галузі, зайняту видобутком та обробкою кухонної солі (кам'яна сіль, натрію хлорид), як найважливішого харчового продукту й сировини для економічного розвитку держави.

Для формування соледобувної промисловості в межах Карпат, як важливого соледобувного регіону в межах України, необхідні дослідження геолого-геоморфологічного підґрунтя з метою розуміння ресурсної геолого-сировинної бази, визначення якісного стану мінералогічного та фізико-хімічного ресурсного компоненту. Другим важливим аспектом формування соледобувної промисловості в

межах Карпат є соціально-історичні етапи становлення цього регіону, історія його заселення та хронологія засвоєння географічного простору.

Як хімічний розчин, кам'яна (кухонна) сіль добре розчиняється у воді і майже не розчиняється у спирті та органічних речовинах. При розчиненні сіль поглинає тепло, що необхідно для виготовлення охолоджуючих сумішей. Кам'яна (кухонна) сіль гігроскопічна, при відносній вологості повітря 75% вона поглинає з нього вологу. Гігроскопічність солі сприяє її злежуваності при зберіганні та тривалих перевезеннях. Якщо відносна вологість повітря нижча кам'яної солі, то відбувається зворотний процес, коли сіль віддає повітрю свою вологу.

Кам'яна (кухонна) сіль пластична, що дуже важливо, бо надає змогу вести підземний промисловий видобуток без технології кріплення. Звичайно, кухонна (кам'яна) сіль містить домішки карбонатного і глинистого матеріалу, ангідриту і гіпсу, сульфату і хлориду магнію, сульфату натрію, органічних і бітумінозних речовин, включення газів, розсоли інших солей. Деякі родовища кам'яної солі містять вкраплення або сполуки калійних мінералів, найчастіше сильвіну або полігаліту, рідше боратів. Ці домішки погіршують якість кам'яної солі, роблять її непридатною для використання у харчовій та інших галузях промисловості.

Зростання попиту на сіль в Карпатах у давні часи було пов'язане з тим, що вона перестала бути лише продуктом харчування, а й стала важливою мінеральною сировиною для хімічної промисловості країн західної Європи: центральної Австрії, Угорщини. В XIX ст. видобуток солі на солекопальнях Мараморощини зріс у 2,7 разу й досяг піку добичі у 1846 р. Соледобувні шахти були крупними підприємствами, з близько 1 200 німецьких вільнонайманих спеціалістів, а також румунів, русинів, угорців.

Геологічне походження сольових родовищ на Закарпатті нараховує близько 10 мільйонів років, коли Карпатський басейн в період міоцену та пліоцену був вкритий Паннонським морем, частиною океану Паратетису. Поступово, внаслідок тектонічного коливання й підняття земної кори та дії сонячного випромінювання, море розбивалося на окремі дрібніші басейни, озера й осушувалося, формуючи поклади солі. Проіснувавши близько 9 мільйонів років, мілководне та тепле

Паннонське море висохло, залишаючи після себе потужні поклади морської солі, міцністю сотню метрів, ставши таким чином геологічною передумовою створення соленосного басейну.

На території Мараморошу зафіксовано кам'яні знаряддя праці неандертальців, які вже в той час могли використовувати кам'яну сіль, що виходила на поверхню. Але прямі свідчення використання солі збереглися з бронзового віку. Найдавнішими історичними документальними джерелами використання соляних поверхонь є грамоти угорських королів, які відомі з XIV століття та фіксують процес видобутку й шляхи подальшого транспортування солі з Марамороша. Вже в цей час документально згадується шлях транспортування солі річкою Тисою. Вздовж цього шляху виникають і найдавніші відомі нам сьогодні людські поселення - Солотвино, Тячево, Вишково, Хуст, Буштино.

Для транспортування видобутої солі у країни Європи на Тисі діяв так званий «Соляний шлях», який починався у Великому Бичкові, де для водного перевезення продукту виготовляли бочкотару (рис. 1).

Рисунок 1 – Історичний «Соляний шлях» вивозу Закарпатської солі за межі країни

У 1720 року правий берег перетворили на річковий порт, де були побудовані великі соляні склади, куди у рахунок державної королівської панщини населення

Великого Бичкова своєю тягловою силою перевозило сіль із Солотвина (близько 2000 штук великих соляних каменів щорічно). Цей цінний вантаж у порту перевантажували на плоти, баржі і під охороною сплавливали Тисою, через Тячів. По маршруту «Соляного шляху», на горі Вергель, стояла фортеця Вишкова, яка мала функцію охорони соляних караванів.

Наступним пунктом «Соляного шляху» було село Вілок, де у 1417 року збудували великий перевалочний склад для зберігання солі. Слідуючий охоронний центр - Мала Копаня, який контролював соляні каравани і Хустські ворота підходу до Солотвинських рудників. Останнім пунктом Соляного шляху в нашому краї було село Бадалово, на Берегівщині. На території Угорщини перевальними пунктами та осередками продажу солі були Таркані, Токаї та місто Сольник (тепер Солнок на Тисі) при усті ріки Задьви. Таким чином, закарпатці возили сіль із Марамороша і з околиць Верхньої Тиси аж до Сольника, де соляний вантаж перевантажували і перевозили за Дунай.

У Закарпатті шахтним способом розроблялося тільки одне велике - Солотвинське родовище кам'яної солі, на якому з XVIII ст. діє Солотвинський рудник, який і став найвідомішим пунктом соляного шляху, що існував на Закарпатті - Солотвино, або ж Slatina - румунською, Selo Slatina + Slatinské Doly - словенською, Faluszlatina + Aknaszlatina - угорською, Salzgruben - німецькою. Одна з найвідоміших і найбільших соляних копалень Солотвина - шахта Кунігунда, на честь дочки угорського короля Бели IV (1206–1270). Наприкінці XIX століття експлуатаційна площа шахти Кунігунда складала 9860 м², а розробка солі велась на глибині 165 метрів, з щорічним видобутком солі близько 100 тисяч тонн.

У 1903 році розпочалося затоплення копалень, що через три роки спровокувало утворення карстового провалля діаметром близько 60 м на місці шахти. Провалля заповнювалося водою і далі утворилося соляне озеро Кунігунда - найбільше відома в Україні як рекреаційна водойма Солотвина. Оскільки соляний шлях проходив через такі сформовані населені пункти, як Солотвино - Олександрівка - Драгово - Свалява, то крім Солотвина існували шахти й у Тячеві, Вишкові, хоча від них збереглися лише малюнки їх інтер'єрів, датовані 1751 роком. У 1808 році відкрили Шахту імені

Ференца, площа якої у 1853 році складала 4785м², а глибина 20 м. На початку ХХ століття ця шахта теж потерпала від постійних підтоплень. Зараз це шахта №7 Солотвинського солерудного комплексу.

Солотвинське родовище приурочене до Верхньотисенської (Солотвинської) западини Закарпатського прогину та є одним з найзначніших в Україні. Систематичну розробку солі Солотвинського родовища розпочали з 1778 р. У 80-90 рр. ХХ століття сіль Солотвинського родовища не тільки повністю задовольняла попит Закарпатської області, але й вивозилася за межі України (Чехословаччина, Угорщина, Білорусь, Латвія, Литва, Естонія, росія). Умови розробки Солотвинського родовища (за часи радянської класифікації) відносилися до другої категорії складності з огляду геологічної будови; тектонічно- та літологічної зумовленості якісної неоднорідності мінеральної сировини, з огляду на гідрогеологічні та інженерно-геологічні характеристики.

В основі геологічної будови Солотвинського родовища кам'яної солі залягають туфи, гіпсоангідрити, туфіти з прошарками мергелів і вапняків Новоселицької світи. Ці поклади перекриті товщею темно-сірих і сірих аргілітоподібних глин, пісковиків, алевролітів Верхньотереблінської світи та надсольовим комплексом теригенних відкладів Солотвинської світи, які перекриті покладами четвертинного віку. Залягання кам'яної солі є приповерхневим та приурочене до штоку, що утворився внаслідок тиску на соляні породи теригенних товщ, які залягають вище й формують їхню трансформацію у пластично-плинний стан з подальшим вичавлюванням у приповерхневу ділянку розрізу.

Балансові запаси солі солеруднику становлять 30 млн. тонн, загальний обсяг Солотвинського соляного штока становить кілька км³. Щорічний видобуток солі у 1970 році становив 451 тис. тонн (близько 10 % загального видобутку солі в Україні), після 1991 року сильно скоротився, на даний час відсутній. Це пов'язано з закриттям та затопленням шахт. До 2008 року у селищі Солотвино працювала шахти №8, № 9, до 2012 року діяла одна шахта № 8, що належить Солотвинському солеруднику «Укрсільпрому». Після 2012 року видобуток солі було припинено.

Головна причина цього регресивного галузевого процесу пов'язана з тим, що починаючи з 2000-х років не було технічно вчасно усунено збільшений приплив прісних ґрунтових вод і, як наслідок - підмивання підґрунтових соляних пластів. На території селища Солотвино стався міцний розвиток карстових провалів, що загрожував населенню та житловим будинкам. Карстові печери та колодязі на Солотвинському родовищі формуються у районах соляних озер, іноді в деяких карстових лійках та є їхнім геоморфологічним продовженням від підшови покривних порід у глибину товщ сольового пласту. Карстові печери є вертикальними отворами різного, але переважно округлого, поперечного перетину з гладкими стінами, які часто мають завісоподібну поверхню. Гідрогеоологічні умови Солотвинського родовища кам'яної солі ускладнено помилками та недоліками, що допущені під час виконання гірничовидобувних робіт, та спричинили затоплення всіх копалень [3]. Вони зумовлені:

1. особливостями геолого-тектонічної структурної будови та техногенної дезінтеграції соляних покривних відкладів куполу, глинистого палагу;
2. близьким розташуванням соляного купола до земної поверхні;
3. активністю природного соляного карсту та його активізацією, пов'язаною з гірничо-видобувними роботами;
4. наявністю водоносних горизонтів, які оточують соляне тіло і їхнім постійним підживленням атмосферними опадами;
5. складною внутрішньою будовою соляного покладу;
6. складною формою рельєфу поверхні купола;
7. порушенням технології експлуатації соляних копалень під час перехоплення надсольових вод дренажними гірничими виробками;
8. наявністю всередині соляного масиву глинистих прошарків і глинисто-соляної брекчії, ділянок слабкоцементованої солі.

У результаті опрацювання надзвичайної ситуації Державна комісія України з питань техногенно-екологічної безпеки прийняла рішення ліквідувати держпідприємство «Солотвинський солерудник», законсервувати шахти, розробити комплексну програму реабілітації селища та проект будівництва нової шахти в районі

с. Теремля для видобутку солі. Останнім часом Солотвинське родовище набуло стратегічного значення для України з огляду на тимчасову втрату соляних ресурсів внаслідок анексії Криму та розташування Бахмутського (Артемівського) і Слов'янського родовищ в зоні бойових дій на сході.

Список використаних джерел

1. Піталенко Є.І. Проведення гідрогеологічних і інженерногеологічних досліджень з метою встановлення місць проникнення води у шахти Солотвинського солерудника та виконання досліджень геомеханічних процесів при розробці Солотвинського родовища кам'яної солі і впливу діяльності соляних шахт на навколишнє природне середовище. Донецьк, 2008. Фонди УкрНДМІ. 59 с.

2. Русиняк Р.П. Звіт за результатами пошукового буріння на Солотвинській площі. Харків, 2015. Геоінформ України. Кн. 1. 294 с.

3. Босевська Л.П., Хрущов Д.П. Надзвичайна екологічна ситуація в Солотвино: геологічні причини і стратегія розв'язання проблеми. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Геологія. Географія.* 2011. Т.19. Вип.13. С. 80-90.

4. Утворення старовинного соляного джерела URL: <http://www.unido.org>. (дата звернення: 12.09.2023)

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОЦІ ГЕОГРАФІЇ

вчитель географії Сапога Л.М.

Херсонський ліцей № 51 Херсонської міської ради

У Концепції розвитку загальної середньої освіти ставиться завдання по формуванню цілісної системи універсальних знань, умінь, навичок, а також досвіду самостійної діяльності та особистої відповідальності учнів, тобто ключових компетенцій, визначаючих сучасну якість змісту освіти [3]. Відбувається переведення системи освіти із системи, що здійснює процес «проходження програм» і засвоєння: сукупності предметних знань, в систему, працюючу на «результат», на формування певних якостей особистості учня, заданих на даному етапі розвитку суспільства. Система, що стоїть на одній основі – «знаннєвому», ставить на іншу основу – «компетентнісну» .

Останніми роками метод проєктів міцно «увійшов» у шкільну освіту і заслужено: робота з проєктами полегшує здобуття знань, підвищує інтерес до навчальної діяльності, формує вміння вільно мислити. Але так склалося, що робота над проєктом стала основною формою організації позаурочної діяльності. Потрібен був час для відпрацювання навичок виконання проєктів. Тематика пропонує проєктів також вимагала значного часу. Проєкт у межах одного уроку досить довго був чимось малозрозумілим і навряд чи здійсненим. Але накопичувався досвід, а особливість предмета географії найбільше сприяє організації проєктної діяльності саме в межах уроку [1].

Майже всі проєкти передбачають самостійну роботу учнів з інформацією. Джерелами знань є підручник, карти атласу, довідники. Розвивається дидактичний принцип – орієнтація учнів на самостійний добір і опрацювання матеріалу; створюються умови для співпраці, долається бар'єр під час навчання на уроці, формуються комунікативні навички, почуття відповідальності.

Завдання вчителя – створити умови для самостійного освоєння учнями навчального матеріалу в процесі виконання проєкту. При цьому технологічна карта уроку має містити всі структурні елементи, а проєктна робота учнів органічно вписана або в етап освоєння нового знання, або використання наявних знань у новій ситуації (залежно від типу уроку). Незважаючи на обмеження в часі, має виконуватися єдиний алгоритм дій, якими характеризується проєкт. А це – постановка завдання, планування, реалізація (пошук, опрацювання та осмислення інформації), оформлення «продукту» (результату діяльності) та його представлення [4]. Усе це здійснюється безпосередньо на уроці. А що може бути продуктом в «урочному» проєкті? Це схеми-опори, таблиці, діаграми, картосхеми. Може, навпаки, розшифровка схематично-табличної інформації та складання за ними тез або міні-конспектів. Зазвичай, така робота проводиться в групі або парами, що особливо сприяє формуванню комунікативної компетенції.

Учителями-географами вже накопичено великий досвід в організації самостійної практичної діяльності учнів на уроках. Практично в кожного вчителя сформувався свій перелік (крім обов'язкового) таких робіт. Нам подобається

переводити один вид інформації в інший, і ми із задоволенням навчаємо цього своїх учнів. А ось виокремити проблему разом з учнями, сформулювати завдання щодо її розв'язання і вивести учнів на створення «продукту» (тієї ж таблиці або схеми) – це вже сходинка вище в організації навчальної роботи на уроці. Це вже проєктна технологія в межах уроку.

Наведу лише один приклад із курсу 7 класу «Материків та океанів». В програмі Географія 5-9 клас (2022) у розділі 1 «Закономірності формування природи материків та океанів» не тільки повторюються, а й поглиблюються, розширюються знання про особливості всіх оболонки Землі [2]. Даються нові поняття. Наприклад, учні знайомляться з кліматичними поясами Землі, природними комплексами материків та океанів. Ці поняття утворюють дуже цікаву систему причинно-наслідкових зв'язків, не завжди зрозумілу учням. Вони плутаються в зонах, поясах, їхніх межах, значенні тощо. Щоб отримати наочнішу і яснішу картину взаємозв'язків цих географічних понять, учням було запропоновано провести дослідницьку проєктну роботу. Результатом стала таблиця 1.

Таблиця 1

Особливості природних зон залежно від їхнього розташування в поясах Землі

Природна зона	Кліматичний пояс, особливості	Пояс освітленості, особливості	Тепловий пояс, особливості	Пояс атмосферного тиску, особливості	Пояс зволоження	Природно-кліматичні особливості природної зони
Вологих екваторіальних лісів	Екваторіальний, жарко і волого упродовж року	Жаркий, максимальна кількість сонячної енергії	Жаркий, середньорічна температура +20°С та вище	Низького тиску	Екваторіальний вологий	Жарко, волого, багатий та різноманітний рослинний та тваринний світ, джунглі
Савани						

Робота проводилася в 3-х групах. Кожна група мала знайти відомості щодо двох природних зон і представити отриману інформацію.

Результатом роботи є:

а) загальний висновок, що формування і розташування природних зон залежить від співвідношення тепла і вологи, які визначаються положенням території у відповідних поясах;

б) подана таблиця 1, якою можна користуватися і надалі під час вивчення природи окремих материків.

Прикладів подібних та інших видів робіт можна навести багато і з усіх курсів.

Нині проєктний метод, як жоден інший, відповідає вимогам, що висуваються до процесу навчання дітей. Саме проєктна методика дає змогу організувати навчання шляхом самостійного здобуття знань у процесі розв'язання навчальних проблем, сприяє розвитку творчого мислення та пізнавальної активності школярів.

Список використаних джерел

1. Бугрій О. В. Проєктна діяльність на уроках географії. *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць* / ред. кол. : В. К. Буряк, Л. В. Кондрашова, Г. Б. Штельмах, А. В. Козлов, В. О. Комаров. Кривий Ріг, 2008. Вип. 20. С. 422-429.
2. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). К., 2022. 77 с.
3. Концепція розвитку загальної середньої освіти. *Освіта України*. №33. 16 серпня 2000 р.
4. Слюта А. М., Дзень Н. В. Реалізації проєктної діяльності учнів на уроках географії в закладах загальної середньої освіти. *The world of science and innovation. Abstracts the 2nd International scientific and practical conference "The world of science and innovation" (September 16-18, 2020)*. London: Cognum Publishing House, United Kingdom. 2020. С. 500-507.

ПРОЕКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КУРСІ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

вчитель географії Сидоренко Т.В.

Запорізька спеціальна загальноосвітня

школа-інтернат «Світанок»

Нині технологія проєктного навчання набула у вчителів географії досить широкої популярності. Як відомо, попередником такої технології став метод проєктів. Термін «проєкт» (від лат. *projectus* – кинутий уперед), тлумачиться як план, задум, текст або креслення чого-небудь, що втілює його створення.

Техніка проєктного навчання була розроблена в 1920-х рр. американським педагогом Дж. Дьюї та його послідовником В. Кілпатриком. Проблеми застосування проєктного навчання розглядалися в наукових роботах таких сучасних українських дослідників як І. Єрмаков, М. Елькін, О. Коберник, С. Ящук та ін. та зарубіжних П. Лернер, Е. Полат, Дж. Джонсон, П. Фрейре та ін.

Сутність технології проєктного навчання полягає в стимулюванні самостійної пізнавальної діяльності учнів через організовану вчителем дослідницьку проєктну діяльність із розв'язання проблеми практичної спрямованості. При цьому не можна забувати, що стимулювання навчальної діяльності визначається наявністю мотивів діяльності, які посилюються принципами прагматичної педагогіки [5,6].

Навчальний предмет «Географія» в цьому відношенні напрочуд унікальний. Його зміст якнайкраще відповідає суті проєктного навчання, він дає змогу інтегруватися зі змістом більшості навчальних предметів, об'єднувати наукові знання, вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки, знаходити відповіді на запитання, які виникають, застосовувати на практиці результати проведеного проєктного дослідження. Робота над виконанням проєктних завдань дає змогу вчителю створити ситуацію справжньої творчості, за якої учень має змогу стикнутися з чимось дивовижним, їм іще невідомим, і в процесі його пізнання реалізуватися як особистість, що шукає, здатна до творчості [3].

Стосовно шкільної географії варіанти проєктного навчання припускають виконання проєктних завдань не тільки на уроці або низці уроків, а й виконання

завдань у позаурочний час з використанням навколишньої дійсності як лабораторії, в якій і відбувається процес пізнання і формування відповідних умінь і навичок.

Програма шкільного курсу географії дає широкі можливості для використання проектної технології. При виконанні практичних робіт на місцевому матеріалі здійснюються метеорологічні й фенологічні спостереження, складаються описи природного комплексу, знайомляться з господарською діяльністю села, району, області [4].

Цілі проектного навчання представлені такими позиціями:

- сприянням підвищенню впевненості кожного в можливості своєї самореалізації через проживання «ситуації успіху», що дає змогу відчуту учню значущою, упевненою, спроможною виконати проектне завдання та усвідомити себе, свої можливості і свій внесок у спільну справу виконання проекту і, як результат, відчуту усвідомлення особистісного зростання та саморозвитку;

- усвідомленням значущості колективної роботи для отримання результату, ролі співпраці, спільної діяльності в процесі виконання творчих завдань, і тим самим сприянням формуванню комунікативних якостей особистості;

- формуванням дослідницьких умінь щодо виявлення проблеми, проблемної ситуації, формулювання та доведення гіпотези, висновків за результатами проектного дослідження тощо [5].

Принциповими особливостями розглянутої технології проектного навчання є:

- акцентування уваги учнів на практичну значущість знань, що здобуваються, і формування особистісного інтересу в їхньому придбанні, що ґрунтується на необхідності розв'язання запропонованих проектних завдань;

- вільний вибір учнями видів проектної діяльності, що забезпечує захопленість учасників проекту цією діяльністю і що в кінцевому підсумку, визначає її результативність;

- можливість проектування пізнавальної діяльності не тільки в руслі одного предмета, а й інших предметів навчального плану;

- усвідомлення учнями в процесі виконання проектних завдань важливості

та необхідності різнобічних знань [5].

Проаналізувавши програми, підручники та методичні рекомендації викладання географії, можемо подати у вигляді таблиці (табл. 1) типи проєктів за видом діяльності, які можуть бути впроваджені на уроках географії.

Таблиця 1

Проєкти за видом діяльності, які можуть бути впроваджені на уроках географії

Види проєктів	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас
Практико-орієнтовані проєкти		«Розробка маршруту «Цікавими стежками»			«Розробка туристичного маршруту по регіонам світу»
Дослідницькі проєкти	«Вплив течій Світового океану на природу узбережжя.» «Людина і географічна оболонка»	«Характеристика країн Африки» «Африка – найжаркіший материк»	«Демографічна ситуація в нашому регіоні»	«Проблеми й перспективи освоєння родовищ нафти і природного газу на шельфі Чорного та Азовського морів»	«Японія. Причини економічного дива.» «Причини китайського економічного дива»
Інформаційні проєкти	«Географічна оболонка», «Народи і держави»	«Світова спадщина ЮНЕСКО» «Природоохоронні території материків»	«Природоохоронні території України»	«Проблеми енергобезпеки України»	«Країни Європи», «Країни Азії», «Гарячі точки планети»
Творчі проєкти	«Географічне пізнання Землі»,	«Дослідження топоніміки Північної Америки»	«Природа України в літературних та мистецьких творах»		

У шкільному курсі географії проєктні технології можуть успішно застосовуватися на різних етапах роботи: під час вивчення нового матеріалу, закріплення отриманих знань, проведення практичних робіт, а також для здійснення тематичного контролю [1].

Навчальна програма з географії має чітку практичну спрямованість, яка реалізується в практичних роботах, аналітичних завданнях і дослідницьких процесах. Вони призначені для розвитку навичок і компетентностей у використанні географічних карт та інших джерел інформації, а також надають методи вирішення географічних, екологічних і соціально-економічних проблем, проведення порівняльного аналізу, проведення невеликих досліджень, дискусій, семінарів, презентацій, круглих столів, таблиць, ділових ігор, творчих робіт, індивідуальних та групових проєктів [2].

Отже, шкільна географія має дуже багато можливостей для того щоб впроваджувати навчальні проєкти в навчальний процес, оскільки проєктний метод включає в себе теоретичну, практичну, дослідницьку й пошукову діяльність.

Список використаних джерел

1. Географія 6-9 класи (Рівень стандарту). Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року. №698. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf> (дата звернення: 12.09.2023) (дата звернення: 11.10.2023)
2. Гришко С. В., Непша Я.Ю. Освітньо-виховне значення шкільного курсу географії у розвитку всебічно розвиненої особистості. *Географія та туризм: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, (26 лютого 2020 р., м. Харків)*. Харків, 2020. С. 41-45.
3. Задорожній М. Застосування проєктивних технологій на уроках географії. *Географія та економіка в школі*. 2010. № 10. С. 4–6.
4. Ковальова К.І., Нападівська Г.Ю. Метод проєктів як засіб модернізації навчально-виховного процесу з географії. *Вісник ХДУ. Серія: Географічні науки*. 2015. №2. С.116-118.
5. Логвін В. Метод проєктів у контексті сучасної освіти. *Завуч*. 2002. № 26. С.4-6.

6. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект: Посібник. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с.

БІОГЕОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ КАХОВСЬКОЇ КАТАСТРОФИ НА ФАУНУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

к.біол.н., доцент Сурядна Н.М.

Мелітопольський інститут екології та соціальних технологій
Університету «Україна»

Біорізноманіття, як мовчазна жертва війни, найбільше потерпає від військових дій, окупації та ненапрацьованих дієвих заходів із швидкого реагування та відновлення постраждалих популяцій в умовах воєнного стану. Непередбачуваний вплив військових дій може призвести до знищення або зміни середовищ існування дикої природи, примусового переміщення або міграції, з подальшою зміною меж ареалів, порушити крихкий баланс екосистем та мати інші потенційні негативні еколого-соціальні наслідки.

Всі ми пам'ятаємо російський теракт на Каховській ГЕС 6 червня 2023 року, в результаті якого зникло Каховське водосховище та було затоплено 5 тис. км² території. Вся дотична фауна стрімкими потоками води була віднесена далеко у Чорне море, загинула або була переміщена на інші території в тому числі морські узбережжя інших країн. Потужне опріснення прибережної смуги моря спричинило вимирання водного населення.

Про руйнівні наслідки вже багато написано та обговорено. Висловлюється застереження щодо недопущення прийняття поспішних рішень відновлення водосховища. Наголошується на необхідності вивчення міжнародного досвіду, розробки різних сценаріїв, стратегічної екологічної оцінки тощо. Натомість Україна може стати наймасштабнішим екологічним європейським проектом з відновлення екосистем, зокрема Великого Лугу [1].

До будівництва водосховища територія Великого Лугу переважно складалась з природної заплави Дніпра й становила надважливе значення для біорізноманіття. Тут

зосереджені природоохоронні території міжнародного значення. Також, від самого верхів'я водосховища і до узбережжя Чорного моря розташовані 6 заповідних територій найвищих категорій. Великий Луг був і залишається потужним природно-історичним ландшафтом, що має для українців надважливу культурну цінність.

В цій роботі, ми хочемо зацентувати увагу саме на біогеографічних наслідках Каховської катастрофи для окремих представників тваринного світу, що, у подальшому, може вплинути на формування сучасних фауністичних ареалів. А також запропонуємо природоохоронні рішення щодо відновлення постраждалих популяцій.

Серед фауни України одними з найуразливіших є земноводні. З-поміж всіх класів хребетних тварин вони найбільш вразливі за видовим складом, їх біотопи на півдні вкрай обмежені, трансформовані, а їх чутливість і індикаторність дуже висока в умовах слабкої міграційної здатності. Закономірно, що саме дніпровські плавні мають багату на видовий склад батрахофауну. Пониззя Дніпра відоме своїми рефугіумами, ізольованими локальними популяціями бореальних лісових видів [2]. Дніпро «пережив» низку історико-геологічних подій, включаючи потужні повені, льодовикові процеси і все це стало біогеографічним фактором у формуванні сучасної фауни України [3]. Але непередбачувані катастрофічні, екоцидні події руйнують всі усталені гіпотези, знищуючи біотопи, переміщуючи види впливаючи на структуру і динаміку популяцій.

Більше 56 % всієї батрахофауни України, а це 13 видів земноводних постраждали від цього жахливого теракту. Внаслідок осушення в ризикованому стані опинились земноводні через руйнацію оселищ та нерестових водойм. Тут слід сказати про локальнокрайову популяцію червоночервої кумки (*Bombina bombina*), яку ми виявили у 2010 році на о-вах Великі і Малі Кучугури НПП «Великий Луг» та північніше у 2014 році на дніпровських островах нижче м.Запоріжжя. Це дві важливі популяції, які через осушення могли зазнати зміни своєї південної межі ареалу. Також в окол. с. Маячка території НПП, неподалік узбережжя вже колишнього водосховища існували стійкі нерестові водойми, де разом розмножувались: зелена ропуха (*Bufo viridis*), землянка східна (*Pelobates vespertinus*) і озерна жаба (*Pelophylax ridibundus*).

Такі нерестові водойми рідкісні, виявити їх дуже складно і вони надзвичайно важливі.

Стрімке спадання води призвело до загибелі, переміщення і ймовірного подальшого переселення окремих особин і навіть популяцій. В епіцентрі уваги опинились тритони, яких з дніпровськими водами, на рештках рослин та іншому матеріалі винесло на узбережжя Чорного моря Одещини. Більше 200-т особин, опинились в ризикованому стані, майже половина з яких загинула. Така чисельність теретично може говорити про знищення цілої популяції [5].

Ізольована дніпровська популяція тритонів – унікальна. Ймовірно – це дунайський тритон (*Triturus dobrogicus*). Реліктовість, ендемізм, вразливість та інші потенційні ризики існування цього виду на території нашої країни були причиною внесення його до Червоної книги України. У Нижньому Придніпров'ї ми шукали їх понад 20 років і лише у 2017 році вдалось знайти цих тварин у заплавах біотопах Олешшя Херсонської області. Також тут виявлена надзвичайно чутлива популяція звичайного тритона (*Lissotriton vulgaris*), останні достовірні знахідки якого датовані 70-ми роками минулого століття. На сьогодні майже неможливо спрогнозувати подальшу долю цих рідкісних хвостатих земноводних лівобережжя. Також саме тут ми знайшли локальну популяцію гостромордої жаби (*Rana arvalis*). Це достовірно підтверджена нами найпівденніша знахідка, яка замикає південну межу ареалу. Основний ареал даного виду вище степової зони, в межах якого скорочується чисельність і ця найпівденніша точка її мешкання була надзвичайно важлива у біогеографічному відношенні. Необхідно сказати про унікальний комплекс гібридогенних зелених жаб, який тут представлений всіма трьома видами. Таких популяційних систем на півдні всього кілька і вони мають чимале наукове значення для розуміння процесів видоутворення. Іще кілька видів, таких як східна райка (*Hyla orientalis*), звичайна землянка (*Pelobates fuscus*) червоночерева кумка (*Bombina bombina*), опинились в небезпеці. Окрім тритонів їх також винесло у море, нажаль видовий склад та орієнтовну кількість не вдалось на сьогодні встановити і їх подальша доля невідома.

Базуючись на наших даних, постає необхідність окрім підрахунків збитків, потужна робота над якими постійно триває, також напрацьовувати дієві заходи із швидкого реагування щодо відновлення постраждалих популяцій.

Одним з прикладів є повернення до Дніпра тритонів, про долю яких ми вище писали. Разом з адміністрацією Нижньодніпровського НПП у супроводі фахівців ВГО Українське герпетологічне товариство, нами організовано та проведено природоохоронний захід відповідно до п. 6б. – «відновлення корінних природних комплексів на заповідних територіях» постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» [4]. Розуміючи всі ризики, більше 30-ти особин були повернуті у свої природні біотопи, з врахуванням всіх їх біотопічних вподобань та біологічних особливостей. Безпосередньо місце випуску: Херсонська обл., Корабельний р-н, м. Херсон, Нижньодніпровський НПП, р. Кошева, 15.09.2023 р. Фахівці продовжують слідкувати за тим, як адаптується і відновлюється дніпровська популяція.

Підкреслимо, що всі законодавчо-нормативно документи, які мають відношення до охорони і збереження біорізноманіття повинні доповнитися пунктами щодо умов воєнного стану, відносно перевезення, утримання або перетримання, повернення в свої природні біотопи, особливо червонокнижних видів. Бажано, щоб всі заходи були законодавчо підкріплені відповідними методиками та інструкціями.

Підсумовуючи, слід сказати, що збереження біорізноманіття у процесі відновлення після таких катастрофічних подій має вирішальне значення для стійкості та довгострокового виживання популяцій дикої природи. Але в умовах воєнного стану необхідно розробляти та впроваджувати обережні стратегії щодо швидкої оцінки, відновлення середовища проживання, порятунку і повернення у природні біотопи. Все це має надзвичайно важливе біогеографічне значення збереження стійкості популяцій дикої природи.

Список використаних джерел

1. Василюк О., Пархоменко В., Мойсієнко І., Шаповал В., Панченко С., Спрягайло О. Чому слід відродити Великий Луг? / UNCG. 14.08.2023 р. URL: <https://uncg.org.ua/chomu-slid-vidrodyty-velykyj-lug/> (дата звернення 12.11.2023).

2. Suriadna N., Mykutynecs G. Distribution and new findings of newts (*Triturus* and *Lissotriton*) in the Lower Dnipro river area. *GEO&BIO*. 2018. Vol. 16. pp 73-78. doi:<https://doi.org/10.15407/gb.2018.16.083>

3. Залізняка Л.Л. Доба катастроф у первісній Європі та її історичні наслідки. *Кам'яна доба України* Вип 11. К.: Шлях, 2008. С. 96-115.

4. Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147, останні зміни № 810 ([810-2022-п](#)) від 19.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-п#Text> (дата звернення 12.11.2023)

СОНЯЧНА ЕНЕРГЕТИКА ЯК ПЕРСПЕКТИВНА ГАЛУЗЬ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Циганок К.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

В останні десятиліття у світі панує тренд відмови від традиційних джерел енергії та переходу до альтернативних. Відповідальний бізнес, розуміючи важливість збереження стану навколишнього середовища, намагається мінімізувати негативний вплив своєї діяльності на довкілля.

Сонячна енергетика – одне із найперспективніших і динамічних відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Щороку приріст потужностей, які вводяться в експлуатацію, становить приблизно 40-50%. Усього за останні п'ятнадцять років частка сонячної електрики в світовій енергетиці перевищила позначку в 5%. Удосконалення технології виготовлення фотоелектричних модулів призвело до істотного зниження собівартості електроенергії. В понад 30 країнах світу (зокрема, Німеччині, Чилі, Австралії, Мексиці) сонячна енергія стала дешевше, ніж одержувана з традиційних джерел (нафта, газ, вугілля). За останні 10 років інвестиції в сонячну енергетику склали близько 300 мільярдів доларів США. Найбільш показовий приклад успішності застосування сонячних технологій – острів Тау (Американське Самоа). Раніше

острів'яни повністю залежали від поставок дизельного палива, однак після встановлення сучасної сонячної електростанції (СЕС) стали повністю незалежними [3].

Наша держава також долучається до глобального процесу трансформації електроенергетичного сектору, щорічно збільшуючи потужності ВДЕ. Зокрема надзвичайно популярною в останні роки в Україні є сонячна енергетика. Наша держава має значні можливості для подальшого розвитку ВДЕ.

Сонячна енергетика є відносно новою галуззю в Україні. При цьому темпи її розвитку є надзвичайно високими, у порівнянні з іншими секторами вітчизняної економіки. Так, за підсумками 2021 року на сонячну енергетику в Україні припало понад 5% загального виробництва електроенергії.

Вся територія нашої держави є придатною для розташування сонячних електростанцій. При цьому найбільш сприятливими для цього є південні регіони України (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька та частина Донецької області, АР Крим), де сьогодні зосереджено понад 60% промислових СЕС. Станом на кінець 2021 року сумарна потужність сонячних електростанцій склала 6320 МВт (без урахування тих, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях).

Загалом, стан української сонячної енергетики має такі особливості:

- наявні політичні і економічні передумови а також технічний, земельний та енергетичний потенціал;
- тенденція до високого щоквартального приросту кількості встановлених сонячних електростанцій та сумарної потужності сонячних електроустановок в цілому;
- високий потенціал та сприятлива правова база для залучення іноземних інвестицій в дану галузь;
- поступове заміщення традиційних методів видобутку електроенергії (ТЕС, АЕС) альтернативним, екологічно чистим методом, який не шкодить довкіллю. До того ж, сонце являє собою невичерпне безкоштовне джерело електроенергії [2].

Проте, окрім суттєвих переваг, розвиток сонячної енергетики в Україні має і ряд своїх проблем:

– обмежена можливість отримання кредиту з низькою відсотковою ставкою фізичним і юридичним особам для покупки сонячної електростанції, а відповідно, їх економічні перешкоди

– неврегульованість деяких питань у законодавстві щодо отримання документів – дозволів для встановлення та використання сонячних електростанцій

– бюрократизм та доволі довгий процес юридичного оформлення «зеленого тарифу»

– низька синхронізація вітчизняної електромережі з європейською (лише на 4%) [2].

За підсумками останніх років наша держава мала одні з найвищих темпів розвитку сонячної енергетики в Європі. Однак вторгнення агресора завдало значних збитків галузі. Дві третини СЕС в Україні розташовані на півдні, де сьогодні йдуть активні бойові дії. За різними оцінками, понад 30% сонячних електростанцій на окупованих територіях, а це приблизно 1120-1500 МВт встановленої потужності, зазнали руйнувань. Крім того, зруйновано більше 25% непромислових (приватних) СЕС [1].

Розвиток сонячної енергетики в Україні в найближчі роки унеможливлено через вторгнення агресора. Тому надзвичайно важливо на державному рівні розробити стратегію відновлення галузі. Загалом для повернення сонячної енергетики на довоєнний рівень необхідно прийняти кілька дієвих рішень:

- спрямувати кошти з різних фондів для відновлення інфраструктури;
- заохочувати інвестиції для будівництва нових СЕС;
- надати пільгові умови для доступу компаній галузі до ринків збуту [1].

Сьогодні в Україні вже функціонує справедливий та прозорий механізм реалізації електроенергії. Завдяки електронним аукціонам, що відбуваються в торговій системі Української енергетичної біржі, виробники та постачальники можуть продавати електричну енергію за зрозумілими умовами та ринковими цінами, які формуються на основі реального попиту та пропозиції.

Список використаних джерел

1. Галузь сонячної енергетики в Україні URL: <https://www.ueex.com.ua/presscenter/news/galuz-sonyachnoi-energetiki-v-ukraini> (дата звернення: 06.10.2023)
2. Сонячна електроенергія в Україні після 2030 року. URL: <https://prel.prom.ua/a324061-sonyachna-elektroenergiya-ukrayini.html> (дата звернення: 03.10.2023)
3. Сонячна енергетика в Україні URL: <https://avenston.com/articles/solar-in-ukraine-2019/> (дата звернення: 04.10.2023)

СОЦІАЛЬНА ІНТЕРГАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 101 Екологія Щукіна М.О.
здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 101 Екологія Луковецька Т.О.
ст. викл. Фурса В.О.

Мелітопольський інститут екології та соціальних технологій
Університету «Україна»

Міжнародна організація з міграції (МОМ) визначає вимушеного мігранта як будь-яку особу, яка мігрує, щоб «уникнути переслідування, конфлікту, репресій, природних і антропогенних катастроф, погіршення навколишнього середовища або інших ситуацій, які загрожують його життю, свободі чи існуванню» [1, ст. 45].

Серед вимушених мігрантів виділяють внутрішньо переміщених осіб (внутрішньо вимушених переселенців) і біженців. шукачі притулку (іноземні або міжнародні мігранти).

В українській науковій літературі та засобах масової інформації такі особи визначаються як «внутрішній мігрант», «внутрішній біженець», «вимушений переселенець», «переселена особа», «вимушено переміщена особа», в офіційних документах – як «внутрішні переселенці», що відповідає англійському терміну «internally displaced persons». Саме цей термін закріплено в «Керівних принципах внутрішнього переміщення» ООН [2, с. 46].

В Україні визначення терміну «внутрішньо переміщена особа» закріплено в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. Відповідно до нього внутрішньо переміщена особа — це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка на законних підставах перебуває на території України та має право на постійне проживання в Україні, яка була вимушена залишити місце попереднього проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масштабних проявів насильства, порушення прав людини та надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру [3].

Воєнні дії на території України, які розпочалися 24 лютого 2022 року, спричинили широкомасштабну гуманітарну кризу, яка охопила всі регіони країни. Станом на 24 лютого 2022 року в Єдиній базі внутрішньо переміщених осіб було зареєстровано 1470072 таких осіб. Одночасно посилились процеси переміщення людей за межі України [4].

Станом на 03.01.2023 кількість внутрішньо переміщених осіб, зареєстрованих за внутрішньою оцінкою, становила 4856907 осіб, що не повністю відповідає кількості осіб, які зазнали внутрішнього переміщення.

Проте, за даними Міжнародної організації з міграції, станом на січень 2023 року кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні становить понад 5,3 мільйона осіб. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, на кінець лютого 2023 року кількість громадян України, тимчасово переміщених у європейських країнах, становить понад 8,1 млн осіб, з яких понад 4,8 млн отримали тимчасовий захист чи подібний статус [4].

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», прийнятий Верховною Радою України 20 жовтня 2014 року, визначає особливості правового статусу внутрішньо переміщених осіб.

Наказом № 312 від 7 квітня 2023 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердив оперативний план заходів щодо її реалізації на 2023-2025 роки.

Одним із центральних понять, які застосовуються до внутрішньо переміщених осіб в підході Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), є «довгострокове рішення». Довгостроковим вирішенням проблем внутрішньо переміщених осіб вважається ситуація, коли зникають потреби та загрози, пов'язані з переміщенням.

Управління Верховного комісара ООН визначає три форми довгострокового вирішення проблем ВПО:

- 1) місцева інтеграція, або інтеграція за місцем проживання в регіонах, куди ВПО переїхали вперше;
- 2) інтеграція на новому місці проживання при переїзді в інші частини країни;
- 3) повернення на попереднє місце проживання та реінтеграція.

Кожна з цих форм відноситься до поняття «інтеграція PDI». Проте в самих документах УВКБ ООН чітко не визначено, що таке інтеграція.

У рамках соціокультурного підходу інтеграція внутрішньо переміщених осіб розглядається як зближення їх ідентичностей та спільнот, у яких вони проживають, налагодження комунікації та формування гармонійних культурних форм між внутрішньо переміщеними особами та всіма іншими членами суспільства. Процес такого зближення може бути як одностороннім (асиміляція), так і двостороннім (мультикультуралізм). Відповідно до цього підходу ознаками інтеграції вважаються зближення культурних і соціальних дистанцій між внутрішньо переміщеними особами та іншими групами.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в рамках ресурсного підходу розглядається як гармонізація спільного використання ресурсів внутрішньо переміщеними особами та приймаючою громадою. За Б. Харрелл-Бондом, інтеграція визначається як «...ситуація, в якій приймаючі громади та біженці можуть співіснувати, поділяючи ті самі ресурси без додаткових взаємних конфліктів, ніж ті, що існують у приймаючій спільноті».

28 жовтня 2021 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року, метою якого є реалізація

державою всіх належних і доступних заходів для вирішення проблем, пов'язаних з негативними наслідками внутрішнього переміщення.

Концепція містить 6 стратегічних завдань:

1. Реалізація житлових та майнових прав внутрішньо переміщених осіб.
2. Працевлаштування та навчання внутрішньо переміщених осіб.
3. Реалізація права на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб.
4. Медична допомога внутрішньо переміщеним особам.
5. Доступ до документів.
6. Створення умов для інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі територіальні громади [5].

Результатом реалізації Стратегії повинно стати підвищення якості життя внутрішньо переміщених осіб шляхом зміцнення їх спроможності та соціальної стабільності, стимулювання економічної активності, забезпечення реалізації їхніх основних прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Логвинова М.О. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. Географічні науки*. Вип. 11. 2019. С. 44-50.

2. Жванія Т.В. Сучасна вимушена міграція: соціально-політичні аспекти. *Сучасне суспільство*. №2(2). 2015. С. 46-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/suc_2015_2%282%29 7. (дата звернення: 14.09.2023)

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>. (дата звернення: 15.09.2023)

4. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023р. №312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#n10> (дата звернення: 15.09.2023)

5. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 р. №1364-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2023)

РОЗДІЛ 2. ТУРИЗМ ТА КРАЄЗНАВСТВО

ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА ВАРАШ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

к. геогр. н., доцент Альтгайм Л.Б.

магістрантка Озеруга О.М.

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

Вараш – місто у Рівненській області, центр Вараського району і Вараської міської громади. Місто розташоване у північній течії річки Стир, однойменний зупинний пункт залізниці – за 7 км від залізничної станції Рафалівка на лінії Ковель-Сарни, за 156 км від Рівного. Місто-супутник Рівненської атомної електростанції. Раніше називалося на честь радянського розвідника, співробітника НКВС, Героя Радянського Союзу М. І. Кузнецова – Кузнецівськ.

Про село Вараш збереглося дуже мало історичних згадок, а якщо і збереглось що-небудь, то це невеличкі крупинки, із яких можна змалювати історію села Вараш.

Територія, на якій знаходилось село Вараш, входила до складу Київської Русі аж до її розпаду. Із XII століття – складова частина Галицько-Волинського князівства, яке проіснувало до 1340 року. Татаро-монгольська орда не досягла Полісся, яке своїми хащами і болотами відлякувало ординців. Із занепадом Галицько-Волинського князівства Волинь і Полісся із 1340 року стало частиною великого князівства Литовського. Із 1442 року село – власність князів Чарторийських.

За Люблінською унією 1569 року Волинь і Полісся стали головним об'єктом експансії польських феодалів. Відбувається закріпачення, ополячення, окатоличення

населення. Та вперті поліщуки зберегли вірність своїй мові, культурі, традиціям і обрядам. І у 1774 році за меценатства князів Чарторийських у с.Вараш будується церква Архистратига Михаїла.

17 вересня 1939 року прийшла у село радянська влада. На той час вже багато людей жило на хуторах і нова влада не зупиняла їх потік у далекі і близькі урочища. За даними Погосподарських книг №1 та №2 за 1947-1949 роки до Варашської сільської ради крім села Вараш входило ще п'ять хуторів: Остинець, Дебра, Приборовок, Бабки та Залипоче. Село із хуторами налічувало 195 дворів де проживало 897 осіб населення. Перший голова сільської ради - Пашко Олександр Максимович.

25 травня 1973 року міністром енергетики і електрифікації Петром Непорожнім закладено будівництво атомної електростанції. Разом із електростанцією зростало і розвивалось місто енергетиків.

При формуванні назви селища будівельників атомної станції не враховували думку ні мешканців села, ні самих будівельників. В Указі Президії Верховної Ради Української РСР від 15 березня 1977 р. № 1826-IX «Про присвоєння найменування новозбудованому населеному пункту Володимирецького району Ровенської області» говориться: « Задовольнити клопотання обласних партійних і радянських органів з метою увічнення пам'яті Героя Радянського Союзу партизана-розвідника Миколи Івановича Кузнецова присвоїти новозбудованому населеному пункту Володимирецького району найменування – селище Кузнецовськ» [2].

І це місто поглинуло село... У рішенні виконавчого комітету тодішньої Ровенської обласної ради депутатів трудящих від 21 березня 1977 року №109 читаємо: «Село Вараш, в районі якого ведеться будівництво нового населеного пункту, включити в межі селища Кузнецовськ, виключивши його з облікових даних.» Із попередніх даних видно, що будівництво починалося не на пустому місці, споконвіку тут жили селяни, які у піснях, вишиванках, ремеслах, побуті, хліборобстві зберігали традиції поліського краю. Будівництво міста атомників розпочиналось на околиці села, а отже, перейменовувати населений пункт не було потреби. Так як вчинили, наприклад, на Хмельниччині залишивши автентичну назву Нетішин місту атомників.

Міста не ростуть на пустому місці. Кожне місто колись було селом, а кожне село, у свою чергу, починалося із 2-3 хат. Для переростання села у місто завжди повинен бути якийсь поштовх. Будівництво атомної станції стало таким поштовхом для села Вараш. Селище атомників розпочало своє будівництво на околиці мальовничого поліського села, яке притулилося до звивистого берега річки Стир. Зносились дерев'яні хати, а на їх місці будувались багатоповерхівки. Багато хто із старожилів Вараша може сказати, що ось на цьому місці була моя хата, тепер залишилися лише дерева [1].

Походження назви села Вараш і його значення невідоме. Професор О.Цинкаловський у своїй праці «Стара Волинь і Волинське полісся» на відміну від інших назв сіл і міст Волині на слові «Вараж» написав, напевно із-за відсутності першоджерел, лише таке речення: « Вараж, або Варащ, або ж Гвараж село Луцького повіту». Є одна версія, яка має право на існування. Як пише В.Рожко, архівіст-дослідник із Луцька, у цих місцях часто бував князь Мономах. Київські князі дбали про охорону водних шляхів, що сполучали Поліську землю із Києвом. Прип'ять із притокою Стиром стали стратегічною магістраллю для походів київських князів на Польщу та Литву, а також використовувались збирачами данини для князя. Тому на берегах річок стояли військові загоны – залогы. На місці, де була залогя із варягів, найманих воїнів із Скандинавії, могло утворитись поселення, а потім село, або вже існуюче поселення, через присутність варягів, отримало назву Варяг – Вараж – Вараш. Остання версія заслуговує на глибоке дослідження [4].

Кожна географічна назва – пам'ятка історії та культури. Донедавна до неї відносилось і назва села Вараш. Бездумні злочинці від комуністичної ідеології не задумуючись стерли із облікових даних давню назву «Вараш» замінивши її на чужу, штучну «Кузнецовськ».

Великою втратою для історії є те, що ставши містом над Стиром, перлиною Українського Полісся, село втратило свою милозвучну, поетичну і загадкову назву, яка своїм віковим корінням проросла у давнє минуле.

У зв'язку із прийняттям закону України про декомунізацію постало питання перейменування назви міста. Дехто висловлювався за те, щоб залишити назву

Кузнецовськ надавши їй нового змісту. Та місто носило назву провокатора Кузнецова, на руках якого кров тисяч розстріляних заручників після вчинених ним злочинів. 19 травня 2016 року депутатами Верховної Ради України прийнято постанову про перейменування окремих населених пунктів та районів, зокрема Кузнецовська.

На сьогодні місту 581 рік, тому, що перша писемна згадка про Вараш датується 1442 роком.

Рівненська атомна електростанція (РАЕС) – перша в Україні атомна електростанція із енергетичним водо-водяним реактором типу ВВЕР-440 (В-213). Розташована біля міста Вараш, є відокремленим підрозділом ДП «НАЕК «Енергоатом». Рівненська АЕС розташована на західному Поліссі, біля річки Стир.

Відлік своєї історії станція веде із 1971 року, коли почалося проектування Західно-Української АЕС, яку пізніше перейменували у Рівненську АЕС.

Будівництво станції почалося у 1973 році. Два перших енергоблоки із реакторами ВВЕР-440 уведені в експлуатацію у 1980-1981 роках, а 3-й енергоблок – мільйонник – у 1986 році.

На початку 1989 року на Рівненській АЕС працювала комісія МАГАТЕ. У її склад входили провідні фахівці Японії, США, Канади, Франції, Німеччини, Фінляндії й інших країн світу. Закордонні експерти й спостерігачі високо оцінили рівень безпеки станції. Європейський Союз обрав Рівненську станцію базовою для виконання багатьох міжнародних проектів.

До війни Вараш динамічно розвивався, спостерігався постійний приріст населення. Окрім Рівненської АЕС у місті виникло багато нових підприємств, які працювали у деревообробній, легкій та харчовій галузях.

Під час масованого ракетного обстрілу України 15 листопада 2022 року АЕС втратила зв'язок з однією з ліній електропередач 750 кВ. Довелось знизити потужність станції, один з чотирьох блоків був автоматично відключений.

Заслуговує на увагу міський герб Вараша. Він один із небагатьох у світі, де зображено атомну електростанцію [3].

Список використаних джерел

1. Вараш... Місто над Стиром. URL: <https://varash-rada.gov.ua/misto/istoriya/19-istoriya-mista> (дата звернення: 23.09.2023)
2. Місто, збудоване з нуля. URL: <https://find-way.com.ua/oblast/rivnenska/varash-kuznetsovsk> (дата звернення: 23.09.2023)
3. Сайт міста Вараш. URL: <https://mistaua.com/> (дата звернення: 21.09.2023)
4. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року. Т. 1. Вінніпег: Товариство «Волинь», 1984. 610 с.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

к. геогр. н., доцент Альтгайм Л.Б.

магістрантка Падух В.І.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

В Івано-Франківській області значне місце у використанні природно-ресурсного потенціалу належить санаторно-курортному лікуванню. Поряд із природними у регіоні велике значення мають історико-культурні рекреаційні ресурси: історичні, історично-архітектурні пам'ятки, визначні місця, традиційні народні промисли і ремесла, пам'ятки народної творчості. Тут є багато старовинних церков та інших культових споруд. Все це також сприяє розвитку рекреації та оздоровчого туризму. У Яремчі, Ворохті, Косові та інших пунктах функціонують кліматолікувальні санаторії.

В області туристів приваблюють Українські Карпати із їх сприятливими природними умовами і багатими лікувальними ресурсами, тому цей регіон відноситься до найбільш перспективних рекреаційних районів України. Тут можна виділити дві основні групи природних рекреаційних ресурсів: санаторно-курортного лікування (або лікувальні); туризму і активного відпочинку.

Саме ці ресурси служать базою розвитку всіх субгалузей рекреаційного комплексу області, наприклад, у групі природних лікувальних ресурсів такими галузями є бальнео-, грязево-, озокерито- і кліматолікування, забезпечення запасами мінеральних вод, лікувальних грязей, озокериту, а також лікувальними властивостями клімату[4].

Крім родовищ з експлуатаційними запасами лікувальних мінеральних вод у регіоні є також перспективні родовища для рекреаційного використання. Це води джерел із високим вмістом органічних речовин на курортах Шешори, Мізунь, Буркут, родовища сульфідних та йодово-бромних водвод у селі Коршів Івано-Франківській області. Поклади озокериту є також у селах Дзвиняч і Старуня. Озокерит має низьку теплопровідність і велику теплоємність. При переході із розплавленого стану у твердий стан вивільняє велику кількість тепла, яке лікує перелік хвороб. Можливість багаторазового використання навіть при малій його кількості дозволяє забезпечити лікувальними процедурами багатьох пацієнтів. Озокерит легко транспортується і використовується не тільки санаторно-курортними закладами регіону, але й вивозиться за його межі, реалізується через аптечну мережу.

Кліматолікувальні ресурси області виступають не тільки як чинник, який сприяє проведенню різних видів відпочинку на відкритому повітрі. Позитивні зміни, які виникають в організмі людини під дією погодних умов, характеризують клімат і як лікувальний чинник. Найбільш цінні у цьому відношенні кліматичні умови гірських територій області. У горах, особливо у захищених хребтами міжгірних западинах, різкість зміни погоди, яка супроводжується раптовими перепадами температури і вологості повітря, швидкості вітру, зменшується. Цей чинник разом із чистотою атмосферного повітря і наявністю у ньому великої кількості фітонцидів, позитивно діє на хворих туберкульозом, не туберкульозними захворюваннями органів дихання, функціональними захворюваннями нервової і серцево-судинної системи. До сприятливих для кліматотерапії відносяться безморозні і морозні типи погоди. Середньомісячна і річна кількість днів із сприятливими для проведення кліматолікування у гірських районах області свідчать про те, що біокліматичні умови

більшості западин є сприятливими для відпочинку і лікування і за цими показниками мало чим відрізняються від популярних гірських курортів Європи.

Прикарпатський регіон є індустріально-аграрним районом України, у структурі господарства якого домінуюче місце займає промисловість. Сьогодні вона переживає глибоку кризу, вихід із якої у першу чергу пов'язується із закінченням війни. Саме у контексті структурної трансформації господарства регіону у післявоєнні роки і потрібно розглядати майбутнє рекреації. Великий вплив на розміщення лікувально-оздоровчих закладів і курортних комплексів у гірських умовах мають особливості наявних транспортних зв'язків. Із метою ефективного розвитку рекреації у регіоні слід враховувати особливості доставки потоків рекреантів із вузлових станцій в оздоровчі заклади. Тут основним видом магістрального транспорту є залізничний із відносно великими станціями в Яремчі та Івано-Франківську. Основним транспортним засобом, який безпосередньо перевозить людей на курортно-рекреаційний об'єкт є автобус. Мережа автомобільних шляхів у гірських районах порівняно густа і зв'язує майже всі пункти.

Наявність природних рекреаційних ресурсів області, сприятливий клімат, джерела мінеральних вод і запаси лікувальних грязей стали передумовами створення кліматичних курортів (Косів, Ворохта, Черче, Яремче та ін.), які зосереджені переважно у південно-східній частині області.

Косів - санаторій являє собою спеціалізований лікувально-профілактичний заклад, який пропонує медичне лікування захворювань верхніх дихальних шляхів (тонзиліт, гайморит, фарингіт, трахеїт), неспецифічні захворювання легень (після пневмонії), гайморит, отит. а також зараз оздоровлює дітей та підлітків, які постраждали внаслідок війни. Він розрахований на велику кількість пацієнтів. У санаторії функціонують необхідні лікувальні кабінети, оснащені медичним і діагностичним устаткуванням: фізіотерапевтичний кабінет, стоматологічний кабінет, соляна кімната (спелотерапія), інгаляторій, кабінет функціональної діагностики, рентгенкабінет, кабінет інформаційної терапії, лікувальної фізкультури і масажу, клініко-діагностична лабораторія, кабінет гамма-спектрометрії, фітобар, бювет для відпуску води.[3]

Ворохта - кліматичний низько гірський курорт в Івано- Франківській області. Сприятливі кліматичні умови для лікування захворювань органів дихання туберкульозної і не туберкульозної етіології. Важливо, що Ворохта не є виключно зимовим центром туризму, тут найкращі умови для зеленого туризму — природа навколо, безліч визначних пам'яток та різноманітні екскурсії сприяють притоку туристів у решту пори року. Походи у гори, кінні прогулянки, збирання ягід та грибів, вивчення багатой історико-культурної та архітектурної спадщини, усамітнення на свіжому оздоровлюючому повітрі сприяють повноцінному відновленню внутрішньої енергії від робочих буднів та щоденної напруги [1].

Черче - бальнеогрязевий передгірський курорт. До природних лікувальних чинників входить: сульфідні мінеральні води, торф'яні пелоїди. Лікування захворювань опорно-рухового апарату, нервової системи, захворювання органів травлення, сечостатевої системи, органів дихання, кровообігу. Діючі відділення: відділення для реабілітації хворих, що перенесли травми та із захворювання опорно-рухового апарату; відділення реабілітації хворих із цереброваскулярною патологією; відділення медико-психологічної реабілітації для постраждалих учасників війни. Лікувальні процедури та діагностичні обстеження, що входять у вартість путівки: кліматолікування; сірководневі ванни; штучні ванни; грязелікування; апаратна фізіотерапія; лікувальний масаж; лікувальна фізкультура, а також механотерапія; невідкладна медична допомога; клінічні та біохімічні аналізи при основних захворюваннях; ЕКГ-обстеження; консультації лікарів. Лікувальні процедури та діагностичні обстеження що не входять у вартість путівки: лікувальний масаж; підводне витяжіння хребта; підводний душ-масаж; інгаляція; ароматерапія; джакузі [2].

Яремче - відомий низькогірний кліматичний та гірськолижний курорт, один із кращих серед численних оздоровчих комплексів. Тут є: клініко-біохімічна лабораторія; кабінети ультразвукової та функціональної діагностики; відділення озокерито-грязелікування; ванни; бювет мінеральних вод; інгаляторій; кабінети аероіонотерапії; гідротерапії; оксигенотерапії; дуоденального зондування; стоматологічний кабінет; відділення апаратної фізіотерапії [5].

Таким чином дана оцінка рекреаційного потенціалу Івано-Франківській області показує, що його якісні і кількісні параметри у поєднанні із географічними і економічними чинниками є важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційної галузі області. Рекреаційно-туристичний потенціал будь-якої території характеризується наявністю рекреаційних ресурсів, їх кількістю та різноманітністю.

Отже, маючи такий ресурсний потенціал, діяльність санаторно-курортних закладів повинна сприяти зміцненню економіки області, наповненню місцевого бюджету, зростанню добробуту місцевого населення, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню національного і духовного потенціалу регіону.

Список використаних джерел

1. Ворохта. URL: <https://restlib.com.ua/ru/karpaty/kyrortu/vorohta> (дата звернення: 14.09.2023)
2. ДП Санаторій «Черче» URL: <http://ukrzdrav.com/dp-sanatorij-cherche.html> (дата звернення: 14.09.2023)
3. 3. Косів місто-курорт з 2004 року. URL: <https://www.kosiv.in.ua/>(дата звернення: 15.09.2023)
4. Івано-Франківська область. Екологія і оптимізація природокористування. / Приходько М.М., Сав'юк В.О., Дмитраш Н.В. та ін. Івано-Франківськ, 1996. 137с.
5. Яремчанщина цікаві факти та легенди. URL.: <https://www.yaremcha.com.ua/>(дата звернення: 14.09.2023)

ПРИРОДНА ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ВАЖЛИВИЙ ТУРИСТИЧНИЙ РЕСУРС

к.геогр.н., доцент Арсененко І.А.,

к.геогр.н., доцент Арабаджи О.С.,

к.геогр.н., доцент Донець І.А.,

к.геогр.н., доцент Донченко Л.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Туризм є однією з найважливіших галузей світової економіки. У 2022 році він склав 8,4 трильйона доларів США, що становить близько 10% світового валового внутрішнього продукту. Туризм має важливе значення для розвитку економіки, створення робочих місць, підвищення рівня життя населення та зміцнення міжнародних відносин в країнах та регіонах світу.

Природна та культурна спадщина відіграють важливу роль у розвитку туризму в регіонах. Вони є основними туристичними ресурсами, які приваблюють відвідувачів з усього світу [1].

Насамперед у туризмі певною мірою використовується потенціал Всесвітньої природної та культурної спадщини. Спадщина ЮНЕСКО – це узагальнене уніфіковане поняття щодо природного та культурного потенціалу кращих здобутків світової цивілізації. Спадщина ЮНЕСКО – надбання людства у планетарному масштабі. Серед усіх видів спадщини Всесвітня природна та культурна спадщина, у складі туристичного продукту, є найпопулярнішою на ринку туристичних послуг [2].

Природна спадщина включає в себе унікальні природні об'єкти та явища, які мають важливе наукове, естетичне та рекреаційне значення. До природних об'єктів спадщини належать, наприклад, гори, ліси, озера, річки, водоспади, печери, національні парки, заповідники та ін.

Природна спадщина є важливим чинником розвитку туризму в регіонах, оскільки пропонує відвідувачам унікальний досвід пізнання природи та її краси. Для неї характерні наступні ознаки: унікальність, неповторність, рекреаційна цінність.

Унікальність: природна спадщина є унікальною, оскільки не зустрічається в інших місцях світу. Це робить її привабливими для туристів, які прагнуть до нових вражень.

Неповторність: природна спадщина є неповторною, оскільки є результатом тривалого розвитку природи. Це робить її цінними об'єктами, які необхідно зберегти для майбутніх поколінь.

Рекреаційна цінність: природна спадщина має важливу рекреаційну цінність, оскільки пропонує відвідувачам можливість відпочити на природі та займатися активним відпочинком.

Наприклад, гори є популярним місцем для гірськолижного спорту, піших прогулянок, альпінізму та інших видів активного відпочинку. Ліси є популярним місцем для відпочинку на природі, прогулянок, пікніків та інших видів активного дозвілля. Озера та річки є популярним місцем для купання, катання на човнах, рибальства та інших видів водного відпочинку. Печера є популярним місцем для екскурсій та досліджень. Національні парки та заповідники є важливими територіями для збереження природи та її ресурсів.

Культурна спадщина включає матеріальні та нематеріальні цінності, які створені людством протягом його історії. До матеріальних цінностей спадщини належать, наприклад, архітектурні пам'ятки, музеї, картинні галереї, історичні центри міст. До нематеріальних цінностей спадщини належать, наприклад, традиції, звичаї, обряди, фольклор, музика, танці, ремесла та ін.

Культурна спадщина є важливим чинником розвитку туризму в регіонах, пропонує відвідувачам можливість дізнатися про історію та культуру інших країн і народів. Для неї характерні наступні ознаки: історична та культурна цінність.

Історична цінність: культурна спадщина має важливу історичну цінність, оскільки відображає історію та культуру людства. Це робить її цінними об'єктами для вивчення та дослідження.

Культурна цінність: культурна спадщина має важливу культурну цінність, оскільки відображає цінності та традиції різних народів. Це робить її цінними об'єктами для збереження та популяризації.

Наприклад, архітектурні пам'ятки є популярним місцем для відвідування туристів, оскільки вони відображають історичний розвиток міст і країн. Музеї та картинні галереї є популярним місцем для відвідування туристів, пропонують можливість ознайомитися з мистецтвом, історією, культурою та іншими тематичними напрямками. Історичні центри міст є популярним місцем для прогулянок туристів, оскільки дозволяють відчувати дух історії та культури. Традиції, звичаї, обряди, фольклор, музика, танці, ремесла є популярним предметом вивчення туристів, тому що дають можливість краще зрозуміти культуру інших народів.

Природна та культурна спадщина можуть бути використані в туризмі різними способами. Наприклад, для створення:

- туристичних маршрутів: природні та культурні об'єкти можуть бути включені до туристичних маршрутів і екскурсійних програм, які дозволять відвідувачам познайомитися з різними аспектами природи та культури країн або регіону;

- туристичних продуктів: природні та культурні об'єкти можуть бути використані для створення туристичних продуктів, таких як екскурсії, походи, майстер-класи тощо;

- туристичних заходів: природні та культурні об'єкти можуть бути використані для проведення туристичних заходів, таких як фестивалі, ярмарки, спортивні змагання тощо.

Таким чином, природна та культурна спадщина є важливим туристичним ресурсом в регіонах. Вони приваблюють відвідувачів з усього світу, сприяють економічному розвитку та підвищенню рівня життя населення. Для ефективного використання природної та культурної спадщини в туризмі необхідно проводити ефективну політику збереження та популяризації цих ресурсів.

Список використаних джерел

1. Arsenenko I., Arabadzi E., Donets I. Cultural and natural heritage as a factor of tourism development. *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. Tom 6: Projektowanie badań społecznych i humanistycznych: monografia zbiorowa* / Redakcja naukowa: J. Grzesiak, I. Zymomrya, V. Pnytskyj. Konin – Użhorod – Przemyśl – Chersoń: Poswit, 2021. S.181-191.

2. Спадщина ЮНЕСКО: сутність, структурні компоненти, туристичні можливості. URL : https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/melko_0031.pdf (дата звернення: 04.09.2023)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

к.геогр.н., доцент Арсененко І.А.

к.геогр.н., доцент Донець І.А.

к.геогр.н., доцент Донченко Л.М.

здобувачка вищої освіти, освітнього ступеня магістр

спеціальності 242 Туризм Суворова О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Туризм є однією з найважливіших галузей світової економіки, що вносить значний вклад у зростання ВВП, створення робочих місць, підвищення рівня зайнятості населення, розвиток інфраструктури, культури, охорони здоров'я та інших галузей.

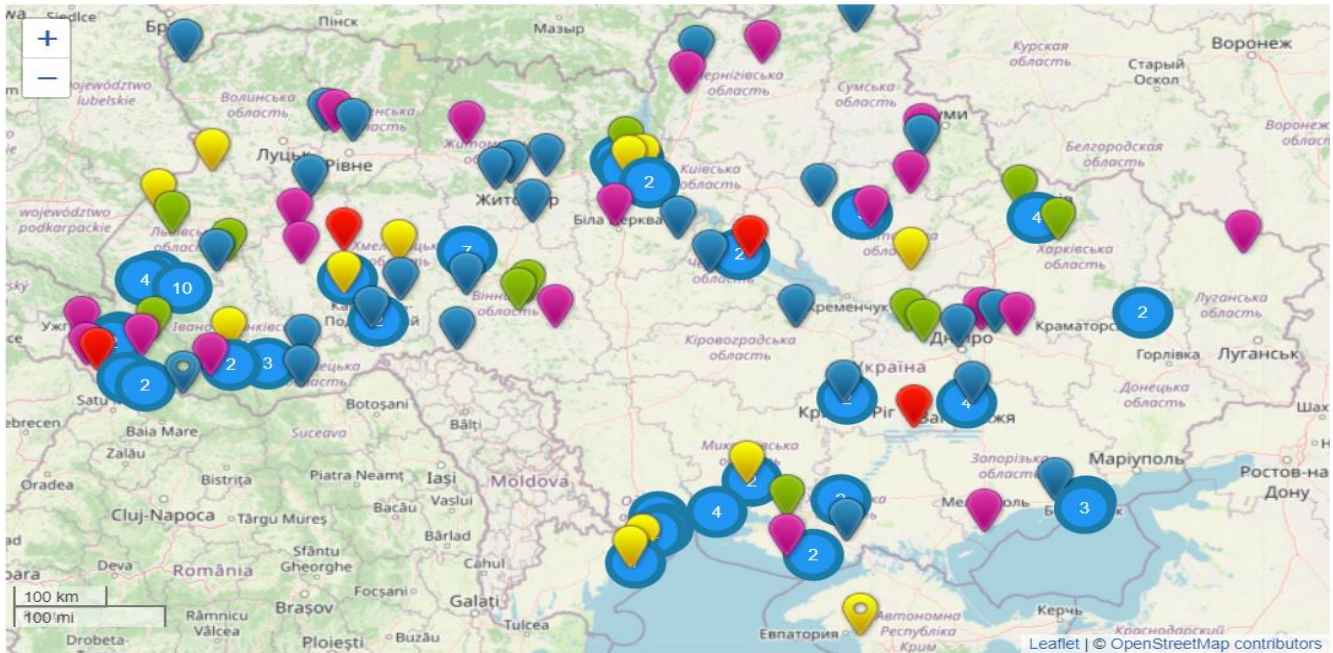
Україна має значний туристичний потенціал, який включає: різноманітний природний ландшафт (в т.ч. гори, ліси, степи, морські узбережжя) та багату культурну спадщину (в т.ч. історичні пам'ятки, музеї, театри), підприємства туристичного бізнесу - туроператорів та турагентів.

Необхідно зазначити, що Україна має також значний потенціал і розвинену мережу курортів і санаторно-курортних закладів (в т.ч. санаторії, пансіонати з лікуванням та ін.). Територіальне розміщення курортів та санаторіїв України, їх підпорядкування та форми власності відображено на рисунку 1 [1].

За даними Державної служби статистики України, у 2022 році в Україні працювало 3867 туроператорів та турагентів, з них 1561 зареєстровані як юридичні особи (452 туроператора та 1109 турагентів) та 2306 зареєстровані як фізичні особи-підприємці. У порівнянні з 2021 роком кількість туроператорів та турагентів в Україні скоротилася на 33% [2].

Статистичні показники визначають, що у 2022 році туристичний потік в Україну скоротився на 70% у порівнянні з 2021 роком. За даними Державного агентства розвитку туризму України, в країну в'їхало лише 2,1 млн. іноземних туристів, тоді як у 2021 році їхня кількість склала 7,3 млн. осіб [3].

Основною причиною такого стрімкого скорочення туристичного потоку стала російська агресія проти України. Війна призвела до закриття повітряного простору України для цивільної авіації, що ускладнило або взагалі зробило неможливим доступ до країни для більшості туристів. Крім того, війна викликала економічні труднощі в Україні, що також негативно вплинуло на туристичний потік.

Умовні позначення:

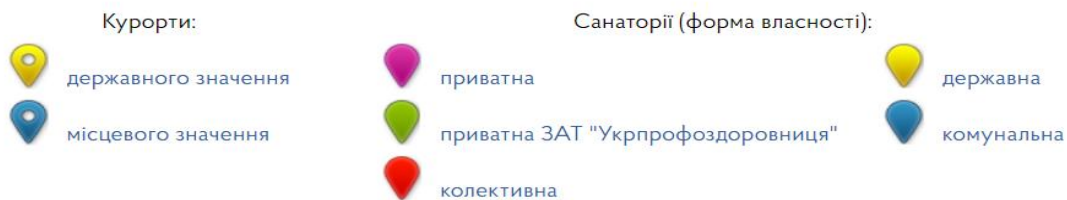

Рисунок 1 – Мапа курортів та санаторіїв України [1]

За регіонами найбільше скоротився туристичний потік до Києва та Київської області. У ці регіони в'їхало лише 500 тис. іноземних туристів, тоді як у 2021 році їхня кількість складала 3,5 млн. осіб Також, значне скорочення туристичного потоку спостерігалось до Одеської області, в'їхало лише 200000 іноземних туристів, тоді як у 2021 році їхня кількість складала 1,5 млн. осіб [3].

Однак, незважаючи на значний туристичний потенціал, Україна займає невисокі позиції у світовому рейтингу туристичних країн. Відповідно досліджень у

2022 році Україна посіла 62 місце у рейтингу UNWTO за кількістю міжнародних туристичних прибутків [4].

Це пов'язано з низкою проблем, які стримують розвиток туризму в Україні. Основними проблемами розвитку ринку туристичних послуг в Україні є:

- Несприятлива політична та економічна ситуація в країні. Війна на сході України, політична криза, економічні труднощі негативно впливають на туристичний потік в країну.

- За регіонами країни, спостерігається скорочення кількості діяльності туроператорів та турагентів. Найбільша їх кількість в Києві та Київській області, а також в Одеській області [3].

- Нерозвинена туристична інфраструктура. Нестача готелів, закладів харчування, транспортних послуг, туристичних маршрутів та інших елементів туристичної інфраструктури створює труднощі для туристів.

- Низький рівень якості туристичних послуг. Непрофесіоналізм персоналу, низька якість готельного сервісу, неякісні туристичні продукти та послуги негативно впливають на імідж України як туристичної країни.

- Недостатній рівень інвестицій в туристичну галузь. Недостатнє фінансування туристичної галузі з боку держави та приватного сектору не дозволяє в повній мірі реалізувати туристичний потенціал України.

Незважаючи на існуючі проблеми, у розвитку ринку туристичних послуг в Україні є також перспективи, до яких можна віднести:

- Зростання попиту на туристичні послуги в світі. Експерти UNWTO прогнозують зростання даного показника на рівні 4,2% у 2023 р. [4]. Окрім того, зростання рівня життя населення, розвиток транспортної інфраструктури, зростання доступності туристичних послуг сприяють зростанню попиту на туристичні послуги в світі.

- Розвиток міжнародного співробітництва в галузі туризму. Україна є членом UNWTO, що сприяє розвитку міжнародного співробітництва в галузі туризму.

- Впровадження інноваційних технологій в туризмі. Впровадження інноваційних технологій в туризмі сприяє підвищенню ефективності туристичної

діяльності, покращенню якості туристичних послуг та залучення нових туристів. У 2023 році очікується, що туристичний потік в Україну почне відновлюватися. Однак, ймовірно, що він не досягне довоєнних показників до 2025 року.

Після закінчення війни Україна має всі шанси стати однією з найбільш привабливих туристичних країн у світі. Для цього необхідно здійснити низку заходів щодо вирішення проблем, які стримують розвиток туризму в Україні.

Серед основних перспектив розвитку ринку туристичних послуг в Україні визначаємо:

- Зростання внутрішнього туризму, який є важливим джерелом доходів для туристичної галузі та сприяє розвитку регіонів. У 2023 році очікується, що внутрішній туризм в Україні зросте на 20-30% [3].

- Розвиток туризму в нових регіонах. До війни туристичний потік в Україну концентрувався в Києві, Одесі та деяких інших регіонах. Після закінчення бойових дій очікується, що туристи почнуть більш цікавитися іншими регіонами України, які мають значний туристичний потенціал. У 2023 році очікується зростання попиту на такі види туризму, як екотуризм, агротуризм, гастрономічний туризм тощо.

Таким чином, для вирішення проблем розвитку ринку туристичних послуг в Україні необхідно впровадити комплекс заходів, які включатимуть: стабілізацію політичної та економічної ситуації в країні; розвиток туристичної інфраструктури: підвищення якості туристичних послуг; залучення інвестицій в туристичну галузь. Реалізація цих заходів дозволить Україні підвищити конкурентоспроможність на світовому туристичному ринку та стати привабливішою для туристів.

Конкретні заходи, які можна вжити для вирішення проблем розвитку ринку туристичних послуг в Україні, мають бути спрямовані на:

- Розробка та впровадження державної стратегії розвитку туризму, з визначенням конкретних цілей та завдань щодо розвитку туристичної галузі, а також механізми їх реалізації.

- Запровадження податкових пільг для підприємств туристичної галузі, які стимулюватиме інвестиції в розвиток туристичної інфраструктури та підвищення якості надання туристичних послуг.

- Проведення маркетингових кампаній для популяризації України як туристичної країни. Маркетингові кампанії повинні бути спрямовані на залучення туристів з різних країн світу.

Впровадження цих заходів дозволить Україні подолати зазначені проблеми та досягти успіхів у розвитку ринку туристичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Курорти та санаторії України URL:<https://kurort.gov.ua/bez-kategoriyi/strategiya-rozvytku-turyzmu-ta-kurortiv-na-period-do-2026-roku/> (дата звернення: 21.09.2023)

2. Державна служба статистики України URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.htm (дата звернення: 21.09.2023)

3. Державне агентство розвитку туризму України URL : <https://www.tourism.gov.ua/diyalnist> (дата звернення: 21.09.2023)

4. Туристичний барометр UNWTO URL : https://tourlib.net/wto/UNWTO_Barometer_2023_01.pdf (дата звернення: 21.09.2023)

ЗАКЛАДИ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ, СФЕРИ ГОСТИННОСТІ ТА ТУРИЗМУ

к.геогр.н., доцент Арсененко І.А.

к.геогр.н., доцент Донець І.А.

к.геогр.н., доцент Левада О.М.

здобувачка вищої освіти, освітнього ступеня магістр

спеціальності 242 Туризм Малахова О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Складовою частиною державної політики, соціально-економічного та суспільно-культурного розвитку України та її регіонів є: створення єдиного культурного простору; збереження, охорона, примноження та популяризація культурних цінностей та унікальних надбань українського народу; формування креативних індустрій, сфери гостинності та туризму.

Сучасні принципи та засади культурної політики України законодавчо проголошено у Законі України «Про культуру» (від 14.12.2010р. - № 2778-VI із редакцією від 21.09.2023р.):

- визнання культури та національно-культурного надбання як одного з провідних чинників визначення самобутності української нації, національних спільнот, що проживають на території України;

- затвердження високих моральних основ і гуманістичних ідей в суспільному житті територіальних громад;

- формування культурного простору з орієнтацією на національні і загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними і класовими інтересами;

- примноження і збереження культурних надбань, охорона та популяризація об'єктів культурної спадщини;

- сталість та розвиток культурних зв'язків з українськими діаспорами й українцями, які проживають за кордоном, як основи збереження цілісності української культури;

- забезпечення свободи творчої діяльності для задоволення культурних потреб громадян, в т. ч. невтручання в творчий процес держави, суспільних і громадських об'єднань, інших організацій тощо;

- надання рівних можливостей громадянам у використанні, створенні і популяризації культурних цінностей незалежно від національної приналежності та соціального статусу;

- доступність для відвідування всіх закладів культури, креативних індустрій та отримання культурних послуг, здійснення культурної діяльності для кожного громадянина;

- забезпечення умов для підвищення рівня культурної освіченості, естетичного та етичного виховання громадян, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини, творчого розвитку особистості;

- заохочення добродійної діяльності у сфері культурних індустрій та гостинності, закладів культури, громадських спілок і об'єднань, релігійних організацій, окремих громадян;

- здійснення міжкультурних комунікацій і міжнародного культурного співробітництва;
- визнання пріоритету міжнародних нормативно-правових актів у сфері культури, креативних індустрій і гостинності;
- підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері культури яка спрямована на надання якісних культурних послуг;
- співпраця представників культурно-мистецької громадськості та державних органів;
- провадження інноваційної та інвестиційної діяльності у сфері культури, креативних індустрій, гостинності та туризму [1].

Розвитку культурної політики в Україні сприяє функціонування закладів культури та мистецтва, креативних індустрій, гостинності та туризму. Їх діяльність спрямована на створення умов для найповнішого розвитку, самореалізації, самоствердження, задоволення пізнавальної та відпочинкової діяльності людини або певних спільнот у сфері дозвілля. Вона включає все різноманіття питань щодо: організації вільного часу і засвоєння культурних цінностей споживачами культурних послуг; виробництва культурного продукту.

Заклади культури та мистецтва беруть участь у створенні культурного простору України, формуванні сприятливого середовища для соціально-культурної діяльності населення у сфері дозвілля та гостинності, у вирішенні проблем в історико-культурній, екологічній, релігійній сферах, у вирішенні проблем сім'ї, дітей певними своєрідними засобами, формами, методами (мистецтво, фольклор, свята, обряди і т. п.). Окрім того, дані заклади сприяють розвитку культурного туризму.

У матеріалах Міжнародної конвенції ЮНЕСКО «Про охорону нематеріальної культурної спадщини» культурний туризм визначається як форма туризму, мета якого полягає в ознайомленні з культурою і культурним середовищем місця відвідування, включаючи ландшафт, знайомство з традиціями жителів і їх способом життя, художньою культурою і мистецтвом, різними формами проведення дозвілля місцевих жителів. Культурний туризм може включати відвідування культурних заходів, музеїв, об'єктів природної і культурної спадщини, контакти з місцевими жителями [2].

На нашу думку, до підвидів культурного туризму можна віднести: культурно-пізнавальний, культурно-історичний, культурно-мистецький, культурно-музичний, культурно-освітній, культурно-подієвий, культурно-фестивальний, культурно-архітектурний, культурно-археологічний, культурно-ландшафтний, культурно-антропологічний, культурно-гастрономічний, культурно-етнічний, культурно-етнографічний, культурно-релігійний, культурно-екологічний, музейний, туризм природної і культурної спадщини, туризм до закладів культури тощо.

Проведені дослідження дозволяють нам визначити характерні риси діяльності закладів культури та мистецтва в тому числі і для розвитку креативних індустрій, сфери гостинності та туризму: надання соціально-культурних і туристично-пізнавальних послуг населенню, що визначається активністю, добровільністю та свободою вибору їх відвідування у вільний час. Їх діяльність по перше обумовлена регіональними, національно-етнічними особливостями і традиціями. По друге характеризується різноманіттям їх видів (загальнокультурних, мистецьких, туристично-пізнавальних, соціальних, професійних, сімейних та інших інтересів і потреб різних вікових груп населення (дорослих, молоді, дітей).

Ми притримуємося думки, що основну мету діяльності закладів культури та мистецтва, можна розглянути в декількох аспектах:

- гуманітарному (охоплює достатньо широкий спектр використання сучасних технологій організації та здійснення соціально-культурної і туристично-пізнавальної діяльності, зарубіжного та вітчизняного досвіду);

- організаційно-управлінському (функціональну діяльність закладів визначають поняття менеджменту в соціально-культурній і туристичній сфері, централізації і децентралізації, контролю й звітності, прогнозування і проектування, підготовки кваліфікованих кадрів);

- економічному (ефективність фінансово-господарської і інвестиційної діяльності, рентабельність і матеріально-технічне забезпечення) [3].

Окрім того, в суспільстві заклади культури та мистецтва виконують свої функції, які визначають мету і напрям їх діяльності (в т. ч. специфіку надання культурних послуг), позицію в тій соціально-культурній ситуації, що існує в країні або певному регіоні, районі, місті, селищі, територіальній громаді взагалі.

Від функцій закладів культури та мистецтва залежить ефективність їх діяльності, успіх в організації дозвілля та пізнавально-туристичної діяльності різних категорій населення. На наш погляд, до основних функцій діяльності закладів культури та мистецтва можна віднести:

- розвиваючу функцію (допомога людині у саморозвитку, визначенні соціального самоствердження);

- інформаційно-освітню та пізнавально-туристичну функцію (підвищення інформованості населення; розширення кругозору знань людини в різних науках; надання інформації, її аналізу, для отримання системи знань і переходу на вищий ступінь інтелектуального та духовного розвитку);

- культуротворчу та пізнавально-екскурсійну функцію (підвищення рівня культури населення, здійснення певного впливу на його творчий розвиток (відповідно до своїх здібностей і талантів); знайомство з місцевою культурою, традиціями та звичаями, етнічними нормами та самобутністю регіону відвідування);

- рекреативно-оздоровчу функцію (розробка та організація розважальних, ігрових, оздоровчих, дозвільних програм для різних вікових груп населення (в т.ч. з метою відновлення сил витрачених в процесі праці));

- гедонізм (отримання населенням задоволення та насолоди від побаченого, почутого (відвідування тематичних парків, музеїв, театрів, заняття творчістю та ін.).

Необхідно зазначити, що у геопросторовому та часовому вимірі, а також в залежності від еволюції потреб суспільства, побажань і запитів людей перелічені функції можуть змінюватися.

Соціально-культурна та пізнавально-туристична діяльність закладів культури та мистецтва здійснюється у двох формах: неорганізованій та організованій.

У домашніх умовах або в побуті, коли організатори дозвільних програм забезпечують проведення різних тематичних заходів для населення в межах їх постійного проживання здійснюються неорганізовані форми.

В організованих формах соціально-культурна та пізнавально-туристична діяльність закладів культури та мистецтва здійснюється та вдосконалюється на базі функціонування різних типів її закладів (музеї, заклади культури клубного типу, театри, концертні організації, бібліотеки, демонстратори фільмів, цирку, тематичні парки та інші

заклади і підприємства креативної індустрії і сфери гостинності), які є соціально-культурними інститутами.

Таким чином, діяльність закладів культури та мистецтва має велике е лише соціально-культурне, а й пізнавально-туристичне значення, тому тощо вона заснована на об'єднанні населення щодо вільного вибору дозвілля, занять пов'язаних із пізнавально-екскурсійною діяльністю, саморозвитком, самореалізацією та спілкуванням, рекреацією й туризмом, задоволенням їх інтересів і потреб. Це безумовно буде впливати на вирішення конкретних соціально-культурних і пізнавально-туристичних завдань суспільства, а також подальшого їх розвитку та вдосконалення культурних послуг населенню.

Список використаних джерел:

1. Закон України про Культуру. URL: <https://president.gov.ua/documents/2778vi-12448> (дата звернення: 12.09.2023)
2. International Convention to Safeguard Intangible Cultural Heritage : UNESCO's General Conference. 32nd Session (Paris, 29.09-17.10.2003). URL: https://tourlib.net/statti_ukr/barna.htm (дата звернення: 12.09.2023)
3. Офіційний сайт Міністерства культури та інформаційної політики України. URL : <http://www.mincult.gov.ua> (дата звернення: 12.09.2023)

ВПЛИВ ПРИРОДНИХ УМОВ І РЕСУРСІВ НА РОЗВИТОК СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

к.геогр.н., доцент Байтеряков О.З.

здобувачка вищої освіти, освітнього ступеня магістр
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Прочан Н.Є.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Розвиток спортивно-оздоровчого туризму залежить від багатьох фізико-географічних чинників, які складають природні туристські ресурси певної території. Від їх сукупності залежать можливі види туризму, складність, безпека і комфортність подорожей, можливість виконання розрядних вимог зі спортивного туризму.

Природні туристські ресурси є одною з головних матеріальних передумов розвитку більшості видів туризму. Дана група ресурсів найбільш численна, до неї відносяться клімат, рельєф, водні ресурси і ін.

Туризму яскраво притаманна сезонність, що пов'язана з кліматичними особливостями і погодними умовами, знання яких необхідні при організації будь-якої подорожі. Кліматичні ресурси є, з одного боку, самостійним рекреаційним ресурсом, з іншого – впливають на використання інших ресурсів. Основними кліматичними характеристиками, що впливають на туристську діяльність, є величина сонячної радіації, температура і вологість повітря, а також швидкість вітру, які в комплексі визначають теплове відчуття людини, вони ж впливають на вибір необхідного одягу в різні сезони року. Так, в холодний період року необхідно враховувати можливі наслідки охолодження організму. З охолодженням організм може боротися до тих пір, доки є можливість зберігати або поповнювати внутрішнє тепло. Коли організм починає віддавати тепла більше, ніж виробляти, настає загальне переохолодження, людина втрачає здатність до фізичної і психічної діяльності, стає в'ялою, зневажливою.

В теплий період небезпечною є висока температура повітря і підвищена сонячна радіація. Рух з рюкзаком, особливо по пересічній місцевості, сприяє збільшенню теплового навантаження на організм, в результаті виникає небезпека перегрівання і теплового або сонячного удару. Враховуючи дані показники, що безпосередньо впливають на умови туристської і рекреаційної діяльності, прийнято виділяти наступні типи рекреаційних погод: комфортні, субкомфортні (прохолодні і спекотні) і дискомфортні. Згідно оцінці гігієністів, вказані типи погоди при помірній відносній вологості повітря 40-60% характеризуються певними показниками температури, швидкості вітру та ін. [1].

Комфортною вважається погода, при якій людина не відчуває ні спеки, ні холоду, ні духоти і найкраще всього себе почуває. До субкомфортних відносять погоди, які характеризуються, в основному, сприятливими показникам, однак за рахунок зниження або підвищення температури повітря помітно погіршуються умови для туристської діяльності. При цьому заняття туризмом для підготовлених груп не

виключені. Дискомфортні погоди – це погоди ускладнені небезпечними метеорологічними явищами: вітром зі швидкістю більше 6 м/с, тривалими денними туманами, інтенсивною грозою, опадами більше 5 мм; шквалами, пиловими бурями, заметіллю. Дискомфортні погоди виключають туристські заняття. Якщо така погода спостерігається перед походом, то туристам забороняється виходити на маршрут, якщо дискомфортна погода застала в середині походу – вона очікується в таборі або в якому-небудь сховищі.

Перед виходом на маршрут туристи повинні дізнатись прогноз погоди. Однак, слід враховувати можливість зміни погоди з часом. Особливо швидко, а часто неочікуване, можуть змінюватись погодні умови у горах. Знаходячись на маршруті, туристи не завжди мають можливість дізнатись конкретний прогноз погоди із засобів масової інформації, тому корисно знати і вміти спостерігати конкретні прикмети, які віщують про зміну погоди. Кожна така прикмета найбільш надійна, коли одна з них підкріплюється іншою.

Велику, а іноді вирішальну роль в розвитку більшості видів туризму відіграють особливості рельєфу місцевості. З ним пов'язані естетичні і спортивно-туристські ресурси, наявність і різноманітність яких визначає набір видів туристських занять на конкретній території. Значна частина ступневих і категорійних походів проходить в гірській місцевості, де туристські маршрути залежать від рельєфу, а його елементи являють особливий інтерес в пізнавальному і технічному відношенні.

В туристській практиці і літературі для опису маршрутів поряд із загальноприйнятою геоморфологічною термінологією застосовується ряд спеціальних найменувань елементів мезо - і мікрорельєфу, що відображають характер їх подолання. Знайомство з формами рельєфу, їх особистостями і термінологією необхідне кожному туристу. Ці знання дозволяють вільно орієнтуватись в туристській літературі; путівниках, на місцевості.

При проведенні більшості видів туристських занять в природному середовищі, одним з основних факторів, які приваблюють туристів в даний район, є естетичні або пейзажні ресурси. Вони складаються з ряду елементів, які насамперед, пов'язані з рельєфом території. Особливо яскраво цей зв'язок проявляється в гірських районах,

тут на характер пейзажних ресурсів впливає вертикальне і горизонтальне розгалуження території, відносна висота макро і мезоформ рельєфу, характер поєднання різних форм рельєфу і т.д. Прикладом естетичних ресурсів в горах можуть бути мальовничі масиви, вершини, скелі, ущелини і каньйони, фігури вивітрювання і т.д.

Значна роль у формуванні пейзажних ресурсів належить рослинності, особливо в поєднанні з рельєфом. Найбільш оптимальний збіг дає чергування лісових і безлісих ділянок на фоні розгалуженого рельєфу, однак в горах цінними в пейзажному відношенні можуть бути і повністю вкриті лісом території при достатньому розгалуженні рельєфу і наявності оглядових точок. Таким чином, елементи рельєфу, доповнені рослинністю створюють основну масу пейзажних ресурсів.

Особливу роль у формуванні пейзажних ресурсів відіграють елементи гідрографії, мальовничі озера, ріки, водоспади і ін., вони в значній мірі підвищують естетичну цінність пейзажів.

Оцінка естетичних природних ресурсів надзвичайно складна, її методика ще досить слабо розроблена. Суть її полягає у визначенні естетичної цінності природних об'єктів, явищ, і ландшафтів в цілому. Складність естетичної оцінки полягає в тому, що вона залежить від особливостей людини, що оцінює, її смаку, освіти, віку, психологічних особливостей і т.д. Естетична оцінка проводиться або методом експертної оцінки або по деяким кількісним показникам. Як правило, найбільшу естетичну цінність мають крайові зони і фокусні пункти (панорамні точки). Під крайовими зонами розуміють межові смуги між двома протилежними середовищами, наприклад: вода-суша, ліс-галявина, пагорбок-рівнина.

Природні і культурно-історичні ресурси створюють передумови для занять туризмом, однак для їх використання і успішного розвитку туризму необхідна наявність сприятливих соціально-економічних умов.

Список використаних джерел

1. Абрамов В. В. Спортивний туризм: підруч. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2011. 367 с.

СУЧАСНІ СВІТОВІ МОДЕЛІ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

д. геогр. н., професор Бейдик О.О.,

к.геогр.н., доцент Арсененко І.А.,

к.геогр.н., доцент Донець І.А.,

к.геогр.н., доцент Донченко Л.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Ринок туристичних послуг є однією з найважливіших складових світової економіки. Він забезпечує значні обсяги зайнятості та доходів, а також сприяє культурному обміну та взаєморозумінню між народами, країнами та регіонами.

Ринок туристичних послуг є сферою економічної діяльності, яка охоплює виробництво, розподіл, обмін та споживання туристичних послуг. Він є одним із найбільш швидкозростаючих ринків у світі, і його розвиток характеризується низкою тенденцій, які зумовлюють появу нових моделей організації бізнесу.

До основних тенденцій розвитку ринку туристичних послуг відносяться:

– Глобалізація туристичного ринку, яка обумовлена розвитком транспортних засобів і засобів зв'язку, а також зниженням вартості перельотів і туристичного обслуговування. Даний напрям сприяє зростанню міжнародного туризму, збільшенню кількості туристичних маршрутів і екскурсійних програм.

– Індивідуалізація туристичних потреб, яка обумовлена підвищенням рівня життя населення, розширенням доступу до інформації та зростанням туристичної грамотності. Дана тенденція сприяє розвитку ринку індивідуального туризму та зростанню попиту на персоналізовані туристичні послуги.

– Технологічний розвиток, який здійснює значний вплив на ринок туристичних послуг. Розвиток інформаційних технологій і комунікацій сприяє появі нових каналів збуту туристичних послуг, а також створює можливості для персоналізації туристичного обслуговування [1].

Необхідно зазначити, що такі тенденції призвели до появи нових моделей організації туристичного бізнесу. До основних сучасних моделей ринку туристичних послуг відносяться:

– Модель масового туризму, яка характеризується стандартизацією туристичних продуктів і послуг, низькою ціною та орієнтацією на масового споживача. Така модель була домінуючою в туристичній індустрії протягом ХХ століття, але в останні десятиліття її частка на ринку поступово зменшується.

– Модель індивідуального туризму, яка характеризується персоналізованим підходом до туристичного обслуговування, високим рівнем комфорту та обслуговування, орієнтацією на індивідуальні потреби туристів. Ця модель набирає популярності внаслідок зростання попиту на індивідуальні туристичні послуги.

– Модель екотуризму, яка характеризується відповідальним ставленням до навколишнього середовища та орієнтацією на збереження природних ресурсів. Дана модель є однією з найперспективніших у сучасному світі, оскільки відповідає потребам сучасних туристів, які все більше усвідомлюють важливість екологічної безпеки.

Окрім вище зазначених основних моделей організації туристичного бізнесу, існує ряд інших, менш поширених. Наприклад, до них відносяться:

– Модель тимчасового користування (timeshare), яка забезпечує продаж або оренду права на користування житлом або іншим туристичним об'єктом протягом певного періоду часу.

– Модель франшизи, яка передбачає передачу прав на використання торгової марки та торгової концепції іншим компаніям.

– Модель маркетплейсу, яка визначає надання інформації про туристичні послуги інших компаній.

Вибір моделі організації туристичного бізнесу залежить від цільового ринку, конкурентної середовища та інших чинників. Однак, враховуючи сучасні тенденції розвитку ринку туристичних послуг, можна прогнозувати, що в майбутньому будуть продовжувати розвиватися моделі індивідуального туризму, екотуризму та інших моделей, які відповідають індивідуальним потребам і запитам туристів, сприяють збереженню навколишнього середовища.

Сучасні моделі ринку туристичних послуг мають значний вплив на розвиток туристичного бізнесу. Вони сприяють:

- Розширенню ринку туристичних послуг, задоволенню індивідуальних потреб туристів і пропозиції нових туристичних продуктів та послуг.
- Покращенню якості туристичного обслуговування, персоналізації туристичного обслуговування і підвищенню рівня комфорту туристів.
- Зниженню витрат на туристичне обслуговування, використанню нових технологій та автоматизації деяких процесів.

За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у 2022 році міжнародні туристичні прибуття в світі здійснили 582,5 млн. осіб, що на 55% більше, ніж у 2021 році, але на 57% менше, ніж у 2019 році, до пандемії COVID-19 [2].

Найбільші туристичні потоки в світі у 2022 році зафіксовано до: Франції (93,5 млн. осіб), Іспанії (83,7 млн. осіб), США (79,4 млн. осіб), Італії (64,2 млн. осіб), Туреччині (51,1 млн. осіб) [2].

Найбільші надходження від міжнародного туризму на ринку туристичних послуг у 2022 році отримали: Іспанія (96,8 млрд. дол.), Франція (88,5 млрд. дол.), США (79,6 млрд. дол.), Італія (70,9 млрд. дол.), Туреччина (59,4 млрд. дол.) [2].

Серед провідних туристичних країн світу, які успішно впроваджують сучасні моделі ринку туристичних послуг можна визначити: Іспанію, Францію, США, Китай, Індію [1].

Іспанія є одним із найпопулярніших туристичних напрямків у світі і пропонує широкий набір туристичних продуктів і послуг, включаючи пляжний відпочинок, екскурсійний туризм, гастрономічний туризм та інші. Іспанія також є лідером у розвитку екотуризму.

Франція є популярним туристичним напрямком, славиться своєю культурною спадщиною, вишуканою кухнею та романтичними пейзажами. Франції належить першість серед країн світу у розвитку індивідуального туризму.

США найбільший туристичний ринок у світі, що пропонує широкий спектр туристичних продуктів і послуг, включаючи пляжний відпочинок, гірськолижний відпочинок, шопінг та інші. США посідають провідні позиції у розвитку спортивного туризму.

Китай одна з найдинамічніших туристичних напрямків світу. Країна пропонує пакети туристичних продуктів і послуг, включаючи пляжний відпочинок, екскурсійний туризм, гастрономічний туризм та інші. Китай є визнаним лідером у розвитку сільського туризму.

Індія є країною з високим потенціалом для розвитку туризму і пропонує широкий спектр туристичних продуктів і послуг. Серед основних видів - пляжний відпочинок, екскурсійний туризм, релігійний туризм та інші. Індія спеціалізується на розвитку культурного туризму.

Вище зазначені країни успішно впроваджують сучасні моделі ринку туристичних послуг завдяки наступним чинникам:

- Розвинена інфраструктура. Перш за все розвинена транспортна та готельна інфраструктура, що дозволяє задовольняти потреби туристів різного рівня достатку.

- Привабливі туристичні продукти та послуги. Ринок туристичних послуг даних країн пропонує широкий спектр привабливих туристичних продуктів і послуг, які відповідають потребам сучасних туристів.

- Розвинений брендинг, маркетинг і просування туристичних продуктів. Ці країни активно інвестують у маркетинг і просування своїх туристичних послуг, що сприяє їхньому зростанню популярності.

UNWTO прогнозує, що у 2023 році міжнародні туристичні прибуття в світі зростуть до 700 млн. осіб, що на 28% більше, ніж у 2022 році. Однак, цей показник все ще на 20% нижчий, ніж у 2019 році. Очікується, що основними драйверами зростання міжнародного туризму у 2023 році будуть: послаблення обмежень на поїздки, пов'язаних з пандемією COVID-19, підвищення рівня вакцинації населення, покращення економічної ситуації в світі [2].

Таким чином, впровадження сучасних моделей ринку туристичних послуг є перспективним напрямком розвитку туристичного бізнесу в країнах та одним із ключових чинників успіху функціонування підприємств туристичній індустрії в світі. Вони дозволяють задовольняти індивідуальні потреби туристів, пропонувати нові туристичні продукти та послуги і отримати конкурентні переваги.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт UNWTO. URL : <https://www.unwto.org/unwto-2022-a-year-review> (дата звернення: 01.09.2023)
2. Туристичний барометр UNWTO. URL : https://tourlib.net/wto/UNWTO_Barometer_2023_01.pdf (дата звернення: 01.09.2023)

ТУРИЗМ: СВІТОГЛЯДНЕ ЗНАЧЕННЯ, ФУНДАМЕНТАЛЬНІ РЕСУРСИ, НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

д. геогр. н., професор Бейдик О.О.,

к. геогр. н., доцент Донець І.А.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Незважаючи на численні негаразди та екзистенційні обставини, які спіткали туризм у 2019-2023 рр., він залишається важливим елементом економіки десятків країн, прибутковою статтею валютних надходжень та чинником формування світогляду мільйонів учасників туристського руху.

Філософія та специфіка феномену туризму. Світогляд як особистості, так і суспільства в різних його форматах (держава → країна → регіон) розвивається та формується під впливом суспільно-економічних умов, виховання, освіти. І в цьому контексті роль туризму, який вже впродовж 200 років (відлік від Т. Кука та Стендаля) конструктивно впливає на всі аспекти суспільного життя, важко переоцінити. Видатний німецький лікар К. Гуфеланд (1762-1836) згадував про чотирьох вчителів, які були в його житті – рух, воду, повітря та дієту, під якою він розумів і харчування, і спосіб життя. Не зменшуючи і не спрощуючи структуру та значення туризму, переведемо його слова в рекреаційно-туристську площину: рух – гірськолижний, пішохідний та всі інші види туризму; вода – водні види туризму; повітря – повітроплавальний туризм (зазначимо, що в листопаді 2023 р. відомі українські повітроплавці В. Клименко та Ю. Бейдик в небі Японії підняли повітряну кулю з жовто-блакитним прапором та зображенням неподільної державної території України) [8] (рис. 1).

Рисунок 1 – Тепловий аеростат з державними символами України на міжнародному фестивалі повітряних куль (Японія, м. Сага, листопад 2023 р.)

В світовому мистецтві та літературі існують численні приклади творів, в яких прямо чи опосередковано розкривається світоглядна, людиноформуюча сутність подорожей, мандрівництва, туризму. Так, видатний французький письменник Стендаль (Марі-Анрі Бейль) (1783-1842), який ввів слово «турист» (1838) в художню літературу, в дорожньому путівнику і романі «Записки туриста» описує міста і дороги, мости та архітектуру французьких провінцій, психологію і «пристрасті» їх мешканців, інтерпретує епізоди кримінальної та скандальної хроніки, що характеризують тогочасне французьке суспільство. На кілька десятиліть раніше (1790 р.) в Росії була видана книга Олександра Радищева «Подорож із Петербурга до Москви», де автор змальовує картини кріпацької Росії, приділяючи основну увагу знедоленому народу, якого пригноблює клас поміщиків. Окремі розділи книги мають назви населених пунктів, які траплялись автору під час подорожі [5, 9]. А найбільш давнім прикладом твору, лейтмотивом якого є чинник дороги, чинник подорожі (нехай і вимушеної), чинник подолання у формуванні світоглядного та духовного кореневища особистості, є праця японського лікаря Кацурагави Хосю (1751-1809) «Краткие вести о скитаниях в северных водах», де він описує дивовижну подорож купця на ім'я Дайкокуя Кодаю, який 10 років провів вдалині від батьківщини, але

врешті-решт повернувся до Японії. Саме цю працю згадує в своїх публікаціях і лекціях, присвячених світоглядній сутності подорожей, видатний культуролог із Естонії професор Юрій Лотман (1922-1993) (інтернет-ресурс, Юрій Лотман, лекція №11 – «Путешествие как форма общения», 20.02.1988) [3, 11]. Феномен туризму стимулює і прискорює розвиток всіх складових базису і надбудови, примушуючи їх реагувати на виклики сучасної туристської індустрії. Явище туризму має як загальні, так і специфічні риси, основними з останніх є наступні:

- потреба у туризмі а ргіогі («незалежно від досвіду, не спираючись на вивчення фактів») притаманна всім;
- самоцінність процесу (кінцевий результат є необов'язковим);
- наявність природних рекреаційно-туристських умов і ресурсів у будь-якій точці земної кулі, які є однаковим середовищем для всіх і кожного (незалежно від віку, статі, фізичного стану, раси, віросповідання);
- широкий діапазон рекреаційного процесу у часі (у будь-який час, день, місяць, сезон, рік);
- необмежений вік учасників рекреаційного процесу – рекреантів, туристів («туризму все возрасты покорны»);
- широкий спектр вимог до матеріальної бази, інфраструктури та екіпіровки, оснащення (від наднизького до надвисокого);
- підвищені вимоги до мотивації, психофізичного стану, вольової підготовки індивіда;
- чинник всебічного розвитку особистості (фізичного, вольового, духовного, інтелектуального), її самоствердження та саморозкриття;
- романтизм;
- ймовірність виникнення більшої кількості екстремальних ситуацій (ризик, «гранична ситуація»), ніж в інших видах діяльності (гранична ситуація (нім. die Grenzsituation) – поняття філософії німецького філософа-екзистенціаліста Карла Ясперса, що відображає стан людини, яка знаходиться на межі життя і смерті, буття і небуття (смерть, страждання, страх, провина, боротьба та ін.); людина, потрапивши у граничну ситуацію, звільняється від усіх соціальних заборон, умовностей, зовнішніх

норм, загальноприйнятих поглядів і сприймає себе як екзистенцію; гранична ситуація проявляється як у туризмі (екстремальні ситуації, що виникають у плановому, самодіяльному туризмі, під час водних, гірських переходів), так і в інших видах діяльності (спорт, військова справа, виробнича та побутова сфера));

- пряме та непряме стимулювання розвитку ряду галузей національної економіки, чинник організації нових робочих місць;

- чутливість до геополітичної ситуації, природних чинників;

- важливий чинник розрядки міжнародної напруженості, співробітництва між державами і взаємопізнання народів, націй, культур [1].

Структура та ієрархія туристських ресурсів. Потреба в русі та пізнанні оточуючого людину простору є однією із фундаментальних. Базові потреби взаємодіють з фундаментальними ресурсами рекреації та туризму – природними, суспільно-історичними, природно-антропогенними, біосоціальними. Їх спрощену структуру та умовну ієрархію (на відміну від більш поширеної структурно-логічної моделі) демонструє рис. 2.

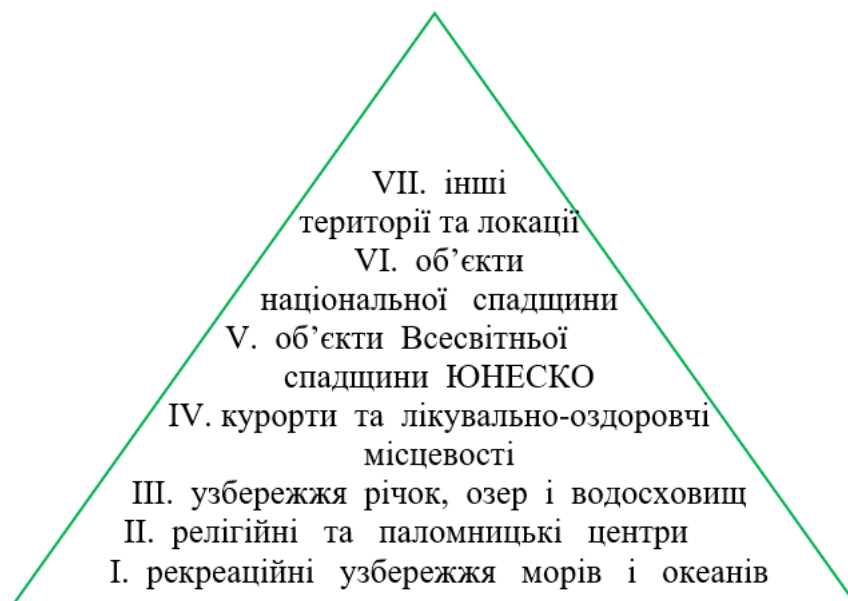

Рисунок 2 – Ієрархія фундаментальних рекреаційно-туристських ресурсів
(О. О. Бейдик, 2017, 2023)

Як бачимо, в цьому узагальненому принциповому трикутнику рекреаційні узбережжя морів і океанів випереджають інші щабелі. Дійсно, вода озер і річок, океанів і морів — унікальний ресурс і Божий дар і планеті, і суспільству, і туризму: «І сказав Бог: Нехай збереться вода, що під небом, в одне водоймище, і нехай

з'явиться суша! І сталося так. І зібралася вода, що під небом, у свої водоймища, і показала суша. Бог назвав сушу землею, а зібрані разом води назвав морями. І побачив Бог, що це добре» [6, 7, 10]. Аналіз уподобань (мотиваційних переваг) потоків рекреантів як за до-, так і післяпандемічний період підтвердив традиційну аксіому про абсолютні переваги морських узбереж щодо вибору локації реалізації рекреаційного циклу – левова частка рекреантів (75%) концентрується в смузі стику моря та суходолу, решта 25% впродовж року обирає в якості основних гірські та передгірські території, топові архітектурно-історичні об'єкти (ресурси Всесвітнього надбання, замки, фортеці, культові споруди).

Конструктив і деструктив українського туризму. Нажаль, доступ до чорноморського узбережжя Криму, у зв'язку з анексією автономії, був тимчасово закритий Україні з 2014 р., а до азовського узбережжя – з 2022 р. Виникає закономірне питання: чи може Україна компенсувати ці тимчасові, але суттєві ресурсно-рекреаційні втрати і зберегти своє місце серед провідних туристських контрагентів Європи? Так, адже залишаються не тільки затребуваними складові базису (геополітичне положення держави та суспільно-географічне – її регіонів, мінерально-сировинні та промислові реалії та можливості, ґрунти та якісна сільськогосподарська продукція, потенційна інвестиційна привабливість), а й елементи надбудови, серед яких – наука, освіта і, звісно, туризм, рекреаційне господарство. Привабливість та незамінність рекреаційно-туристської спеціалізації традиційного та перспективного в цьому відношенні простору залишається аксіомою. До абсолютних переваг України слід віднести не тільки її унікальне транзитне положення на шляху «із варяг у греки» та як фрагменту «шовкового шляху», а й наявність на її території центрів православної та католицької релігії (Київ, Почаїв, Унів, Святогірськ, Зарваниця), хасидизму та іудаїзму (Умань, Меджибіж, Белз, Броди), об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, локацій 7 «чудес» України та 7 природних «чудес» України, гірськолижних центрів (Буковель, Драгобрат, Тисовець, Сколе, Татарів, Ворохта, Рахів), лікувально-оздоровчих курортів (Немирів, Хмільник, Моршин, Трускавець). Ряд нових туристсько-екскурсійних маршрутів пролягає містами опору російській агресії (Ірпінь, Буча, Гостомель). Нагадаємо, що низка стратегічних напрямів та

чинників повоєнного розвитку національного туризму окреслена в [4]. Останнім часом, у зв'язку з зусиллями влади щодо розвитку внутрішнього туризму прискореними темпами розвивається замковий туризм. За деякими даними, які потребують уточнення, в Україні нараховується кілька тисяч замків, замкових руїн, локацій (координат) їх колишньої наявності. До найбільш привабливих для туризму замків відносяться такі: замок Паланок (м. Мукачево, Закарпатська обл.), замок Фальц-Фейнів (с. Новоолександрівка – колишнє с. Гаврилівка, Херсонська обл.), Шарівський замок (с. Шарівка, Харківська обл.), замок Попова (сміт Василівка, Запорізька обл.), Кам'янець-Подільський замок-фортеця (м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.), замок Шенборнів (с. Карпати, Закарпатська обл.), замок Любарта (м. Луцьк, Волинська обл.), Збараський замок (м. Збараж, Тернопільська обл.), замок Острозьких (м. Старокостянтинів, Хмельницька обл.), Олеський замок (с. Олесько, Львівська обл.), Підгорецький замок (с. Підгірці, Львівська обл.), Бродівський замок (м. Броди, Львівська обл.), які здатні виконувати не лише функцію об'єктів показу, а й стимулювати національну освітньо-виховну, науково-практичну та історико-патріотичну діяльність [2].

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Географія туризму» для студентів спеціальності «Туризм» спеціалізації «Міжнародний туризм». 2-е вид., доп. і розш. К. : ВГЛ «Обрії», 2008. 153 с.
2. Бейдик Олександр, Донець Ірина. Замковий туризм України в контексті екзистенційних викликів. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (3-5 лист. 2023, Луцьк). Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2023. С. 17–19.
3. Кацурагава Хосю. Краткие вести о скитаниях в северных водах. М. : Наука, 1978. 472 с.
4. Публічний звіт Голови Державного агентства розвитку туризму України Мар'яни Олеськів за 2022 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_turist_2022.pdf (дата звернення: 30.10.2023).
5. Радищев А. Н. Путешествие из Петербурга в Москву. М., 1973. 774 с.

6. Рождественский В. Г. Бытие. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). СПб, 1890-1907.
7. Сборник переводов с древнееврейского, арамейского и средневекового иврита. М. : Олимп. 2010. 700 с.
8. Синьо-жовта повітряна куля піднялася в небо японської Саги. *Голос України. Газета Верховної Ради України*. 2023. 7 листоп. (№223). С. 7.
9. Стендаль. Записки туриста. Том: 12. 1959. 510 с.
10. Українське Біблійне Товариство, Буття. Глава 1, вірші 9-10. 2011, URL: <https://www.ukrbs.org/home/> (дата звернення: 30.10.2023).
11. Юрій Лотман Лекція 11 – «Путешествие как форма общения». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4YpHn7q8jEY> (дата звернення: 30.10.2023).

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ У ЗВО ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

д. філологіч. н., професор Беценко Т. П.

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

Сьогодні не применшують ваги наукові студії, спрямовані на пошуки своїх прародів, вивчення та різнобічне пізнання історії, культури мікрорегіону, його топонімікону. Саме таким напрямом діяльності займається краєзнавство.

Мета розвідки – окреслити в загальних рисах роль краєзнавства як ґрунту для розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу.

Краєзнавство – комплекс наукових дисциплін, різних за змістом та методами дослідження, які в своїй сукупності створюють ґрунт для наукового і всебічного пізнання краю. Предметом краєзнавства є природа, населення та господарство, історичне минуле, мистецтво, культура певного регіону. Краєзнавство безпосередньо пов'язане з розвитком творчого потенціалу особистості. Якнайтісніше краєзнавство інтегрує мову, літературу, історію, географію. Цінними для краєзнавчих дослідів є

факти народної медицини, сільського господарства, економічного укладу регіону тощо, культури та побуту місцевого населення.

За нашими спостереженнями, краєзнавчі студії у ЗВО – це можливість всебічного духовного збагачення особистості на ріднокультурному ґрунті. Вивчення джерельної бази краєзнавчого спрямування (освітньої, медичної, господарської, мовно-літературної, природничо-географічної, культурно-етнографічної тощо) – шлях до різнобічного поглиблення до духовного осердя особистості майбутнього фахівця будь-якої галузі.

Заняття краєзнавством сприяє розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця: рідне середовище виступає якнайкращим взірцем для цього.

Творче мислення, творчий підхід у роботі можливі тоді, коли добре обізнаний з рідним, близьким тобі досвідом.

Крім того, краєзнавчий матеріал, заняття краєзнавчими дослідженнями формують патріотичні настрої, апелюючи до збагачення почуттєвої сфери особистості.

У цілому краєзнавчі пошуки – є надзвичайно потужним знаряддям для того, щоб сформувати цілісну і творчу, активно мислячу особистість фахівця. Відповідно до профілю ЗВО можливі такі загальні напрями краєзнавчих дослідів: «Медичне краєзнавство» (розвиток медичної галузі у регіоні; народна медицина краю; народні цілителі в мікрорегіоні; медичне краєзнавство в персоналіях та ін.); «Педагогічне краєзнавство» (історія розвитку освіти в мікрорегіоні; визначні педагоги краю, їх професійна діяльність та ін.); «Спортивне краєзнавство» (історія розвитку спорту в мікрорегіоні; визначні майстри спорту регіону (спортивне краєзнавство в персоналіях); спортивне краєзнавство в мемуарах, спогадах земляків та ін.); «Мистецьке краєзнавство» (музичне краєзнавство, художнє краєзнавство, хореографічне краєзнавство та ін.).

Окремі галузі краєзнавства розвиваються доволі плідно (скажімо, педагогічне краєзнавство, літературне краєзнавство, музичне краєзнавство). Однак є суттєва необхідність у поглибленні, розширенні краєзнавчих напрямів дослідження.

Треба відзначити, що є потреба у формуванні в майбутнього фахівця загальної краєзнавчої культури. До питань краєзнавчої культури зараховуємо і знання витоків

географічних найменувань, поширених у регіоні. Як правило, мовляни обізнані з народною етимологією (Суми – від того, що на березі знайшли сумки; Ромни (Ромен) – від назви квітки ромен) і майже зовсім не освічені з питань наукового пояснення етимології топонімів.

Краєзнавчі студії у різнопрофільних ЗВО можуть бути реалізовані у різних формах (творчі завдання, статті, курсові роботи, конференції та ін.). Важливо пам'ятати, що є необхідність зібрати, систематизувати і увіковічнити для майбутніх поколінь досвід та надбання з усіх галузей життєдіяльності. Таку роботу варто започатковувати у ЗВО і навчати цьому фахівців.

Список використаних джерел

1. Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини: Походження географічних найменувань. Суми: Собор, 2001. 72 с.
2. Дорошенко С.І. Наукові простори: вибрані праці. Х. : Нове слово, 2009. 488 с.
3. Історія педагогіки в персоналіях: У 2-х кн. К., 2005.
4. Коваль А. П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. К.: Либідь, 2001. 300 с.
5. Лінгвокраєзнавство: Програма навчального курсу / Уклад. Т. П. Беценко. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 12с.
6. Літературне краєзнавство. Суми, 2002.
7. Михно Ю. Топонімічні студії рідного краю. *Роменський літературно-історичний альманах*. Ромни, 2009. №1. С. 65-66.

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКА

к. геогр. н., доцент Донець І.А.,

к. геогр. н., доцент Арсененко І.А.,

здобувач вищої освіти, освітнього ступеня бакалавр

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Хомотюк Ю.П.,

здобувач вищої освіти, освітнього ступеня магістр

Туризм є однією з найважливіших сфер економіки України. Регіональний рекреаційно-туристичний комплекс є складником туристичної галузі України та включає в себе природно-рекреаційні ресурси, туристичну інфраструктуру та туристичні підприємства. Державне регулювання та туристична політика є головними факторами розвитку РРТК. Вони спрямовані на формування придатних умов для розвитку туризму, захисток інтересів туристів та місцевих громад. Теж, він сприяє розвитку регіонів, створює робочі місця та наповнює бюджетів.

Державне управління та турполітика є серйозними факторами розвитку РРТК, які спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку туризму, захист інтересів туристів та місцевих громад.

Державне регулювання РРТК здійснюється на основі Закону України "Про туризм". Закон визначає правові та організаційні засади розвитку туризму в Україні, так само і права та обов'язки суб'єктів туристичної діяльності.

Провідними завданнями державного регулювання РРТК є:

- гарантування стійкого розвитку туризму;
- захист прав і інтересів туристів;
- запровадження міжнародних стандартів у сфері туризму.

Державне регулювання РРТК здійснюється шляхом:

- розроблення та реалізації державної політики у сфері туризму;
- розбудова нормативно-правової бази для розвитку туризму;
- забезпечення фінансування розвитку туризму;
- ведення обліку та статистики туристичної діяльності.

Туристична політика є частиною державної політики, яка спрямована на розвиток туризму в Україні і включає в себе такі напрямки:

- розвиток туристичної інфраструктури;
- просування туризму в Україні та за кордоном;
- залучення інвестицій у розвиток туризму;

– захист прав і інтересів туристів.

Україна має значний потенціал для розвитку туризму — різноманітні природно-рекреаційні ресурси (морські курорти (Чорноморське узбережжя, Азовське узбережжя); горно-рекреаційні курорти (Карпати, Кримські гори); лісові курорти (Полісся, Карпати); озерні курорти (Світязь, Синевир, Шацькі озера); курорти мінеральних вод (Куяльник, Моршин, Трускавець, Східниця)), а також історичну та культурну спадщину [1, 2, 3].

Як зауважила, Голова Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) України Мар'яна Олесків, що у 2022 р. відбувалася дієва робота з приводу ухвалення постанов Кабінету Міністрів України від 16.02.2022 р. №123 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 березня 2021 р. № 288» та «Про внесення змін до Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» № 815 від 22.07.2022 р.

Крім того, ДАРТ узгодив проєкт наказу «Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України», який був вироблений Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України; опрацював рекомендації рішучих дій щодо здатності відбудови туристичної сфери на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та у м. Севастополя вслід деокупації, де було визначено відповідальних суб'єктів, оцінки вартості й проміжок часу реалізації ініціатив [3].

Можливості розвитку РРТК в Україні пов'язані з такими факторами, як:

- зростання інтересу до України з боку туристів;
- розвиток інфраструктури;
- залучення інвестицій у розвиток туризму.

Державне регулювання та туристична політика є визначними факторами розвитку РРТК в Україні, які спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку туризму, захист інтересів туристів та місцевих громад.

Для подальшого розвитку РРТК в Україні необхідно:

- здійснити розробку та реалізацію державної політики у сфері туризму;

- удосконалити нормативно-правову базу для розвитку туризму;
- збільшити фінансування розвитку туризму;
- сприяти розвитку туристичної інфраструктури;
- популяризувати туризм в Україні та за кордоном;
- залучати інвестиції у розвиток туризму.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> URL: (дата звернення: 12.09.2023)
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501> URL: (дата звернення: 12.09.2023)
3. Публічний звіт Голови Державного агентства розвитку туризму України Мар'яни Олесків за 2022 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_turist_2022.pdf (дата звернення: 12.09.2023)

ВІЙСЬКОВИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

к. геогр. н., доцент Донець І.А.,

к. геогр. н., доцент Арсененко І.А.,

здобувач вищої освіти, освітнього ступеню бакалавр

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Хомотюк Ю.П.,

здобувач вищої освіти, освітнього ступеню магістр

спеціальності 242 Туризм Павленко Р. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Військовий туризм — це вид туризму, який пов'язаний з військовими подіями та відвідуванням історичних місць, а також з участю в історичних реконструкціях військових дій. Він є перспективним напрямом розвитку туристичних дестинацій — це широкий спектр потенційних відвідувачів, включаючи людей, які цікавляться історією, військовою справою, а також туристів, які шукають нові і незвичайні враження. Військовий туризм приваблює людей різного віку, різних соціальних груп

і з різних країн. Серед потенційних відвідувачів військових туристичних дестинацій можна виділити такі групи:

- історики, які шукають інформацію про військові події, щоб краще зрозуміти історію;
- військові ентузіасти, які цікавляться військовою справою і хочуть дізнатися більше про військову техніку та тактику;
- туристи, які шукають нові враження, хочуть побачити щось незвичайне і відчувати емоції, пов'язані з військовими подіями [1, 2, 3, 4].

Також, військовий туризм — це додаткове джерело доходу для місцевих громад, оскільки туристи, які відвідують військові пам'ятники та музеї, витрачають гроші на проживання, харчування та сувеніри.. Наприклад, у Великій Британії військовий туризм приносить до 10 мільярдів фунтів стерлінгів доходу щороку.

Зазначимо, що цей вид туризму повинен стати важливим інструментом для збереження історичної пам'яті і пропаганди патріотизму, оскільки відвідування військових пам'яток і музеїв допомагає людям зрозуміти історію своєї країни і її героїв.

Військовий туризм можна розділити на кілька видів:

- військово-пізнавальний туризм — це відвідування історичних місць, де відбувалися важливі військові події. Наприклад, це можуть бути тури до місць боїв, військових кладовищ, музеїв;
- реконструкції бойових дій — це заходи, в яких учасники можуть відчувати себе учасниками історичних подій, де одягаються в історичну форму і беруть участь у військових маневрах. Реконструкції можуть бути як історичними, так і сучасними. Реконструкції дозволяють туристам відчувати себе учасниками історичних подій. Вони є популярним видом військового туризму, особливо серед людей, які цікавляться військовою справою;
- військово-патріотичні заходи — це заходи, які спрямовані на популяризацію військової справи та патріотизму. Наприклад, це можуть бути фестивалі, паради, військові навчання.

Військово-патріотичні заходи є важливим інструментом для пропаганди військової справи та патріотизму. Вони дають можливість людям дізнатися більше про військову справу і відчутти себе частиною національної спільноти.

Для розвитку військового туризму в Україні необхідно вжити таких заходів, як:

- розробити туристичні маршрути, які включають відвідування історичних місць, пов'язаних з військовими подіями;
- створити туристичну інфраструктуру, яка б відповідала потребам військових туристів;
- провести інформаційну кампанію, яка б популяризувала військовий туризм в Україні.

Впровадження цих заходів допоможе зробити військовий туризм в Україні більш доступним і привабливим для туристів. Як зазначила, Голова Державного агентства розвитку туризму України Мар'яна Олесків, що у 2022 р. відбувалася дієва робота щодо проєкту меморіалізації результатів російсько-української війни: було промарковано точки у Київській області, які буде внесено до маршрутів пам'яті; записано 11 інтерв'ю із очевидцями жорстоких та страшних діянь росії у Київській області та у місті Чернігів. Також, Державним агентством розвитку туризму України (ДАРТ) було розроблено проєкт «Подорожі війни: правила безпеки» [5].

Отже, Україна має значний потенціал для розвитку військового туризму в країні — це велика кількість історичних місць, пов'язаних з минулими військовими подіями, та і після закінчення війни з росією, ми повинні розповісти всю правду щодо російської агресії проти України.

Список використаних джерел

1. Барвінок, Н. В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18 (2). С. 206-217.
2. Гамкало М., Каднічанський М. Аспекти розвитку воєнного туризму в Україні в контексті російсько-української війни XXI століття. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/Hamkalo-Kadnichanskyy-ASPEKTY-ROZVYTKU-VOYENNOHO-TURYZMU-2022-stattya.pdf>

3. Корчевська Л.К. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. *Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р.* Чернівці: Технодрук, 2022. С. 337-341.

4. Мельник А. Нестандартні види туризму. Особливості функціонування військового туризму. *Краєзнавство, географія, туризм.* 2012. № 16. С. 3-5.

5. Публічний звіт Голови Державного агентства розвитку туризму України Мар'яни Олесків за 2022 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_turist_2022.pdf здобувач вищої освіти, освітнього ступеню бакалавр

СТАН МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

к. геогр. н., доцент Донченко Л.М.,

к. геогр. н., доцент Арсененко І.А.,

здобувач вищої освіти, освітнього ступеню магістр

спеціальності 242 Туризм Кузьменко О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Туризм є динамічною галуззю, яка якісно впливає на економіку країни та наповнює її бюджет. Але, водночас, вона дуже гостро реагує на всі негативні явища. Останні роки були складними для розвитку медичного туризму в Україні через вплив низки зовнішніх та внутрішніх чинників. На стан туристичної сфери України значним чином вплинуло повномасштабне військове вторгнення Росії, хоча потреба в туризмі і медичному, зокрема, існує. Стан медичного туризму в Україні, пошук можливостей для розвитку внутрішнього туризму є актуальними питаннями, які необхідно розв'язувати вже сьогодні.

Від 2014 року зовнішнім фактором стали окупація Росією АР Крим та військові дії в частині Донецької та Луганської областей, через що припинилось функціонування значної кількості оздоровчих закладів, оскільки вони опинилися поза

межами контрольованої Україною території. Не визнання світовою спільнотою АР Крим в складі Росії, ізоляція та світові санкції, призвели до втрати популярності Криму як медичного напрямку що відобразилось на стані внутрішнього та в'їзного медичного туризму України через втрату доступу туристів до цього регіону. Така ж ситуація склалась на Сході Донецької області, яка мала розвинену медичну базу та достатній потенціал для розвитку медичного туризму.

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні з 2014 по 2020 роки мав кілька ключових тенденцій та залишався перспективним напрямком в туристичній діяльності та одним із ключових факторів соціально-економічного розвитку країни. Не останнім чином цьому сприяло підписання угоди про безвізовий режим України з Європейським Союзом у 2017 році, який відкрив українцям можливість вільного пересування Європою, зокрема з медичною метою. Зусилля держави було спрямовано на покращення інфраструктури, розвиток транспортної галузі проявився в появі на ринку України європейських лоукостів, розробці нових залізничних маршрутів.

З 2020 року серед значних зовнішніх факторів, внаслідок яких сильно постраждала туристична галузь в цілому і медичний туризм, зокрема – пандемія Covid-19. Глобальні обмеження на подорожі та закриття кордонів значно ускладнили медичний туризм, в першу чергу у випадку необхідності лікування за кордоном.

Після того, як відпочинок в Криму став недоступним, альтернативою став відпочинок та оздоровлення в інших регіонах України, що значно вплинуло на туристичні потоки медичного туризму (табл. 1.).

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків за напрямком медичний туризм

Складено автором за матеріалами Державної служби статистики України [3]

Кількість туристів обслуговано по країні в цілому, осіб	роки			
	2017	2018	2019	2020
Кількість туристів, усього	79 299	80 306	65 928	17 894
в'їзних (іноземних) туристів	3 618	4 755	2 812	271
виїзних туристів	9 583	15 618	18 254	736

внутрішніх туристів	66 098	59 933	44 862	16 887
---------------------	--------	--------	--------	--------

З повномасштабним російським військовим вторгненням 24 лютого 2022 року, на 98% зупинився весь бізнес в Україні, зокрема і туризм. Найбільше на стан медичного туризму вплинула окупація Півдня України, через що була втрачена можливість лікування, оздоровлення чи реабілітації на узбережжі Азовського моря. Частково втрачена можливість оздоровлення на узбережжі Чорного моря, через мінування морської акваторії. Значною перешкодою стали руйнування медичної та туристичної інфраструктури країни, призупинення надходження інвестицій, розрив медичних та туристичних зав'язків. В'їзний трафік в Україну значно зменшився. Спрощення та оптимізація процедури виїзду на лікування чи реабілітацію за кордон для військовослужбовців не закрило всі потреби суспільства, враховуючи загальні обмеження на виїзд з країни.

Якщо говорити про туризм в цілому після вторгнення, то за перші чотири місяці 2022 року скоротилась кількість платників податків, які працювали в туристичній сфері на 10%, податків від туристичної сфери в казну держави надійшло на 18,1% менше, ніж в 2021 році за цей же період. Найбільше коштів до бюджету надійшло від готелів та санаторіїв, які сплатили 340 млн гривень, але це на 24% менше, ніж в минулому році. Зафіксований приріст доходу від діяльності туристичних агентств в порівнянні з 2021 роком на 85% пов'язаний з тим, що в звітний період увійшли два місяці до повномасштабного вторгнення, коли активізувалось раннє бронювання на новорічні та різдвяні свята [2]. Сума туристичного збору склала 64 млн 611 тис. грн, що майже на 65% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року – 39 млн 206 тис. грн. Причина - масовий виїзд населення зі східних, центральних та південних регіонів країни в менш небезпечні області на заході України через небезпеку бомбардувань та можливої окупації. За даними Державного агентства розвитку туризму, туристичний збір в Україні за перші шість місяців поточного року зріс майже на чверть в порівнянні з аналогічним періодом у 2021 році – 85 млн 471 тис. грн проти 69 млн 453 тис. грн. В 2022 році загальна сума туристичного збору по регіонах за перше півріччя склала майже 89 млн грн. [4].

Незважаючи на очевидну небезпеку, попит на послуги туризму і медичного зокрема в Україні існує. Мала частина іноземних туристів продовжують користуватися послугами українських клінік та реабілітаційних центрів, надаючи перевагу менш небезпечним регіонам країни. Статистика на сьогодні відсутня, але учасники міжнародного Конгресу МТЕС. REbuild в Києві 5 жовтня 2023 року, одноголосно зазначають, що чисельність іноземних пацієнтів значно зменшилась. Брак надходжень в іноземній валюті призупинив розвиток медично-туристичної галузі.

На сьогодні медичний туризм в Україні представлений переважно внутрішнім медичним туризмом. Більшість лікарень, клінік та санаторіїв перепрофілювались в реабілітаційні центри. Частина закладів додала до переліку лікувальних послуг ті, на які є попит, найперше, в українських військовослужбовців.

Підкреслюючи туристичну складову медичного туризму, варто зазначити, що сьогодні туристичні аспекти можуть зробити процес медичного туризму більш ефективним при лікуванні чи реабілітації. Оскільки під час лікування чи реабілітації пацієнти можуть одночасно лікуватись та відновлюватися: культурні та спортивні заходи, активний відпочинок, шоп-тури, гастро-тури, етно-подорожі тощо.

На сьогодні в Україні внутрішній туризм має особливості, пов'язані зі змінами в щоденному житті українців, а саме, обмеження та заборони, які діють по всій території України. Працівники туристичної сфери, при формуванні маршрутів повинні враховувати: маршрути мають формуватися з урахуванням розташування бомбосховищ чи інших безпечних місць, бути відкориговані відповідно до часів комендантської години, враховувати близькість до об'єктів критичної чи військової інфраструктури. Обов'язковим є дотримання дозволів на відвідування природно-рекреаційних зон, вибір маршрутів віддалених від прифронтових зон та територій, які були в окупації. Особлива увага має приділятися підготовці екскурсій для військовослужбовців з урахуванням їх фізичних можливостей та психоемоційного стану.

Туристична діяльність під час війни це складне завдання, бо туристична галузь в цілому, як і медичний туризм, зокрема, зазнали значних змін через військову

агресію Росії. Але він існує і продовжує свій розвиток, змінюючись та пристосовуючись до викликів часу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм». Відомості Верховної ради (ВВР). 1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.09.2023)
2. Зарубіна А. Особливості туризму в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. №41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543> (дата звернення: 14.09.2023)
3. Туристична діяльність в Україні. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm (дата звернення: 14.09.2023)
4. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.facebook.com/DARTUkraine> (дата звернення: 14.09.2023)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ СВІТУ

здобувачка вищої освіти 3 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) Мовчан Р.В.

канд. екон. наук, доцент Муромцева Ю.І.

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

У житті сучасної людини туризм є важливою складовою активного життя і ознакою його якості. Дослідження тенденцій розвитку туристичної індустрії є актуальним, оскільки ця сфера показувала постійне зростання впродовж останніх 50-ти років. Світовий ринок туристичних послуг за останнє десятиліття (до епідемії COVID-19) демонстрував стійке зростання від 3 до 7% щорічно. Крім того, індустрія туризму феномен не лише економічний, а й культурний, соціальний, екологічний тощо.

Сучасна індустрія туризму має численні тенденції та особливості, серед яких можна виділити наступні:

1. Комп'ютеризація туристичної галузі. Глобалізаційні процеси зробили світ більш доступним і зручним для подорожей. Люди ширше подорожують за кордон, особливо завдяки використанню інформації про подорожі в Інтернеті. Збільшується роль онлайн-платформ, таких як Booking.com, Airbnb, Google Maps, TripAdvisor, Skyscanner, Kayak, TripIt, Hopper, XE Currency, що дозволяють подорожуючим бронювати готелі, житло та екскурсії безпосередньо через Інтернет. Мобільні додатки для подорожей стають невід'ємною частиною подорожей, допомагаючи туристам знайти інформацію, бронювати транспорт і житло, знаходити дешеві авіаквитки, вигідні курси обміну валют, а також взаємодіяти з місцевими жителями та іншими туристами. Це спрощує процес планування подорожі та робить його більш гнучким.

2. Використання нових технологій: Технологічні інновації, такі як віртуальна реальність, штучний інтелект і блокчейн, також впливають на подорожі, роблячи їх більш захоплюючими та безпечними. Наприклад, інтернет речей (IoT) - датчики та з'єднані пристрої можуть забезпечувати інтерактивний досвід для туристів, розумні номери готелів, які можуть керуватися голосом або мобільним додатком, або використання IoT для відстеження багажу; розширена реальність (AR) та віртуальна реальність (VR) дозволяють подорожувати віртуально до різних місць перед фактичною поїздкою; використання штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних для рекомендацій, персоналізованих пропозицій та прогнозування попиту на туристичні послуги; використання дронів для створення вражаючих знімків з висоти та під унікальним кутом зору для популяризації нових місць туризму. Ідентифікація обличчя та біометрія забезпечує безпеку та зручність пасажирських авіаперевезень, реєстрацію в готелях та в інших туристичних послугах. [4].

3. Збільшення частки бізнес-подорожей. Розширення глобальних ринків і економічна інтеграція сприяють зростанню міжнародних бізнес-подорожей, конференцій та торгових заходів. Глобалізація підвищує кількість бізнес-подорожей, оскільки багато компаній мають глобальних партнерів та клієнтів [1].

4. Різноманітність географії туристичних потоків. Зростає доступність та швидкість транспорту: розвиток транспортних засобів, зокрема авіаперевезень,

дозволяє людям легко і швидко пересуватися між країнами і континентами, що збільшує доступність та зручність міжнародних подорожей, їх динамічність[2].

5. Зростання популярності "експериментального" та стійкого туризму: туристи стають більш зацікавленими в унікальних і нестандартних подорожах, включаючи екологічний туризм, гастротуризм, культурний обмін та інші нешаблонні види відпочинку. Також зростає обізнаність про сталість та екологічний вплив туризму. Туристи все більше обирають стійкі варіанти подорожей, які дотримуються екологічних та соціальних стандартів.

6. Негативний вплив на природне середовище. Масовий туризм може спричиняти забруднення, знищення екосистем, руйнування природних резерватів та зловживання природними ресурсами за деякими популярними туристичними напрямками.

7. Економічна залежність. Регіони, які сильно залежать від туризму, можуть відчувати економічну незахищеність у разі зміни попиту на подорожі через зовнішні фактори. Також глобалізація може сприяти нерівномірному розвитку туристичної інфраструктури. Деякі регіони можуть отримувати більше інвестицій та розвиватися швидше, в той час як інші залишаються позаду. Популярність деяких напрямків через глобальну конкуренцію може призвести до зростання цін на послуги для туристів, що робить подорожі менш доступними для деяких груп населення [3].

8. Соціальні виклики: Збільшена кількість туристів може створити соціальні виклики для місцевого населення, включаючи перевантаження та збільшений тиск на житлову та транспортну інфраструктуру. Зростаюча глобальність також створює загрозу тероризму та безпеці туристів у різних регіонах світу.

У цілому, індустрія туризму в сучасних умовах продовжує змінюватися і адаптуватися до нових викликів і можливостей. Туристи та туристичні компанії повинні враховувати ці тенденції для успішного планування та проведення подорожей.

Список використаних джерел

1. Дербеньова, Я. В., Артеменко А. І. Розвиток міжнародного туризму в Україні в період глобалізації. *Туризм в Україні: виклики та відновлення*: Зб.

матеріалів Міжнародного туристичного форуму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, 21-22 березня 2023 року. К. : КНЕУ, 2023. 337 с.

2. Муромцева Ю.І., Лоцман П.І., Некос С.В. Методичні рекомендації до курсу «Рекреаційні ресурси світу» для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Географія всіх форм навчання. Методичні рекомендації. Харків, ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2021. 34 с.

3. Муромцева Ю. І. Соціальні аспекти сталого розвитку на інноваційних засадах. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19 травня 2023 р.* / Державний біотехнологічний ун-т. Харків, 2023. С. 31-33.

4. Орлик О. В. Smart-технології та їх вплив на розвиток та підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: Матеріали дванадцятої міжнар. наук.-практ. конф., 8 вересня 2023 р.* Одеса: ОНЕУ, 2023. С.68.

ГЕОТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЙ ТА ЙОГО ОСНОВНІ СКЛАДОВІ

к. геол. н., доц. Прохорова Л.А.

ст. викл. Непша О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Розвиток інноваційних видів туризму сприяє не тільки його диверсифікації в межах певної території, а й збільшенню привабливості останньої для туристів. Одночасно з цим відбувається формування позитивного іміджу території. До таких інноваційних видів належить геологічний туризм (геотуризм), який у найосновнішому розумінні є напрямом просвітницького туризму на основі унікальних геологічних об'єктів (геологічних пам'яток). До геологічних пам'яток природи належать, наприклад, виходи гірських порід, що сформувалися на стародавньому океанічному дні та містять залишки викопних організмів, рідкісні (за

поширенням та естетичними властивостями) мінеральні утворення, чинні вулкани, гірські виробки з історичним значенням і т. ін. В число завдань, що розв'язуються геотуризмом, входять розширення кругозору незвичайних туристів і природолюбів під час відвідування унікальних геологічних об'єктів, організація польових робіт фахівців і студентів в галузі геології, стимулювання екологічно сталого розвитку регіонів і т.і н. В даний час геотуризм переживає зростання в багатьох країнах світу і, по суті, сформував самостійний сектор туристичної індустрії [2, 5, 6].

Вивчення геологічного туризму оформилося в самостійну дисципліну з міцною, хоча й такою, що зазнає постійних змін, теоретичною основою і сучасним методологічним апаратом. На тепер, дисципліна «Геотуризм» викладається у Львівському державному університеті імені Івана Боберського, Національному університеті водного господарства та природокористування, Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» та дисципліна «Геологічний туризм» у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Під геотуристичним потенціалом території розуміють можливість розвитку в її межах геотуризму, що передбачає залучення якомога більшої кількості геотуристів, розширення діяльності організацій туристичної сфери, розвиток інфраструктури, забезпечення туристичного комфорту (прямого й опосередкованого), а також отримання інших соціально-економічних вигод [3]. Висновок щодо великого чи, наприклад, малого геотуристичного потенціалу конкретної території може бути зроблений шляхом його порівняння або з таким для інших, у тому числі сусідніх територій, або з загальним туристичним потенціалом даної території. В умовах стрімкого зростання регіональної туристичної індустрії з чітко вираженою орієнтацією на природний туризм (природна рекреація, екотуризм, екстремальний туризм тощо) вказаний ресурс може бути ефективно використаний для розвитку геотуристичної діяльності, і, отже, ця територія має більший потенціал.

Поняття про геотуристичний потенціал території може бути використаний при розв'язанні щонайменше двох принципових задач. По-перше, йдеться про визначення конкретних перспектив розвитку геотуризму та обсягу необхідних інвестицій. По-

друге, це порівняння різних територій, що також може бути використано з метою їхньої типізації.

Геотуристичний потенціал є не постійною характеристикою. Його коригування можливе, наприклад, при проведенні повторної інвентаризації унікальних геологічних об'єктів. Такого роду роботи можуть призвести до виявлення нових геологічних пам'яток, тоді як обстеження раніше виділених об'єктів може виявити їх руйнування в умовах інтенсивної експлуатації в туристських цілях, що потребує припинення останньої. Розвиток туристичної інфраструктури також може сприяти збільшенню розглядуваного потенціалу [4].

Крім того, зміни соціально-економічного стану території, переорієнтування туристичних потоків можуть призводити до зміни геотуристичного потенціалу. Ба більше, розвиток геотуризму сам по собі сприяє вичерпанню геотуристичного потенціалу. Перспективи подальшого використання геологічних пам'яток будуть звужуватися в міру залучення дедалі нових об'єктів до туристичних програм і популяризації останніх на даній території. Тут важливо зазначити, що на відміну від інших видів туризму потенціал геотуризму обмежений кількістю, унікальністю та ступенем збереженості унікальних геологічних об'єктів, а також порівняно невеликим запитом з боку туристів. Отже, одночасно з освоєнням цього потенціалу починається його зниження, що в кінцевому підсумку призведе до помітного скорочення інвестицій у цей сектор туристичної індустрії.

Із запропонованого вище визначення геотуристичного потенціалу випливає, що насамперед він визначається геологічною спадщиною, тобто сукупністю унікальних геологічних об'єктів у межах даної території. Для організації геотуристичної діяльності потрібна наявність унікальних утворень, які можуть привернути увагу туристів [1]. В існуючій практиці, при аналізі перспектив розвитку геотуризму в окремих регіонах планети основна увага завжди приділяється стану геологічної спадщини.

Однак було б абсолютно нелогічно розглядати геологічну спадщину як єдину складову геотуристичного потенціалу території. Розвиток геотуризму, безсумнівно, перебуває під впливом природних, соціально-економічних і туристичних чинників

[3].

Багато унікальних геологічних об'єктів розташовуються в межах гірських областей, туристична діяльність у межах яких лімітується важкодоступністю через складний рельєф або неможливістю спеціальних дорогих будівельних робіт, пов'язаних із розвитком інфраструктури. В інших випадках кліматичні особливості перешкоджають відвідуванню окремих пам'яток природи в певні сезони або ж вимагають від туристів хорошої фізичної підготовки.

Величезне значення має загальний рівень соціально-економічного розвитку території. Розвиток геотуризму вимагає, щоб він був досить високим з таких причин. По-перше, геотуристична діяльність за визначенням вимагає наявності підготовленого персоналу та інфраструктури яка добре функціонує, що неможливо забезпечити за низького рівня соціально-економічного розвитку території. По-друге, ця діяльність вельми затратна. По-третє, геотуризм виражає високу екологічну культуру, досягнення якої в суспільстві, досить ймовірно, пов'язане з його соціально-економічним розвитком. По-четверте, використання геологічних пам'яток вимагає ухвалення нестандартних рішень (у т.ч. у правовій площині) і широкої підтримки нетрадиційних ініціатив, що є можливим лише при використанні інноваційних підходів до розвитку території. По-п'яте, об'єкти мають експлуатуватися без шкоди для їхньої унікальності, а також утримуватися в екологічно прийнятному стані. Це вимагає добре налагоджених механізмів з управління користуванням природним середовищем, що знову ж таки можливе за високого рівня соціально-економічного розвитку території.

З-поміж інших чинників звернемо увагу на наявність наукових центрів і діяльність органів місцевого самоврядування. Наукові центри (університети, НДІ, музеї тощо) входять до числа основних суб'єктів геоконсервації [5, 6], і їх же слід розглядати як генераторів ідей про геотуризму. Їхня діяльність у межах даної території сприяє підвищенню її геотуристичного потенціалу.

Щодо діяльності органів місцевого самоврядування, то саме вони виявляються у світовій практиці основними організаторами і водночас регуляторами геотуристичної діяльності. Нерідко таку саму роль можуть відігравати й регіональні

адміністративні органи. Наприклад, геологічний об'єкт «Даймонд-Хед» на о. Оаху включений до системи парків штату Гаваї й управляється на відповідному рівні.

Із сукупності туристичних чинників, які впливають на розвиток геотуризму і визначають геотуристичний потенціал територій, можна назвати величину загального туристичного потенціалу території, наявність туристичної інфраструктури, а також запит на просвітницький туризм.

Загальний туристичний потенціал території важливий тому, що, незважаючи на всю специфічність геотуризму, останній не може розвиватися у відриві від екотуризму, історико-культурного туризму, природної рекреації тощо. Як уже було зазначено раніше, кількість туристів, які цілеспрямовано відвідують унікальні геологічні об'єкти, не може бути великою. Однак наявність об'єктів іншого роду (наприклад, археологічних або історичних пам'яток) інтенсифікує геотуризм.

Участь у геологічних екскурсіях і відвідування унікальних об'єктів передбачає вмотивованість туристів, їхній жвавий інтерес до пізнання нового та своєрідного «наближення» до природного середовища. Таке запитання формується лише в тих випадках, коли освіченість, креативність та екологічна культура є суспільними пріоритетами.

Список використаних джерел

1. Бортник С., Стецюк В. Методологічні засади поняття геотуризму. *Геотуризм: практика і досвід. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (26-28 квітня 2018, Львів)*. Львів: Каменяр, 2018. С.7-9.
2. Зінько Ю.В., Іваник М.Б., Шевчук О.М. Європейський досвід розвитку геотуризму. *Географія та туризм*. 2010. Вип. 8. С. 13-23.
3. Мальська М., Паньків Н. Туристично-ресурсний потенціал території: підручник. Київ : Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. 534 с.
4. Цуркан І.М. Геотуризм: основні концепції та напрямки розвитку. *Регіональні проблеми України : географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. праць*. Херсон: ПП Вишемирский, 2011. 408 с.
5. Dowling R.K. Global Geotourism – An Emerging Form of sustainable Tourism. *Czech Journal of Tourism*. № 2(2). 2013. pp. 59-79.

6. Ross K. Dowling and David Newsome. Geotourism: The Tourism of Geology and Landscape. Goodfellow Publishers Ltd, 2010. 258 p.

ЗАМКОВИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

здобувач вищої освіти освітнього рівня магістр
спеціальності 242 Туризм Філіпенко Д.С.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Замковий туризм набуває все більшої популярності як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних туристів. Туристи відкривають для себе красу та унікальність замків, фортець та палаців, їхню історію та архітектурну красу. Ці місця пропонують незабутні враження, можливість поглибитися в минуле, а також насолодитися красою природних ландшафтів, на яких вони розташовані [1].

Україна володіє великим культурним та історичним спадком, а замки, фортеці та палаці, розкидані по всій країні, є невід'ємною частиною цього спадку. Однак, існує ряд проблем, які обмежують розвиток замкового туризму в Україні.

Перш за все, це вплив геополітичної нестабільності на розвиток туристичної індустрії України, що призвело до значного зменшення внутрішніх, а особливо міжнародних туристичних потоків. Але, навіть не дивлячись на воєнні дії, внутрішній туризм все ж функціонує.

По друге, недостатня увага до збереження та реставрації історичних замків є серйозною перешкодою. Багато з цих споруд піддаються руйнуванню через брак фінансування та утримання. Велика кількість замків перебувають під управлінням державних організацій, які часто не мають достатніх ресурсів для здійснення потрібних заходів з охорони та відновлення. Державне фінансування на ці цілі є обмеженим, і приватний сектор також не завжди готовий вкладати кошти у реставрацію замків через невизначені перспективи повернення інвестицій.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно залучити як державні, так і приватні кошти для фінансування реставраційних робіт. Уряд повинен виділяти достатні

кошти на збереження та відновлення замків, а також створити сприятливі умови для приватних інвесторів, що бажають вкладати кошти у розвиток туристичної інфраструктури замків. Також важливо розробити ефективні механізми партнерства між державними та приватними організаціями з метою спільної реставрації та збереження замків.

Крім того, недостатнє інформаційне освітлення та доступність замків для відвідувачів обмежує доступ до деяких замків, це також ускладнює розвиток замкового туризму. Це може бути пов'язано з їхнім розташуванням на сільській місцевості, чи їх віддаленості. Багато українців не мають достатньої свідомості про історичну цінність та туристичний потенціал замків у своїй країні. Брак освіти та інформації про ці об'єкти призводить до невеликого попиту з боку внутрішніх туристів. Для вирішення цієї проблеми необхідно проводити активну маркетингову кампанію для просування замків. Це може бути здійснено за допомогою реклами в туристичних виданнях, у веб-середовищі та соціальних мережах, а також за допомогою участі у туристичних виставках та заходах. А також, слід забезпечити зручний доступ до замків шляхом покращення транспортних маршрутів, організації екскурсійних маршрутів та позначення туристичних маршрутів на мапах.

Додатковою проблемою замкового туризму в Україні є недостатня туристична інфраструктура. Багато замків не мають належного рівня послуг для туристів, таких як готелі, ресторани, магазини з сувенірами тощо. Це обмежує комфорт та задоволення туристичного досвіду від відвідування замків і може вплинути на їхню популярність серед відвідувачів. Для вирішення цієї проблеми необхідно сприяти розвитку туристичної інфраструктури навколо замків. Це може включати побудову готелів та гостьових будинків у безпосередній близькості до замків, розвиток ресторанного бізнесу та інших послугових закладів, а також організацію магазинів з сувенірами та ремеслових майстерень. Крім того, важливо забезпечити належний рівень сервісу та гостинності для туристів, що відвідують замки [2].

Необхідним кроком для ефективного розвитку замкового туризму є районування. Воно передбачає поділ території на регіони або маршрути замків з подальшим розвитком інфраструктури та послуг у кожному регіоні. Це дозволить

збільшити привабливість туристичного продукту, залучити більше інвестицій та сприяти розвитку місцевих громад.

Для успішного районування замкового туризму необхідно враховувати кілька факторів. По-перше, важливо здійснити дослідження та визначити потенційні замки та фортеці, які мають туристичну цінність та можуть бути реставровані. По-друге, необхідно розвивати інфраструктуру в районах замків, забезпечувати зручний доступ, готелі, ресторани та інші туристичні послуги. По-третє, важливо створити маркетингові стратегії для просування кожного регіону та замку, залучити туристичних операторів та рекламувати ці маршрути як усередині країни, так і за її межами.

Одним з прикладів успішного районування замкового туризму в Україні є Львівський регіон. Замки у Буську, Олеську, Підгорцях та інших місцях об'єднані у туристичний маршрут «Замки Львівщини». Всі об'єкти мають відповідну інфраструктуру для туристів, таку як екскурсії, музеї, ресторани та готелі. Це сприяє залученню більшої кількості відвідувачів та підтримує розвиток туризму в регіоні [3].

Замковий туризм в Україні має великий потенціал для розвитку та привертання туристів. Замки та фортеці відображають багатство історії та культури країни, а їхні унікальність та архітектурна краса привертають увагу. Але без належного збереження, реставрації та ефективного районування, цей потенціал не може бути повністю реалізований. Для досягнення успіху у розвитку замкового туризму необхідна спільна робота владних органів, місцевих громад, приватного сектору та громадських організацій. Лише шляхом спільних зусиль можна забезпечити більшу увагу до збереження та розвитку замків, покращити інфраструктуру та залучити більше туристів.

Замковий туризм в Україні має потенціал стати важливим сегментом туристичної індустрії та сприяти розвитку регіонів. Залучення інвестицій, збереження історичних споруд та створення комфортної інфраструктури є ключовими факторами для успішного розвитку цього виду туризму. З міцним партнерством та відповідальним підходом можна забезпечити збереження та просування культурного надбання України через замковий туризм.

Тому, необхідність розвитку замкового туризму в Україні є обґрунтованою і очевидною для становлення конкурентного туристичного ринку, на якому поки що даний сегмент вільний, а тому дуже привабливий. Це так званий «голубий океан» української економіки, який цілком виправдано претендує стати унікальною перлиною загальноєвропейського туристичного ринку.

Список використаних джерел

1. Лесик О.В. Замки та монастирі України. Л.: Світ, 2011. 173 с.
2. Мартиненко О.А. Проблеми розвитку замкового туризму в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Історія. Археологія.* 2021. 65-68 с.
3. Мацюк О.Я. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки. Львів: Центр Європи, 1997. 200 с.

TOURISM IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Senior Lecturer Nikitina I.P.

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Globalization is a process of worldwide economic, political and cultural integration and unification [1]. The development of the international services market is one of the manifestations of globalization. It covers a significant sector of the world economy. This trend has become typical for most countries of the world.

The growth in demand for tourism services over the past 20 years has led to intense competition and the proliferation of various supranational corporations in the tourism business and hotel industry. The latest technologies in the hotel booking and reservation system, in the sale of tourist packages, the introduction of modern vehicles - faster and more comfortable, the use of modern tourist service lines - all this led to the emergence of the phenomenon of international mass tourism.

Modern tourism reveals the features of the mass tourism product, together with its standardization and mass production, the specialization and diversity of its offers, as well as modern sales and advertising, often virtual. The development of the global tourism economy is the result of satisfying human needs, starting with the need for rest and leisure, restoration

of physical strength, consumer needs and ending with mental needs: new experience, perception and cognition [2]. The importance and role of tourism at the regional and international levels can be seen through the volume of tourist routes, the number of jobs in tourism and related industries, the volume of foreign exchange earnings from tourism and expenditure on tourism and leisure.

An important feature of globalization is the internationalization of business activity. The reason for the internationalization of the tourism business is the uniqueness of the tourism product. A tourist product, as is known, represents a complex of services provided to tourists and is often consumed abroad. To achieve maximum profits, the manufacturer seeks to extend its influence to other areas of tourism. Thus, airlines can team up with tour operators and the hotel sector.

The processes of internationalization of business activity are manifested not only in the hotel business, but also in the restaurant business, in the tour operator sector, in the field of air transportation (the creation of world alliances, for example, Star Alliance, which unites German, Swedish, Canadian, Brazilian and other airlines). International tourism is an integral part of international relations, and therefore there is a need to organize and manage tourism activities on a global scale. An important role here is played by the World Tourism Organization - WTO, founded in 1975 and operating under the patronage of the UN. The activities of the WTO concentrate on the informative promotion of tourism, expanding its significance, and creating a new material and technical base [2].

Another manifestation of globalization processes in tourism is the implementation of joint projects that involve the involvement of natural, cultural-historical and material and technical resources of several countries. For example, the implementation of the «World of Maya» ecotourism project involves the participation of almost all Central American countries.

The Global Code of Ethics for Tourism has become a unique challenge to the processes of globalization in the field of tourism [3]. The Global Code of Ethics for Tourism sets a set of guidelines for the sustainable development of world tourism. It builds on the ideas of many previous similar declarations and existing professional codes, and brings with it new thinking that reflects the changes in our society at the turn of the millennium. A global

code of ethics for tourism is needed to help maximize the benefits of tourism development for destination populations and minimize its negative impacts on the environment and cultural heritage.

Thus, the processes of globalization in the tourism market today are characterized by the following features:

- changes and unification of tourism technologies aimed at improving service;
- modernization of transport infrastructure;
- internationalization of business activity;
- creation of a mechanism for managing and regulating international tourism through the creation of regional and international organizations in the field of tourism.

In connection with globalization, it is necessary to especially note the importance of the English language in tourism as a language of international communication [4]. This allows tour operators and agents to connect with clients, service providers and partners from different countries. In the tourism industry, you often have to deal with clients who speak different languages. English often acts as an intermediary language, facilitating communication with tourists who may not speak the local language. Many tourism-related resources, such as websites, booking systems, and reviews, are available in English. Knowing English helps tour operators find information and interact with online platforms more easily.

Almost all international agreements and agreements in the tourism sector are conducted in English. Understanding English makes it easier to participate in such arrangements and conferences. Tour operators often have to provide information about various tourist destinations, hotels, attractions and services. Knowing English allows them to perform this task more efficiently.

Thus, knowledge of English can serve as a competitive advantage, helping tour operators attract clients and establish partnerships with international companies and meet the needs of multilingual customers. It is a key tool for the success of tour operators in the international tourism industry, and its knowledge enriches professional skills and opportunities in this industry.

Globalization has also had a negative impact on the tourism sector [5]. Mass tourism can lead to commercialization and loss of unique cultural and natural attractions. In some cases, tourism income is not evenly distributed. Local communities may remain on the periphery, not receiving a fair share of the profits, while large international companies may benefit.

Increased influx of tourists may cause socio-cultural problems such as overcrowding and changes in the lifestyle of local residents. Pollution, overpopulation and ecosystem destruction can affect natural resources and biodiversity.

Many countries have become too dependent on tourism income. This makes them vulnerable to industry fluctuations and economic crises. Global crises such as epidemics and terrorist attacks can significantly impact the tourism industry, causing trip cancellations and reduced revenue.

Thus, globalization is a reality of modern society and is a complex process that affects various spheres of the functioning of society, influences the formation of a world economy with a single market in which capital, goods, services and labor are freely mixed [6]. On the other hand, the growth of tourism imposes a serious responsibility for preserving the cultural identity of popular tourist areas. Many countries are interested in developing the tourism industry, however the consequences of tourism are becoming increasingly controversial. Until recently, its positive economic impact was considered most important, while the sociocultural consequences were not addressed enough attention. However, now they are increasingly talking about the commercialization of culture within the tourism industry, which significantly affects the authenticity of traditional art forms, modifies traditions, and modifies rites and rituals to attract tourists. Consequently, the focus is on the issue of mechanisms for preserving national identity in the context of globalization of tourism activities.

References

1. Глобалізація URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Глобалізація> (дата звернення: 11.09.2023)
2. Borne H., Dolińsk A. Organizacja turystyki. Warszawa: WSiP, 1998. 294 s.

3. Глобальний етичний кодекс туризму URL:
https://zakononline.com.ua/documents/show/201527_201592(дата
 звернення:
 11.09.2023)

4. Nikitina I., Ishchenko T. Globalization of education: modern experience . *Scientific Journal of Polonia University*. 2023. Т. 56. №. 1. pp. 216-223.

5. Харитоновна А. С., Ольвинская Ю.О. Влияние глобализации на человеческое развитие. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць*. Вип.2. Одеса, ОНЕУ. 2016. С. 103-108.

6. Ліманський А., Ружковський Я. Міжнародний туризм в епоху глобалізації. *Журнал Європейської економіки*. 2005. Т.4 (№3). С.295-303.

РОЗДІЛ 3. ПРАВО

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНИХ І МАКСИМАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ЗА СУКУПНІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДЛЯ ЗАСУДЖЕНИХ У РІЗНИХ КРАЇНАХ

Бехтер А. Р.

Здобувачка освіти III курсу,

Предместніков О. Г.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8196-647X>

Д-р. юрид. наук, професор, заслужений юрист України

Завідувач кафедри права

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького

Питання визначення мінімальних і максимальних покарань за сукупністю кримінальних правопорушень для засуджених є максимально складною та актуальною проблемою в сучасному світі. Залежно від країни та її правової системи, покарання за кримінальні правопорушення можуть суттєво відрізнятися за тривалістю та спрямуванням. Правові норми, що регулюють це питання, вирішують

не лише майбутню долю засуджених, але й впливають на соціальну справедливість, безпеку суспільства та загальний стан правопорядку.

З метою розуміння різних підходів та визначення спільних та відмінних рис у законодавстві різних країн, ми проведемо порівняльний аналіз законодавства щодо мінімальних і максимальних покарань за сукупністю кримінальних правопорушень. Ми розглянемо різні правові системи, культурні контексти та історичні перспективи, щоб зрозуміти, як ці підходи впливають на правосуддя, суспільство та життя засуджених.

Дане дослідження сприятиме розширенню нашого розуміння сучасного світового правосуддя, а також створить основу для подальших обговорень щодо гармонізації правових стандартів та покращення правосуддя на міжнародному рівні.

Відповідно до національного законодавства, а саме ст. 70 КК України [1] сукупність кримінальних правопорушень має місце там, де особа вчиняє два або більше кримінальних правопорушення, кожне з яких передбачене різними статтями або різними частинами статті Особливої частини КК України, за жодне з яких її не було засуджено. Існують етапи призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень: а) суд призначає покарання окремо за кожне із кримінальних правопорушень, що входять у сукупність, керуючись ст. 65-67 КК України; б) суд призначає остаточне покарання за їх сукупністю на підставі одного із трьох принципів: поглинання менш суворого покарання більш суворим, повного складання покарань, часткового складання покарань.

З метою нормативно-правового порівняння законотворчості різних країн щодо визначення мінімальних і максимальних меж покарання для осіб, які вчинили сукупність кримінальних правопорушень, використаємо законодавчу базу системи правового регулювання північноамериканської держави. В юриспруденції Сполучених Штатів Америки практика засудження осіб, які вчинили сукупність злочинів базується, зокрема, на «Законах трьох помилок» (англ. «Three strikes laws»), які було вперше прийнято на референдумі 1993 р. у штаті Вашингтон. Сутність законодавчих актів, встановлених на рівні штатів у США, полягає в тому, що особа підлягає кримінальній відповідальності у вигляді довічного позбавлення волі чи 25-

річного тюремного ув'язнення за вчинення трьох серйозних кримінальних правопорушень. Втім, і цей принцип має свої недоліки. Істотно те, що покарання, визначене на основі «Законів трьох помилок», може бути надмірно суворим і несправедливим. Наприклад, у Каліфорнії дрібна крадіжка кваліфікується як серйозне кримінальне правопорушення, якщо винна особа раніше вже була засуджена за розбій, грабіж або крадіжку. Відповідно до ч. 1 розд. 16 ст. 667 (а) Кримінального кодексу штату Каліфорнія громадянин, засуджений за скоєння серйозного кримінального правопорушення в цьому штаті чи за будь-який злочин, вчинений в іншій юрисдикції, що включає всі елементи будь-якого тяжкого кримінального правопорушення, отримує в додаток до покарання, призначеного судом за дане кримінальне правопорушення, п'ятирічний термін покарання за кожне таке попереднє засудження за обвинуваченнями, висунутими й розглянутими окремо [2].

На відміну від США у законотворчості Республіки Словенії — країни Європейського Союзу, у якій також передбачені відповідні межі покарання за вчинення множинності кримінальних правопорушень (сукупність — це один із видів множинності злочинів поряд із повторюваністю й рецидивом) існують спільні та відмінні риси сукупності кримінальних правопорушень і визначення покарань.

По-перше, ч. 1 ст. 53 Кримінального кодексу Республіки Словенії від 1 листопада 2008 року визначає [3]: «Якщо правопорушника судять за два або більше кримінальних правопорушень одночасно, суд спочатку визнає покарання за кожне відповідне правопорушення, а потім призначає загальне покарання за всі множинні кримінальні правопорушення». Наведену частину можемо ототожнити до ч. 1 ст. 70 Кримінального кодексу України. Це підтверджується проведенням певної паралелі між визначенням основного та додаткового покарання (у національному законодавстві) й початковим призначенням покарання за кожну відповідну протиправну дію (у законотворчості вказаної країни Європейського Союзу).

По-друге, відзначено залежність ч. 1 ст. 46 КК Республіки Словенії і п. 2 ч. 2 ст. 53 КК Республіки Словенії. Відповідно до ч. 1 ст. 46 Кримінального кодексу Республіки Словенії покарання у вигляді позбавлення волі може бути призначено на строк не менше п'ятнадцяти днів і не більше тридцяти років, у той же момент п. 2 ч.

2 ст. 53 Кримінального кодексу Республіки Словенії вказує на те що, якщо комбіноване покарання у вигляді тюремного ув'язнення було призначено за всі множинні кримінальні правопорушення, які підлягають підпорядкуванню під ст. 46 наведеного Кодексу, загальна сума покарання повинна перевищувати кожне покарання, призначене за конкретне кримінальне правопорушення, але не може перевищувати загальну суму всіх покарань, призначених за злочини. У національному законодавстві на основі ч. 2 ст. 70 Кримінального кодексу України такий аспект характеризується поглинанням будь-яких менш тяжких покарань найсуворішим.

Порівняльний аналіз правового регулювання кримінальної відповідальності за сукупність кримінальних правопорушень в Україні, США та Словенії підкреслює спільні принципи правових систем та вказує на суттєві відмінності в підходах до покарання, апеляційних процедурах та системах реабілітації засуджених.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.09.2023).

2. California Code Penal Code. PART 1 — OF CRIMES AND PUNISHMENTS. TITLE 16 — GENERAL PROVISIONS. Section 66. URL: <https://law.justia.com/codes/california/2022/code-pen/part-1/title-16/section-667/> (дата звернення: 05.10.2023).

3. Criminal Code (KZ-1) of the Republic of Slovenia. 2008. P. 15-18. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/180880> (дата звернення: 20.09.2023).

ПРАВА ЛЮДИНИ ЧИ ЛИШЕ ПРАВА ОЗБРОЄНИХ КОНФЛІКТІВ: ЩО САМЕ ДІЄ ПІД ЧАС ВІЙНИ?

Коверний О.О.

здобувач вищої освіти, 42 група –ЕП

к.е.н., доцент Гавриленко Н.В.

Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Будь-кому з нас гарантовано право на життя, особисту гідність, недоторканість житла [1]. Однак, доволі очевидним є те, що під час озброєного конфлікту життя і здоров'я людини може знаходитися в небезпеці. Отже, постає питання: чи діють права людини поряд з міжнародним гуманітарним правом під час озброєного конфлікту? На це спірне питання спробуємо надати власну обґрунтовану відповідь.

Під час озброєних конфліктів люди все одно залишаються людьми, які б нелюдські вчинки вони не скоювали б. Отже, їм повинні бути гарантовані права людини. З нашої точки зору, права людини продовжують застосовуватися і до ситуацій конфлікту. Проте, як ми знаємо, ситуація озброєного конфлікту за своєю суттю дуже відрізняється від конфліктних ситуації мирного часу. В минулому існувала думка, що права людини діють лише в умовах мирного часу, а гуманітарне право застосовується в умовах озброєного конфлікту. Однак, в силу своєї природи, права людини продовжують застосовуватися і при озброєних конфліктах, оскільки вони стосуються саме людей і їх прав.

Вважаємо, що в таких умовах необхідно враховувати деякі відмінні риси озброєних конфліктів, наприклад: ми не можемо очікувати дотримання в повній мірі права на життя через те, що перед військами конфліктних сторін постає задача послабити сили ворога, використовуючи для цього будь-які засоби (але, зрозуміло, що в межах міжнародного гуманітарного права), які можуть включати в себе знищення солдат ворога[2]. Отже, право на життя в такій ситуації може бути певним чином обмежене, що зумовлене озброєним конфліктом.

Завжди, коли відбуваються порушення, постає питання про те, чи були порушені права людини, чи норми гуманітарного права. Тут ми знову бачимо

різницю. У випадку озброєного конфлікту першорядну увагу слід приділяти гуманітарному праву (звісно, при цьому слід враховувати характер того або іншого права), оскільки саме міжнародне гуманітарне право традиційно застосовується при озброєних конфліктах. І в першу чергу, повинні застосовуватися саме його норми. Лише потім можна вести дискусію про те, чи дотримуються права людини. Відповідь на питання про те, до кого звернені Женевські конвенції, кого вони зобов'язують дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, не завжди здається очевидною, особливо в умовах озброєних конфліктів.

Діючу версію Женевських конвенцій уклали в 1949 році, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних договорів, які містять обмеження з приводу жорстокості під час озброєних конфліктів[3]. Радянський Союз ратифікував Женевські конвенції у 1954 році. На сьогоднішній день Женевські конвенції дотримують 190 країн, тобто майже всі світові держави. Однак сьогодні ми щодня спостерігаємо, як росія їх щодня порушує. Сьогодні ми є свідками масових бомбардувань і обстрілів цивільної інфраструктури з боку російських окупантів. Такі дії є військовими злочинами згідно ст. 51-52 протоколу про захист жертв міжнародних озброєних конфліктів і ст. 3, ст.32 Конвенції про захист цивільного населення під час війни[4-5].

Вищезгадані статті стосуються заборони на обстріли цивільної інфраструктури і населення, однак росія підступно скоює воєнні злочини і крім цього, обстрілює мирне населення, використовуючи заборонену Женевською конвенцією зброю.

Такі дії з боку Росії є порушеннями норм міжнародного права і звичаїв війни. Проте не слід дивуватися – це не перший раз країна-агресор прибігає до злочинів воєнного характеру. Під час двох Чеченських війн і допомоги Асаду в Сирії, росія зробила такі підступні дії, як знищення цивільного населення, що є прямим порушенням, як було зазначено вище, Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни і Протокола до неї.

Якщо говорити відверто, то в кожному озброєному конфлікті, стороною якого була росія, мали місце порушення захисту цивільних осіб і об'єктів під час цього конфлікту. Зневага безпекою громадян, які постійно проживають на території озброєного конфлікту, є візитною картою росії під час втручання в цей конфлікт.

Недотримання норм конвенцій є прямим порушенням зобов'язань, які взяла на себе росія, підписавши документи.

Наприкінці, росія взагалі не дотримується жодних своїх зобов'язань. В свій час навіть Отто фон Бісмарк казав: «Угоди з росією не варті і паперу, на якому написані».

Список літератури та використаних джерел

1. Конституція України (офіційний текст). Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 30 вересня 2016 року. Київ. 2016. 74 с.
2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. за № 164. Офіційний вісник України. 2017. № 61 (04.08.2017). Ст. 1886.
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 30.10.2023).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 30.10.2023).
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 30.10.2023).

ПСИХОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА НАУКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Нікітенко О. І.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1456-5585>

Д-р. юрид. наук, професор, заслужений юрист України
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Журавель І. В.

Аспірант Київського науково-дослідного
інституту публічного права

В юридичній літературі містяться різні науково-методологічні підходи до наукової історіографії, предмета юридична психологія. Одні науковці рішуче тлумачили термін «психологія» і «право» з філософських позицій, її витoki простежують ще з античних часів, по засобам виокремлення психолого-правових положень і поглядів класиків тієї епохи Сократ, Демокріт, Платон, Аристотель та інш. [3]. Інші автори, спираючись на предмети наукового тлумачення соціальної обумовленості розвитку суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності, розкривають етапи історії та юридичної психології в залежності від поєднання двох взаємообумовлених закономірностей. Першу закономірність ставлять науково обґрунтовані потреби, громадської практики. Друга закономірність складає професійна потреба в науковому аналізі накопиченого емпіричного матеріалу для обґрунтування науки юридичної психології. Саме такий науково-методологічний підхід був заснований у навчальному посібнику П.Я. Пригунова, в якому послідовно та обґрунтовано викладені основні історичні віхи становлення та розвитку юридичної психології як науки [2].

Щоб проаналізувати сферу та специфіку впливу, ми звертаємося до становлення та розвитку психології правоохоронних органів як складової частини юридичної психології і науки адміністративного права.

Орієнтуючись на загальноприйняте поняття психології як науки, що досліджує закономірності формування психологічних явищ і в цілому психологічного життя людини, на соціальну потребу дослідження проблем діяльності правоохоронних органів та в науковій літературі зазначалося ще в 20-ті рр. ХХ ст. У 1930 р. на проведеному першому з'їзді з визначення поведінки людини юридична психологія була визнана в якості самостійної прикладної науки. Дослідженням проблем юридичної психології було відновлено в 60-і р., завдяки активній науково-дослідних практиці учених-юристів А. Глоточкина, А Дулова, А Ковальова, Л. Корнієвої, В.

Пірожкова та інших, відбулося інтенсивне формування юридичної психології як самостійної міждисциплінарної галузі знань.

Значною подією того періоду стало видання монографії, що вийшла в світ під найменуванням «Судова психологія для слідчих».

Психологічні аспекти діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення внутрішньої безпеки України обговорювалися на науково-практичних конференціях. У 1978-1979 рр. на сторінках наукової літератури розгорнулася дискусія з проблем психології забезпечення внутрішньої безпеки держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

На цьому перший історичний етап (20-70-х рр. ХХ ст.), який по праву можна назвати теоретико-пізнавальним, завершився із-за об'єктивних і суб'єктивних причин. Розвиваючись в рамках юридичної психології, теорія адміністративного права та психології розвитку довірених відносин конфідентів правоохоронних органів з метою попередження адміністративних щодо безпеки держави.

Вирішуючи завдання у сфері забезпечення внутрішньої безпеки з використанням специфічних прийомів і методів, що ставляться до правоохоронної діяльності, співробітники застосовують різні види рольового поведіння, у тому числі повністю або частково зашифровуючи їхню приналежність до правоохоронних органів. Рольова поведінка співробітників правоохоронних органів щодо забезпечення внутрішньої безпеки має складну психологічну структуру. До зовнішніх форм рольової поведінки можна відвести специфіку прояву вербальних і невербальних засобів спілкування, мімічну виразність, жестикуляцію, особливості оформлення зовнішності [1].

Як висновок, слід зазначити, що вплив психологічних особливостей на співробітників правоохоронних органів держави у сфері забезпечення внутрішньої безпеки від внутрішніх і зовнішніх загроз є удосконалення науково-обґрунтованих цілей, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів розвитку теорії адміністративного права та юридичної психології.

Список використаних джерел

1. Кондрат'єв Я. Психологічне супроводження діяльності органів внутрішніх справ. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Актуальні проблеми юридичної психології. 18-20 травня 1999 р. Київ, РВВ КТВС, 1999. С.27.
2. Пригунов П. Психологічне забезпечення спеціальних операцій: оперативне впровадження: Навч. посіб. К.: КНТ, 2006. С. 472
3. Сократ, Платон, Софісти. Історія античної естетики. К., 1963. С. 351.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Д-р. юрид. наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри права, Предместніков О. Г.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8196-647X>

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Процес глобалізації та зростання конкуренції у сучасному світі призвів до того, що інтелектуальна власність, конфіденційна інформація та комерційна таємниця стали надзвичайно цінними ресурсами для підприємств та організацій. Особливо це стосується університетських досліджень, які часто мають потенційно велику вартість для комерційних партнерів та інвесторів. Тема цього дослідження полягає в розгляді проблем правового захисту комерційної таємниці в контексті університетських досліджень і має велике значення у сучасному світі з точки зору як університетів, так і комерційних суб'єктів.

Актуальність цієї теми визначається декількома ключовими факторами. По-перше, університети стають важливими центрами наукових досліджень, які часто співпрацюють із бізнесом та промисловістю. Це призводить до розміщення комерційної таємниці в університетському середовищі. По-друге, збільшення інформаційних загроз та порушень безпеки даних підвищує ризики для збереження конфіденційної інформації. По-третє, наявність ефективного правового захисту

комерційної таємниці може вплинути на інноваційний потенціал університетських досліджень та привернути інвестиції.

Робота присвячена розгляду проблем та викликів, пов'язаних з правовим захистом комерційної таємниці в університетських дослідженнях, та намагання відповісти на ряд питань щодо ефективності інструментів захисту, впливу на інновації та можливі шляхи вирішення цих проблем.

Університетські дослідження є запорукою наукового прогресу та інноваційного розвитку сучасного суспільства. У центрі цього процесу стоять університети, які виконують важливу роль у розробці нових технологій, розв'язанні складних наукових проблем і формуванні наукової експертизи. Однак, разом із потужним потенціалом для отримання великих досягнень, університети також стикаються з серйозними викликами, пов'язаними з правовим захистом комерційної таємниці.

Сучасне законодавство України (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію») закріплює норму, згідно з якою будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що зарахована законом до інформації з обмеженим доступом [1]. Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова. Конфіденційна інформація, що не є власністю держави, належить юридичним особам, які володіють інформацією ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, одержаною на власні кошти, або такою, яка є предметом їхнього професійного, ділового, банківського, комерційного та іншого інтересу і не порушує передбаченої законом таємниці. Власники такої інформації самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність до категорії конфіденційної, та встановлюють для неї систему (спосіб) захисту. Склад і обсяг таких відомостей та порядок їх захисту визначає суб'єкт господарювання. До різновидів конфіденційної інформації, що не є власністю держави, належать комерційна таємниця. Відповідно до ст. 505 ЦК України комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом

адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [2].

Статтею 420 ЦК України також визначено, що комерційна таємниця є одним з об'єктів права інтелектуальної власності [2]. Тому, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором. Умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди, передбачає кримінальну відповідальність, відповідно до ст. 232 КК України. Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці згідно Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» є одним із видів недобросовісного ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності [3]. Для того, аби належним чином захистити свої права інтелектуальної власності, необхідно чітко визначитись з усіма ознаками, які притаманні інформації з правовим режимом комерційної таємниці, оскільки, як зазначається в ст. 508 ЦК України, строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці, встановлених ч. 1 ст. 505 ЦК України. Аналогічні ознаки комерційної таємниці зазначені в Господарському кодексі України, а саме ч.1 ст. 162 передбачає, що суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [4].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611 «про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці», не може бути віднесено до такої наступну інформацію, як:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що, відповідно до чинного законодавства, підлягають оголошенню [5].

Університети зобов'язані подавати перелічені у цій постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.

Комерційна таємниця включає в себе конфіденційну інформацію, яка може бути важливою для бізнесу та підприємств, які співпрацюють з університетами в галузі досліджень і розробок. Ця інформація може стосуватися патентних технологій, бізнес-планів, результатів досліджень, а також інших конфіденційних даних, які можуть бути використані в комерційних цілях. Захист цих даних є важливим завданням як для університетів, так і для підприємств, які співпрацюють з ними.

Ризики розголошення комерційної таємниці університетами включають невизначеність границь конфіденційності, недостатність чітких політик і невідомість стосовно захисту інформації. Наслідки можуть включати втрату конкурентної

переваги, порушення контрактів, втрату довіри та можливі юридичні наслідки для всіх сторін. Для того щоб не мати негативних юридичних наслідків, для університетів треба розробляти заходи юридичного характеру, а саме Положення про комерційну таємницю, в якому має бути зазначено перелік та вид інформації, що становить комерційну таємницю, перелік заходів, що здійснюються для збереження такої інформації, порядок її обігу, порядок доступу та використання, а також відповідальність за її розголошення; виданні наказу, відповідно до якого працівники мають бути письмово попереджені про заборону її розголошення, укладення договорів про нерозголошення комерційної таємниці та відповідальність за порушення зобов'язання.

Аналіз сучасного стану правового захисту комерційної таємниці в університетах вказує на проблеми, включаючи нечітке визначення границь комерційної таємниці, використання загальних стандартів захисту, конфлікти між публікацією наукових результатів і конфіденційністю, обмежені ресурси для захисту і недостатню свідомість щодо конфіденційності. Ці проблеми підкреслюють важливість розвитку спеціалізованих політик та навчання для забезпечення належного захисту комерційної таємниці в університетських наукових дослідженнях.

Для вирішення конфлікту між академічними дослідженнями та захистом комерційної таємниці університетам слід укладати чіткі контракти, розробляти внутрішню політику інтелектуальної власності, здійснювати навчання та створювати механізми вирішення конфліктів, зберігаючи баланс між академічними і комерційними інтересами, регулярно переглядаючи та оновлюючи відповідну політику і контракти.

Список використаних джерел

1. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Про захист від недобросовісної конкуренції [Електронний ресурс]: Закон України від 07.06.1996 No 236/96-ВР.–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>
4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 16.01.2003 No 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. No611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>

РОЗДІЛ 4. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

ЕФЕКТИВНОСТ НА КВАЛИФИКАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ В УЧИЛИЩЕ – ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСТИ

Снежанка Георгиева * s.dobрева@shu.bg

Абстракт: Подобряването на ключовите компетентности на педагогическите специалисти е основен фактор за осигуряване на високо качество на образованието. Развиването на знания и умения се осъществява в рамките на първоначалната, въвеждащата и продължаващата квалификация (вътрешна и външна). В този процес мониторингът на ефективността на проведените обучения е ключов за гарантиране на ползата от квалификационната дейност и прилагането на придобитите и усъвършенствани знания и умения в обучението на учениците. В статията се представят силните и слаби страни на продължаваща квалификация на педагогическите специалисти в България, заплахите и възможностите за нейното ефективизиране на институционално равнище. Предлагат се показатели за мониторинг на процеса на продължаващата квалификация с цел обективизиране на ползата от наученото за придобиване на ключови компетентности от учениците.

Ключови думи: квалификация, качество на образованието, ключови компетентности, мониторинг.

Snezhanka Georgieva* s.dobрева@shu.bg

Effectiveness of school qualification activities - problems and opportunities

Abstract: Improving the key competencies of pedagogical specialists is a major factor in ensuring high quality of education. The development of knowledge and skills takes place within the framework of

the initial, introductory and continuing qualification (internal and external). In this process, the monitoring of the effectiveness of the conducted trainings is key to ensuring the benefit of the qualification activity and the application of the acquired and improved knowledge and skills in the education of the students. The article presents the strengths and weaknesses of continuing qualification of pedagogical specialists in Bulgaria, the threats and opportunities for its effectiveness at the institutional level. Indicators are offered for monitoring the process of continuing qualification in order to objectify the benefit of what has been learned for the acquisition of key competences by students.

Keywords: qualification, quality of education, key competences, monitoring.

Създаването на подходящи условия за работа и въвеждане на програми за развитие на служителите са ключови стратегически подходи за управление на персонала като основен актив на всяка организация, включително и образователните. В контекста на развиването на капацитета в училищата в законовите и подзаконовни нормативни актове, в системата на училищното образование се съдържат текстове за усъвършенстване на компетентностите на педагогическите специалисти и ефективността на квалификационната дейност.

В научната литература се изследва квалификационната дейност в българското училище и образователната система в различни контексти: общ анализ на възможностите, нормите и реализацията на професионалното развитие на учителите (Маркова, 2019); квалификационната дейност в професионалните общности в училище (Василева, 2016); конкретни компетентности, които трябва да притежава съвременният учител – за правата на децата като част от гражданското и интеркултурното образование (Гюрова, 2022), компетентности за използване на дигитални ресурси в обучението и STEM образованието (Кирова и др., 2012; Николова, 2022; Алексиева, Мирчева, 2022) и др.; мотивация и удовлетвореност на учителите за повишаване на професионалната квалификация (Атанасова, 2017; Иванова, Милева, 2020; Георгиева, 2022₁; Gyoreva, 2019); майсторските класове като форма за усъвършенстване на компетентности и обмяна на практики (Христова, 2022); рефлексията в подобряването на квалификационните дейности (Андреева, 2015) и т.н.

В контекста на темата и въз основа на направени проучвания на нормативната уредба, планове за квалификационна дейност на училища, анкети сред учители, директори и експерти от Регионални управления на образованието (Георгиева, 2022₂), е реализиран SWOT анализ на квалификационната дейност на педагогическите специалисти в България, въз основан на който се очертават обективни и субективни показатели за отчитане на ефективността от квалификационна дейност и се извеждат основни причини за необходимостта от ефективизирането ѝ. На национално ниво са налични нормативни документи за квалификацията на учителите (Закон за предучилищното и училищното образование, Наредба 15 от 22.07.2019 г. за статута и професионалното развитие на

учителите, директорите и другите педагогически специалисти, Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), но изискванията към обучаващите организации могат да се определят като формални, тъй като освен регламент за разработена вътрешна система за управление на качеството, липсват по-детайлни изисквания за качеството на програмите, базирани на данни от мониторинг и оценка, доказващи ефективност на конкретното обучение. Регионалните управления на образованието (РУО) включват в годишните си планове теми за квалификация на учители и директори на институции, провеждат работни срещи за обсъждане и разпространение на политики за изпълнение през учебната година, планират методическа подкрепа, подлагат на обсъждане открити практики, което може да се определи като положително в грижата за развитието на професионалните компетентности на педагогическите специалисти. Те обаче не разработват механизми за изследване на потребностите на педагогическите специалисти от квалификационна дейност по предметни области/форми на квалификация/теми на методическа подкрепа, както и за проследяване на прилагането на придобитите от тях компетентности в резултат на проведени от РУО обучения в образователния процес/управлението на институцията, което е недостатък в цялостния процес на подкрепа и обучение. Също така взаимодействието между РУО и Националния инспекторат по образованието (НИО) не е достатъчно развито, от една страна, поради липса на изисквания в нормативната уредба за двустранност в отношенията и от друга, поради недостатъчно признаване на ползата от провеждането на инспекции и извеждане на силни страни (добри практики) и на страни в дейността на институциите, които имат необходимост от подобряване. В детските градини и училищата обучения на педагогическите специалисти се планират за всяка учебна година, разработват се правила за организирането и провеждането на квалификационната дейност, а плановете се съгласуват с педагогическия съвет и се утвърждават от директора на институцията. Невинаги обаче темите за квалификация се предвиждат според изследвани потребности на учителите и във връзка със стратегическата насоченост на детската градина или училището. Повечето институции планират въвеждаща квалификация за адаптиране в образователната среда и за методическо и организационно подпомагане на педагогически специалисти, които са постъпили за първи път на работа в системата на предучилищното и училищното образование, заели са длъжност след прекъсване на учителския си стаж за повече от две учебни години или са назначени на нова длъжност, което е добра практика и има отношение към развитието на персонала и качеството на преподаване и учене. В рамките на въвеждащата квалификация обикновено се провеждат взаимни посещения на учебни часове или открити практики, които предварително и съвместно се планират от ментора и начинаещият учител, но по-рядко се срещат асистирани или съвместни уроци, които да създават възможности за интегриране на знанията и уменията на учениците и развиват ключови компетентности. Този недостатък на вътрешната квалификация се забелязва не само при

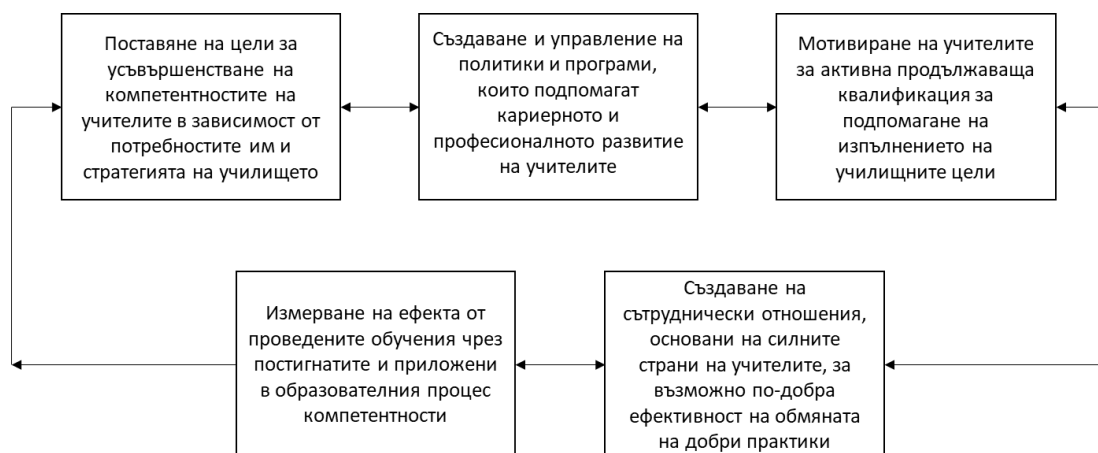
наставничеството, но и в цялостната вътрешноинституционална квалификационна дейност. Относно темите за обученията компетентностно ориентираното училищно образование е застъпено в повечето от квалификационните планове, но не във всички аспекти на подхода, основан на компетентности. Планират се обученията за прилагане на интерактивни технологии, методи и техники при преподаването. Предвижда се развиване на дигиталните компетентности на учителите, но не и как те да се формират успешно у учениците. Не се наблюдават политики за развитие на съвременно и иновативно STEAM обучение в училище във връзка с усъвършенстването на компетентностите на учителите. Също така в квалификационните планове, като част от вътрешноинституционалната квалификация не са включени резултати и анализи от проведени педагогически изследвания и постижения, насочени към учениците от конкретното училище и показващи техните специфични потребности, стратегии за учене, възможности за самостоятелно овладяване на знания и т.н., които да подпомогнат повишаването на качеството на образованието. Този недостатък може да се използва като възможност и да служи като допълнителна мотивация на педагогическите специалисти за участие във форми за продължаваща квалификация и във вътрешноинституционални обученията. Учителите заявяват желание за участие в обученията, тогава когато те са съобразени с потребностите им, с новости в педагогическата наука и са практически насочени, което означава, че мотивацията не липсва, но тя трябва да бъде поддържана и съобразена с техните желания. Необходимо е също да се повиши значимостта на вътрешната квалификация, която по отговорите на педагогическите специалисти е с по-нисък рейтинг от външната и не толкова полезна за осигуряване на качество на образованието (Георгиева, 2022₃). Директорите на образователни институции подкрепят педагогическите специалисти в професионалното им развитие, но би следвало да прилагат демократични форми на управление при избора на квалификации за развитие на способностите им според потребности и установени дефицити и да не налагат собствено мнение относно обученията, които трябва да посетят учителите (Георгиева, 2022₄). Във връзка с вътрешноинституционалната квалификация ръководителите е необходимо да създават подходящи условия за провеждането ѝ, включително за мултиплициране на добри практики в институцията и в печатни и електронни педагогически издания. За да е възможно това учителите трябва да се мотивират за използване на всички възможности на продължаващата квалификация, а експертите от РУО да организират, освен работни срещи и съвещания, и конференции, кръгли маси, майсторски класове, които, от една страна, ще предоставят възможност за създаване на идеи за педагогически проучвания, а от друга, ще създадат мотивация за публикуване на изследванията и на добри практики. Научните форуми, чрез издадените сборници като продукт на провеждането им, ще осигурят обобщаване на полезни практики, методи на преподаване, резултати от изследванията и т.н. В този контекст РУО, които повече наблягат на административния контрол, ще насочат усилията си към методическа подкрепа, изразяваща се в

подпомагане на подобряването на компетентностите на педагогическите специалисти въз основа на наблюдавани и изследвани дефицити, провеждане на разнообразие от форуми за вземане на колективни решения за отстраняване на негативи в дейността, както и за мултиплициране на добри практики, мотивация на учителите за провеждане на асистирани и съвместни уроци и т.н., които действия ще подпомогнат развитието на идеята за компетентностен подход при преподаването и ученето, формирането на ключови компетентности у учениците и в крайна сметка повишаването на качеството на образование. Колаборацията между институции на различните нива (национално, регионално, училищно) са необходими условия за възможно най-добро използване на създадените регламенти в Закона, държавния образователен стандарт за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти, стратегиите за развитие на образованието и други документи в системата на предучилищното и училищното образование, имащи отношение към квалификацията на учителите и другите специалисти, работещи с деца и ученици и развиването на техните професионални и личностни качества. От по-добро сътрудничество имат необходимост както РУО и НИО, така и институциите с РУО и НИО, държавните органи, които формират и развиват политики за квалификационна дейност с НИО, РУО и училища и детски градини. Взаимодействието по вертикала и хоризонтала ще даде информация за потребностите на учителите, обратната връзка от тях за посетените курсове и извлечената практическа полза, качеството на програмите за обучение и други ценни изводи, които да способстват за непрекъснато усъвършенстване на квалификационната дейност и изграждане на политики, които да дават действителен шанс за трудово и професионално кариерно развитие на педагогическите специалисти и то насочено към качествено обучение за формиране на активни, съпричастни и ангажирани с демократичните проблеми млади хора.

Основен проблем на квалификационната дейност на всички нива се очертава недостатъчното проучване на потребностите на педагогическите специалисти от теми за обучения, така че да се осигури ефективно прилагане на наученото, недостатъчната съгласуваност със стратегически приоритети (национални, регионални, местни и институционални), както и проследяване на крайния резултат от квалификационната дейност – доколко усъвършенстваните компетентности на обучаемите се прилагат в процеса на преподаване и учене и каква е ползата от това за подобряване на качеството на образование.

Във връзка с този общ извод за квалификационната дейност на педагогическите специалисти е целесъобразно да се обърне специално внимание на проучването както на потребности на учителите от обучения, така и на ползата от посетените квалификационни форми. В този смисъл като заключение би следвало да се представят основните стъпки за ефективизиране на квалификационната дейност в училище, за да се запълни цикълът на професионализма и развитието

на педагогическите специалисти с оглед осигуряване на високо качество на образованието в училищата в Република България (Фигура 1).

Фигура 1. Цикъл на ефективната квалификационна дейност на педагогическите специалисти

На първо място стои целеполагането. Поставянето на правилни цели, съобразени с националните, регионалните и институционалните политики, отразени в стратегията за развитие на училището, както и с потребностите на педагогическите специалисти от конкретни компетентности, които желаят да се развиват за по-добро качество на образованието обвързва квалификационната дейност с институционални политики и програми, които са полезни за осигуряване на високо качество на преподаването и ученето. Развитието на професионализма на педагогическите специалисти зависи от тяхната мотивация за продължаваща квалификация и ангажираността им с качеството на преподаването, поради което са необходими действия за стимулиране на професионалните и личностните им качества. В този процес взаимодействието на педагогическите специалисти за обмяна на практики и опит чрез открити, съвместни и асистирани уроци, проучване и споделяне на съвременни подходи, методи и технологии за планиране, организиране и провеждане на образователно-възпитателния процес води до интегрирано развитие на знанията и уменията им и активно прилагане на компетентностния подход в обучението. Развиването на компетентностите на учителите би следвало да включва такива подходи, които подпомагат прилагане на методология за формиране и развитие на умения у учениците за общуване на български и чужди езици, на дигитални компетентности, на STEM умения, да изграждат предприемаческа компетентност и да осигуряват практическа насоченост на обучението. Едновременно с това би следвало да развиват демократичната и екологичната култура и мислене на учениците, да създават навици за здравословен начин на живот, да формират и надграждат т.нар. „меки умения“ – критично и аналитично мислене, инициативност и отговорност, умения за работа в екип, способности за боравене с различни източници на информация, за оценяване и самооценяване и т.н. Ефективността

на квалификационната дейност е немислима, ако не се провежда мониторинг на прилагане на наученото в практиката на учителя, т.е. в учебните часове и не се оценява ползата от проведените обучения за по-добро качество на преподаването и ученето с разработени критерии и индикатори.

Цикличният процес на ефективно планиране, организиране, провеждане и мониторинг на квалификационната дейност на педагогическите специалисти на национално, регионално и институционално ниво, като част от процесите на управление на качеството на образование, гарантира и качествен образователен процес за подготовката на младите хора за живот в съвременното общество и продължаващото им обучение и самообучение или реализация на пазара на труда.

Списък на литературата

1. Андреева, А. (2015). Рефлексивен модел за развитие на квалификационните дейности в системата на училищното образование в съответствие с новите тенденции в етнопсихологията. Съвременна хуманитаристика, (1), с. 81 – 91.
2. Алексиева, Л., Мирчева, И. (2022). STEM обучение с родителско участие – нагласи, знания и опит на детските учители, том 19. Стара Загора: Тракийски университет, с. 35 – 50.
3. Атанасова, И. (2017). Мотивация на учителите за повишаване на професионалната квалификация. – Професионално образование, № 19, с. 313 – 320.
4. Василева, В. (2016). Дейност на методическото обединение в училище. – В: Научни трудове на Русенския университет, том 55, серия 6.2.
5. Георгиева, С. (2022₁). Отношението към квалификацията като проява на иновативно управленско мислене. – В: Годишник. Тракийски университет, Педагогически факултет. Том 19. Стара Загора, 2022, print ISSN 1312-286X, online ISSN 2535-1125, с. 217 – 229.
6. Георгиева, С. (2022₂). Отношение на студентите, бъдещи учители, към квалификацията и качеството на образование. – *Edukation and Tehnologies*. 2022, Vol. 13, ISSUE 1. <http://www.edutechjournal.org>, ISSN 1314-1791 (PRINT), ISSN 2535-1214 (ONLINE), с. 73 – 80.
7. Георгиева, С. (2022₃). Гледни точки за квалификацията на настоящи и бъдещи учители. – В: Двадесета юбилейна национална научна сесия за студенти и преподаватели. Сборник от доклади, изнесени двадесетата юбилейна национална научна сесия за студенти и преподаватели. Плевен: Медицински колеж към Медицински университет. Плевен, 2022, ISBN 978-954-756-301-8, с. 236 – 246.
8. Георгиева, С. (2022₄). Планиране на квалификационната дейност на педагогическите специалисти в контекста на качеството на образование. – Педагогически новости. Годишно научно-теоретично списание. Год. XI, 2022/1. Русе, ISSN 1314-7714, с. 4 – 20.
9. Гюрова, В. (2022). Културата по правата на детето – необходим елемент на професионалната компетентност на учителите на XXI век. – Педагогика, № 94, с. 711 – 719.

10. Закон за предучилищното и училищното образование – Обн. ДВ. бр. 79 от 13 октомври 2015 г., последни изм. и доп. ДВ. бр.11 от 2 февруари 2023 г. – <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509>.
11. Иванова, В., Милева, Е. (2020). Фактори на удовлетвореността на началните учители от професионалната дейност. – Педагогика, № 92, с. 688 – 702.
12. Кирова, М., Е. Бояджиева, Р. Пейчева-Форсайт (2012). Компетентности и виждания на учители за приложение на електронното обучение по природни науки в средното училище. – Chemistry, № 21 (2).
13. Маркова, С (2019). Професионалното развитие на учителите – възможности, норми, реализация. – Научен вектор на Балканите, № 3 (2 (4)), с. 13 – 17.
14. Наредба № 15 от 22 юли 2019 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти, Обн. ДВ. бр. 61 от 2 Август 2019 г., изм. и доп. ДВ. бр. 101 от 27 Ноември 2020 г., изм. и доп. ДВ. бр. 80 от 24 Септември 2021 г., изм. и доп. ДВ. бр. 52 от 5 Юли 2022 г. – <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137195301>.
15. Николова, Й. (2022). „Майсторските класове“ и ролята им за повишаване професионалната подготовка на бъдещите педагози. – Педагогика, № 94 (6), с. 801 – 812.
16. Христова, М. (2022). STEM образователни практики за българския учител. – Професионално образование, № 24 (4), с. 385 – 396.
17. Gyoreva, R. (2019). The Qualification of Teachers in Bulgaria – Necessity or Obligation. – V: International Forum on Teacher Education, p. 251 – 262, doi:10.3897/ap.1.e0234.

Snezhanka D. Georgieva

ORCID iD: 0000-0002-1054-1754

Web of Science Researcher ID: AAY-3723-2020

SPIN code: 5473-4164

Konstantin Preslavsky University of Shumen

E-mail: s.dobрева@shu.bg

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ У ЧАСИ ГЕТЬМАНАТУ

Горбова О.А.

здобувачка вищої освіти третього рівня

спеціальності 032 Історія та археологія

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

Українська революція 1917-1921 років мала значний вплив на покоління українців. Підбурюванні подіями, вони боролися за українську державу. У наш час це є дуже актуальною проблемою, адже зараз українцям вкотре доводиться боротися за цілковиту незалежність та територіальну цілісність, звільняючи крок за кроком у запеклій війні захоплені агресором українські території. Народ повинен знати та шанувати своїх героїв та, надихаючись їхніми подвигами, продовжувати боротьбу українського народу за цілковиту незалежність та територіальну цілісність.

В історії Мелітопольщини 1917-1921 років велика кількість малодосліджених або зовсім недосліджених та свого часу штучно замовчуваних питань. Тому зараз вкрай важко встановити цільну картину перебігу подій Української революції в нашому краї. Відомі лише поодинокі факти тогочасної історії. Певна річ, такі фрагментальні дані не можуть передати усієї картини Української революції на території Мелітопольщини. Проте, значний внесок зроблено в краєзнавчих дослідженнях протягом останніх років. Але є низка архівних даних та документів, які містять певні вагомні факти та імена, які, на жаль, ще не включені до наукового обігу місцевого рівня.

В історії нашої держави переломним моментом став 1917 рік, коли почалась Українська революція. Вже пройшло більше 100 років, але Україна продовжує боротьбу за свою незалежність. Чимало героїчних сторінок знає багатовікова історія Українського державотворення. Значущою подією стало створення Центральної ради після лютневої революції 1917 року. Спираючись на прагнення народу та на діяльність попередніх політичних партій Центральна Рада вводила і активно боролася за ідею набуття спочатку національно-територіальної автономії, а згодом незалежності України.

Розбурхана революцією, Україна не змогла організувати твердої влади. Це виявилось фатальним для УНР. Навесні 1918 р. вона була окупована австро-німецькими військами, що приходили як союзники для звільнення території від більшовицьких військ. Зміна ситуації на Мелітопольщині з приходом до влади П.Скоропадського відбулася не так раптово, як у столиці.

Сталося так, що коли 29 квітня 1918 р. в Києві прийшов до влади Павло Скоропадський, в м. Мелітополь увійшов командир Запорізького полку Петро Болбочан зі своїми військовими [1, с.191], який дуже успішно проводив звільнення Запорізького краю та Криму від більшовиків у квітні 1918 р. Він саме повертався з Кримського походу, в результаті якого флот у місті Севастополь визнав український уряд та підняв жовто-блакитний прапор.

В українських військових підрозділів стосунки з німцями не склались. Про це написав у своїх спогадах Всеволод Петрів, розміщених у книзі «Весна 1918 року: у боротьбі за Запоріжжя» [2, с.89].

Також на Мелітопольщині після повернення з Криму деякий час перебували гайдамаки, очолювані Всеволодом Петрівим, який залишив цікаві спогади про Запорізький край. Мелітопольський військовий гарнізон розташовувався від Мелітополя до станції Сокологірне (Херсонська область). Разом з українцями в Мелітополь ввійшли німецькі війська. Мелітопольський гарнізон підпорядковувався Кримській групі німецьких військ. На чолі стояв генерал Кош.

Роберт фон Кош, взявши під контроль Крим, розброїв більшовицькі кораблі в м.Севастопіль, а «червоних» матросів відпустив додому.

У результаті за кілька днів ешелони, у яких розмістилися 7 тисяч озброєних моряків, спокійно виїхали з Криму до Мелітополя, де їх зустрів Петро Болбочан. Він, звичайно, затримав червоногвардійців з Криму.

Розвиток освіти і культури є одним з головних чинників національного відродження та подолання соціально-економічної кризи. Тому П.Скоропадський та його уряд велику увагу приділяли саме цим сферам.

Свою політику в царині культури Гетьман розпочав з українізації всіх сфер суспільного життя. Підтвердженням цього є документ – листівка з текстом «Обітниця» [3]. Вона звучить так: «Урочисто обіцяю вірно служити державі Українській, визнавати її державну владу, виконувати її закони і всіма силами охороняти її інтереси і добробут». В документі зазначається, що таку обітницю обов'язково повинен скласти кожен, хто вступає на державну службу.

Про українізацію свідчить «Лист Міністерства шляхів УД начальникам залізниці з розпорядженням зробити написи «Україна – Ukraine» на всіх вагонах, платформах і цистернах, які відправляються за кордон та примірник трафарету», розміщений на сайті Державного центрального архіву вищих органів влади та управління України [4], [5]. В документі говориться, що необхідно зробити білою фарбою написи назви нашої держави українською та німецькою мовами на вагонах, а російські герби потрібно замазати фарбою до 1 липня 1918 р.

Продовжуючи лінію Центральної Ради, гетьманат надавав освіті національного характеру. 25 травня 1918 р. оголосили про заведення в усіх школах Олександрівського повіту дисциплін українознавства. Вводилось вивчення історії та географії України, чого раніше не було.

Для підготовки вчителів улітку організували короткотермінові курси в губерньському центрі та в Олександрівську. На сайті Державного архіву Запорізької області розміщено телефонограму, яка підтверджує цю інформацію [6]. В документі зазначається, що з 14 червня починаються в Олександрівську курси для підготовки вчителів до української школи. Проведення курсів – за рахунок земства. Курси з українознавства почали свою роботу й при Мелітопольському повітовому земстві.

У липні 1918 року в Мелітополі почала виходити друком українська народна суспільно-політична і літературна газета «Наш степ». Про початок видання нової україномовної газети в Мелітополі є повідомлення в газеті «Нова рада» від 15 червня 1918 р. [7]. На сторінці 4 газети «Нова рада» №100, яка виходила друком в Києві зазначається, що газета «Наш степ» в Мелітополі виходить тимчасово тричі на тиждень. Редакція і видавництво місцевої української газети «Наш степ» знаходились у будівлі, що розташована навпроти Мелітопольського краєзнавчого музею.

Репертуар спектаклів, які було поставлено в місті, теж був переважно національного та соціально-зорієнтованого характеру. В Мелітопольському театрі ставились спектаклі В. Винниченка, вистави «Казка старого млина» С.Черкасенка, «Базар», «Пан Твардовський» тощо.

Активну участь у культурницькій роботі вела місцева Мелітопольська «Просвіта», до якої входили в основному вчителі міста й повіту. Вони налагодили

тісний зв'язок з українськими січовими стрільцями зі складу австро-німецької армії в м. Олександрівськ.

Отож, Гетьманат надавав духовній сфері національного і державницького змісту, а культурно-освітні процеси на території нашого краю за часів гетьманату активізувалися.

Список використаних джерел

1. Громенко С. Забута перемога. - Київ, 2018.
2. Весна 1918 року: у боротьбі за Запоріжжя. Спогади українських бійців/ Упорядник Ю.Щур. – УВС ім. Ю.Липи – Київ, 2017. – 132с.
3. ЦДАВО України. Ф. 2457. Оп.1. Спр.13. Арк.6. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/novyny/1-cheruvnyya-2018-r/#!/gallery-116-4605>
4. ЦДАВО України. Ф. 2200. Оп.1. Спр.69. Арк.4. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/novyny/1-cheruvnyya-2018-r/#!/gallery-116-4589>
5. ЦДАВО України. Ф. 2200. Оп.1. Спр.69. Арк.6. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/novyny/1-cheruvnyya-2018-r/#!/gallery-116-4588>
6. Державний архів Запорізької області Ф-48, оп.2, д.6, л.52 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archivzp.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=649&Itemid=49&lang=ru
7. Архів української періодики онлайн LIBRARIA - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИН ГОЛОДОМОРУ ТЕРІ МАРТИНОМ (США)

д.іст.н., професор Гудзь В.В.,

здобувачка вищої освіти Горілик Г.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Проблема Голодомору в Україні вже понад 90 років займає шпальти іноземної періодики та наукових видань, спричиняє наукові та політичні дискусії. Її

актуальність засвідчує нова хвиля визнань Голодомору геноцидом українського народу, яка поширилася після масованого збройного нападу на Україну Росії. Адже геноцидна політика В. Путіна і його посіпак на окупованих землях та позбавлення українців продовольчих і екологічних засобів до життя, як і самого життя, асоціюється із російсько-більшовицьким геноцидом в Україні 1930-х рр. Понад півстоліття після Голодомору цей сталінський злочин замовчувався в Радянському Союзі і не набув широкого розголосу на Заході. Ситуація змінилася в середині 1980-х рр., коли дослідження Дж. Мейса і Р. Конквеста та висновок урядової комісії США про геноцидний характер Голодомору стали широко відомі громадськості. Водночас виникла дискусія між прибічниками інтенціональної (геноцидної) та функціональної (ненавмисний голод) версій голоду 1932/33 рр. Деякі науковці, як от професор Гарвардського університету Тері Мартін, запропонували оригінальну методологію визначення причин голоду, яка справила помітний вплив на науковий дискурс і визначає проміжне місце вченого між позиціями представників тоталітарної і ревізіоністської шкіл. Погляди Т. Мартіна на феномен Голодомору вже розглядалися історіографами, зокрема, Ф. Сисином [2] і В. Гудзем [4]. Проте ці дослідження велися в контексті загальних оглядів американської чи англійської літератури, що актуалізує спеціальне вивчення концепції Т. Мартіна.

Відтак, теоретичні побудови Т. Мартіна, який, де-факто, характеризував СРСР як комуністичну імперію і звідси виводив причини Голодомору, зберігають свою актуальність і становлять предмет нашого дослідження.

Найбільш відома монографія Тері Мартіна була присвячена проблемам національної політики більшовиків та етнополітичних процесів у Радянському Союзі, який, в буквальному перекладі, був охарактеризований як «імперія позитивної дії» [1]. Проте видавці книжки українською мовою, зважаючи на «позитивну дію» більшовиків лише щодо проведення коренізації, перейменували працю Т. Мартіна як «Імперія національного вирівнювання» [5]. Сам автор пояснював «позитивну дію» коренізації як курс більшовиків на «національне вирівнювання», покликане соціалізувати упосліджені народи Російської імперії, для задоволення їх національно-культурних потреб, що виявилися під час революційних подій 1917–1920 рр.

Кінцевою метою такої політики було упередження вірогідного сепаратизму національних республік СРСР. Внаслідок аналізу особливостей національно-державної структури Радянського Союзу історик окреслив її як специфічну політичну систему, яка базується на поєднанні комуністичних і націоналістичних засадах. Відтак Т. Мартін визначив передумови продовольчої кризи і голоду 1932–1933 рр. в контексті протистояння потенційно сепаратистської України та російсько-більшовицького Центру.

Адже, як відзначив науковець, досить успішна, хоча й «утопійна» українізація спричинила ріст національної свідомості пересічних українців та керівництва УСРР. Йшлося про вимоги республіки встановлення кордону з РСФРР за етнічним принципом, який був порушений розмежуванням 1925 р., про введення в місцях компактного проживання українців у СРСР україномовної освіти, про розширення прав республіки тощо [4, с.783].

Т. Мартін одним із перших звернув увагу на зміну позиції Й. Сталіна в національному питанні з початку 1930-х, на що, зокрема, вплинули внутрішні та зовнішні загрози цілісності СРСР і більшовицькому режиму. На думку Т.Мартіна, Кремль здійснив ухил до політики великодержавного шовінізму влітку 1932 р., коли, за напружених відносин з Польщею, де проживали мільйони українців, наразився на внутрішній український опір завищеним нарядам хлібозаготівель. Сукупність цих чинників спонукала Сталіна, до рішучого придушення проявів українського націоналізму засобами політичного терору і голоду [1, р. 303].

Такий намір підтверджений і прийняттям репресивного закону «про 5 колосків» (7 серпня) і листом генсека ВКП(б) до Л. Кагановича у серпні 11 серпня, у якому він занепокоївся можливою втратою України. У листі Сталін висловив недовіру комуністам республіки, серед яких немало «гнилих елементів, свідомих і несвідомих петлюрівців, нарешті - прямих агентів Пілсудського» і вимагав «перетворити Україну в найкоротший строк на справжню твердиню СРСР». Як наголосив Т. Мартін, відтепер Й. Сталін «виокремлював Україну як «виняткову» національну республіку, де до партії проникло багато українських націоналістів («петлюрівців») – посіпак Пілсудського» [5, с.389].

Т. Мартін встановив, що Сталін був першим з радянських політиків, хто надав голоду «національного тлумачення», що, зокрема, доводить секретна постанова ЦК ВКП(б) 14 грудня 1932 р., де пов'язуються у один ворожий табір кубанське «куркульство» і «петлюрівщина» та наказано припинити українізацію за межами України. Як вважає історик, поштовх до «національного тлумачення» подій 1932 р. Сталіну надала хлібозаготівельна криза в Україні, причини якої він уздрів у саботажі хлібозаготівель «куркульством» і «петлюрівцями» на всіх рівнях [1, р. 303].

Проте пізніше, виступаючи на конференції у Гарварді до 70-річчя Голодомору, Т. Мартін уточнив свою позицію, простеживши глибше коріння антиукраїнських настроїв Сталіна. «Вождя», починаючи із його особистого провалу в республіці 1920 р., гнівили і насторожували вимоги українців щодо визначення національних кордонів у 1924–1925 рр. відповідно етнічному складу, «націоналістичні перегини» в українізації республіки О. Шумським, а особливо – найбільші в Радянському Союзі українські повстання проти розкуркулення і колективізації у 1929–1931 рр. [3].

Відтак, як впливає із міркувань історика, «національне тлумачення» кремлівською верхівкою продовольчої кризи було спричинене не тільки протестами в республіці 1932 р. Призначення винними у саботажі хлібозаготівель «націоналістів» і «петлюрівців», соціальною базою яких було українське село, стало і наслідком попереднього визвольного руху, і причиною комуністичного геноциду засобом Голодомору у 1932/33. Не випадково, знищивши голодом і терором до 7 млн «націоналістів» України, Сталін у своїй промові в Кремлі у травні 1933 року вихваляв росіян як «основну національність світу» та «найталановитішу націю у світі», яка першою піднесла прапор Рад [5, с. 584].

Отже, Т. Мартін, по-перше, довів особливу зацікавленість Сталіна у приборканні потенційних сепаратистів національно свідомої і конкуруючої з Росією за політичним та економічним статусом прикордонної республіки, яка могла збурити українську Кубань і Галичину. По-друге, доведено, що на рішення диктатора завдати нищівний удар голодом вплинули як протести проти надмірних заготівель 1932 р., так і попередній національний опір режиму. По третє, Т. Мартін навів низку заходів влади (надзвичайні комісії; «чорні дошки»; продовольча блокада; депортації; викачка

всього продовольства та ін.), які вирізняли геноцид голодом в Україні і на Кубані від штучного голоду в решті регіонів Радянського Союзу.

Список використаних джерел

1. Martin T. *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in Soviet Union, 1923–1939*. Ithaca; London: Cornell Un-ty Press, 2001. 496 p.
2. Sysyn F. *Thirty Years of Research on the Holodomor: A Balance Sheet. Contextualizing the Holodomor: the impact of thirty years of Ukrainian famine studies* / ed. Andriy Makuch and Frank Sysyn. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 2015. P. 1–13.
3. Гарвардська конференція про Голодомор. *Свобода*. Видає Український Народний Союз. 2003. 31 жовтня. № 44.
4. Гудзь Віктор. Історіографія Голодомору 1932–1933 років в Україні: монографія. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. С. 753–803.
5. Мартин Тері. Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923–1939 роки). Київ: Критика, 2013. 639 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА В. ВОЛКОВИНСЬКИМ ПОВСТАНСЬКОГО «БАТЬКА» У МОНОГРАФІЇ «НЕСТОР МАХНО: ЗВИВИСТІ СТЕЖКИ ПОЛІТИЧНОГО АВАНТЮРИСТА» ЯК ОЗНАКА КРАХУ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

д.іст.н., професор Гудзь В.В.,

здобувач вищої освіти Молчанов В.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Пасіонарні історичні постаті, яким був Нестор Махно завжди викликають непересічну зацікавленість науковців і широкої публіки. Це стосується і сучасників таких людей і їх нащадків, котрими є сучасні українці. Адже наша спадщина – не лише героїка княжих та козацьких часів, а й боротьба за вільний український лад у баченні Симона Петлюри, Степана Бандери, Нестора Махна та інших політичних лідерів. Тож махновщина, як оригінальна складова частина повстанського руху народу України у 1917–1921 рр., становить собою актуальну проблему вітчизняної та й світової

історіографії. Величезні соціальні зрушення та випробування України з початком російського вторгнення 2014 р., зокрема добровольчий рух, який набув ще більшого розмаху з масованим нападом рашистів 2022 р., потребують пильної уваги до сторінок минулого, які довгий час подавалися викривлено. Позаяк Нестор Махно – фігура політична, то довгий час свою правду про отамана повстанців розповідали його переможці – більшовики. Із сторінок радянської літератури, образів кіно і мистецтва поставав кумедно-огидний образ недолугого, розгульного і жорстокого бандита з довгим волоссям під смушевою шапкою і револьвером у руці.

Горбачовська «перестройка» з її «гласністю», послабила цензуру, розширила доступ до архівів, що дало змогу українським історикам наблизитися до об'єктивного відображення історії махновського руху і особистості його очільника. Відтак, у цей період, наприкінці 1980-х років, було започатковано українську наукову історіографію махновщини, що потребує спеціального дослідження.

Українські наукові наративи з теми махновського руху досить добре представлені в історіографічних дослідженнях українських науковців О. Зеленька, Т. Мармазової, М. Ковальова, В. Чопа, В. Щербатюка та інших істориків, в тому числі зарубіжжя. У них, як правило, розглядалися публікації не тільки з історії махновщини, а й біографічні дослідження життєдіяльності повстанського «Батька». Проте спеціальні студії початку зміни наукової парадигми у висвітленні образу Нестора Махна, який припав на перебудовчий період, нам не зустрічалися. Тому спроба вирішення цього дослідницького завдання на прикладі монографії професора Валерія Волковинського становить мету нашої роботи.

Найбільшим за обсягом і джерельною базою дослідженням історичної постаті Н. Махна у перебудовчий період стала праця В. Волковинського, опублікована в Українському історичному журналі» [2]. Історик, опираючись на ґрунтовне коло джерел, вдалося документально уточнити низку фактів з життя Н. Махна – від дати його народження 26 жовтня 1888 р. за старим стилем, яка зазначена у Метричній книзі Христо-Воздвиженської церкви м. Гуляйполя, до смерті в Парижі 25 липня 1934 р.

Характерно, що, в дусі свого часу, В. Волковинський надав протилежні оцінки особистості Махна – різко негативні як політика і досить зважені – людським якостям.

З одного боку: «Постать Нестора Івановича Махна – одна з найбільш зловісних і загадкових серед ворогів Радянської влади...» [3, с. 112]. Адже, вслід за радянськими пропагандистами, що керувалися виступами Леніна-Сталіна-Троцького, В. Волковинський зарахував Н. Махна до виразників інтересів «куркульської контрреволюції» та ватажків «політичного бандитизму». На думку історика: «Ідеологія анархо-махновщини, спрямована на створення безвладної держави і вільних рад ... відповідала інтересам куркульства, яке становило 20% усіх господарств у так званому махновському районі» [4, с. 86-87].

За В. Волковинським, саме під впливом анархістів, які потягнулися в Гуляйполе взимку 1918–1919 рр., там почалися: «жахлива вакханалія, безперервне пияцтво і розпуста», що розкладали махновську армію і сприяли «ще більшому моральному падінню командирів і самого Махна» [5, с. 92]. З іншого боку, історик, запобіг огульної критики махновщини, відзначивши його репрезентацію як третьої сили між «білими і «червоними» і спадкомність від козацької вольниці. Простеживши біографію Н. Махна, дослідник спростував низку усталених більшовицьких та білогвардійських вигадок. З аналізу подій юності Нестора, його участі в Гуляйпільському гуртку анархістів, мужньої поведінки в ув'язненні та хоробрості – в боях, так само як і з дослідження його рішучих кроків до отримання омріяної гуляйпільцями землі і волі впливає образ переконаного і діяльного революціонера з неабиякими здібностями.

Як спостеріг В. Волковинський, організаторські та військові здібності Н. Махна, його авторитет як «Батька», були визнані повстанцями під час виходу з оточення і переможного бою з австрійцями, німцями і загонами Державної варти під селом Дібрівкою 10 жовтня 1918 р. Але найбільше ці якості проявилися у розбудові Революційної Повстанської Армії України (махновців) – найсильнішого в той час повстанського війська, порівняного сучасниками із запорозькою вольницею та пугачовщиною [6, с. 133-135].

Водночас науковець строкатими барвами змалював психологічний портрет Нестора Махна. На фактах стверджується, що повстанський «Батько» дуже добре знав і відчував народні настрої і очікування, був волелюбним, чесним, справедливим, товариським, щедрим з нужденними людьми, яких нерідко наділяв конфіскованим майном чи

скарбом. Понад те, Н. Махно, проявив себе як вольовий командир і вправний воїн, мав феноменальну пам'ять, схильність та здатність до самоосвіти, ораторські дані і вірив у анархістські ідеали вільного трудового самоврядування. Ці якості, на думку історика, поєднувалися із честолюбністю, імпульсивністю, жорстокістю, брутальністю, хитрістю селянського «Батька» та повстанського командира із замашками прагматичного диктатора [6, с. 134-135].

Отже, незаслужено призабута праця В. Волковинського має дещо суперечливий характер. Незважаючи на ідеологічні штампи, що ставить дослідження в рамки радянської історіографії, монографія опирається на численні першоджерела, в тому числі вперше введені в науковий обіг, і містить відмінну від більшовицької характеристику особистості Нестора Махна. Праця має перехідний характер: загалом витримана в межах комуністичної парадигми, за якою анархо-махновщина характеризувалася як контрреволюційний куркульський рух та навіть «політичний бандитизм». Водночас, хоча очільник повстанців названий політичним авантюристом, історик вперше в українській історіографії відійшов від карикатурного зображення Нестора Махна як незугарного бандита, відзначивши також позитивні риси його характеру, відданість інтересам свого соціального середовища та військовий хист.

Наприкінці 1980-х рр. побачили світ праці В. Верстюка, В. Савченка у яких простежується подальший перехід від більшовицької парадигми дослідження махновського руху на дійсно наукову із заміною партійно-класового принципу на об'єктивний та історичний. Подальша зміна поглядів самого В. Волковинського відображена у його кваліфікаційній роботі 1996 р. [1], де махновський рух характеризується як соціальна сила, яка становила окремий потік української національної революції.

Список використаних джерел

1. Волковинський В. М. Нестор Махно в історії національно-визвольних та соціальних змагань в Україні: автореф. дис ... докт. іст. наук у формі наук. допов.: 07.00.01. Київ, 1996.

2. Волковинський В. Н. Нестор Махно: звивисті стежки політичного авантюриста. Український історичний журнал. (Київ). 1989. № 7; № 9; № 10; № 11; 1990. № 2; № 4; № 5; № 6; № 7; № 8; № 9; № 12.

3. Волковинський В. Н. Нестор Махно: звивисті стежки політичного авантюриста. Український історичний журнал. 1989. № 7. С. 112–123.

4. Волковинський В. Н. Нестор Махно: звивисті стежки політичного авантюриста. Український історичний журнал. 1990. № 9. С. 85–93.

5. Волковинський В. Н. Нестор Махно: звивисті стежки політичного авантюриста. Український історичний журнал. 1989. № 11. С. 91–99.

6. Волковинський В. Н. Нестор Махно: звивисті стежки політичного авантюриста. Український історичний журнал. 1989. № 9. С. 122–136.

ПОШИРЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА НА ЗЕМЛІ РЮГЕНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XII СТ.

Мельніков І. В.

здобувач другого магістерського рівня

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

XII ст. стало переломним для племен полабських слов'ян, які населяли південний берег Балтійського моря від Любеку до Вісли. У ході завойовницьких походів німецької та данської знаті під приводом поширення християнства серед язичників землі полабських слов'ян були завойовані та спустошені багаторічними війнами. Християнство грало велику роль у політичних процесах цього регіону: воно було і приводом війни, ціллю було його поширення, і також воно виступало одним з методів асиміляції населення на всіх рівнях – від князівської верхівки до селянства. Ціллю даної статті було дослідження поширення християнства на землях Руюнського князівства у другій половині XII ст., яке до 1168 року було оплотом язичників, прийняття християнства та результати його поширення.

Після завоювання германських язичницьких племен саксів Карлом Великим і їх християнізації у IX ст., саксонські феодали захопили землі західних слов'ян і вже самі брали участь у християнізації слов'янського населення. Треба зазначити, що язичники-слов'яни у XII ст. економічно та культурно не відставали від християн-німців, чим викликали подив у тогочасних місіонерів. Саме завдяки однаковому рівню культури християнізація і нав'язування німецької культури були повільним та складним процесом.

Неодноразові спроби навернення руян в католицьку віру мали місце і до захоплення Аркони в 1168 році. Зокрема, відомо, що ченці монастиря Корвей ще в IX столітті прикладали багато зусиль з християнізації Північної Європи. У 1114 році монастир навіть оголосив свої права на острів Рюген, так як в IX столітті руяни нібито прийняли християнство в результаті місіонерської діяльності ченців монастиря. У 1136 році, після військового походу короля Данії Еріка на Рюген, знову була здійснена спроба хрещення жителів острова за латинським обрядом, але і вона була невдалою.

Після захоплення Аркони датською армією вперше було здійснено масове хрещення руян. Хрещенню руян надавалося особливе значення. На хрестини прибув король Данії Вальдемар I з численною свитою священників і воєначальників. Від Саксонії був присутній Берно, єпископ Шверіна. Бодрицький князь Прибислав, померанські князі Казимир і Богуслав були присутні як васали саксонського герцога Генріха Лева.

Князі руян Тетислав і Яромар I першими прийняли хрещення та склали васальну присягу королю Данії Вальдемару I. Князі руян зобов'язувалися будувати католицькі церкви і монастирі, платити щорічну данину королю Данії, брати участь у війнах на боці датського короля, передати королю Данії всі скарби храму Свентовіта і звільнити всіх полонених християн. Князі Рюгена були зобов'язані бути присутніми при королівському дворі в придворні дні. Християнським священникам повинні бути передані землі слов'ян. У забезпечення виконання умов було взято 40 заручників з числа нащадків вельмож руян [1]. У листопаді 1169 року папа Римський Олександр III приєднав Рюген до датського єпископства Роскільде.

Однією з найважливіших причин швидкого звернення князів до нової релігії стало те, що верховенство волі жерця обмежувало владу руянських князів. Відмова ж від язичницької віри руйнувало домінацію жерців у світській владі. Крім цього, до 1168 року всі сусідні держави прийняли або починали приймати християнство за латинським обрядом, а що ставило князів та народ руян у уразливе становище. Прийняття ж християнства і визнання Яромаром і Теславом короля Данії своїм сюзереном, дозволяло сподіватися на військову допомогу данського королівства у боротьбі проти військової агресії Німеччини, а також на розширення повноважень князів руян.

Таїнство хрещення звершив єпископ Абсалон. Слідом за князями в перший день хрестили 1300 руян. Руяни ж, незважаючи на прийняття християнства їх князями, фактично залишалися язичниками, хоча і називалися християнами. Історик Інґрід Шмідт вказувала, що зміна віри відбувалася «зверху вниз», тобто ініціативу мали князі, які завдяки своєму впливу нав'язували своїм підданам нову віру [2, с. 36].

Після руйнування і розграбування храму Свентовіта були розграбовані, а потім знищені і інші слов'янські храми. Наприклад описується, що з фортеці Каренц данськими військами було викрадено багато цінностей: ідолів, золота і срібла, шовку і атласу а також зброї та обладунків. Після спалення статуй слов'янських божеств, виявлених датськими священиками в фортеці Каренц, в християнство за латинським обрядом було звернено місцеве населення [1, с. 72]. Пізніше були спалені слов'янські святині на Ясмунді [1, с. 57].

Що стосується князя руян Яромара I, то він одружився на принцесі Хільдегарді Датській. Острів став заселятися переселенцями з Данії та Німеччини. Якщо в Померанії, при Казимирі I, в першу чергу дозволялося селитися германцям, то на Рюгені переважним правом заселення володіли данці. Як і в Померанії, слов'яни займали більш низьке соціальне положення ніж переселенці [3, с. 30, 31].

Яромар I, за даними саксонських хроністів, виявляв особливу старанність у питаннях хрещення. Наприклад, у Гельмольда про Яромара I сказано що він сам виявив бажання хреститись і наказав своїм підлеглим також прийняти нову віру. Чернець порівнює Яромара з апостолом Павлом, вказуючи на те з яким фанатизмом

він поширював віру серед свого народу, використовуючи різні методи, від проповідей до погроз і насильства [4, п. 12 с. 214].

Приблизно в 1170 році в горах біля підніжжя Рюгарду почалося будівництво жіночого монастиря. В архівах зберігся документ про заснування князем Яромаром I монастиря в горах центральної частини Рюгена, в районі Рюгарда, сучасного Бергена. У 1180 році Рюгард став столицею князівства. У 1193 році Петром, єпископом Роскільде, була освячена монастирська церква. Із установчого документа, зокрема, відомо, що собор побудований з нового для того часу будівельного матеріалу — обпаленої цегли і присвячений Святій Діві Марії. Яромар I виділив монастирю великий лен на Рюгені [5, с. 27]. У 1250 році папа Римський у своїй буллі затвердив статут монастиря як цистерціанського монастиря Святого Бенедикта.

У 1193 році, в нижній течії Рік, в районі Гріфсвальду Яромар I виділив землю для данського цистерціанського чоловічого монастиря. Цей монастир також згадується в документах 1199 року. Заснуванню монастиря саме в цьому місці і його процвітанню сприяли поклади солі, яка була цінним товаром і була потрібна для збереження запасів продовольства і, в першу чергу, риби і м'яса. У декількох кілометрах від монастиря знаходилася гавань з поселенням торговців і ремісників. Продаж солі приносив чималі прибутки монастирю, що згодом зробило його досить багатим для придбання нових земель.

Німецькі історики відзначали непослідовність данського короля Вальдемара I. Вальдемар I розграбував велику кількість язичницьких святинь, забравши все золото та срібло собі, однак ніякої ініціативи у поширенні християнства не мав. Таким чином, можна дійти висновку, що для данського короля, як і для інших католицьких світських феодалів, головною ціллю був грабунок багатих язичницьких храмів, а не поширення віри. На відміну від нього, зазначали Яромар виявляв велику зацікавленість у цій справі і відзначили важливість побудови монастирів та церков у поширенні християнства [1, с.79].

Захопивши Рюген, єпископ і воєначальник Абсалон на місцях язичницьких капищ і поховань закликав споруджувати католицькі храми. Після захоплення острова данцями слов'янські гробниці освячувалися єпископом Абсалоном за

християнським обрядом. Освячення слов'янських поховань повинно було продемонструвати заміну старої віри на нову, «кращу» [2, с. 23].

Таким чином було розглянуто процес християнізації Рюгену та його населення у другій половині XII ст. Перші спроби християнізації, які почались за кілька сторіч до завоювання Рюгену, були провальними через те, що Рюген як і інші слов'янські землі були досить добре розвинені і не відставали від своїх християнських сусідів в економічному плані, хоча й перебували тільки на перехідному етапі до феодалізму. Тільки з остаточним, силовим підпорядкуванням Рюгена своїй владі та знищенні слов'янського релігійного центру супротиву у вигляді храму Свентовіта в Арконі.

Після завоювання князі Рюгена та аристократія швидко прийняли християнство, а після – зайнялись хрещенням власного народу. До цього їх підштовхнули як зовнішні так і внутрішні обставини. Рюген був останнім князівством, де не було прийняте християнство, що ускладнювало відносини з сусідами – Німеччиною та Данією, а також з іншими слов'янськими князівствами, які вже на той час прийняли християнство. Це робило складним торгівлю, а також робило Рюген вразливим перед будь-якою агресією. На внутрішньополітичному напрямку прийняття християнства сприяло консолідації світської влади у руках князя. Цікавим аспектом у поширенні християнства на землі слов'ян було те, що головний ініціатор процесу – Данія – практично не приймала участі у розбудові храмів. Фактично, данські еліти, прикриваючись ідеєю поширення християнства займались простим грабунком захоплених територій.

Християнізація мала негативні наслідки для Рюгенського князівства та корінних жителів - слов'ян. Була розграбована та знищена велика кількість старих язичницьких святилищ, що призвело до втрати великої частини історичної спадщини цього регіону. Все дороге було вивезене з цих храмів до Данії, що також негативно позначилось на достатку регіону. Відтак, розбудова нових храмів лягла тягарем на населення Рюгена. Іншим негативним фактором став початок колонізації. Більшість переселенців прибували для обслуговування нових храмів. Крім того, для укріплення зовнішньополітичних зв'язків князі Рюгену почали укладати міждинастичні шлюби з данцями, що дозволило проникнути данській культурі

проникнути у життя слов'ян. Також треба відзначити негативний вплив храмів і на економіку князівства. Крім того, що на розбудову храмів витрачалась велика кількість коштів храми підпорядковували собі найкращі землі, дохід з яких йшов тепер на утримання храмів. Крім того населення обкладалось звичним для середньовіччя додатковим податком – десятиною.

Підсумовуючи можна стверджувати що християнство принесло війну, грабунки та знищення автентичної слов'янської рюгенської культури. Тими хто виграв у цій ситуації стали данські королі, які займались грабунком під прикриттям ідеї поширення християнства, католицька церква, яка почала житись з слов'янської землі та рюгенські князі, які змогли укріпити свою владу на острові.

Список використаних джерел

1. Fred Ruchhöft. Die Burg am Arkona. Götter, Macht und Mythos. Mit einem Beitrag von Elke Kock. Schwerin 2000
2. Schmidt, Ingrid. Götter, Mythen und Bräuche von der Insel Rügen. Rostock: Hinstorff, 2002. 192 с.
3. Fritz Petrick. Rügens Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart in fünf Teilen Teil 2: Rügens Mittelalter und Frühe Neuzeit 1168–1648 Putbus/Insel Rügen: riigendruck GmbH, 2009 136 с.
4. Helmoldi presbyteri Chronica Slavorum. Lib 2. Hannoverae Impensis bibliopolii Hahniani 1868 с.
5. Schmidt, Ingrid. Die dynastie der Rügenfürsten. Hinstorff, 2009. 112 с.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ: АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА 1923-1930 РОКІВ

Мухін Є.А.

студент II курсу магістратури

природничо-географічного факультету

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Утворенню Донецької області передував складний шлях адміністративно-

територіальних перетворень у період адміністративно-територіальної реформи 1923-1930 років.

У 1923 році в СРСР почалася адміністративно-територіальна реформа. Замість старого губерньського поділу планували провести районування країни.

Метою реформи було скорочення кількості адміністративно-територіальних одиниць, спрощення і здешевлення апарату управління. Губернії, повіти, волості було скасовано, замість них створено області (краї), округи і райони. Округ був одиницею дещо меншою за територією, ніж колишня губернія, а район більший за волость.

Усі адміністративно-територіальні одиниці та їхні кордони встановлювалися відповідно до економічних особливостей окремих територій. При цьому було вирішено не порушувати губерньські кордони. Реформа проводилася поступово.

Тому, наприклад, в Україні обласний поділ спочатку не запроваджувався. Найбільшими адміністративними одиницями залишалися губернії, а повіти і волості були замінені округами і районами.

У ході проведеної у 1923 р. реформи замість 102 старих повітів було створено 53 округи, а замість 1989 волостей – 706 районів (табл. 1) [6, с.193].

Таблиця 1

Адміністративно-територіальний устрій УРСР у 2023 році [6,с.193]

№ п/п	Губернії	Кількість повітів	Кількість округів	Кількість волостей	Кількість районів
1	Волинська	7	3	94	39
2	Донецька	10	7	304	78
3	Катеринославська	13	7	323	87
4	Київська	14	7	251	111
5	Одеська	9	6	249	74
6	Подільська	12	6	143	93
7	Полтавська	14	7	260	89
8	Харківська	11	5	230	77
9	Чернігівська	12	5	135	58

На початок 1923 року Донецька губернія поділялася на 8 повітів і 299 волостей, 445 міських і 3128 сільських поселень [3].

7 березня 1923 року Постановою робітничо-селянського уряду УРСР було створено 7 округів Донецької губернії: Бахмутський, Луганський, Маріупольський, Старобільський, Таганрозький, Юзівський, Шахтинський [1, с.55]. Округи поділялися на 78 районів, кожен з якого був сформований за рахунок територій кількох колишніх волостей. Більша частина з утворених тоді районів існує і нині: Бахмутський (Артемівський), Костянтинівський, Гришинський (Червоноармійський), Олександрівський, Слов'янський, Лиманський, Мангушський, Мар'їнський, Велико-Янісольський (Велико-Новосілівський).

Разом з утворенням округів у травні 1923 року було утворено окружні виконавчі комітети, з підпорядкуванням Донецькому губернському виконкому. На 1 сесії 6 скликання від 3 серпня 1923 року Донгубвиконком затвердив структуру окружних виконкомів: 1) секретаріат; земельний відділ і відділ праці, статистичне бюро, інспектури народної освіти, охорони здоров'я та соцзабезпечення; фінансово-плановий відділ; військкомат; ДОПР (будинок примусових робіт); управління міліції; відділ місцевого господарства; торговельно-промисловий підвідділ.

Реформи 1923 року призвели також до деяких територіальних змін. У вересні 1924 року було визначено точний кордон між Південно-Східним краєм РРФСР і Донецькою губернією. Спільною постановою Донгубвиконкому і Південно-Східного крайвиконкому Шахтинський і Таганрозький округи були передані Південно-Східному краю РРФСР. В обов'язковій постанові Донецького губвиконкому від 30 вересня 1924 року зазначалося: З 1-го жовтня цього 1924 року в зазначених частинах Шахтинського і Таганрозького округів, що залишилися в межах Донецької губернії, управління переходить до Луганського та Сталінського окрвиконкомів за належністю. До Сталінського округу перейшли частини Єкатеринського, Голодаївського, Краснолуцького районів і Амвросіївський район без Марієнгеймської сільради.

У 1925 році завершився перехід від чотириступеневої системи управління (центр-губернія-уїзд-волость) до триступеневої (центр-округ-райони). Раднарком

України 14 лютого 1925 року ухвалив постанову, в якій йшлося: «З метою наближення влади до населення і на розвиток постанови 3 сесії ВУЦВК 6 скликання про адміністративно-територіальний поділ УСРР, Рада Народних Комісарів постановила: 1. Визнати за необхідне перейти на триступеневу систему управління з 1-го жовтня 1925 року. 2. Установити, що з переходом на триступеневу систему управління вся територія УСРР в адміністративно-територіальному відношенні розділяється на округи і райони під управлінням єдиного республіканського центру...» [4].

Донецьку губернію в 1925 році було ліквідовано, а на її території створено 4 округи: Артемівський, Маріупольський, Старобільський, Луганський, Сталінський [5, с.556]. Округи включали в себе райони, райони – сільради.

Проведена у 20-ті роки радянським урядом політика коренізації теж позначилася на адміністративно-територіальному поділі Донецького краю. У 1925 році було складено списки німецьких, грецьких і єврейських населених пунктів Донецької губернії. Розгорнулося створення національних сільських рад, національних районів. Так, 30 квітня 1925 року ВУЦВК постановив: «...Утворити на території Маріупольського округу Донецької губернії Люксембурзький район з переважаючим німецьким населенням із центром у колонії Люксембург...». У 1929 році Велико-Янісольський район Сталінського округу було оформлено як національний грецький. У 1930 році на території Луганського округу було утворено 3 російських національних райони – Петровський, Сорокинський, Станично-Луганський [2,4].

Округи дуже скоро перетворилися на непотрібну ланку між областю і районом, тож 2 вересня 1930 року ВУЦВК і Раднаргосп УРСР ухвалюють постанову про ліквідацію округів і перехід на двоступеневу систему управління. Територія Донбасу розділилася на 12 міських рад і 23 райони, які безпосередньо підпорядковувалися центру. Такий поділ проіснував недовго і себе не виправдав, оскільки ускладнив процес управління територією. У лютому 1932 року в Україні було утворено перших п'ять областей. Трохи пізніше, 03 квітня 1932 року, було утворено Донецьку область [3].

Список використаних джерел

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи /За заг. ред. О.В. Турчинова. К., 2009. 618 с.
2. Верменич Я.В. Адміністративно-територіальний устрій українських земель. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. 688 с.
3. Губань Р. В. Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття (історико-правове дослідження): дис. ... д. ю. н.: 12.00.01. К., 2018. 601 с.
4. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи: монографія / В. С. Куйбіда, В. П. Павленко, В. А. Яцюк та ін.; К.: Геопринт, 2009. 615 с.
5. Мічуда В.В. Зміни в адміністративно-територіальному поділі України в 1920 – 30-х рр. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 553-556.
6. Сагач О. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективний аналіз та сучасний стан. *Сіверянський літопис*. 2017. №4. С.189-196.

ОСОБЛИВІСТЬ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 20-Х РОКІВ ХХ СТ. У КОНТЕКСТІ УКРАЇНІЗАЦІЇ

кандидат історичних наук, доцент, Пачев С.І.,

Данчишина Ю.О.

Мелітопольський державний педагогічний університет

У світлі сучасного героїчного етапу розвитку України, коли наш народ виборює право на національне буття, особливо актуальним є вивчення тих періодів вітчизняної історії, які відзначалися піднесенням національної свідомості мас та української культури. Одним із таких яскравих періодів була українізація 20-х – 30-х років ХХ ст. Історичний досвід цього періоду доцільно вивчати як у масштабах усієї країни, так і у регіональному розрізі.

Для розуміння умов, у яких здійснювалася політика українізації на регіональному рівні, важливе значення має з'ясування особливостей конкретної етнополітичної ситуації у відповідному регіоні у відповідний період. Розглянемо це питання на прикладі Південної (Степової) України.

Сучасні українські історики відзначають, що з точки зору етнополітичної ситуації в Україні у 20-ті роки ХХ ст. можна виділити чотири основні регіони, що відрізнялися за рівнем етнічного представництва та характером міжетнічних відносин: 1) північний та центральний регіон; 2) східний регіон; 3) західний регіон; 4) південний регіон [1, с. 351], [2, с. 242].

Саме Південна Україна на фоні інших регіонів відзначалася найбільшою етнонаціональною строкатістю, що детермінувала інтенсивні міжетнічні процеси. За цією ознакою південноукраїнський регіон особливо різко контрастував із регіоном Північної та Центральної України. Останній, як відомо, характеризувався відносною моноетнічністю, тобто цілковитим чисельним переважанням українців. І хоча етнічні меншини також проживали і у цьому регіоні (зокрема, російська, єврейська, польська тощо), але вони були малочисельними, а їх розселення носило чітко виражений дисперсний урбанізований характер [1, с. 351], [2, с. 242].

За такою характеристикою як поліетнічний склад населення, південний регіон стояв ближче до західного регіону, у якому також історично сформувалася помітна концентрація етнічних меншин (передусім – польської, німецької та чеської). Розселення відповідних етнічних меншин носило комбінований дисперсний та компактний характер. До останніх належали зокрема етнічні меншини, у середовищі яких помітно переважало сільське населення. Особливістю цього регіону, у зв'язку із колишньою «смугою осілості», була висока питома вага та щільність єврейського населення, сконцентрованого переважно у невеликих містах та містечках [1, с. 351], [2, с. 242].

Деякі етнічні меншини південного регіону були автохтонним населенням, зокрема молдовани, кримські татари, караїми та інші. Однак переважну більшість етнічних меншин півдня України становили некорінні етнічні групи, що оселилися тут упродовж ХVIII–ХІХ ст. у результаті організованої переселенської політики. Їхнє

заселення відбувалося компактними масами, що зумовило певну ізоляцію від оточуючого населення та полегшувало збереження ними своїх національно-культурних особливостей. Отже, переважна більшість етнічних меншин цього регіону була здебільшого селянською. Тобто, найбільші за чисельністю компактні етнічні групи, до яких відносилися німці, молдавани, греки, болгари, попри тривалий історичний шлях соціально-економічного розвитку від моменту їхнього переселення і до 1917 р., практично не зазнали на собі відчутної стратифікації [3, с. 23].

Сільськими осередками компактного проживання етнічних меншин у південному регіоні переважно були колишні іноземні колонії. На початку 20-х років ХХ ст. становище етнічних меншин регіону було доволі скрутним. На матеріальне становище колишніх колоній іноземних поселенців у цей період справила вкрай негативний вплив політика радянської влади у земельному та хлібозаготівельному питаннях. Унаслідок радянської земельної реформи виявилися вщент зруйновані поземельні відносини у місцях компактного розселення етнічних меншин. Діяльність місцевих землевпорядних комісій у результаті призвела до того, що економічна міць та заможність переважної більшості іноземних колоній вже у першій половині 20-х рр. лишилася у минулому, хоч у порівнянні з українськими та російськими селами їх матеріальне становище і залишалося дещо кращим [1, с. 341].

Ситуацію у південному регіоні значно ускладнював і неоднаковий характер перебігу національно-культурних процесів у середовищі українського населення та етнічних меншин. Це стосується, передусім, таких аспектів як вживання рідної мови у публічному просторі, відродження самобутньої народної культури та національної самосвідомості. У середовищі етнічних меншин (особливо нечисленних) розгортання зазначених національно-культурних процесів було уповільненим та за окремими показниками відставало від аналогічних процесів у середовищі українського народу. Спроби державного керівництва прискорити культурний розвиток цих етносів та за короткий термін знизити гостроту культурних контрастів не досягли очікуваних результатів [3, с. 74, 75].

У результаті у першій половині 20-х рр. місця компактного проживання колишніх іноземних колоністів перетворилися на осередки конфліктності, що погано

піддавалися заходам державного керування. Наявність значної питомої ваги етнічних меншин у південному регіоні робило актуальним розгортання тут паралельно із процесом українізації процесу коренізації етнічних меншин.

Список використаних джерел

1. Відносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917–1938 рр.). Том 2. Відповідальний редактор В. Смолій. К.: Інститут історії України НАН України, 2013. 812 с.
2. Національне питання в Україні XX – початку XXI ст.: історичні нариси. К.: Ніка-Центр, 2012. 592 с.
3. Якубова Л.Д. Національно-культурне життя етнічних меншостей України (20–30-ті роки): коренізація і денаціоналізація. *Український історичний журнал*. 1998. № 6. С. 22–36; 1999. № 1. С. 41–55.

ВІДОМОСТІ ПРО ПОСЕЛЕННЯ ТА ГОРОДИЩА СКІФІВ

Періг К. Ю.

здобувачка другого магістерського рівня
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У XX столітті археологам вдалося заповнити прогалини в історії життя скіфів. На місці старих городищ почали проводити розкопки. Археологами було знайдено безліч артефактів, які допомогли краще зрозуміти особливості повсякденного життя скіфів їх знаряддя праці, релігії та обряди. Так само було встановлено, що городища на відміну від селищ (які зовсім не мали укріплень) були значно більшими і мали оборонні споруди. Але це не спростовує інформацію Геродота щодо скіфів.

У фрагменті історії із «Мельпомена», наведений Геродотом, описує нам події VI ст. до н. е., як до царя скіфів Ідантірс (Іданфірс) був направлений гонець з пропозицією здатися або платити данину, перському цареві. На що скіф дав йому відповідь, що відступив він не через страх поразки або смерті, а лише з непотрібності битви. Тому що в них не було міста чи господарства, за яке б варто було би битися.

Але попередив, що якщо той почне шукати і розоряти кургани його предків, він пізнає весь гнів скіфського царя і понесе покарання [1].

У його записах є відомості, де він стверджує, що скіфі не мають міст і укріплень націлених на його захист. І він не збрехав, до V ст. до н. е. в степах України не було виявлено не одного укріпленого скіфського городища або фортеці. Але вже з кінця V і особливо в IV ст. до н. е. в степовій Скіфії починають стрімко виникають великі скіфські городища, які мали гідний захист міста, в основі це були міста скіфських «царів».

За свідченням О. Крютченка скіфи обирали саме рівнину місцевість для місце знаходження своїх городищ. Для захисту від нападу ворога вони будували дерево-земляні споруди, рови з ескарпами та природними перешкодами, що зводилися по периметру городища, який мав циркулярний характер. Одна з систем оборони складалася з чергування валів та рову, що знаходилися один від одного на досить великій відстані. Ця система дозволяла не тільки ускладнити ворогові підступ до городищу, а й давала можливість у мирний час використовувати цю територію для ведення сільського господарства. Така система оборони була виявлена біля Знам'янського городища та у басейні Сіверського Дінця. Другий тип захисту був самим поширенням серед скіфських городищ, складався з високих дерево-земляних укріплень і глибокого рову, по периметру якого споруджувалися додаткові перепони, які ставили на відстані 50-70 м від основної захисної лінії. Виявлений тип оборони був у Книшевському, другому і третьому дворі Циркуновського городища та інших. Цей тип споруд ставив собі за мету затримати нападника. До третього типу оборони належить зміцнення представлене однорядковою лінією, додаткового укріплення нежитловими перепонами. Головною метою даного типу оборони була можливість ведення вогню по ворогу. Такий тип оборони був виявлений у Токарі, Кам'янці та Сосонці. Менш вразливою частиною скіфських міст була саме напільна сторона, тому й робилося все можливе для її зміцнення. Багато скіфських міст були розраховані на штурм і зовсім не готові до довгої облоги. Винятком є лише городище, які мали у своїх межах джерело води (колодязь), до них належать Східно-Більське та Коломацьке городище. Також було виявлено і принцип побудови укріплень з

багатьох рядів, який широко застосовувався при організації оборони входів до городища [3].

В територіях Кам'янки, неподалік від Нікополя, на лівому березі Дніпра знаходиться Кам'янське городище, що займає велику ділянку – 12 кв. км. Цей регіон – є осередком стародавнього Герроса – області, де, як казав Геродот, були кургани скіфських царів. І справді, територіальний взаємозв'язок Кам'янського городища з відомими царськими курганами Чортотликом, Солохою та поблизу інших безперечний [1].

Знахідка та проведення археологічної роботи радянськими скіфологами великого міста-укріплення відомого, як Кам'янського городища, поява якого припадає на кінець V ст. до н. е., стала великим досягненням для історії. Археологічні розкопки проводилися в 1938—1950 роках. Б. Н. Граковим, одним із засновників, а також найбільшим представником радянської скіфології [2].

У результаті розкопок Кам'янського городища, було встановлено, що він був обгороджений великим земельним валом і глибоким ровом. По краю валу в давнину розташовувалась кам'яна з необпаленої цегли огорожа. У південній частині міста було додаткове зміцнення - свого роду акрополь, крім того огорожений валами і ровами. Це був останній притулок якби ворогам вдалося заволодіти іншою частиною міста. В акрополі жила скіфська знать — це була найзаможніша частина міста. Під час проведення розкопок було знайдено залишки житлових і виробничих будинків. Вони зводилися з дерева та глини: між дерев'яними стовпами зводилися стіни з тинів, обмазаних глиною. Також було знайдено й кам'яні фундаменти будівель: знать, очевидно, мешкала у кам'яних будинках, прості мешканці — у землянках. Спорудженнями була зайнята площа, що лежала у значному віддаленні (аж до 1 км) від зовнішньої смуги укріплень. Подібна міра обережності була дуже доцільна і продумана - запальні стріли противників не могли досягти споруд [2, 3].

Основним ремісничим осередком і столицею Дніпропетровської Скіфії в IV в. до н. е. було Кам'янське городище. У період проведення археологічних розкопок виявили чимало різних знарядь праці, предметів озброєння, посуду, коштовностей. Частина їх виготовлялася з метою торгівлі. Також було розвинене металургійне

ремесло, про що говорять залишки численних горнів, тиглів, залізні, а також мідні шлаки, шматки руди тощо, виявлених в ході розкопок. Завдяки знайденим фрагментам реліквій у момент проведення розкопок, було встановлено торговельний зв'язок населення Кам'янського городища разом із причорноморськими грецькими містами та внутрішніми районами Скіфії [2].

За допомогою археологічних фрагментів виявлених у Кам'янському городищі можна зрозуміти соціально-економічний стан скіфської спільноти у IV ст. до н. е., саме в той час, коли скіфське суспільство досягло нового етапу у своєму розвитку: закінчився процес розпаду первіснообщинного ладу, з'явилося класове рабовласницьке суспільство, скіфська держава. Цей період є розквітом для Скіфії. Безпосередньо до цього періоду належать також скіфські царські кургани. Також можна вважати, що населення цього міста мали можливість бачити поховання царів у Солоху, а також у Чортомлику. Можливо, що вони були учасниками спорудження курганів та були причасні до похоронної процесії [2].

Розкопки скіфських поселень не обмежувалися лише Каменським городищем. У перші післявоєнні роки масштабні розкопки проводилася околицями Сімферополя, де була нова столиця Скіфського царства — Неаполя (з грецького «Нове місто»), у науці відомий як Неаполь Скіфський. Розкопки тривали 5 років під керівництвом ленінградського відомого археолога П. Н. Шульц. У період проведення розкопок були виявлені великі кам'яні захисні споруди, громадські будівлі, а також житлові домівки та знаменитий мавзолей Неаполя Скіфського. В якому в ряду поховань представників вищої знаті було відкрите кам'яне поховання скіфського царя. Неаполь став столицею Скіфії у III ст. до н. е., в той період часу, коли підйом влади скіфів був вже позаду і територія їхньої держави значно зменшилася, центром його став центральний Крим. Незважаючи на те, що поховання царя (припускають, що ним був цар Скилур, який правив у II ст. до н.е.) вкрай заможне, воно ніяк не вдавалося до жодного порівняння з похованнями царів IV ст. — вплив скіфів був уже не той, і царів почали ховати скромніше [3].

У наступні десятиріччя почалися масштабні археологічні розкопки третього значного центру степової Скіфії - Єлизаветівського городища в дельті Дону,

сучасного Кам'янського городища на Дніпрі. Внаслідок просування розкопок, виявили її справжній потенціал і виключно важливу роль цього найбільшого скіфського торговельного та ремісничого центру в житті східної частини геродотової Скіфії та суміжних з нею територій. Завдяки цій археологічній роботі було знайдено відповідь на низку винятково важливих питань Скіфії.

Список використаних джерел

1. Геродот. История в девяти книгах. Пер. и прим. Г. А. Стратановского: Изд. Наука. Ленинград. 1972. 600 с.
2. Граков Б. Н. Каменское городище на Днепре. Москва: Изд. АН СССР. 1954. 238 с.
3. Крютченко О. О. Інститут археології НАН України про принципи оборони лісостепових городищ скіфського часу. Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. 200 с.

ПРИЧИНИ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В КИТАЇ В ХVІІІ СТОЛІТТІ

Полякова Л.І.

канд.іст.наук, доцент

Іржавська Л. А.

здобувачка другого магістерського рівня
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

На сучасному етапі Китай є світовим економічним лідером. Сільське господарство забезпечує продуктами харчування мільярдне населення країни. В цій країні зосереджено 40 % світового поголів'я свиней, вирощується понад 50 видів зернових, головним з яких є рис. За експортом рису КНР посідає перше місце у світі.

Актуальним є дослідити історію Китаю на різних етапах, прослідкувати економічний розвиток держави. У даному дослідженні метою є аналіз причин економічної кризи Китаю в ХVІІІ столітті.

Опорою Цинського режиму були знаменні маньчжури та китайська бюрократія. Перші ознаки кризи виявилася ще за правління імператора Іньчженя. У середовищі нижчих і середніх знаменних намітився процес розкладання, маньчжурські сім'ї переставали займатися землеробством і передбачали жити подачками скарбниці та багатих одноплемінників. Солдати та нижчі офіцери закладали землі китайським лихварям. Обезземелення циженів стурбувало владу. У 1729 р. уряд викупив продані та закладені «знаменні» землі, щоб перепродати їх колишнім власникам. Але це не дало бажаних результатів.

Хунлі (шостий імператор Імперії Цин, який правив з 8 жовтня 1735 до 1 лютого 1796 року, період правління якого ознаменувало собою епоху найвищого розквіту імперії) неодноразово намагався зупинити руйнування «знаменних». У 1737 р. були створені нові землеробські знаменні поселення (цитунь) у Південній Маньчжурії та переселені кілька тисяч маньчжурських сімей. Кілька років по тому, скарбниця здійснила черговий викуп проданих і закладених земель. Ці ділянки були передані в розпорядження «знаменних» управлінь для організації їх роботи, отримання орендної плати та оброків, доходи від цих земель йшли на утримання циженів, що розорилися.

Таким чином уряд намагався зберегти казенне землеволодіння. Боялися Цин переходу земель у Маньчжурії до рук китайців. 1740 р. китайцям було заборонено селитися там. Хоча уряд неодноразово порушував цю заборону. Так, у 1748 р. внаслідок стихійного лиха і викликаного ним страшного голоду в Північному Китаї, воно дозволило постраждалим переселитися до Маньчжурії. Крім цього, заборони не поширювалися на купців, дрібних торговців і ремісників.

Наступною важливою ознакою кризи було наростання земельного «голоду» та зростання податкового тягаря. За сто років (90-ті рр. XVII – 90-рр. XVIII ст.) населення збільшилося приблизно втричі – зі 100 млн до 300 млн, а площа оброблюваних земель – з 5,5 млн цин до 7,8 млн цин. Таким чином, оброблювана площа на душу населення скоротилася приблизно на 30%, з 5,2 до 3,8 му. Навіть незмінні ставки податків виявилися обтяжливими, впав життєвий рівень населення, загострилася продовольча проблема [2, с.22].

У країні зростала кількість знедолених людей: безробітні, жебраки біженці наповнювали міста, багато хто йшов у ліси, гори сподіваючись знайти їжу. У горах на стику трьох провінцій (Хубей, Сичуань і Шеньсі) зібралось величезна кількість безпритульних. Їх називали пенмін (що живуть у куренях). У Пекіні в одну з лютневих ночей суворої зими замерзло 8 тис. чоловік. Для багатьох молодих і здорових чоловіків єдиним засобом харчування став розбій на дорогах.

Криза проявилася і в деградації у вищих ешелонах влади, у фаворитизмі та пов'язаної з цим корупції, хабарництва, порушенні законів.

Внутрішня і зовнішня політика влади призвела до масового зубожіння населення, що у своє чергу призвело до загострення соціальних, національних протиріч. Активізувалася діяльність старих таємних товариств, створювалися нові. У Центральному Китаї, частково в Північному, поширився вплив «товариства старших братів» (Геллао Хуей). Крім селян, що розорилися, дрібних торговців і ремісників, велику роль у ньому грали солдати армії «зеленого прапора» і сільської міліції. Вони виступали за повалення династії Цин і відновлення правління династії Мін, з нею вони пов'язували надії на створення справедливої держави, де будуть встановлені китайські порядки.

У Фуцзяні діяло товариство "Тріада" (Тяньді Хуей). Вони також виступали за повалення маньчжурів та відновлення династії Мін. З нею пов'язували такі ідеї, як справедливість, рівність і взаємодопомога. У Північному Китаї та провінції Шаньдун розгорнуло свою діяльність «Товариство Білого лотоса». У 1774 р. відгалуження цього товариства секта «Білого Сонця» підняла повстання у Шаньдуні у відповідь на арешт її глави [1, с.132].

Китайці боролися проти маньчжурської династії, проти корумпованого чиновництва, за встановлення справедливої державної системи. Отже, панування маньчжурів у Китаї трималося на військовій силі та підтримці стану шеньші, зберігачів традиційних принципів управління суспільством.

Таким чином, економічна криза в Китаї в першій половині XVIII століття приводить до активізації народного руху направленного на боротьбу з правлячою династією. За збереження національних традицій.

Список використаних джерел

1. Поп Ю.І. Нова історія країн Азії і Африки (XVI – початок XX ст.): [Підручник] Ю.І. Поп. – К.: ВЦ Академія, 2012. – 376 с.
2. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII-друга половина XIX століття). Навч. посібник. - Київ: Либідь, 2007. - 560 с.

НАПРЯМИ ТОРГІВЛІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Полякова Л.І.

канд.іст.наук, доцент

Мусна А.С.

здобувачка другого магістерського рівня

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

З початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну з'являється багато маніпуляцій з приводу історії Київської Русі, походження східнослов'янських етносів, економічного розвитку Київської Русі. Тому дослідження окремих аспектів розвитку держави є актуальним на сьогоднішній день. Метою даного дослідження є аналіз напрямів торговельних відносин Київської Русі.

Важливе місце серед галузей економіки Київської Русі займала торгівля. Основними напрямками міжнародної торгівлі Київської держав були країни Арабського Сходу, Волзька Булгарія, Хозарія та Візантія, країни Європи [5].

Київська держава мала дві зони міцних контактів з арабським світом. Це була зона басейну Дніпра та Волго-Окське межиріччя. Свідченням цього є знахідки саме в цих районів переважної більшості арабських монет. Аналіз срібла монет, знайденого в Києві та Середньому Подніпров'ї, дає підстави стверджувати що торговельні зв'язки Київської Русі з Арабським Сходом поширювалися і протягом другої половини VIII ст.[3]

Середина VIII-X ст. – є періодом форсованої торгівлі з країнами Арабського Сходу. В XI ст. поновилися торговельні відносини Русі з країнами Середньої Азії, Кавказом та Іраном.

Одним з важливих торговельних шляхів був шлях Київ-Булгар. У 1154 р. його детально описав Абу-Абдаллаха Махмеда Ібн-Махамеда ал-Ідрісі у книзі " Насолода мандруючих довкола світу".

Свого часу Б. Рібаков під час вивчення праці Абу-Абдаллаха Махмеда Ібн-Махамеда ал-Ідрісі «Насолода мандруючих навколо світу» дійшов висновку про існування сухопутної торгової магістралі із Середнього Подніпров'я у Волзьку Болгарію. Цей маршрут був вибраний не довільно, а з урахуванням специфіки середньовічних сухопутних доріг (потяг до водорозділів) і географічних особливостей місцевості. Каравани могли йти по лінії Київ – водорозділ Сейму і Сули – верхів'я Сіверського Дінця – Дон (між Воронежем і гирлом Тихої Сосни) – водорозділ Мокші й Сури – Волга. Реконструюючи «руську» частину шляху, дослідник визначив 10 пунктів, серед яких були і вже згадані Горналь та Гочево [4].

Таким чином ми прийшли до висновку, що Київська Русь і Булгарія були посередниками між Сходом і Заходом, Півднем і Північчю. Булгар був для арабів вікном у світ східних слов'ян, балтів і скандинавів. Аналогічну роль виконував Київ у торгівлі Русі і країн Західної Європи з Арабським Сходом.

Вагома роль належала торгівлі між Київською Руссю і Тмутараканським князівством. Є дані, що руські купці досягли Ірану і навіть Єгипту. Археологічні розкопки у Києві і Новгороді доводять факт торговельних зв'язків Русі з Середньою Азією, Іраном і Близьким Сходом.

Проте головним напрямом зовнішніх торговельних зв'язків виступала Візантія. Маємо підтвердження у писемних і археологічних джерелах. Заключенні договори 860 р., 907 р., 911 р., 971 р. засвідчують високий рівень торговельних відносин з Візантією. Торговельні зв'язки між обома країнами не припинялися. У літописах знаходимо свідчення про Грецький торговельний шлях і заходи щодо його охорони [5].

У результаті суперництва з Візантією Київська Русь відстояла своє право на гирло Дунаю, Дністра і Дніпра. Руська правляча верхівка й багаті купці були особливо зацікавлені в підтриманні сталих економічних взаємовідносин із Візантійською імперією. Звідти на Русь довозили золоті й срібні вироби, посуд, дорогі тканини (шовк, парчу, оксамит), олію, вино, фрукти, різноманітні ремісничі вироби. Русь постачала на

ринки своїх близьких і далеких сусідів хутра, мед, віск, шкіряні й металеві (зброя) вироби, прикраси із золота й срібла, а також рабів.

На Русі купці об'єднувалися в корпорації, що зосереджувалися на торгівлі певними товарами з тими чи іншими країнами. В Києві, Новгороді, Галичі, Володимирі-Волинському та інших великих містах були колонії іноземних купців, для них будували торговельні двори.

Київська Русь мала торговельні відносини і з кавказьким світом. Маємо літописні повідомлення про "Залозний шлях", який проходив із Києва на Тамань і Північний Кавказ. Володіємо знахідками мідних і бронзових хрестів – енкалпійонів руського виробництва в Керчі на Тамані і Північному Кавказі.

Київська Русь вела торгівлю і з країнами Центральної і Західної Європи. Цілком ймовірно, що уже в IX-X ст. функціонував торговий шлях Київ – Галич – Прага – Регенсбург. Раффельштеттенський митний статут – митний документ, що регулює мита в Баварській східній марці, виданий королем Східно-Франкського королівства Людовіком IV між 904 та 906 рр. містить згадку про руських купців на Верхньому Дунаї.

Русь мала також стійкі торговельні зв'язки з Німеччиною. У жалуваній грамоті кельнського архієпископа Райнальда вестфальському місту Модебах (1165р.) говориться про торгівлю з Руссю [2]. Повідомлення більш пізнього періоду про торговельні зв'язки між південною Німеччиною і Києвом, свідчать про те, що вони продовжувались успішно, про свідчать укази Маркграфен Оттакара в 1190 р., які підписали Торгові Статути і Привілеї для міст Регенсбургу і Еннс, що полегшували і сприяли торгівлі з Руссю. Так відбувався експорт і імпорт товарів між цими країнами [1].

Між давньоруськими містами Новгородом і Києвом пролягав торговельний шлях до Південної Прибалтики.

Були також два торговельні шляхи до Польщі і західнослов'янського Помор'я: сухопутний – Київ-Володимир – Люблін і водяний – Дніпро – Прип'ять – Західний Буг.

Стабільні торговельні зв'язки мала також Русь з Угорщиною: Центром русько-угорської торгівлі був Естергом.

Є писемні джерела, які стверджують торговельні зв'язки Русі з Англією. На англійські ринки поставлялися хутра білок і соболів. Крім англійських купців, у торгівлі з Руссю брали також участь ірландські купці. Торгівля Русі з країнами Скандинавії знайшла своє відображення в сагах. Цікавими в цьому плані є саги про Гескулда і про Магнуса Доброго (твір середньовічної ісландської літератури, створений у XIII столітті. Одна з «королівських саг», що увійшли до збірки «Коло Земної», яку традиційно приписують Сноррі Стурлусону. Розповідає про Магнуса Доброго, який правив Норвегією в 1035-1047 роках.).

Новгородський літопис містить цікаві свідчення про русько-скандинавську торгівлю. Так, там повідомляється про шторм, який завдав величезних збитків новгородським купцям, що припливли з-за моря. Це було близько 1132 р. Через десять років на купців напала шведська флотилія, але цей напад вдалося відбити.

Давніми були торговельні відносини з Данією. Літопис повідомляє про благополучне повернення новгородських купців із Данії.

Маємо свідчення про торгівлю Русі із Францією, В багатьох творах французької художньої літератури XI-XIII ст. говориться про соболині хутра, які поставлялись з Русі.

Отже, торгівля не посідала провідного місця в системі господарства, але її роль була вагомим. Давньоруські міста були центрами внутрішньої та міжнародної торгівлі. Торгівля сприяла розриву замкнутості земель і економічному розвитку країни.

Головним напрямком давньоруської зовнішньої торгівлі був східний. Грецький шлях вів до Візантії, а Залозний – до країн Кавказу й Арабського Сходу. Велика торгівля провадилася також з країнами Поволжя: Хозарським каганатом і Волзькою Болгарією. Постійними були торговельні контакти Русі з Германією, Угорщиною, Чехією, Польщею. Головним осередком торгівлі з країнами Півдня і Заходу був Київ.

Список використаних джерел

1. Блохин Дарина німецько-українські зв'язки. Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16505/1/%D0%91%D0%BB%D0%BE%D1%85%D0%B8%D0%BD%202%20289-304.PDF>
2. Горін Н. Міжнародна торгівля як чинник та складова зародження підприємництва у Київській Русі (X–XIII ст.). 2015. – Вип. 48. – С. 12–26.

3. Даркевич В. До історії торговельних зв'язків Давньої Русі (за археологічними даними). 1973.
4. Моця О.П. Протоміста Київської Русі (на прикладі Дніпровського Лівобережжя) // Наукові записки. – К., 2002. – С. 8-11 (Історичні науки. — Ч. 2)
5. Руська Правда (Просторова редакція) // Хрестоматія з історії держави і права України. — Т. 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. ; за ред. В. Д. Гончаренка. — К. : Ін Юре, 1997. — С. 29–39.

УГА – ПРИЗАБУТА ІСТОРІЯ БРАТЕРСТВА...

Сворак Л. М.

Викладач ВСП

Івано-Франківський фаховий коледж ЛНУП

105 років тому, в ніч з У ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. стрілецькі частини, очолювані полковником Дмитром Вітовським, виконуючи затверджений Центральним військовим комітетом план, перейняли владу у Львові. В той же час було розіслано повідомлення по містах, містечках та селах із закликом до встановлення української влади. Такі заходи дозволили швидко отримати контроль над більшістю територій Галичини.

Незважаючи на тріумфальний перехід влади 1 листопада в руки українців, що свідчило про її військову могутність і народну підтримку, Листопадовий чин став початком жорстокого воєнного протиборства між поляками та українцями. Уже у другій половині дня поляки, відійшовши від шоку втрати влади, почали повсюдно завзято й усвідомлено вести вуличну війну. По УСС-ам “кулі летіли з дахів, вікон, на них нападали на вулицях”. Появилися перші жертви протидії поляків українській владі [2. с. 2]

Нажаль, організація захисту молодій республіці розгорталася повільно. На це впливало переконання більшості членів УНРади в необхідності побудови армії на добровольчій основі, як максимально вмотивованої та готової до невзгод війни. Однак ні заклик від 5 листопада «Під оружжя», ні створення військових округів не виправили кардинально ситуацію на початковому етапі польсько-української війни.

[5, с. 1]. В подальшому ситуація, навіть попри доволі вузьку демографічно-мобілізаційну базу, кардинально змінилась і основною проблемою новоствореної УГА стала відсутність достатньої кількості озброєнь та амуніції. Відмітимо, що за короткий проміжок часу, до січня 1919 р., чисельність Української Галицької Армії була доведена до 100 тис. осіб. Паралельно з цим проходив пошук союзників у боротьбі проти Польщі і закономірно одним із найперспективніших напрямків виступала ідея союзу із УНР. Бажання об'єднати українські землі в єдину державу привело до Злуки всіх українських земель, яка відбулася 22 січня 1919 р., в Українську державу. Західна частина цієї держави отримала назву Західної Облaсті Української Народної Республіки (ЗОУНР). Проте об'єднання не принесло бажаного результату. Уряд Східної України основну загрозу вбачав у більшовицькій Росії, а уряд ЗОУНР вважав, що передусім необхідно боротися проти Польщі. Тому проголошена Злука всіх українських земель залишилась, в основному, формальним актом, який не зміг об'єднати Україну в боротьбі проти ворога [7, с.274].

У ході військового будівництва ЗУНР постала проблема браку старшин, насамперед вищого командного складу, зокрема генералів, офіцерів Генерального штабу, тобто військовиків із вищою військовою освітою та досвідом командування військами [8, с.86]. Для вирішення цієї проблеми 26 січня 1919 року було оголошено про можливість призову на службу до Галицької армії громадян неукраїнської національності. Це дозволило залучити на службу десятки старшин-неукраїнців – чехів, німців, австрійців, угорців, переважно уродженців Карпатського краю. [6, с. 6].

Попри тривалу боротьбу проти експансії Польщі та проведення цілого ряду унікальних операцій, зокрема Чортківської офензиви (7-28 червня 1919 р.) 17 липня частини УГА були змушені перейти р. Збруч.

На території УНР опинилося майже 50 тис. галичан, які мали на озброєнні понад 600 кулеметів та майже 200 гармат.

У II пол. 1919 р. на Наддніпрянщині розгорнулася запекла збройна боротьба основними учасниками якої були Червона армія, Біла гвардія та українські національні військові підрозділи. Станом на початок липня більша частина УНР перебувала під контролем більшовиків. Проте їх звернення до репресивних методів

політики «воєнного комунізму» налаштували більшу частину населення проти радянської влади, що створювало сприятливі умови для початку боротьби українських національних сил за повернення контролю над втраченими взимку-навесні 1919 р. землями. Проте на них претендували не лише українці. [1, с. 1].

Відмітимо, що після об'єднання українських армій до Збройних сил входили: Дієва армія УНР, УГА і повстанські загони, підпорядковані Штабові Головного Отамана. За підрахунками та свідченнями М. Капустянського, Л Шанковського, В. Вериги та архівними матеріалами, в кінці липня 1919 р. чисельність українських Збройних сил можна визначити як таку, що досягла приблизно 85 тис. вояків, з них бойового складу – 35 тис. багнетів і 2,5 тис. шабель. Війська нараховували 1100 кулеметів, 335 гармат, 9 панцирних поїздів, 6 панцирних самоходів. Водночас близько 15 тис. бійців повстанських формувань були підпорядковані Штабові Головного Отамана. Відтак, враховуючи наявні сили, найголовніше завдання, яке постало перед українським військовим і політичним проводом в кінці липня 1919 р., – це розробка стратегічного плану подальших дій Наддніпрянської та Галицької армій. [3, с. 1-4].

Командування УГА висунуло пропозицію розпочати просування у напрямку Одеси. Це дозволило б встановити контроль над частиною чорноморського узбережжя, налагодити контакти з експедиційним корпусом Антанти і лише після цього розмірковувати щодо наступу на Київ. Проте, ця ідея не сподобалася керівництву УНР. С. Петлюра наполягав на тому, що політична ситуація, що склалася на той момент, не дозволяла зволікати з наступальними діями у київському напрямку. Після тривалих суперечок сторони дійшли компромісу: паралельно наступати як на Київ, так і на Одесу, а щоб запобігти несподіваного удару ворога з північного флангу, декілька загонів УГА мали також імітувати наступ у напрямку Коростеня. [1, с. 2]. Об'єднана українська армія наприкінці липня – на початку серпня 1919 р. отримала наказ готуватися до наступу на Київ і Одесу. В результаті 31 серпня мав відбутися урочистий вступ об'єднаних армій УНР та УГА до Києва та їх спільний парад. 31 серпня українські військові частини і частини Добровольчої армії одночасно підійшли до передмістя Києва. Наприкінці дня Київ повністю був під спільним

контролем українських військ і Добровольчої армії. Але непорозуміння між українськими військовиками і денікінцями призвело до напруги, яка ледве не переросла у збройну сутичку. Для того, щоб уникнути конфлікту, генерал А. Кравс віддав наказ українським частинам залишити місто та відступити на лінію Ігнатівка – Васильківка. [7, с. 277].

В кінцевому підсумку під кінець 1919 року відроджена Українська Держава вступила в стан затяжної смертельної кризи. Відмітимо, що серед матеріалів фондів ЦДІА України у м. Львові містяться документи місії УНР у справі об'єднання Наддніпрянської та Галицької Армії в одну Українську Республіканську Армію. Це копії та оригінали протоколів засідання між представниками УГА та членами місії. Окрім питання про об'єднання двох українських армій, на цих засіданнях обговорювалася й можливість формування нового уряду та усунення від влади Директорії УНР, а з нею і С. Петлюри. Внаслідок обговорень, 25 грудня 1919 р., у Вінниці було підписано “договір між представниками Наддніпрянської армії та Української Галицької Армії про об'єднання в одну Українську республіканську армію”, в якому зазначалося, що УГА “годиться на спільне командування підлягає уряду Української Народної Республіки, заховуючи свою внутрішню організацію”. Однак і цього разу реального об'єднання не відбулося. УГА остаточно завершила свій шлях у лавах Червоної Армії на початку 1920 р. Виснажені боями залишки Дієвої Армії змушені були перейти на територію Польщі. [4, с. 10].

Підсумовуючи усе вище сказане ми змушені констатувати той факт, що спроби армії УНР та ЗУНР створити власну незалежну державу у 1917-1920 рр., попри тривале бойове братерство, закінчились невдачею не лише через об'єктивні чинники. Одним із ключових факторів які спричинили поразку державотворчих процесів на наш погляд виступає відсутність справжньої єдності української нації. І основним фактором цього виступають особисті амбіції керівників держав, що привело до неузгодженості дій. На фоні такого ретроспективного погляду, в умовах триваючої російсько-української війни, залишається лише сподіватись, що українська нація змогла зробити правильні висновки із власної минувшини і сучасність не змусить нас

знову втратити власну державу та, можливо ідентичність через особисті амбіції окремих лідерів...

Список використаних джерел

1. Дедурін Г. Г. Бойові дії УГА на території УНР влітку 1919 року// Режим доступу: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/20_01_2017/pdf/9.pdf
2. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр. (Орг., структура, штати): Іст. - правове дослідження. – Івано-Франківськ - Коломия: Вид. “Плаї”; “Вік”, 1997.- 292с.
3. Мина Ж.В. Кількісний та якісний склад дієвої армії унр та уга напередодні київської наступальної операції (кінець червня – липень 1919 р.) // Режим доступу: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/214ada74-ffdc-4928-b3a3-0c9edcf7a1e0/content>
4. Пилипів В. Військове співробітництво УНР та ЗУНР (1918–1919). Джерелознавчий аспект// Режим доступу: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/20/04-09PylypivV.pdf>
5. Ткачук П. Система організації призову до збройних сил Західно-Української Народної Республіки//Демократичне врядування. – 2003. – 2008.- Вип. 3.// Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26486/tkachuk.pdf>
6. Ткачук П.П. Сухопутні війська України доби революції 1917-1921 рр. / П.П. Ткачук. – Львів: ЛІСВ. – 2009. – 311 с
7. Томюк І, Папікян А. УКРАЇНСЬКА ГАЛИЦЬКА АРМІЯ: ВИНИКНЕННЯ, ФОРМУВАННЯ І БОРОТЬБА ЗА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКУ НАРОДНУ РЕСПУБЛІКУ//Воєнна історія України. Галичина та Закарпаття [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. військово-історичної заочної конф., 5, 6 червня 2014 р. / Нац. військово-історичний муз. України. – К., 2014. – 504 с.// Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Voienna_istoriia_Ukrainy/Voienna_istoriia_Ukrainy_Halychyna_ta_Zakarpattia/

8. Шумінська Н.В. СТАНОВЛЕННЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ, ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ (ЛИСТОПАД 1918 – ЛИСТОПАД 1919 РР.)// Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shuminska_Nataliia/Stanovlennia_Halytskoi_armii_osoblyvosti_komplektuvannia_ta_pidhotovky_osobovoho_skladu_lystopad_191.pdf?

МІФ ТА РЕАЛЬНІСТЬ: СВЯЩЕННИЙ ЗАГІН ІЗ ФІВ

Чурбанова М.Ю.

здобувачка другого магістерського рівня

спеціальності 032 Історія

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

Священний загін із Фів був створений для захисту Беотійської ліги - федерації міст, яку очолювали Фіви. Загін був першою професійною регулярною армією, що фінансувалася державою за всю історію Давньої Греції. Вона базувалася на принципі, що військові-коханці будуть воювати як єдине ціле. Фіванців дійсно вважали емоційний зв'язок між чоловіками «священним», посиляючись на обітниці, які фіванські коханці давали один одному в святилищі Іолая, коханця міфологічного героя Геракла. Загін переміг спартанську коаліцію й поклав початок десятилітній фіванській гегемонії. Так, загін продовжував боротьбу за свободу всієї Греції проти загрози з боку Філіппа II Македонського.

Елітний корпус чоловіків-коханців був унікальним явищем в історії Греції [1]. Але саме явище гомосексуальності, звичайно, унікальним не було. Як відомо, у Давній Греції був звичай, коли хлопець вступав в стосунки зі своїм наставником (ераст - наставник та еромен - учень). Ці стосунки не обов'язково мали в собі сексуальні відносини, але як правило включали їх. Відомо, що й давнім грекам не було знайомо терміну «гомосексуальність» чи «гетеросексуальність». Подібні відносини практикували й спартанці [3].

Протягом наступного десятиліття, Священний загін вів запеклу боротьбу зі спартанцями. Після тривалого конфлікту військові зусилля завершилися битвою при

Левктрі в 371 році до Р.Х. Коли мирні переговори зазнали невдачі, фіванська армія зіткнулася зі спартанською армією, яка мала над ними чисельну перевагу. Священний загін зіграв ключову роль у фіванській перемозі [2]. Полководець Епамінонд прийняв нетрадиційне рішення розмістити на лівому фланзі свої найсильніші підрозділи (Священний загін на чолі з Пелопідом), щоб протистояти найсильнішим підрозділам Спарти — спартіатам. Спартанська армія почала відступ, побачивши, що загін, що чисельно поступався їхній армії, почав атакувати, поранивши генерала [1],[2]. Так, вперше за декілька століть спартанці програли. Перемога при Левктрі мала чимало наслідків, в тому числі політичних. Сусідні держави почали повставати проти Пелопоннеського союзу, очолюваного спартанцями. Цікаво, що Фіви завжди вважалися другосортною державою в Греції. Але тепер вони стали відігравати активну роль у багатьох грецьких справах.

Священний загін продовжував доблесно боротися, навіть коли фіванці втратили контроль над греками. Пелопід загинув, змагаючись за свободу фессалійців від жорстокого тирана Александра Ферського. Епамінонд загинув у боротьбі з союзом, який тепер складався зі Спарти, Афін та інших держав. Він був похований на полі бою поруч з Ероменосом. Фіви були розбиті, а обидва союзи - ослаблені, й саме тоді на політичній арені з'явився Філіпп II Македонський. Досить важливо, що в молоді роки, він сам був коханцем одного із очільників загону із Фів [1]. Тепер він загрожував свободі всіх грецьких держав. У цей вирішальний момент перед фіванцями постав серйозний вибір: стати на бік Філіппа і отримати захист і частку в грабунку або об'єднатися із афінянами. Після тривалих перемовин фіванці об'єднали зусилля зі своїми ворогами. Об'єднання з афінянами явно не відповідало власним інтересам фіванців. Можливо, у них було чітке переконання, що свободу і незалежність греків варто зберегти.

Остання битва при Херонеї в 338 р. до Р.Х. зіштовхнула більш ніж 30-тисячну армію Філіппа з об'єднаними силами грецьких держав — Фів, Афін, Коринфом і багатьма іншими, що налічували до 35-тисяч воїнів. Завдяки блискучій тактиці Філіппа II вони перемогли. Священний загін Фів був знищений елітними македонськими військами на чолі з молодим Александром II Македонським, що

пізніше став відомий, як Александр Великий [3]. Так, загін було знищено, а всі його воїни були вбиті. Філіппу II Македонському вдалося здобути контроль над усією Грецією. Давньогрецький історик Плутарх пише: «... І коли після битви Філіп оглядав вбитих і зупинився на тому місці, де лежали триста (воїнів), всі там, де вони зіткнулися з довгими списами його фаланги своїми обладунками і змішалися одне з одним, він здивувався і, дізнавшись, що це був загін із коханців, заплакав і сказав, що гірко помруть ті, хто думає, що ці люди вчинили або зазнали чогось ганебного» [6].

В джерелах зустрічаються згадки про військових-коханців, щоправда, далеко не всі з них вказують саме на Священний загін із Фів. Вчені продовжують сперечатися про те, чи був загін створений у відповідь на знаменитий уривок Платона про армію пар закоханих у його діалозі «Симпозіуму». У «Симпозіумі» персонаж Федр стверджує, що загін воїнів-коханців був би сильніший за будь-який інших: «Є багато свідків, які визнають Любов найстаршою з богів. Бо я не знаю більшого благословення для юнака ... ніж добродесний коханець, або для коханця, ніж улюблений юнак <...> Про що я говорю? Про почуття честі і безчестя, без якого ні держави, ні окремі особи ніколи не роблять ніякої доброї або великої справи. І я кажу, що коханець, якого викриють у якихось ганебних вчинках або в боягузстві, коли хтось інший вчинив йому якесь безчестя, буде більше страждати від того, що його викриє його коханий, ніж від того, що його побачить його батько, або його товариші, або хтось інший. Коханий теж, коли опиняється в будь-якій ганебній ситуації, відчуває таке ж почуття до своєї коханої людини. І якби існував хоч якийсь спосіб домогтися, щоб держава або армія склалися з коханців і їхніх коханих, вони були б найкращими правителями свого міста, утримуючись від будь-якого безчестя і наслідуючи один одного в пошані... Бо який коханець не волів би бути побаченим усім людством, ніж своїм коханим, чи то покинувши свій пост, чи відкинувши зброю. Він був би готовий померти тисячею смертей, ніж терпіти це» [5].

Схоже, що у Фівах існував загін елітних воїнів, чисельністю 300 осіб, до утворення Священного загону, про яких згадують грецькі історики Геродот та Фулідід, але славнозвісний загін був сформований після 379 р. до Р.Х., коли Пелопід та інші продемократичні фіванські вигнанці в Афінах скинули спартанську олігархію,

яка взяла під контроль цитадель Фів у 382 р. до Р.Х [8] Після того, як спартанці були вигнані з Фів, Горгід реформував Священний загін.

Також інформативними виявилися розкопки, що дали чималий результат. У ХІХ столітті в Херонеї було виявлено братську могилу Священного загону. Травми їхніх решток свідчили про жорстоку смерть. Деякі з них були глибоко пронизані македонськими списами, а леза все ще застрягли в них. Одного вдарили щитом по голові. Інші мали переломи черепа та зламані щелепи [1]. Важливим в контексті теми є розташування померлих. Вони розташовувалися в ряди по сім-вісім осіб, імітуючи в свою чергу формування фаланги. А у деяких пар загиблих руки були схрещені. Отже, дані археології підтверджують або доповнюють вже наявні писемні свідчення про Священний загін із Фів, що складався з чоловіків-коханців.

Список використаних джерел

1. Burg B. *Gay Warriors: A Documentary History from the Ancient World to the Present*. NYU Press, 2001. 299 p.
2. Cartledge P. *The Spartans: The World of the Warrior-Heroes of Ancient Greece*. Vintage Books, 2005. 320 p.
3. Crompton L. *Homosexuality and Civilization*. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, 2006. 648 p.
4. Livingstone R. *The Legacy of Greece*. Pinnacle Press, 2017. 384 p.
5. Plato & Jowett B. *Plato's Dialogues*. Scribners Publishing, 2000.
6. Plutarch. *Life of Pelopidas*. Harvard University Press, 1917. 560 p.
7. Plutarch. *Plutarch's Lives*. Nabu Press, 2012. 638 p.
8. Waterfield R. *Herodotus: The Histories*. Oxford University Press, 2008. 848 p.

ЗНАЧЕННЯ ІСНУВАННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Шкода Н. А.

к.іст.н., доцент

Горбань В.С.

здобувач другого магістерського рівня
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Запорізька Січ, яка існувала протягом століть на території сучасної України, відіграла надзвичайно важливу роль у формуванні та розвитку української національної свідомості, культури, політичного ландшафту та соціально-економічних відносин. Цей військово-демократичний утвір, заснований козаками, став ключовим символом українського народу, його боротьби за свободу та незалежність.

Перші поселення козаків на землях сучасного Запоріжжя з'явилися ще у XVI столітті. Запорізька Січ, як політико-адміністративний центр козацької спільноти, була місцем збору, навчання та організації козацьких військових загонів. Козаки були розподілені на курені, виконували функції оборони та адміністрування, і мали свої закони – «Козацькі Права».

Одним з найважливіших аспектів існування Запорізької Січі була її роль у військових справах та обороні українських земель. Козаки здійснювали активну боротьбу проти загарбників, зокрема Османської імперії, Кримського ханства та Російської імперії. Вони були досвідченими воїнами, які ефективно використовували тактику універсальності. Це дозволило козакам відстоювати свою незалежність і сприяло виникненню українського національного героїзму. [1, с. 25]

Крім того, Запорізька Січ відіграла значну роль у розвитку культури та освіти. Козацькі школи, які функціонували на Січі, забезпечували базову освіту для козаків та їхніх дітей. Козаки були свідомими громадянами, які цінували знання і просували розвиток освіти серед своїх учасників. Крім того, на Січі діяли багато культурних і релігійних установ, що сприяло збереженню та розповсюдженню української мови, традицій та цінностей української культури в цілому.

Українські козаки з Запорізької Січі також відіграли важливу роль у політичному житті України. Вони володіли своїми власними формами управління та демократичними структурами, що сприяло розвитку самоврядування та участі громадян у прийнятті рішень. Козацькі ватаги здійснювали самостійну зовнішню політику, укладали договори з іншими державами та встановлювали дипломатичні зв'язки. Це

підтримувало незалежність козацької спільноти та зміцнювало її політичну позицію в регіоні.[2, с. 57]

Економічна діяльність Запорізької Січі також мала велике значення для розвитку України. Козаки займались рибальством, землеробством, ремеслами та торгівлею. Вони створювали свої власні підприємства, розвивали ремісничу майстерність та торгову мережу. Козацькі ватаги були активними учасниками торговельних шляхів та сприяли розвитку торгівлі між Україною та сусідніми країнами. Це сприяло економічному зростанню регіону та підтримувало його самостійність.

Запорізька Січ була символом української самостійності, героїзму та національної свідомості. Її існування сприяло формуванню української ідентичності та національної свідомості. Козаки з Запорізької Січі відстоювали свою свободу та незалежність, захищали український народ від зовнішнього вторгнення, розвивали культуру та освіту, сприяли політичному розвитку та економічному зростанню України.

Запорізька Січ була місцем, де формувалася і культивувалася унікальна козацька культура. Козаки мали свої традиції, обряди, спосіб життя і систему цінностей. Вони поважали свободу, сміливість, справедливість, відданість Батьківщині та братерство. Козацькі пісні, легенди та епоси, що засвідчують героїчні чини козаків, стали невід'ємною частиною української літератури та фольклору.[3, с. 77]

Козацтво відіграло значну роль у формуванні політичного ландшафту України. Козацькі ватаги володіли великою внутрішньою автономією та самоуправлінням. Вони обирали своїх ватажків (гетьманів) та встановлювали правила для керівництва своїми справами. Запорозька Рада, яка складалася з обраних козацьких представників, приймала важливі рішення та вирішувала політичні питання.

Запорізька Січ також була центром освіти та науки. Козацькі школи, де викладалися основи грамоти, арифметики, географії, астрономії та релігії, давали знання козакам та їхнім дітям. Козаки піклувалися про розвиток освіти, сприяли друкарській справі та поширенню книг, в тому числі української літератури та історичних джерел.

Українські козаки з Запорізької Січі мали значний вплив на формування української ідентичності та національної свідомості. Вони були символом сили,

вольової витримки та незламності. Козаки відстоювали свої права та свободу, захищали український народ від зовнішніх загроз. Їхні героїчні дії стали прикладом для наступних поколінь українців, що посилювало національну самосвідомість та прагнення до незалежності.

Запорізька Січ була також центром міжкультурного спілкування. Козаки вступали в контакт з представниками різних національностей, таких як поляки, татари, турки та інші. Це сприяло культурному обміну та взаємовпливу, що сприяло розширенню світогляду та культурного розмаїття козацького товариства.[4, с. 89]

Запорізька Січ існувала протягом багатьох століть, але її кінець настав у другій половині XVIII століття. Запорізька Січ була розформована російською імперією, яка припинила існування козацтва як самостійної політичної сили.

Проте спадщина запорозьких козаків продовжує жити в українському народі. Козацька традиція, символіка та героїка відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості і патріотизму в Україні. Запорізькі козаки стали символом волі, мужності та незалежності, а їхні історичні подвиги залишили визначний слід у колективній пам'яті українського народу.

Висновок:

Значення існування Запорізької Січі в розвитку України було величезним. Запорізька Січ виступала як центр формування унікальної козацької культури, де розвивалися традиції, цінності та спосіб життя козаків. Козацтво вплинуло на політичний ландшафт України, забезпечуючи внутрішню автономію та самоуправління. Вона сприяла розвитку освіти, науки та культури, пропагувала українську мову та літературу.

Запорізькі козаки стали символом сили, сміливості та вольової витримки. Вони відстоювали свою незалежність, захищали український народ від зовнішніх загроз і стали прикладом для пізніших поколінь українців. Козацька традиція та героїка продовжують жити в національній свідомості українського народу.

Запорізька Січ також сприяла міжкультурному спілкуванню, що позитивно вплинуло на культурний розмаїття козацького товариства.

Запорізька Січ внесла значний внесок у формування української культури. Козацька культура, що розквітала в Січі, включала у себе музику, танці, обряди, одяг та літературу. Ці культурні вираження стали важливою частиною української національної спадщини та були передані через покоління.

Багато символів, пов'язаних з Запорізькою Січчю, стали важливими елементами української національної ідентичності. Прапор Запорозької Січі, що складався з чорного та червоного кольорів, став символом боротьби та незалежності. Козацький Мамай, як герой народних легенд та балад, став символом козацької сміливості та духу.

Запорізька Січ втілювала ідеали свободи, демократії та справедливості. Козаки відстоювали принципи рівності та самоврядування, відмовляючись від феодального устрою. Ці ідеали стали важливими для формування української національної свідомості та прагнення до суспільного прогресу.

Хоча Запорізька Січ була знищена російським імперіалізмом в XVIII-му столітті, її спадщина продовжує жити в українському суспільстві. Запорозькі козаки залишаються символами волі, мужності та національного патріотизму. Вони нагадують нам про значення самостійності, гідності та постійної боротьби за свободу.

Отже, Запорізька Січ відіграла важливу роль у формуванні української ідентичності, національної свідомості та культурного розвитку. Її існування залишається невід'ємною частиною історичного спадку України, який допомагає утверджувати національну самосвідомість та прагнення до незалежності.[5, с. 132]

Список використаних джерел

1. А. Ластовецький «Історія України» / А. Ластовецький, М. Михновець. – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2002 р.
2. В. Короленко «Козацька доба в Україні» / В. Короленко. – Київ: Видавництво «Смолоскип», 2004 р.
3. М. Грабовський «Запорозька Січ: історія та культура» / М. Грабовський. – Київ: Видавництво «Довіра», 2011 р.
4. О. Левицький «Запорозька Січ: історія, культура, традиції» / О. Левицький. - Харків: Видавництво «Фоліо», 2017 р.

5. С. Покас «Запорожці: історичні есеї» / С. Покас. – Київ: Видавництво «Смолоскип», 2015 р.

БІЛОЗЕРКА – МАЄТОК ХЕРСОНСЬКОЇ ГІЛКИ РОДУ СКАДОВСЬКИХ

Шкода Н. А.

к.іст.н., доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

магістр Щербатенко А. П.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

В останні роки зросла увага науковців до генеалогічних досліджень. Сучасні українські історики вивчають виникнення та існування поміщицьких садиб на Півдні України. Деякі поміщицькі маєтки були одночасно важливими господарчими та культурними осередками регіону. Деякі великі маєтки були у власності родини Скадовських. Одним із них є Білозерка, родовий маєток херсонської гілки Скадовських. Метою даної публікації є характеристика цього маєтку як родинного осередку Скадовських. Життя чотирьох поколінь сім'ї Скадовських пов'язано з Білозеркою, яка тривалий час виконувала роль культурного центру регіону.

Географічне положення Білозерки було вигідним. Вона знаходилась недалеко від губернського міста Херсон. Маєток мав велику площу, нараховував біля 10 тис. дес. [1, с. 4]. Першим власником маєтку був генерал-поручик Іван Абрамович Ганнібал та називався він Іванівка в честь засновника. Після відставки 1784 р. Ганнібал продав Білозерку дійсному таємному раднику і кавалеру, графу Олександрю Андрійовичу Безбородьку. У 1798 р. Білозерку придбав Балтазар Балтазарович Скадовський [2, с. 3].

Управління господарством у маєтку здійснювалося особисто власником Балтазаром Балтазаровичем Скадовським. Духовним центром родини у маєтку була церква. Після смерті Б. Б. Скадовського маєтком керувала дружина – Євдокія Скадовська.

З 1839 р. садибою володів Лев Скадовський, син Б. Б. Скадовського. Садиба за його часів стала місцем постійного проживання великої дворянської родини. В родині дітей змалку привчали до скромності, розвивали вміння раціонально використовувати кошти, Домашньою освітою дітей займалися гувернантки.

У 1846 р Білозерка стала містечком, тут влаштовувались 2 ярмарки та 2 торги 2 рази на рік. Було побудовано міст і греблю. Поступово маєток став розвинутим поміщицьким господарством Півдня України. Успішно розвивалось скотарство, передусім вівчарство, кінний завод (заснований у 1840 р.), винокурні заводи [3, с. 5]. Значна частина земель господаря залишалася цілиною.

Селянська реформа 1861 р. помітно змінила економічну структуру маєтку. В травні 1863 р, Лев Балтазарович підписав із селянами уставну грамоту, згідно якої 371 селянин отримав землю [4, с. 4].

В Білозерці постійно зупинялися приятелі та друзі родини Л. Б. Скадовського. Скадовські надавали перевагу маєтковому способу життя. Представники родини особливо любляли відпочинок на природі, популярною була рибалка, кінні подорожі [4, с. 4],

Скадовський Л. Б. поступово відійшов від управління маєтком. Його син, Георгій Львович, взяв на себе справу керівництва маєтком. З часом діти Скадовського Л. Б. поділили між собою спадок батька.

Садибний комплекс Білозерки в останній третині ХІХ ст. мав багатофункціональну структуру. Центром житлового масиву залишався головний будинок, окрасою якого були картини, фотокартки членів родини, дзеркала, вази, статуетки. В будинку знаходилися систематизовані археологічні матеріали з розкопок з території Херсонського повіту та Березані, що згодом стали основою колекцій Херсонського археологічного музею та Державного Ермітажу [4, с. 4]. В будинку зберігалася величезна родинна бібліотека. В маєтку також була лазня та величезний підвал.

Садибу оточували величезні сади – Білозерський, Дутов та Георгіївський. В садах росли яблуні, груші, черешні, вишні, абрикоси, персики, горіхи, малина та ін. Родина була добре забезпечена свіжими та якісними продуктами харчування. На

території маєтку знаходилися великі штучні ліси. Господарські озера були багаті на рибу.

В 1879 р. завершилося будівництво кам'яної церкви в маєтку. Вона стала зразком для всього повіту [5, с. 125]. На території маєтку знаходились церковно-приходська та урядова школи, якими опікувались представники родини Скадовських. Навчальні заклади були в зразковому стані.

В 1913 р. було зведено монумент Олександрю II на честь святкування 50-річчя звільнення від кріпацтва. На церемонії відкриття пам'ятника була присутня місцева управлінська еліта [7, с. 65].

В Білозерці були відкриті метеорологічна станція, державна поштова станція, ощадне товариство, корчма, фельдшер, діяло кредитне товариство (1908 р.). В маєтку працювали 4 лавки, мануфактурний магазин А. Леонова [9, с. 59].

Дозвілля родини відповідало сезонним циклам. В теплу пору року практикувалися катання на човні по озеру, піші прогулянки, поїздки полями на кінному екіпажі, взимку на санях. Члени родини полюбили музику, грали на різних інструментах [9, с. 61]. У маєтку святкували родині, релігійні свята, влаштовували домашні концерти, звані обіди.

У Білозерці в якості гостей перебували високі офіційні особи, культурні діячі та науковці. Всі гості та відвідувачі захоплювалися господарями. «Бути в Херсоні і не побувати у Скадовського – все одно, що бути в Римі і не побачити папи» – підсумовував мандрівник В. Бернов [6, с. 71]. Перебування деяких науковців у маєтку зумовлювалося археологічними інтересами власника садиби. Тут проводив дослідження та археологічні розкопки Дмитро Іванович Яворницький. В маєтку опрацьовував знахідки з Березані професор Ернест Романович Штерн [8, с. 4].

За життя Георгія Львовича маєток перетворився у центр наукових досліджень. Тут успішно розвивалися рільництво, тваринництво, городництво, риборозведення, лісорозведення.

У 1919 р. після смерті господаря Георгія Львовича маєток було поділено між дітьми. У 1920-х рр. споруди та майно маєтку перейшли у розпорядження місцевої влади.

Таким чином, в межах простору Білозерки відбувалося становлення представників херсонської гілки роду, розгорталася господарська, громадська та наукова діяльність, задовольнялися духовні потреби, реалізовувалися ділові та дружні взаємини.

Список використаних джерел

- 1.Белозерка Скадовских // Херсонский вестник. 1885. 4 мая.
- 2.Буторін О. Виконання бажань // Наддніпрянська правда. 1991. № 193.
- 3.Вареник Н. Признание в любви Скадовску // Правда Украины. 1991. 17 сентября.
- 4.Дяченко С.Черноморье. Имена Херсонского края // Вгору. 19 квітня. 2007. С. 4.
- 5.Зруйновані храми і монастирі України. Документи та матеріали. / Упоряд. В. В. Кривошея. К.: Мистецтво, 2013. 608 с.
- 6.Лиховид О. Південні ворота України. Скадовськ: АС, 2011. 200 с.
- 7.Ревенок Н. Прогрессивный земский деятель (к 125-летию со дня рождения Г.Л. Скадовского) // Советское здравоохранение. 1972. № 1. С. 64 – 66.
- 8.Рудницький Г. Сергій Скадовський. Біографічний нарис // Кримська світлиця. 1997. 20 червня.
- 9.Савчук В.С. Поляки на Півдні України: незримі фахові угруповання (на прикладі вчених-біологів) // Південний архів. Історичні науки. 2001. Вип. 5. С.58 – 69.

РОЗДІЛ 5. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТОК У ВІЛЬНИЙ ЧАС

к.н.ФВ та С, професор Безверхня Г.В.,

к.н.ФВ та С, доцент Савчук С.А.

Луцький національний технічний університет

к.н.ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Термінальні цінності можна розвивати в різних видах діяльності у навчальний та вільний час. Ми поставили запитання студенткам «Чим Ви захоплюєтеся у вільний час?». Відповідно до відповідей було укладено рейтинг їх видів занять (табл.1). На 1 місці у всіх студенток – «спілкування з друзями», хоча в рейтингу термінальних цінностей «наявність хороших і вірних друзів» у більшості дівчат на 7-му місці, тобто не входить до числа пріоритетних. Це може бути пов'язано з тим, що при відповідях за методикою М. Рокича дівчата вказували, насамперед, бажані життєві цілі, які були не задоволені, а зараз вони мають достатню кількість подруг та знайомих, з якими проводять дозвілля [2]. Цю думку підтверджує спостереження за рейтингом життєвої цінності «любов», яка є пріоритетною і займає 2 – 3 місця, та відповіді про проведення вільного часу «зустрічі з коханою людиною», що знаходиться на 10 – 14 місцях. Отже, «любов» – це життєва мрія дівчат, яка поки що не реалізована.

Види занять студенток денного і заочного відділення у вільний час дещо відрізняються. Так, студентки стаціонарної форми навчання пріоритетними заняттями називають «читання художньої літератури», у студенток II курсу цей вид занять знаходиться на 2-му місці, а IV-го – на 3-му. Слухають музику всі студентки із задоволенням (2–3 місця). Викликають сумніви відповіді студенток заочного навчання про те, що у вільний час вони займаються спортом (4-е місце на II курсі і 3-е місце на IV курсі). На пряме запитання про заняття спортом (табл.1.) позитивно відповіли 36,7% студенток II курсу заочної форми навчання та 23,3% – IV курсу.

Таблиця 1

Види занять студенток у вільний час (рейтинг)

Види занять	Форма навчання у ВНЗ											
	Денна						Заочна					
	II к (n=30)			IV к (n=30)			II к (n=30)			IV к (n=30)		
	Σ	\bar{x}	рейт	Σ	\bar{x}	рейт	Σ	\bar{x}	рейт	Σ	\bar{x}	рейт
Спілкуюсь із друзями	51	1,7	1	62	2,1	1	80	2,7	1	126	4,2	1
Читаю художню літературу	84	2,8	2	142	4,7	3	208	7,0	5	184	6,1	5

Граю на музичних інструментах	200	6,7	5	311	7,0	6	223	7,4	6-7	222	7,4	7
Слухаю музику	131	4,4	3	101	3,4	2	173	5,8	3	161	5,3	2
Відвідную дискотеку	207	6,9	6	154	5,1	4	226	7,5	8	210	7	6
Займаюсь спортом	182	6,1	4	170	5,7	5	190	6,3	4	170	5,6	3
Вивчаю іноземну мову	231	7,7	8-9	241	8,0	8	223	7,4	6-7	247	8,2	8
Граю в комп'ютерні ігри	230	7,7	8-9	256	8,5	9	240	8	9	255	8,5	9
Малюю	284	9,5	10	262	8,7	10	297	9,9	11	303	10,111	12
Займаюсь технікою	385	12,8	15	361	12,0	14	248	10	12	297	9,9	11
Воджу автомобіль	367	12,2	14	376	12,5	15	313	10,4	13	304	10,1	13
Допомагаю батькам	225	7,5	7	213	7,1	7	152	5,1	2	177	5,9	4
Відвідную церкву	334	11,1	12	333	11,1	13	344	11,5	14	341	11,3	15
Зустрічаюсь із хлопцем	336	11,2	13	323	10,8	12	288	9,6	10	315	10,5	14
Читаю спеціальну літературу	315	10,5	11	322	10,7	11	350	11,7	15	291	9,7	10
Інше (дивлюсь TV)	-	-	-	-	-	-	479	15,9	16	480	16	16

Відповіді студенток стаціонару більш об'єктивні, тому що при анкетуванні 60% другокурсниць та 50% четвертокурсниць відповіли, що займаються спортом (4-е та 5-е місця відповідно у видах занять у вільний час).

Значна кількість дівчат у вільний час грають на музичних інструментах (5–6 місця), відвіднують дискотеку (6–4 місця), причому на IV курсі більше, ніж на II [3].

Студенти стаціонару мало допомагають батькам (7-е місце), очевидно, через те, що більшість часу проживають у гуртожитку. Вивчення іноземних мов і комп'ютерні ігри займають 8 – 9 місця, що, з одного боку, свідчить про корисне проведення вільного часу, а з іншого – про пасивне за комп'ютерними іграми. Час, витрачений

на комп'ютерні ігри, можна було б використовувати для спеціальної рухової активності [1].

Відмінності в способі життя студенток заочної форми навчання цілком об'єктивні, тому що більшість працює і має мало вільного часу. Найбільше вільного часу студентки витрачають на допомогу батькам, що цілком зрозуміло, оскільки вони проживають разом. Читання художньої літератури займає 5-е місце (на стаціонарі 2 – 3 місця), відвідування дискотек – 8–6 місця. Менше часу приділяється грі на музичних інструментах (7-е місце). Студентки заочного відділення більше захоплюються технікою (12 – 11 місця, стаціонар – 15 – 14 місця) і водять власний автомобіль (13-е місце). Це цілком відповідає їх життєвим цінностям – «матеріальна забезпеченість», «свобода», «впевненість у собі».

Отже, ідеалом у життєвих цілях дівчат є фізичне і духовне здоров'я, любов, щасливе сімейне життя, активна життєва позиція, матеріальна забезпеченість, які вони ще не можуть реалізувати через лімітуючі чинники: рівень амбіцій, здатність діяти сміливо і рішуче, нетерпимість до своїх і чужих недоліків, вміння розважливо і логічно мислити, приймати обдумані й раціональні рішення, вміння розуміти точку зору іншої людини, поважати смаки інших, прояв турботи про інших.

Нереалізованість життєвих цілей проявляється у виборі тих видів занять, якими студентки займаються у вільний час. Зустрічі з коханою людиною знаходяться на 10–14 позиціях, а спілкування з друзями на 1 місці. В цілому в більшості студенток проведення вільного часу носить пасивно-розважальний характер і є мало спрямованим на пізнання, тобто розширення сфери навчання, світогляду, інтелектуального розвитку (13–14 місця), на роботу над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення (10–13 місця), тобто підтвердження заперечення термінальних цінностей.

Список використаних джерел

1. Цибульська В.В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом студентів педагогічних спеціальностей. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки.* 2018. Вип. 1. С. 249-254

2. Цибульська В.В. Формування мотивації до професійно-прикладної фізичної підготовки студентів педагогічних спеціальностей на різних формах навчання : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту: спеціальність: 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.
3. Цибульська В.В., Безверхня Г.В., Файдевич В.В. Формування цінностей фізичної культури до професійно-прикладного самовдосконалення. *Rehabilitation and Recreation*. Вип. 11. С. 227-233

ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Бондарчук Н. Я.

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

Ужгородський національний університет

Сьогодні в Україні актуальним є питання глибокої модернізації системи шкільного фізичного виховання, зумовлене гостротою накопичених у ній проблем, що залишилися в спадок від радянського минулого. Серед них – незадовільний стан здоров'я, рівень фізичного розвитку і фізичної підготовленості українських школярів. Численні спроби реформування системи мали переважно негативні наслідки [3]. Між тим, надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС (2022) актуалізує питання впровадження в нашій країні європейських стандартів життя і зокрема розвитку фізичної культури, запозичення передового європейського досвіду шкільного фізичного виховання.

У більшості європейських країн до другої половини ХХ ст. домінувала соціально-орієнтована модель шкільного фізичного виховання, але сьогодні провідне місце посідає оздоровчо-адаптивна, а в якості супутньої використовується спортивно-рекреативна модель. Яскравими прикладами слугують Франція та Італія. Для Німеччини, як і для англосаксонського світу в цілому, характерним є поєднання особистісно-орієнтованої та оздоровчо-адаптивної моделей [1; 4].

Хоча єдиного концептуального підходу та єдиної моделі шкільного фізичного виховання в країнах ЄС не існує, їх об'єднують особистісний підхід до фізичного виховання й намагання успішно вирішувати його ключові завдання: гармонічного розвитку особистості, усвідомлення цінності людського тіла, формування інтересу до занять фізичною культурою, підвищення самооцінки тощо [1; 5].

Німецька модель шкільного фізичного виховання не передбачає втручання держави в регулювання відносин у сфері фізичної культури і спорту. Офіційною метою такого виховання є сприяння розвитку через рух, забави і спорт, пізнання та участь у культурі руху, а найголовнішим його завданням проголошено формування ціннісних орієнтацій школярів щодо фізичної культури. Пріоритетними вважаються три концепції фізичного виховання: «виховання здоров'я» (*Gesundheitserziehung*), «рухове виховання» (*Bewegungserziehung*) та «спортивне виховання» (*Sportlerziehung*). Звичні нам уроки фізичної культури в німецьких школах різних видів мають назву «шкільний спорт». У різних федеральних землях застосовуються свої програми, до яких включено загалом понад 10 популярних видів спорту. Реалізації цих програм сприяє діяльність шкільних спортивних клубів, в яких додатково займаються понад 70% німецьких старшокласників.

У Франції, на відміну від Німеччини, відповідальність за розвиток фізичної культури взяла на себе держава. Країна відзначається найбільш централізованою системою шкільного спорту в Європі. Основними завданнями фізичного виховання французьких школярів проголошені розвиток і мобілізація ресурсів для покращення рухових навичок, сприяння особистісній самореалізації, навчання управлінню своїм фізичним і соціальним життям, забезпечення своєї безпеки і безпеки оточуючих, розвиток гуманістичних та естетичних цінностей. Класичний підхід до шкільного фізичного виховання в цій країні заснований на гімнастиці, проте останнім часом акценти зміщуються на спортивні ігри, розвиток сили і спритності. Майже в кожному французькому закладі середньої освіти функціонує своя спортивна асоціація – як осередок структури шкільного спорту. У багатьох ліцеях раз на тиждень проводяться організовані спортивні заняття. У вільний від навчання час практикуються факультативні заняття спортом у шкільних об'єднаннях з урахуванням схильності

учнів; для їх проведення надаються спортивні споруди, що перебувають у державній власності.

Італія, так само як і Франція, репрезентує модель державного регулювання відносин у сфері фізичної культури і спорту, в рамках якої за фізичною культурою визнається фундаментальне суспільне значення для забезпечення національно-культурної ідентичності. Основними завданнями шкільного фізичного виховання є культивування здоров'я як найвищої цінності, формування ідентичності в самопізнанні й пізнанні світу, визначення власних життєвих прагнень. У старшій італійській школі (*scuole superiori*), крім обов'язкових уроків фізичної культури, учні можуть відвідувати додаткові заняття – до 6 елективних годин. На уроках фізичної культури активно впроваджуються ідеї інтегрованого та інклюзивного навчання. Майже в кожній школі є шкільна спортивна група або асоціація, яка часто опікується проведенням позаурочних занять [1].

Маючи на увазі досвід провідних країн ЄС, слід підкреслити важливість впровадження в Україні такої моделі шкільного фізичного виховання, яка відповідатиме реальним умовам існування соціуму на даному етапі історичного розвитку і враховуватиме найближчі та середньострокові перспективи суспільного розвитку. За радянських часів у нас функціонувала соціально-орієнтована модель фізичного виховання. Зі здобуттям і зміцненням незалежності акцент було зміщено на модель, яка поєднує в собі елементи оздоровчо-адаптивної та спортивно-рекреативної. Умовно її можна охарактеризувати як змішану оздоровчо-рекреативну. Сьогодні питання модернізації системи шкільної фізкультурної освіти слід розглядати в контексті поступового переходу на змішану соціально-особистісну модель, в якій органічно поєднуються найбільш значимі риси та елементи соціально-орієнтованої та особистісно-орієнтованої моделей. Така авторська позиція аргументована тим, що соціальний розвиток школяра не повинен протиставлятися його особистісному розвитку; вони розглядаються як єдине ціле і комплексна мета фізичного виховання.

Складові соціально-орієнтованої моделі будуть проявлені в загальній інтенсифікації навчально-виховного процесу, суттєвому розширенні змісту

фізичного виховання старшокласників і збільшенні питомої ваги спеціальної фізичної підготовки – професійно-прикладної і зокрема військово-прикладної. Важливість складових особистісно-орієнтованої моделі зумовлена необхідністю зберегти елементи наявної тенденції до лібералізації шкільного фізичного виховання, уникнути надмірної утилітаризації навчально-виховного процесу і директивних методів управління навчальною діяльністю в загальноосвітніх закладах, що надзвичайно важливо для збереження інтересу і позитивної мотивації учнів до занять фізичною культурою.

Саме для успішного вирішення зазначених складних завдань потрібно розумно використати європейський досвід. Перш за все, вже давно на часі посилення державної підтримки галузі і вдосконалення нормативно-правової бази з урахуванням принципів Європейської спортивної хартії. Необхідно забезпечити на заняттях з фізичної культури формування її ціннісних орієнтацій і виховання культури рухів. Важливою є розробка та апробація більш сучасних і гнучких навчальних програм, зокрема регіональних, до яких учителі могли би додавати свої авторські компоненти. Слід врахувати європейський досвід у справі розширення системи позашкільного фізичного виховання і підвищення питомої ваги самостійних занять. Щодо спортивної складової шкільної фізичної культури, перспективним може бути масове заснування при загальноосвітніх навчальних закладах спортивних груп чи секцій. Доцільним може бути періодичне проведення багатоступеневих змагань шкільних команд з різних видів спорту [2].

Ці та інші кроки допоможуть успішно здійснити модернізацію системи українського шкільного фізичного виховання, що стане запорукою її здатності забезпечити виконання всіх своїх функцій відповідно до вимог нового часу.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Н. Я., Круцевич Т. Ю., Погасій Л. І. Використання європейського досвіду при розробці нових концептуальних підходів до фізичного виховання українських старшокласників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2023. № 1 (52). С. 37-40.
2. Бондарчук Н. Я., Тулайдан В. Г., Тимочко О. І. Перспективи модернізації

освітньої галузі України в контексті підвищення якості фізичного виховання школярів і студентів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2023. № 2 (53). С. 17-22.

3. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є., Бондарчук Н. Я., Підлетьчук Р. В. Концептуальні підходи до вдосконалення фізичного виховання допризовної молоді. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 2. С. 40-51.

4. Москаленко Н. В., Яковенко А. В., Сидорчук Т. В. Фізичне виховання школярів у зарубіжних країнах (XX ст. - початок XXI ст.): монографія. Дніпро: Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, 2020. 259 с.

5. Москаленко Н. В., Яковенко А. В., Сидорчук Т. В., Марченко О. Ю. Європейські стандарти шкільного фізичного виховання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2019. № 4 (48). С. 51-54.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМИ МЕДИЧНИМИ ГРУПАМИ

викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Войналович О.В.,
студентка спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура) Савченко Т.А.

Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка

Збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління є одним із пріоритетних завдань нашої держави. Більшість хвороб закладається в дитячому віці, тому для збереження здоров'я нації необхідно приділяти пильну увагу фізичному вихованню дітей і підлітків. Дуже важливо своєчасно виявляти дітей, що мають відхилення в стані здоров'я, які ще не мають незворотній характер, але знижують фізичну працездатність, затримують розвиток організму [3, 53].

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України «Про забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів загальноосвітніх навчальних закладів від 20.07. 2009 р. за № 518/674 та згідно з інструкцією про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури медичне обстеження учнів у загальноосвітніх навчальних закладах

(ЗНЗ) проводиться в установленому законодавством порядку. На підставі довідки про стан здоров'я медичний працівник ЗНЗ здійснює розподіл учнів на групи для занять фізичною культурою. Учні, які не пройшли медичного обстеження, до навантажень на уроках фізичної культури не допускаються, про що повинні бути обов'язково поінформовані їх батьки.

Отже, відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України учнів розподіляють на основну, підготовчу та спеціальну групи для занять на уроках фізкультури.

Спеціальні медичні групи (СМГ) включають школярів, котрі мають відхилення у стані здоров'я тимчасового або постійного характеру, які не є перешкодою для занять фізичною культурою, але потребують обмеження фізичних навантажень. Показання для СМГ – захворювання зі стійкою стадією хвороби при відсутності ознак вираженої функціональної недостатності хворого органа або системи, збереження лише деяких клінічних ознак захворювання, добрим загальним самопочуттям, відсутності скарг, сприятливою реакцією організму на фізичні навантаження, яка досягнута завдяки заняттям фізичними вправами. Методика занять фізичними вправами з дітьми СМГ залежить від конкретних завдань, загальних та окремих [2, 109].

Зазвичай такі учні навчаються за окремою програмою для спеціальних медичних груп. Учні СМГ повинні обов'язково займатися на уроках фізичної культури у відповідному одязі і взутті. Вони беруть участь у підготовчій та заключній частинах уроків, закріплюють матеріал вивчений на заняттях в групі, а при стійкому покращенні стану здоров'я виконують елементи рухів основної частини зі значним зниженням фізичних навантажень, без затримки дихання, виключаючи стрибки, психоемоційне навантаження (елементи змагань). Таким учням можна виставляти поточну оцінку за знання і техніку виконання корегувальних вправ (за сприятливих для учня умов), а наприкінці навчального року ставиться «Зараховано».

Зміст практичних занять з фізичного виховання у спеціальних медичних групах спрямований на підвищення функціонального стану організму, розвиток основних фізичних якостей, удосконалення рухових умінь та навичок окремих [1].

Для того щоб забезпечити ефективність процесу оздоровлення дітей СМГ, потрібно чітко уявити собі завдання, які необхідно при цьому вирішувати. Тому зміст практичних занять ведеться з урахуванням принципу поступовості і підвищення вимог до оволодіння руховими навичками і вміннями, розвитку фізичних якостей і дозування фізичних навантажень. Крім оволодіння обов'язкового програмного матеріалу проводиться професійно-прикладна фізична підготовка, прищеплюються навички елементів рухливих і спортивних ігор, інтерес до занять спортом і загартовування організму.

На заняттях СМГ чітко зберігається принцип всебічного і гармонійного розвитку особистості. Комплексно вирішуються завдання морального, естетичного, фізичного, розумового і трудового навчання. Використовуються засоби фізичної культури, які необхідні для загального розвитку фізичних якостей. Під час проведення уроків забезпечується єдність загальної та спеціальної фізичної підготовки дітей.

Поряд з цими засобами підвищення рухової активності велике значення має індивідуальний підхід сумісний з груповим. Дуже важливо на уроках формувати розуміння значення занять спортом для всього майбутнього життя. Під час проведення індивідуальних бесід пояснюються правила проведення водних процедур і загартовування, виконання ранкової гігієнічної гімнастики, прогулянок швидким кроком до місця навчання або місця проживання, виконання фізкультурних пауз між самостійними домашніми заняттями, застосування вечірніх прогулянок. Все це на наш погляд, не тільки покращує рухову активність, а й дає змогу знизити відсоток захворювань

Таким чином, реалізація особистісно-орієнтованого підходу особливо важлива в роботі з дітьми спеціальної медичної групи. Оригінально проведені уроки, де правильно підібрані методи і засоби, ефективно впливають на розвиток рухових якостей дітей, нормалізують діяльність хворих органів та систем, зміцнюють організм у цілому.

Слід зазначити, що оздоровчий вплив фізичних вправ буде ще більш ефективним, якщо вони використовуються в поєднанні із природними чинниками (сонце, повітря, вода). Систематичні заняття фізичною культурою в задалегідь провітрених залах, на

відкритому повітрі, в полегшеному одязі, з дотриманням температурних норм, з широким використанням ігор і прогулянок – є найважливішим чинником загартування учнів.

Оздоровча робота вчителя СМГ буде більш успішною, якщо крім урочних занять у школі перед уроками буде організована ранкова гімнастика на свіжому повітрі в осінньо–весняний період, фізкультпаузи – під час уроків, рухливі ігри – на великих перервах та позаурочні спортивні заняття [2, 133].

Отже, виховання здорового молодого покоління – одне з пріоритетних завдань української системи фізичного виховання.

Список використаних джерел

1. Дубогай О. Д. Д 73 Методика фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Олександра Дмитрівна Дубогай, Анатолій Васильович Цьось, Марина Василівна Євтушок. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 276 с.

2. Теорія і методика фізичного виховання в 2-х томах / Т. Ю. Круцевич. - К. : Олімпійська література, 2012. - Т 2 Методика фізичного виховання різних груп населення. - 367 с.

3. Лук'янова О.М. Наукові основи профілактики та реабілітації порушень здоров'я у дітей / О.М. Лук'янова : матеріали наук.- прак. конф. Профілактика та реабілітація найбільш поширених захворювань у дітей та удосконалення їх диспансеризації. (Київ, 24-27 жовт. 2000 р.). К. : ПАГ. – 2003. - № 1 (395). – С.53.

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Викладач вищої категорії Гайова О.В,

викладач спеціаліст Ребізант М.В.

Дніпровський транспортно-економічний фаховий коледж

В умовах воєнного часу самим актуальним питанням стає психологічне здоров'я людей та студентської молоді. Психологічне здоров'я залежить від безлічі зовнішніх і внутрішніх факторів [1, с. 88]. Здобувачі освіти є особливо вразливою групою, з психологічної точки зору, через високі академічні вимоги, соціальний тиск, стрес та

інші фактори, які можуть вплинути на їх психічне здоров'я. Емоційний стрес є однією з головних причин психічного напруження студентів. Він безпосередньо впливає на розумову і фізичну працездатність, увагу, адаптаційні можливості і здоров'я в цілому, які є домінуючою життєвою цінністю [2, с. 89].

Відновлення освітнього процесу під час війни в країні позитивно впливає на рішення щодо залучення здобувачів освіти до рухової активності. У непрофільних закладах фахової освіти студенти I–IV курсів займаються фізичним вихованням на заняттях згідно з робочою програмою один або два рази на тиждень.

Систематичні навчальні та поза навчальні заняття фізичними вправами є важливою умовою нормального фізичного і духовного розвитку особистості студента, обов'язковою умовою виховання пріоритетних орієнтацій на зміцнення здоров'я і мотиваційним стимулом до регулярних самостійних занять фізичними вправами та спортом [3, с. 169]. Разом з тим, регулярні фізичні навантаження викликають психологічне розслаблення і допомагають витримувати емоційні перевантаження. Вони є запорукою психофізичного здоров'я і важливим фактором забезпечення успішності засвоєння знань та формування адекватного рівня стресостійкості студентів.

Фізична активність є найкращим способом зняття психоемоційного напруження, подолання стресу, профілактики захворювань. Фізичні вправи допомагають покращити настрій, здобути відчуття впевненості, привести до оптимального рівня функціональний стан організму [2]. Заняття фізичними вправами не тільки допомагають знімати стрес, але і, будучи профілактичним засобом при негативних впливах емоційного стресу, дозволяють з меншими руйнівними наслідками сприймати сам стресовий фактор. Заняття фізичною культурою здатні позитивно вплинути на стабілізацію психофізичного стану студента. Під час такого фізичного навантаження студент абстрагується від розумової діяльності, неприємних відчуттів, страху, надмірних переживань та повністю зосереджує свою увагу на правильності виконання вправ. Завдяки такому переключенню нервова система перебуває у відносному спокої, що дозволяє знизити вплив стресу на організм індивіда.

Фізичні вправи допомагають не лише впоратися зі стресом, а й його наслідками, оскільки тренують усі системи організму від серцево-судинної до нервової та дихальної. Організм студента, що постійно практикує заняття з фізичної культури, стикається з різними негативними проявами довкілля. Він може легко протистояти негараздах на відміну від студента, який всіляко уникає фізичного навантаження.

Викладачу з фізичного виховання важливо вміти правильно визначати рівень розвитку фізичних якостей та забезпечувати психічну готовність і мотивацію до оволодіння фізичними вправами.

Наведемо основні мотивації під час вибору видів спорту або систем фізичних вправ:

- зміцнення здоров'я, корегування недоліків фізичного розвитку або будови тіла;
- підвищення функціональних можливостей організму;
- психофізична підготовка до майбутньої професійної діяльності та оволодіння життєво необхідними вміннями і навичками;
- активний відпочинок;
- досягнення найвищих спортивних результатів.

Невід'ємною частиною фізичного виховання студентів є заняття спортом у вільний час. Такі заняття здійснюються на самостійній основі, без будь-яких умов та обмежень для студентів. Самостійні заняття – одна з форм спортивної підготовки. У процесі навчання викладач занять використовує найбільш ефективні засоби, методи, створює відповідні умови навчання, розподіляє їх за часом, визначає послідовність виконання окремих вправ, забезпечує всі види контролю. Контроль за якістю оволодіння навчальним матеріалом є необхідною умовою для своєчасного виправлення помилок, запорукою високої ефективності навчання.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що фізична культура вкрай сприятливо впливає на здоров'я студентів як фізичне, так і психологічне, і ментальне. Фізична активність і заняття спортом покращують якість життя, знижують стресовий стан, підвищують працездатність організму,

Заняття спортом також може покращити психологічний стан студентів, забезпечуючи позитивний настрій, зменшуючи симптоми депресії, покращуючи самооцінку та розвиваючи соціальні навички.

Список використаних джерел

1. Козуб О. Вплив регулярних занять спортом на психологічний стан студентів. / О. Козуб / Психологічний вісник. – 2020. – Вип. 6(45). – С. 88-93.
2. Лисенко Л. Вплив занять спортом на психологічний стан студентів з різним рівнем фізичної активності. / Л. Лисенко/ Фізична культура, спорт та здоров'я нації. – 2019. – Вип. 2(59). – С. 89-95.
3. Стадник В. Педагогічні основи психологічного забезпечення процесу фізичного виховання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. / В. Стадник / Інноватика у вихованні. – 2022. – Випуск 16. – С. 132-139.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПОРТУ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ (зарубіжний досвід)

Дрюков О.В.

к.н.фіз.вих. і спорту

Хмельницький інститут соціальних технологій

Вступ. На сучасному етапі розвитку спорту, Велика Британія – одна з найуспішніших спортивних країн світу. Однією з важливих особливостей успішного розвитку спорту вищих досягнень є створення високоефективної системи розвитку спорту вищих досягнень [1, 2].

Мета роботи – охарактеризувати основні напрямки розвитку спорту вищих досягнень у Великій Британії.

Методи. Аналіз науково-методичної літератури та документальних джерел, систематизація та узагальнення.

Результати. Сьогоднішньому успіху спортсменів Великої Британії у світовому спорті вищих досягнень, передував період тривалого кризового стану спорту вищих досягнень. В кінці ХХ століття Велика Британія не входила в число лідерів світового спорту вищих досягнень. На Іграх XXV Олімпіади у Барселоні 1992 р. Велика

Британія у неофіційному командному заліку посіла 13 місце з п'ятьма золотими медалями, на Іграх XXVI Олімпіади у Атланті 1996 р. – 36 місце з однією золотою медаллю. Після провалу на Іграх Олімпіади у Атланті урядом були прийняті кардинальні заходи з розвитку спорту вищих досягнень, які були орієнтовані на успішний виступ на Олімпійських іграх, зокрема було прийнято рішення направити частину доходу від національної лотереї на розвиток спорту вищих досягнень, а також були зроблені ряд заходів по створенню і реалізації спеціальних програм і проектів, які охоплювали діяльність у наступних основних напрямках: 1) підвищення якості системи управління процесом підготовки спортсменів міжнародного рівня; 2) вдосконалення системи відбору і орієнтації талановитих дітей для занять конкретним видом спорту; 3) розробка необхідних заходів, щодо підвищення кваліфікації тренерських кадрів; 4) розробка та впровадження ефективної системи науково-методичного, медичного, психологічного забезпечення підготовки збірних команд країни та спортивного резерву; 5) створення і розвиток сучасної інфраструктури для занять спортом з необхідним обладнанням та інвентарем.

А також було істотно раціоналізована функціонування спортивних федерацій з державною підтримкою розвитку олімпійських видів спорту. З 1997 р. спортивні федерації з олімпійських видів спорту щорічно отримують фінансування від держави на реалізацію Програми «Підготовка спортсменів світового класу». Найбільше фінансування виділяється для федерацій, які мають високі спортивні показники на чемпіонатах світу та Олімпійських іграх.

Велике значення для розвитку інфраструктури сфери спорту мало створення в середині 90-х років довгострокового проекту під назвою «Бокс-100» (BOX-100), що сприяло оновленню і модернізації спортивних баз. Такий підхід сприяв створенню і впровадженню більш досконалих технічних, технологічних, інформаційних і комунікаційних новацій для підвищення якості процесу спортивної підготовки спортсменів.

Таким чином, починаючи з 1997 р., за допомогою уряду у Великій Британії почався реформаторський процес розвитку спорту вищих досягнень, спрямований на

забезпечення конкурентоспроможності національних збірних команд на Олімпійських іграх.

У Великій Британії управління спортом вищих досягнень належить спеціальному недержавному органу «Спорт Великої Британії» (UK Sport) створеному при Департаменті культури, засобів масової інформації та спорту і фінансування якого складається на дві третини з державного бюджету і на третину з фонду національної лотереї та приватного сектора. Потрібно підкреслити, що «UK Sport» зосереджує свою діяльність безпосередньо на спорті вищих досягнень.

Слід зазначити, що керівництво «UK Sport» послідовно проводить політику спрямовану на поліпшення координації та взаємодії між різними організаціями. Одним із завдань цього органу є об'єднання зусиль різних державних і недержавних організацій для того, щоб підвищити ефективність їх роботи і знизити витрати, уникати дублювання функцій і різноспрямованих дій, що суперечить один одному. А також створення масштабних стратегічних програм з акцентом на послідовну реалізацію всього комплексу заходів, які відносяться до спорту вищих досягнень. При цьому стратегічні програми є не тільки основою стабільності розвитку спорту вищих досягнень за рахунок поетапного розвитку з визначенням комплексних проміжних і кінцевих результатів, а й основним джерелом фінансування за участю органів влади, громадських організацій та приватного бізнесу.

Наприклад, комплексна стратегічна програма «Місія – 2012» була запущена у 2006 р. після того, як Лондон отримав право проведення Ігор XXX Олімпіади. Її відмінною рисою стала спільна робота держави і приватного сектора у вирішенні проблем розвитку спорту вищих досягнень та успішного виступу Великої Британії на домашніх Олімпійських іграх. Поставлену мету було успішно реалізовано – Велика Британія у неофіційному командному заліку посіла третє місце. Позитивна оцінка керівництвом країни довгострокової стратегічної програми «Місія – 2012» сприяло вирішенню уряду продовжити реалізацію програми «Місія – 2012» в межах проектів «Місія – 2016» і «Місія – 2020». Проте було рекомендовано приділяти особливу увагу окремим напрямкам, які потенційно здатні позитивно вплинути на розвиток спорту вищих досягнень в країні і успішний виступ на наступних Іграх Олімпіади

Слід зазначити, що видатні досягнення спортсменів Великої Британії на Олімпійських іграх в останні двадцять років ґрунтується не тільки на організаційно-управлінських інноваціях у підготовці збірних команд країни та спортивного резерву, але і на значних фінансових вкладеннях у розвиток і функціонування спорту вищих досягнень. Так, на підготовку олімпійської збірних країни до Ігор XXVII Олімпіади (м. Сідней), 2000 р. було витрачено майже 60 млн. фунтів стерлінгів, на Ігри XXX Олімпіади (м. Лондон), 2012 р. – 264 млн., на Ігри XXXI Олімпіади (м. Ріо-де-Жанейро), 2016 р. – 274 млн., на Іграх XXXII Олімпіади (м. Токіо), 2021 р. – 265 млн. Практично у п'ять разів зросли витрати на підготовку спортсменів до Ігор Олімпіад.

Слід зазначити, що у Великій Британії існують різні форми фінансової допомоги спортсменам, тренерам, допоміжному персоналу від різних організацій і регіональних влад, які поєднують державну і приватну підтримку (щомісячна стипендія, або одноразова премія) широко використовуються непрямі (оплата навчання в університеті, покриття витрат з придбання спортивного інвентарю, витрати на транспорт, харчування, медичне страхування та ін.).

Слід звернути увагу, що Велика Британія, як і інші країни неохоче публікують дані щодо обсягів і фінансово-економічних механізмів підтримки спорту вищих досягнень. Проте за неофіційними даними Велика Британія у цілому вкладає близько мільярда фунтів стерлінгів у розвиток і функціонування спорту вищих досягнень і масового спорту.

Висновки. Розглянувши пріоритетні напрямки, програми розвитку спорту вищих досягнень у Великій Британії, можна стверджувати про їх стабільність і стійке становище. Реформи у спорті вищих досягнень розпочаті у Великій Британії у 1997 р. надали благотворний вплив на розвиток спорту вищих досягнень і вивели країну у лідери світового спорту. Досвід управління спортом вищих досягнень у Великій Британії, на наш погляд, буде дуже цінним і корисним для України.

Список використаних джерел

1. Павленко Ю, Платонов В, Бубка С. Методологія олімпійської підготовки та її реалізація у Великій Британії. Наука в олімпійском спорті. 2019; 1: 76-83. DOI:10.32652/olympic2019.1_10

2. Houlihan B, Lindsey I. Sport Policy in Britain (Routledge Research in Sport, Culture and Society). London: Routledge; 2015. 306 p.

ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФУТЗАЛІ

Ковальчук В.Я.

к.пед.н., доцент

магістрант Колодка Б.О.

Луцький національний технічний університет

Високий і постійно зростаючий рівень результатів змагань в спортивних іграх найчастіше пов'язують з вдосконаленням системи спортивної підготовки. Сьогодні основним резервом вдосконалення системи спортивного тренування прийнято вважати об'єктивізацію знань про структуру змагальної діяльності і підготовленості з урахуванням загальних закономірностей становлення спортивної майстерності і індивідуальних можливостей спортсмена.

У тому числі передбачається орієнтація на індивідуальні і групові модельні характеристики змагальної діяльності і підготовленості, відповідну систему підбору і планування засобів педагогічної дії, контролю і корекції тренувального процесу [3].

Це положення створює необхідні умови для раціонального управління станом спортсмена і протікання адаптаційних змін, які забезпечують відповідність рівня підготовленості спортсмена планованої структури змагальної діяльності і заданого спортивного результату.

Система підготовки футзалістів – явище багатофакторне, і вдосконалення техніко-тактичної підготовки багато в чому визначається: оптимізацією тренувальної діяльності на основі моделювання техніко-тактичних дій, розробкою ефективних програм і методик техніко-тактичної підготовки, наявністю високопрофесійних тренерських кадрів, які мають глибоку теоретико-методичну підготовку і навички організації і управління тренувальним процесом, підвищенням ефективності самостійної роботи з підвищення техніко-тактичної майстерності.

Вважається, що особливості виду спорту є одним з основних чинників, які

впливають на структуру техніко-тактичної підготовки спортсменів. Фахівці в області теорії і методики спорту виділяють загальну технічну і спеціально-технічну підготовку. Загальна технічна підготовка спрямована на розширення об'єму рухових умінь і навичок і виховання рухово-координаційних здібностей, які сприяють технічному вдосконаленню в обраному виді спорту [1].

Спеціальна технічна підготовка сконцентрована на оволодінні уміннями і навичками змагальних дій, які дають спортсменові можливість з великою ефективністю використовувати свої індивідуальні можливості в змаганнях і забезпечують постійне зростання технічної майстерності. Фахівцями відзначається, що велику роль спортивна техніка має у видах спорту типу єдиноборств і спортивних іграх, де навчання техніці ведеться одночасно і безперервно з навчанням тактиці [1].

Процес навчання техніці в спортивних іграх розділяють на декілька етапів: формування знань, формування рухових умінь, формування рухових навичок.

При оволодінні технікою будь-якої рухової дії спочатку виникає уміння його виконувати, потім, у міру подальшого поглиблення і вдосконалення, уміння поступово переходить в навичку. Уміння виконувати нову рухову дію виникає на основі наступних передумов: мінімуму основних знань про техніку дії, наявність рухового досвіду, достатнього рівня фізичної підготовленості, творчого мислення в процесі побудови нової системи рухів [2].

У процесі формування рухового уміння відбувається вибір оптимального руху під контролем свідомості. Багаторазове повторення рухової дії призводить до формування навички, тобто рівень володіння технікою дозволяє управляти рухами автоматизовано. Сформовані рухові навички після частого і стереотипного повторення стабілізуються.

Формування і подальше вдосконалення ефективних техніко-тактичних дій у спортивних іграх є вирішальним чинником успішної змагальної діяльності. Формування рухової навички протікає відповідно до ряду законів: закон зміни швидкості в розвитку навички, закон «плато» (затримки) у розвитку навички, закон відсутності межі в розвитку навички, закон перенесення навички та ін. У зв'язку з цим необхідно відмітити, що згасання навички відбувається, коли вона тривалий час

не повторюється, а також те, що вдосконалення рухової дії практично триває протягом всього часу занять в обраному напрямі фізичного виховання.

Важливо і те, що при позитивному перенесенні раніше сформована навичка сприяє, полегшує і прискорює процес становлення нової навички. Закономірності перенесення рухових навичок слід враховувати при визначенні послідовності (черговості) засвоєння техніки різноманітних рухів, особливо в таких видах, як гімнастика, акробатика, спортивні ігри.

Основні компоненти техніко-тактичних дій формуються в процесі багаторічної підготовки футзалістів і здобувають особливу значущість із зростанням спортивної майстерності, підвищенням кваліфікації. Однією з методичних вимог до техніко-тактичної підготовки в спортивних командних іграх вважається положення, згідно з яким спортсмена необхідно спочатку навчати індивідуальним діям, а лише потім груповим і командним. Тому техніко-тактична підготовка (теоретична і практична), яка здійснюється в тренувальному процесі, включає три основні напрями - вивчення, формування і вдосконалення індивідуальних, групових і командних дій.

При цьому необхідно зазначити, що індивідуальна майстерність удосконалюється при виконанні завдань, характерних для усіх трьох напрямків. Співвідношення цих видів техніко-тактичної підготовки у рамках річного циклу підготовки пов'язане, передусім, з етапом багаторічних занять, а також завданнями, які вирішуються в кожній ланці тренувального процесу.

Вправи для формування і вдосконалення техніко-тактичної майстерності гравців у тренувальних заняттях плануються в різних варіантах. Наприклад, у футболі найчастіше застосовуються два основні варіанти. Перший – коли в заняттях за допомогою декількох вправ, різних за формою і кількістю спортсменів тих, які беруть в них участь, вирішується одне техніко-тактичне завдання. Другий варіант, коли в одному занятті застосовуються вправи для здійснення різних техніко-тактичних завдань.

Засвоєння нових форм і варіантів техніки і тактики, їх закріплення і вдосконалення відбуваються в залежності від закономірностей придбання, збереження і подальшого розвитку спортивної форми у рамках великих циклів

тренування (річних і піврічних). Етапи техніко-тактичної підготовки повинні відповідати загальній структурі. У річному циклі тренування можна виділити три етапи.

1-й етап відповідає першій половині підготовчого періоду великих тренувальних циклів, коли вся підготовка спортсмена підпорядкована питанням становлення спортивної форми. Це етап створення моделі нових техніко-тактичних рухів (її поліпшення, практичного засвоєння, розучування окремих елементів, які входять до складу змагальних дій) і формування їх загальної координаційної основи.

2-й етап спрямований на поглиблене засвоєння і закріплення цілісних навичок змагальних дій, як компонентів спортивної форми. Він охоплює значну частину другої половини підготовчого періоду великих тренувальних циклів (спеціально - підготовчий, передзмагальний етапи).

3-й етап. Техніко-тактична підготовка будується у рамках безпосередньої передзмагальної підготовки кваліфікованих футболістів і спрямована на вдосконалення набутих навичок, моделювання змагальних дій, збільшення діапазону їх доцільної варіативної і міри надійності стосовно умов основних змагань. Цей етап починається із завершальної частини підготовчого періоду і поширюється на весь змагальний період.

У процесі формування і вдосконалення техніко-тактичних дій постійно виникають помилки, які залежать: від рухової неточності, дефекту навчання, незвичності умов, психогенного чинника, випадковості. Їх своєчасне виявлення і встановлення причин виникнення більшою мірою обумовлює ефективність процесу вдосконалення техніко-тактичної підготовки в спортивних іграх.

Дослідники відзначають, що в практиці доводиться зустрічатися з комплексним проявом швидкості. Тому правомірно говорити, що швидкість із зовнішнього боку характеризується швидкістю рухової реакції на зовнішній подразник (суперник, партнер, м'яч), темпом (частотою) м'язових скорочень і швидкістю поодинокого руху. Поєднання цих трьох форм визначають усі варіанти швидкості.

Виходячи з техніко-тактичної спрямованості змагальної діяльності підбір тренувальних засобів передбачається здійснювати з урахуванням наступних вимог,

які ставить змагальна діяльність у футзалі: вправи, спрямовані на вдосконалення швидких атак, вправи, спрямовані на вдосконалення позиційних атак, вправи, спрямовані на вдосконалення навичок контролю і володіння м'ячем, вправи, на вдосконалення техніко-тактичних дій при єдиноборствах.

При визначенні дозувань вправ, спрямованих на вдосконалення техніко-тактичної підготовленості футболістів, необхідно враховувати вік гравців, спортивну кваліфікацію, стаж занять, рівень спортивної підготовленості і потенційні можливості їх підвищення [1; 2].

На основі виявленої структури гри і деяких параметрів змагальних навантажень гравців у футзалі можна вважати, що в тренувальному процесі у футзалі перевага віддається використанню тренувальних засобів, більшою мірою спрямованих на поєднане вдосконалення фізичних якостей і техніко-тактичної майстерності спортсменів з нахилом на спеціальну фізичну підготовку.

У деяких дослідженнях фахівців з футзалу зазначається, що управління командою в змагальному періоді, особливо між турами, на основі застосування модельних мікроциклів в яких враховується корекція недостатньо розвинених спортивно необхідних фізичних якостей, є одним з шляхів підвищення ефективності управління тренувальним процесом. У цих дослідженнях основна увага приділяється проблемі розвитку спеціальних фізичних якостей: спеціальній швидкісній витривалості і швидкості в процесі виконання складнокоординаційних вправ на етапі вирішення техніко-тактичних завдань.

Список використаних джерел

1. Качан В., Лежньова О. Педагогічний контроль функціональної підготовленості футболістів студентських команд. Спортивні ігри. 2021. №3 (21). С. 22–30.
2. Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному дітей, підлітків і молоді : навч. посібник. Київ. Олімпійська література, 2011. 224 с.
3. Касьян А. Адаптація футболістів студентських команд до тренувальних навантажень різного характеру. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2020. Вип. 9(28). С. 189-194.

**ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ПОЄДНАНОГО РОЗВИТКУ
ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ
СПОРТСМЕНІВ-ПОЧАТКІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ДЗЮДО**

к.пед.н., доцент Ковальчук В.Я.,

магістрант Кризина Т.М.

Луцький національний технічний університет

В експерименті взяли участь 33 спортсмени-дзюдоїсти 9-10 років, які тренуються в ДЮСШ №2 м.Луцьк Волинської області. Протягом заняття з дзюдо проводилися з урахуванням рекомендацій, спрямованих на поєднаний розвиток фізичних здібностей і морально-вольових якостей.

Для підведення підсумків експерименту було здійснено порівняння середніх значень показників результатів констатувального та формувального експерименту та педагогічного спостереження. За період експерименту значно покращились показники вольових здібностей [3].

Таблиця 1

**Статистичні дані показників фізичної підготовленості спортсменів-початківців
9-10 років**

Параметри	До експерименту		Після експерименту		
	X	± m	X	± m	P _o
Спортсмени-початківці 9 років					
Біг 30м,с	6,7	0,09	6,1	0,05	>0,05
Стрибок у довжину з місця, см	130	0,04	155	0,05	<0,05
Нахил тулубу вперед з положення сидячи, см	3,06	0,3	6,3	0,7	<0,05
Біг 3x10м,с	8,3	0,07	7,8	0,12	<0,05
Три перекиди вперед з виходом у В.п.. с	7,03	0,5	6,7	0,3	<0,05
Утримання положення із закритими очима, с	10,9	0,6	11,1	0,4	<0,05
Спортсмени-початківці 10 років					
Біг 30м,с	6,1	0,06	5,6	0,09	>0,05
Стрибок у довжину з місця, см	149	0,03	158	0,03	<0,05
Нахил тулуба вперед з положення сидячи, см	4,3	0,4	5,67	0,6	<0,05

Біг 3x10 м, с	7,7	0,10	7,3	0,15	<0,05
Три перекиди вперед з виходом у В.п.	6,26	0,3	5,8	0,4	<0,05
Утримання положення із закритими очима, с	10,9	0,3	12,4	0,7	<0,05

Таблиця 2

Статистичні дані показників вольових здібностей спортсменів-початківців 9-10 років експериментальної і контрольної груп

Параметри	До експерименту		Після експерименту		
	X	± m	X	± m	P _o
Спортсмени-початківці 9 років					
Самостійність	7,2	0,44	9,2	0,49	<0,05
Наполегливість	7,4	0,41	9,0	0,42	<0,05
Рішучість	7,1	0,35	8,8	0,46	<0,05
Спортсмени-початківці 10 років					
Самостійність	6,2	0,58	8,7	0,51	<0,05
Наполегливість	5,8	0,53	8,2	0,36	<0,05
Рішучість	7,3	0,45	9,4	0,54	<0,05

Аналогічна картина виявилась і в зміні показників фізичних здібностей. За період експерименту спостерігався значний приріст всіх показників, який свідчить про ефективність рекомендацій для формування фізичних і вольових здібностей у спортсменів-початківців у процесі занять дзюдо [3]. Більший приріст показників фізичної підготовленості пояснюється більш активним і свідомим відношенням спортсменів у зв'язку з тими педагогічними умовами, які були створенні в процесі експерименту.

Таким чином, суттєве покращення показників фізичних здібностей і морально-вольових якостей супроводжується тими труднощами, які спортсмени-дзюдоїсти долає на заняттях. Цей факт підтверджує ефективність впровадження в практику занять з дзюдо поєданого методу педагогічних дій, спрямованих на розвиток фізичних здібностей і морально-вольових якостей одночасно [2]. Динаміка показників фізичної підготовленості дзюдоїстів свідчить про їх нерівномірний приріст.

Необхідно зазначити, що у спортсменів-початківців 9-тирічного віку показники швидкості (біг 30 м (с)), гнучкості (нахил тулуба вперед, см) та координаційних здібностей (біг 3x10м (с), 3 перекиди вперед з виходом у в.п.(с) та утримання рівноваги із закритими очима (с)) зросли на статистично достовірну величину ($p < 0,05$) [2].

Таблиця 3

Темпи приросту показників фізичної підготовленості (%) спортсменів-початківців 9-10 років

Показники	Спортсмени-початківці			
	9 років		10 років	
Біг 30 м, с	8,6	< 0,05	9,36	< 0,05
Стрибок у довжину з місця, см	4,1	> 0,05	9,2	< 0,05
Нахил тулубу вперед з положення сидячи, см	7,9	< 0,05	13,7	> 0,05
Біг 3x10 м, с	4,08	< 0,05	4	< 0,05
Три перекиди вперед з виходом у В.п., с	8,9	< 0,05	2,5	< 0,05
Утримання положення із закритими очима, с	11,3	< 0,05	13,7	< 0,05

У 10-тирічних спортсменів-початківців на статистично достовірну величину ($p < 0,05$) зросли показники швидкості (біг 30 м (с)), швидкісно-силових (стрибок у довжину з місця (см)) та координаційних здібностей (біг 3x10м (с) та утримання рівноваги із закритими очима (с)).

Динаміка показників вольових здібностей за період педагогічного експерименту має також свої особливості (табл. 4).

Таблиця 4

Темпи приросту показників вольових здібностей в (%) спортсменів-початківців

Показники	Спортсмени-початківці			
	9 років		10 років	
	%	P	%	P
Самостійність	24,4	< 0,05	33,8	< 0,05
Наполегливість	19,5	< 0,05	34,3	< 0,05
Рішучість	21,5	< 0,05	25,1	< 0,05

Так, річні темпи приросту показників вольових здібностей є суттєвими, а різниця - достовірною при ($p < 0,05$). Так самостійність за період експерименту підвищилась у на 2,0 бала ($p < 0,05$). У спортсменів-початківців 9-тирічного віку показники самостійності зросли на 2,5 бала. Що стосується темпів приросту

самостійності, то тут необхідно відмітити їх високий темп, який у 9 років становить 24%. Що стосується наполегливості, то тут необхідно зазначити, що темп приросту у спортсменів-початківців 9-тирічного віку становить 19,5 %. У віці 10 років – 34,3 %. Темп приросту рішучості у спортсменів-початківців 9 років – 21,5 %. У 10 років – 25,1 %.

Аналіз темпів приросту показників вольових здібностей показує, що вік 9-10 років у спортсменів-початківців є сприятливим для формування фізичних здібностей та морально-вольових якостей.

Впровадження в практику методики поєднаного розвитку фізичних здібностей і формування морально-вольових якостей у спортсменів-початківців у процесі занять дзюдо сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу з дзюдо на початковому етапі.

Список використаних джерел

1. Алексєєв А. Ф., Юхно Ю.О, Серєда В.А, Перєта В.С, Рудєнко М.М. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності, спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю та спортивних клубів з дзюдо : ФДУ, 2019. 115 с.
2. Волков Л. В. Спортивна підготовка спортсменів-початківців. К. : Освіта України, 2010. 388с.
3. Пістун А.І. Дзюдо: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Л. : Тріада плюс, 2008. 862 с.

СТАН ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ 7-10 РОКІВ

к.пед.н., доцент Ковальчук В.Я.,

магістрант Чарук О.В.

Луцький національний технічний університет

Шкільний вік являється основним періодом набуття соціального досвіду, зокрема у цьому віці закладається фундамент активної життєвої позиції, що передбачає орієнтацію на здоровий спосіб життя та плідне навчання [1; 4]. На жаль,

сучасні діти все менше часу проводять на свіжому повітрі, займаючись рухливими іграми, віддаючи перевагу комп'ютерним іграм та іншим розвагам з технічними новинками. Причому така тенденція все більш посилюється. У результаті докорінних змін структури дозвілля дітей 7-10 років, стан їх фізичного здоров'я став загрозливим. Дослідники звертають увагу наукової спільноти на зниження показників фізичного стану дітей 7-10 років. Так, за результатами досліджень Інституту педіатрії, акушерства та гінекології Академії медичних наук України 70 % дітей, які готуються до школи, вже мають порушення стану здоров'я, а 30 % — хронічні захворювання, причому понад половину дітей цього віку мають розумову та фізичну працездатність, що не відповідає їхньому фізичному та психічному навантаженню в школі.

У 60 % дітей 2-го класу фахівці констатують порушення шлунково-кишкового тракту, у 42,9 % дітей – порушення постави та сколіоз I–II ступенів, частка яких із кожним роком навчання збільшується, а патологія склепіння стопи – у 24,6 % дітей [3].

Вивчаючи прояви хронічної інтоксикації у вигляді скарг у дітей 7-10 років, С. Мудрик встановив, що внаслідок низької рухової активності у дітей 2 року навчання стало більше скарг на підвищену втомлюваність, емоційну лабільність, неспокійний сон, підвищену пітливість та головний біль.

За даними результатів дослідження О. В. Тяжкої з метою визначення стану здоров'я було обстежено 142 дітей 2–6-х класів (39,4 % дівчаток, 61,6 % хлопчиків). Розподіл дітей за групами здоров'я поданий у табл. 1.1.

Таблиця 1

Розподіл дітей 7-10 років за групами здоров'я

Клас	К-ть дітей	I група здоров'я, %	II група здоров'я, %	III група здоров'я, %
2	17	22,2	51,8	26
3	45	18	40	42
4	55	17	46	37
6	25	16,7	47,3	36
Усього	142			
У середньому		18,5	46,3	35,3

Отримані дані показали, що до I групи, тобто до здорових дітей, можна було віднести лише 18,5 % обстежених; до II групи здоров'я віднесені 46,3 % дітей, які

мали різні функціональні відхилення в стані здоров'я. III групу становили 35,3 % дітей із хронічними та неінфекційними захворюваннями.

За даними літератури, в Україні погіршення здоров'я дітей супроводжується зростанням у них кількості функціональних розладів, зокрема вегетативних дисфункцій (ВД) [3]. Дослідження В. Г. Майданника свідчать, що ВД виявляються у 20 % в загальній популяції дітей і зберігаються у 33 % дітей підліткового віку. Відомо, що різні функціональні порушення органів і систем у дітей, у тому числі й вегетативні, є не тільки факторами ризику формування соматичної патології, але й факторами, які впливають на їх фізичний та психічний розвиток, особливо в дітей 7-10 років, коли фізіологічні зміни в дитячому організмі збігаються зі змінами соціальними. Це часто пов'язано з порушеннями адаптаційних реакцій організму дитини, із так званим синдромом шкільної дизадаптації, що є результатом взаємодії біологічних, психологічних та соціальних факторів [4]. Тому процес адаптації в цьому періоді розвитку дитини має характер стресової реакції. Довготривале перебування в таких умовах сприяє формуванню різноманітних вегетативних дисфункцій, за нашими даними, переважно вегето-вісцеральних. Вони спостерігалися більше ніж у 3/4 дітей із захворюваннями шлунково-кишкового тракту. Наявність синдрому шкільної дизадаптації в дітей 7-10 років підтверджує факт переважання функціональних порушень шлунково-кишкового тракту в дітей 2-го класу — 60 % та зменшення цих порушень із віком: у 3-му класі — 48 %, у 4-му класі — 47 %, у 6-му класі — 30 % випадків. Але на цьому фоні збільшується кількість хронічних захворювань.

Оцінювання рівня здоров'я дітей згідно з корегованою методикою Г.Л. Апанасенко (Т.Ю. Круцевич) дозволило І.В. Хрипко встановити, що серед дітей 2 класу низький рівень здоров'я спостерігався у 89,3% (n=200), серед дітей 3 класу — у 62,3% (n=162), а серед дітей 4 класу — у 47,3% (n=130). При цьому нижчий за середній РФЗ мали 9,8% (n=22) дітей 2 класу, 23,5% (n=61) дітей 3 класу та 29,5% (n=81) дітей, які навчалися у 4 класі. Серед дітей 2 класу таких, що мають середній РФЗ виявлено 0,4% (n=1), 3 класу — 5,4% (n=14), а 4 класу — 5,8% (n=16). Максимальний відсоток дітей із вищим за середній та високим РФЗ зафіксовано серед

дітей 4 класу: таких при обстеженні виявилось 17,5% (n=48). При цьому в дітей 2 класу таких, що мають вищий за середній РФЗ виявлено 0,4% (n=1), а серед 3-класників — 8,8% (n=23). Слід зауважити, що з високим РФЗ серед дітей 2 та 3 класу під час обстеження встановлено не було. Дослідження, направлене на аналіз рівня здоров'я дітей 7-10 років показало, що діти 2 класу виключно мали низький та нижчий за середній рівень здоров'я. За отриманими даними можна помітити, що існує поступове зменшення частки дітей з низьким рівнем здоров'я з класу в клас (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл дітей 2 – 4 класів за рівнем фізичного здоров'я, % (n=759)

Клас	Стать	К-ть	Низький	Нижчий за середній	Середній	Вищий за середній	Високий
2	х	123	88,6	9,8	0,8	0,8	-
	д	101	99,1	1,9	-	-	-
3	х	133	66,9	17,3	4,5	11,3	-
	д	127	57,5	29,9	6,3	6,3	-
4	х	149	43,6	28,9	7,4	19,5	0,6
	д	126	51,5	30,2	4,0	14,3	-

Отже, можна помітити, що стан здоров'я переважної більшості обстежених дітей виявився низьким або нижчим за середній. Однак у дітей 2 року навчання склалась найбільш несприятлива ситуація: у основної частини обстежених зафіксовано низький рівень фізичного здоров'я (РФЗ). Вивчаючи результати дослідження, ми звернули увагу на те, що найбільший відсоток дітей 7-10 років, які мають середній та вищий за середній рівень здоров'я, що склав 26,9% (n=40), спостерігається у хлопців четвертого року навчання, проте слід зауважити, що навіть найвищий рівень здоров'я серед досліджуваних груп відповідає нижчому за середній рівень фізичного здоров'я, що вказує на незадовільний рівень здоров'я дітей 7-10 років. В цілому рівень здоров'я хлопчиків дещо вищий, ніж у дівчат, а максимальний відсоток дітей з низьким рівнем здоров'я, а саме 90,1% (n=91), зареєстровано у дівчат, які навчаються в 2 класі. Серед обстежених дівчат максимальний відсоток з середнім та вищим за середній рівнем здоров'я, всього 18,3% (n=23), було виявлено в учениць 4 класу.

За даними Н.В. Янко, стан здоров'я дітей характеризується як незадовільний. Нормальний фізичний розвиток мають близько 40%, відхилення фізичного розвитку – 22%, ризик виникнення порушень фізичного розвитку – 38% дітей. Згідно із даними автора, частка дітей з хронічними захворюваннями протягом навчання у початковій школі зростає до 67,5%. При цьому функціональний стан окремих систем організму (м'язової, дихальної, серцево-судинної) у 75% дітей знижений, що свідчить про відставання від вікових стандартів м'язової сили, силового індексу, збільшення частки гіпертензивних реакцій артеріального тиску (зокрема діастолічного), незадовільні показники індексу Робінсона, коефіцієнту витривалості, якості реакції на фізичне навантаження. Рівень фізичної підготовленості добрий лише у третини дітей, за більшістю показників руховий розвиток відстає від паспортного віку на рік і більше і свідчить про недостатній розвиток силової і загальної витривалості, кардіореспіраторної витривалості та анаеробної продуктивності [1].

Виконавши аналіз результатів медичних обстежень дітей, фахівці наголошують, що протягом останніх років різко зріс показник захворюваності, особливо серед дітей 7-10 років. 63 % дітей мають різні захворювання та дефекти фізичного розвитку, серед яких у 25 % обстежених виявлено захворювання шлунково-кишкового тракту, у 13 % – порушення постави або сколіоз, у 9 % - бронхо-легеневі та серцево-судинні патології, у 8% - порушення зору, у 5 % - плоскостопість, у 3 % - ожиріння.

Дослідження, проведені фахівцями Інституту педіатрії, акушерства і гінекології Академії медичних наук України (м. Київ) показали, що перше місце серед виявлених відхилень у стані здоров'я дітей посідають захворювання верхніх дихальних шляхів (84,9%); друге місце – хвороби органів травлення (40,2%). Крім того фахівці зафіксували високий рівень порушень нервової системи, більшість із них належать до різних ступенів вегетосудинних дистоній (35%), астенії (28,9%), цефалгії (16,5 %), неврозів (14,6%). Офтальмологічну патологію виявлено в 16,7% дітей, серед якої 23,1% займав астигматизм, 41% – міопія, 23,9% – спазм акомодациї, 9% – гіперметропія [2].

Отже, рівень здоров'я дітей 7-10 років здебільшого характеризується як низький.

Список використаних джерел

4. Андреева О. В., Саїнчук О. М. Підходи до оцінки рівня здоров'я та адаптаційних можливостей дітей молодших класів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: ХХІІІ, 2014. №2. С. 3-8.
5. Білецька В. В. Теоретико-методичне обґрунтування тестування фізичної підготовленості дітей 7-10 років у процесі фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих і спорту: 24.00.02. НУФВСУ, Київ, 2008. 20 с.
6. Бондарук А. Т. Оцінювання рівня фізичного розвитку та його гармонійності у дітей 7-10 років. *Медицина транспорту України*. 2007. № 3. С. 51-53.
7. Вільчковський Е.С., Денисенко Л. Ф. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 128 с.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗВО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ

к.пед. н., доцент Котова О.В.

к. ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

ст. викл. Суханова Г.П.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

В статті розглядаються питання стосовно підготовки майбутніх учителів фізичної культури та проблема підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання у закладах вищої освіти. Останнім часом значна увага приділяється питанням, стосовно проблем професійної підготовки саме вчителів з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти. Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців в галузі освіти з фізичної культури орієнтованих на успішну професійну діяльність у сфері фізичної культури і спорту.[3,4]. У зв'язку з

цим, актуальним виступає питання підготовки майбутніх вчителів фізичної культури для забезпечення процесу фахової підготовки. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури – це процес формування особистості, володіння загальними та професійними компетентностями що здатні самостійно виявляти та ефективно розв'язувати складні спеціалізовані задачі, здійснювати викладацьку діяльність в галузі освіти. Вагомих результатів у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури можна досягти лише за умов законодавчого, програмного та нормативного забезпечення, що виражається в конкретних документах і матеріалах, розроблених державними органами управління у сфері фізичної культури і спорту. Концептуальні положення щодо підготовки майбутніх учителів фізичного виховання визначено в Законах України «Про освіту» (2008), «Про вищу освіту» (2010), «Про фізичну культуру і спорт» (2011), Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту (2014). Нормативні документи сприяють розумінню того, що «Освіта XXI століття – це освіта для людини, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни» [7]. У цьому аспекті зазначаємо, що підготовка майбутніх вчителів фізичної культури не може здійснюватися відокремлено від тих проблем і тенденцій, які охоплюють світову систему освіти й виховання молодого покоління. Але для такого виду професійної діяльності необхідна спеціальна фахова підготовка вчителя фізичної культури [3].

Перш ніж розглянути проблему фахової підготовки вчителів фізичної культури до професійної діяльності, розглянемо сутність поняття «професійна діяльність». Професійна діяльність має дві складові: перша – складає систему засобів, що спрямовані на пізнання професії й тієї галузі знань, які входять до її теоретичної основи; друга – система дій, яка спрямована на пізнання здобувачами самого себе, на саморозвиток, самовизначення особистості з метою надбання впевненості в собі, яка сприяє розвитку компетентностей в практиці професійної діяльності [4]. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури у закладах вищої педагогічної освіти спрямована на формування фахівця, здатного до організації освітньо-виховного

процесу школярів різних вікових груп з урахуванням їх інтересів до занять різними видами спорту на засадах диференційованого та інтегративного підходів. Для майбутнього вчителя розуміння структури професійної діяльності має теоретичне й практичне значення. Професійна діяльність фахівців фізичної культури зумовлена специфікою організації фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти. Саме поєднання фахових знань, умінь з фізичними здібностями надає можливість вчителю вносити творчі напрацювання в уроки фізичної культури та позакласні фізкультурно-оздоровчі й спортивно-масові заходи [5].

Аналізуючи науково-педагогічну літературу з питань підготовки вчителів фізичної культури і спорту до професійної діяльності Б. Ведмеденко [2], ми визначили, що підготовка вчителів фізичного виховання розуміється як процес, який відображає науково й методично обґрунтовані заходи вищих навчальних закладів, спрямовані на формування фахівця, здатного на високому рівні організовувати процес фізичного виховання різних верств населення відповідно до загальних тенденцій нашого суспільства у формуванні фізичного, психічного та соціального здоров'я населення України. Зазначаємо, що результатом процесу фахової підготовки майбутніх вчителів до професійної діяльності є навчання, виховання та саморозвиток, який відображає специфіку фахової підготовки на рівні засвоєння системи знань, умінь, навичок і формування особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Значну увагу підготовці майбутніх учителів фізичного виховання приділили такі науковці, як Б. Шиян [6], Л. Сущенко [4] та ін. Здійснений нами аналіз наукової літератури дозволив виділити різні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, а саме: аспект соціальний, психологічний та педагогічний. Разом з тим, не можна недооцінювати й роль тих чинників розвитку освіти, які належать до категорії внутрішніх, залежних від окремої особистості. У прийнятих документах та рішеннях щодо розвитку освіти наголошено на необхідності вирішення низки питань кадрового забезпечення навчально-вихованого процесу, підготовки вчителів, які б на високому рівні професійної майстерності вирішували складні завдання підготовки молоді до професійної діяльності. [4,5]. У

результаті проведеного дослідження ми переконалися, що професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури у вищій педагогічній школі України характеризувалася такими фактами, а саме: зменшенням кількості годин, що відводиться когнітивному компоненту, запровадження активних методів навчання (проблемно-пошукові, ділові ігри, моделювання педагогічних ситуацій тощо); оновлення змісту методичної підготовки й пошук шляхів інтенсифікації навчального процесу через інтеграцію всіх освітніх компонентів навчального плану тощо.

Система підготовки фахівців з фізичного виховання до професійної діяльності у вищому закладі освіти повинна ґрунтуватися на чіткому уявленні: який вчитель потрібен сучасній школі, які вимоги ставить суспільство перед майбутнім фахівцем. У цьому аспекті засвідчуємо, що сьогодення поставило перед сучасною педагогічною наукою завдання – усебічно дослідити й осмислити закономірності та перспективи професійної підготовки вчителя фізичного виховання відповідно до вимог сучасної школи та визначити технологічне забезпечення цього процесу. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності не є спонтанною, її необхідно всіляко підтримувати й розвивати. Для цього треба створювати соціальні умови, які б дозволяли майбутнім вчителям фізичної культури отримувати належну професійну освіту, підвищувати свій загальнокультурний і фаховий рівень, брати участь у пошуковій, дослідно-експериментальній роботі, вивчати передовий та інноваційний педагогічний досвід.

Список використаних джерел

1. Бельский Я., Вільчковський Е. Праксеологічна модель вчителя фізичного виховання / Я. Бельський, Е. Вільчковський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – Луцьк. – 2019. – С. 120-122.
2. Ведмеденко Б. Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури / Б. Ф. Ведмеденко. – К. : ІСДО, 2003. – 264 с.
3. Отравенко О.В. Педагогічні умови формування компетентності учнівської та студентської молоді в умовах ступеневої освіти. № 4, 2019. С.47-50.

4. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя, 2017. – 349 с.
5. Матвійчук Т. Ф. Основи педагогічної майстерності вчителів фізичної культури : навч.-метод. посібник для ВНЗ / Т. Ф. Матвійчук. — Львів, СПОЛОМ, 2014.- С.82.
6. Шиян Б. М. Теорія фізичного виховання : навч. посіб. для студ. ф-тів фіз. виховання / Б. М. Шиян, В. Г. Папуша. – Т. : Збруч, 2002. – 183 с.
7. <http://www.mon.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.
8. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДЛЯ ЗАНЯТЬ ФУТБОЛОМ

викладач першої кваліфікаційної категорії Левченко Н.В.,
студент спеціальності 014 Середня освіта(Фізична культура) Бондарчук В. А.

Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка

У системі фізичного виховання учнів спортивним іграм належить важливе місце. Вони включені до програми з фізичної культури у вищих, професійно-технічних закладах і закладах загальної середньої освіти.

Футбол – одна з найдавніших ігор людства. Футбол – це завжди таємниця, завжди загадка, ніколи не можна сказати, як складеться той або інший матч, хто вийде переможцем у тих або інших турнірах. Інтерес до футболу з кожним роком зростає не тільки серед хлопчиків, але і серед дівчат, по масовості і популярності він випереджає багато видів спорту. У футболі є ще одна цінна якість – він універсальний.

Так, систематичні заняття футболом школярів роблять на організм усебічний вплив, підвищують загальний рівень рухової активності, удосконалюють функціональну діяльність організму, забезпечуючи правильний фізичний розвиток.

Позаурочною формою організацією занять в школі є секції, де головну роль у цьому процесі належить шкільному вчителю фізичної культури, адже саме він є керманічем, від якого в значній мірі залежить досягнення кінцевої мети.

Спортивні секції створюються для учнів основної медичної групи [4], які бажають займатися футболом. Основними завданнями секції є:

- виховання потреби занять спортом;
- підвищення рухової підготовленості;
- удосконалення рухових вмінь і навичок гри у футбол.

Перед зарахуванням до секції учні повинні пройти медичний огляд. У подальшому, в процесі навчально-тренувальних занять і змагань, адміністрація ЗНЗ разом із медичним працівником, вчителями фізичної культури постійно забезпечує медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів протягом навчального року.

Доведено, що зі шкільних спортивних секцій проводять відбір у дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ) і дитячо-юнацькі клуби фізичної підготовки (ДЮКФП).

ДЮСШ і ДЮКФП є головними закладами позашкільної освіти спортивного профілю, діяльність яких спрямована не лише на розвиток здібностей вихованців у обраних видах спорту, їх самореалізації та виховання, фізичного розвитку, змістовного відпочинку, повноцінного оздоровлення тощо а також підготовки висококваліфікованих спортсменів, спортивного резерву для збірних команд України.

Одним із головних напрямів діяльності спортивних шкіл, клубів фізичної підготовки є повноцінне комплектування, наповнення груп спортсменами. Причому ця робота має, як кількісні, так і якісні показники. Недостатньо лише заповнити спортивні секції певною кількістю учнів, важливо, щоб спортсмени показували гідні спортивні результати, досягали високої спортивної майстерності, брали участь у змаганнях різного гатунку тощо.

На теперішній час зарахування вихованців дитячо-юнацьких спортивних шкіл до групи початкового етапу підготовки здійснюється наказом керівника спортивної

школи на підставі виконаних ними контрольних нормативів із загально-фізичної і спеціальної підготовки та з урахуванням медичної довідки про стан здоров'я [4].

Враховуючи структуру ДЮСШ (відповідно до навчальної програми 2003 року) та завдання підготовки юних футболістів, секції з футболу у школі повинні мати навчальні групи, які формуються з урахуванням віку та підготовленості учнів.

Етап початкової підготовки (6-10 років). Завдання: зміцнення здоров'я дітей; різнобічна фізична підготовка з переважним розвиненням швидкості, спритності і координації рухів; усунення недоліків у фізичному розвитку; навчання засад техніки, індивідуальної та групової тактики

Етап попередньої базової підготовки (11-15 років). Завдання: різнобічний розвиток фізичних можливостей організму футболістів, зміцнення здоров'я, усунення недоліків фізичного розвитку та фізичної підготовленості, створення рухового потенціалу. Особливу увагу необхідно приділяти формуванню стійкого інтересу юних спортсменів до цілеспрямованого багаторічного спортивного удосконалення.

Етап спеціалізованої базової підготовки (16-19 років). Основне місце на цьому етапі продовжує займати загальна підготовка, широко використовуються вправи із суміжних видів спорту, удосконалюється техніка. Друга половина етапу підготовки стає більш спеціалізованою. Тут окреслюється предмет майбутньої спортивної спеціалізації. Широко застосовуються засоби, що дозволяють підвищувати функціональний потенціал організму спортсмена без застосування великого обсягу роботи, максимально наближеної за характером до змагальної діяльності [3, 137].

Вікова періодизація дітей для занять футболом є предметом дослідження багатьох науковців. Ареф'єв В.Г. зазначив, що в навчально-тренувальні групи приймаються учні певного паспортного віку. Оптимальним віковим періодом для занять футболом для хлопчиків – 13-15 років, для дівчаток 12-14 років [1, 42].

Водночас, такий відбір до спортивних секцій має переважно формальний характер, більше орієнтується на вік учнів, мало враховує їх індивідуальні особливості, не достатньо виявляє талановиту та обдаровану молодь, причому в конкретних видах спорту. Результатом такої неефективної роботи щодо спортивного відбору, стає неспроможність у подальшому досягти максимальних спортивних

результатів. В командних видах спорту, ця проблема має ще більше значення, адже загальний результат змагальної діяльності залежить від злагодженої взаємодії усіх членів команди.

Як зазначає Дулібський А. [2] спортивний відбір являє собою педагогічний процес пошуку найобдарованіших людей, здатних досягнути високих результатів у певному виді спорту. За його словами спортивний відбір повинен вирішувати завдання виявлення перспективних індивідуумів, які завдяки продуманому процесу навчання, виховання і спортивної підготовки здатні досягти рівня видатних спортсменів. Схожою думки дотримуються й інші науковці.

Підсумовуючи вищесказане, стає зрозумілим, що вікова періодизація дітей для занять футболом потребує значного удосконалення на основі врахування не тільки віку та підготовленості учнів, а і їх ціннісних орієнтацій, потребова-мотиваційної сфери.

Список використаних джерел

1. Ареф'єв В.Г., Єдинак Г.А. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту): Навчальний посібник для студентів навчальних закладів II – IV рівнів акредитації.- 3-є вид.перероб. і доп..- Кам'янець – Подільський: ПП Буйницький О.А, 2007.- 248с.

2. Дулібський А. Спортивний відбір у футболі як раціональна система педагогічного пошуку обдарованих людей у галузі спорту. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 2020. 8(128). С. 54–60. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8\(128\)](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8(128)).

3. Степаненко В. М. Теорія і методика викладання футболу: навч. посібник [для студ. вищ. пед. навч. закладів]/В.М. Степаненко. – Переяслав Хмельницький: СПД Кузьмичова Р.Ю., 2010 – 210 с.

4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України «Про забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах від 20.07. 2009 р. за № 518/674 та згідно з інструкцією про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури.

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

д.пед.н., професор Мединський С.В.,

магістрант Кумоняєв С. Ю.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Проблема пов'язана із формуванням потенціалу професійного саморозвитку фахівців фізичного виховання під час магістерської практики залишається на сьогодні предметом активних науково-педагогічних досліджень [1]. Потреба конструктивного розв'язання актуальних педагогічних завдань, спрямованих на формування особистості як суб'єкта соціального життя шляхом розкриття її особистісного, інтелектуального та творчого потенціалу, а також підготовки кожної людини до саморозвитку, й самореалізації. У зв'язку з цим, постають нові завдання перед сучасною системою освіти, що визначають цілу низку вагомих проблем:

- по-перше, пов'язаних із розумінням специфіки вищого рівня професіоналізму педагогічної діяльності, що передбачає постановку педагогом мети щодо формування механізмів саморозвитку і здатності до передачі вихованцям цієї своєї здібності до саморозвитку як ідеального еталону [2];
- по-друге, науково-теоретичне осмислення сутності процесу професійного та особистісного саморозвитку педагогічних кадрів, яким у змінених соціально-політичних та соціокультурних умовах суспільства надається провідна роль щодо здійсненні нових перетворень у сфері освіти [3];
- по-третє, адекватне розуміння і трактування сутності кардинального оновлення цілей, змісту та завдань вузівської підготовки педагогічних кадрів для середньої і вищої школи, а також у системі їхньої післядипломної освіти, вибудованій на новій гуманістичній парадигмі як особливій сукупності психолого-педагогічних умов, які сприяють їх неперервному особистісно-професійному розвитку і саморозвитку [3].

Трактування й теоретичне обґрунтування базових ознак стосовно феномена „професійний саморозвиток викладача вищої школи”, поняття „саморозвиток” формуються наступним з наступних концептуальних позицій:

-з позицій синергетичного підходу розглядаються як внутрішню спроможність системи (особистість викладача) щодо вирощування в собі, надбудовування із себе нових якостей, які необхідні для його виживання в нових чи змінених умовах;

-з позицій суб'єктного підходу, по-перше, фундаментальну здібність ставати і бути дійсно суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення; по-друге, як одну з найскладніших форм роботи внутрішнього світу особистості викладача.

Під професійним саморозвитком фахівця фізичного виховання ми розуміємо процес формування особистості, орієнтованої на високі професійні досягнення [4]. Це означає: зміну мотиваційної сфери особистості, в якій сильніше, ніж раніше, починають знаходити своє відображення загальнолюдські цінності; зростання вмінь на рівні інтелекту планувати, а потім і здійснювати на практиці саме ті діяння і робити ті вчинки, які відповідають духу зазначених цінностей; поява більшої здатності мобілізувати себе на подолання труднощів об'єктивного характеру, що заважають проявляти самостійність і здійснити діяння відповідно до цих цінностей; більш об'єктивне оцінювання своїх сильних і слабких сторін і рівня своєї готовності до нових, більш складних діянь і відповідних вчинків.

Потенціал професійного саморозвитку особистості – це своєрідний взаємопов'язаний комплекс її індивідуальних ресурсів, резервів, задатків, можливостей, здібностей і цільових орієнтацій, які вона накопичує, поповнює, поновлює, перетворює і реалізує протягом усієї своєї професійної життєдіяльності з тим, щоб досягти вершин професіоналізму і творчої самореалізації у сфері професійної культури.

Таким чином, потенціал професійного саморозвитку особистості перебуває в постійному русі і зміні, оскільки постає єдністю об'єктивного і суб'єктивного, можливого і дійсного, повинного і сутнього, актуального і потенційного в розвитку. При цьому потенційні характеристики професійного саморозвитку людини виявляються в тому, як вона реалізує інтенції свого способу існування у професії.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Образ “Я” як мета формування і розвитку особистості //Педагогіка і психологія. – 1998. - №2. – С.30-40.
2. Коваленко, Е. А. (1). Усвідомлений саморозвиток особистості в сучасних умовах. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Theory of Culture and Philosophy of Science", (1092). Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2149>
3. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці [Текст]: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Кузікова Світлана Борисівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. — К., 2012. — 44 с.
4. Український тлумачний словник : Близько 250 000 слів / укл. та гол. ред. В'ячеслав Бусел. — Київ ; Ірпінь : Перун, 2016. — 1692 с.

ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО КЛУБУ

д.пед.н., професор Мединський С.В.,
магістрант Щирий В.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Успіх маркетингу в сфері фізкультурно-оздоровчих послуг залежить, перш за все, від хорошого сервісу, що є ключовим чинником у задоволенні запитів споживача.

Пропозиція послуг, пов'язаних з фізичною активністю, охоплює розробку, розвиток і впровадження безлічі фізкультурно-оздоровчих програм, здійснюваних за місцем проживання або традиційного відпочинку. В одних випадках компанія, що пропонує ці послуги, може вибрати види фізичної активності або типи пропонованих програм, місце і час їх проведення (подібна ситуація більш характерна для вітчизняних умов, коли оздоровчі центри в мікрорайоні є монополістами у цій сфері послуг). В інших випадках клієнти диктують, що конкретно вони хочуть: який тип програм, місце і час проведення занять, їх тривалість і частоту відвідувань [1, 2].

Система потреб населення диференціюється залежно від уподобань [3]:

- Занять різними видами спорту та фізкультурно-оздоровчою діяльністю, відвідувань змагань з різних видів спорту (т.зв. спортивні інтереси населення);
- Форм організації занять (спеціалізована секція, секція із загальною підготовкою, заняття за разовими квитками);
- Режиму проведення заняття і його циклічності;
- Складу осіб, щозаймаються;
- Місця проведення занять.

Пропозиція педагогічних послуг, пов'язаних з фізичною активністю, включає в себе розробку, розвиток і впровадження фізкультурно-оздоровчих програм. Причому в одних випадках компанія, що пропонує ці послуги, може вибрати вид фізичної активності або тип пропонованих програм, місце і час їх проведення. В інших випадках клієнти диктують, що конкретно вони хочуть: тип програми, місце і час проведення занять, їх тривалість і частоту відвідування [4].

У проведеному аналізі можемо класифікувати шість факторами, що визначають вимоги до педагогічного забезпечення й формують оптимальний характер фізкультурно-оздоровчої послуги:

1.- умовно визначений нами як фактор оптимізації рухового режиму. Сенс цього чинника такий, що населення висловлює занепокоєння з приводу свого малорухливого способу життя. Вони стверджують, що їх робота, та види дозвілля, доступні їм у межах великого міста, позбавляють їх можливості активно рухатися і, тим самим, вести нормальний спосіб життя.

2.- визначений нами як фактор членства в клубі. Цей фактор невідомий існуючим спортивним організаціям. Він висловлює нову якість фізкультурно-оздоровчої мети, що виникло в ході встановлення нових економічних відносин в Україні. Сенс цього чинника такий, що люди, в цілому забезпечені і займають певне положення в суспільстві, бажали б відвідувати клуб закритого типу. Це означає, що членами цього клубу вони бачать людей таких же, як вони самі, тобто освічених, самостійних і платоспроможних.

3. - це фактор покращення здоров'я. Фактор оздоровлення також висловлювався респондентами побутовими термінами типу: «спорт і здоров'я – єдині», «здорова людина прикрасить будь-яке суспільство», «в клубі я хочу зміцнити здоров'я», «в клубі повинні піклуватися про здоров'я», «поліпшити здоров'я - ось головне завдання»

4.- фактор комфорту в клубі. Визначення цього фактора виражається такими висловами як: «спорт і відпочинок в приємній обстановці», «сучасне устаткування і євроремонт», «в клубі повинні бути просторі роздягальні і душ», «хочеться займатися поза домом, але з зручностями», «повинні бути м'які крісла в кімнаті відпочинку», «обстановка в клубі і комфорт – важливий чинник і т.п.

5.- фактор особистого інтересу, спрямований на виконання індивідуального попиту, пов'язаного із сучасним станом справ у фізкультурі та спорті. Люди з сучасними поглядами на життя не можуть бути байдужі до «модних» тенденцій у суспільстві. Їм хотілося б відповідати своїм виглядом і поведінкою на ці сучасні вимоги. Треба відзначити, що особливостей не так вже й багато. Молодь з ентузіазмом освоює східні єдиноборства, основною особливістю яких є здатність самозахисту без використання зброї і різних допоміжних засобів. Класичні види єдиноборства також не залишаються без уваги. Жінки витрачають чимало часу і зусиль на підтримку красивої фігури і взагалі привабливого зовнішнього вигляду.

6.- загальновідомий і не потребує особливого вивчення, цей фактор визначений нами як фактор спорту. Ідея цього чинника така, що окремі респонденти бажали б досягти високих спортивних результатів. На жаль, вони не пов'язують такі досягнення з цілеспрямованою руховою діяльністю, з конкретною роботою, якою може бути підпорядкована вся решта життя цього респондента, проте, ігнорувати ці побажання неможливо, якщо мова йде про створення фізкультурно-оздоровчого клубу

Таким чином, сфера фізкультурно-оздоровчих послуг поєднує в собі, з одного боку, такі відчутні речі, як внутрішнє і зовнішнє оздоблення центру, клубу; оснащеність його сучасними зручностями та обладнанням; чистоту у внутрішніх приміщеннях; охайний, спортивний вигляд обслуговуючого персоналу; вигідне (невигідне) розташування клубу з точки зору його досяжності потенційними

клієнтами і т.п., з іншого боку, такі компоненти, як кваліфікація і рівень професійної підготовки обслуговуючого персоналу; швидкість, акуратність і ефективність його роботи; манеру поводження з клієнтом; "атмосферу", в якій проходять заняття в клубі.

Підтримка іміджу клубу та прибутковості залежить від якості клубних послуг, а отже, й від педагогічного забезпечення фізкультурно-оздоровчого клубу.

Список використаних джерел

1. Vuolle P. The Theoretical and empirical model of use of sport services in sport clubs in Finland / European congress on sport for all in large cities. Barcelona, 1989. P. 1-10.
2. Романовський О.О. Теорія і практика підприємницької освіти в розвинутих зарубіжних країнах: Дис... докт. пед. наук. – К, 2003.;
3. Полякова И.С, Барышова М.А., Назарова ТВ., Калинин В.В., Саланда СВ. Предпринимательство в сфере физической культуры и спорта // МГАФК. - Малаховка, 1996.
4. Гуськов СИ., Куратов А.О. Маркетинг физкультурно-оздоровительных услуг. - ЦООНТИ - ФиС, 1993.

РУХЛИВІ ІГРИ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Мельник В., Кривошия К., Безденежних М.

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради

У віковому періоді від 6-7 до 10-11 років діти вважаються молодшим шкільним віком. Саме в цей період у дітей спостерігається підвищена емоційна чутливість до зовнішніх впливів, ще недостатньо розвинена пізнавальна та емоційно-вольова сфера, діти залежні від оцінок та думок дорослих [1; 2].

Для дітей молодших класів, вступ до школи є хвилюючою миттю, яка залежить від їхньої психологічної готовності до навчання у школі [3]. При вступі дитини в перший клас змінюються умови життя, відбуваються нові зустрічі та обов'язки. У дітей міняється соціальна позиція вони тепер школярі в яких навчання стає провідною діяльністю, та в яких є свій соціальний статус навчального та виховного процесу.

Тому при навчанні в першому класі у дітей змінюється соціальний та психологічний фактор та все підпорядковується навчанню та шкільним справам

В учнів молодших класів мотивація до навчання може розвиватися в декілька етапів [5]. Перший етап мотивації має назву пізнавальний інтерес до навчання який до середини цього вікового періоду може змінитися в навчально-пізнавальний інтерес в якому будуть учні шукати різні способи до отримання знань. Другий етап мотивації має назву самоосвіта в якому діти шукають необхідну інформацію в додаткових джерелах. Діти 1-2 класу, як зазначають науковці [4; 7], виконують всі вольові дії за вказівками дорослих, а ось починаючи вже з 3 класу набувають здатність виконувати вольові акти за власними бажаннями та мотивами, і саме при прояві цих мотивів учні можуть проявляти на уроках фізичної культури наполегливість при виконанні вправи чи рухливих ігор.

Гра, як визначив це поняття М.М. Фіцула [6], – одна із форм організації учнів, спрямована на зміцнення здоров'я, підвищення їхньої рухової активності, працездатності, загартування організму, формування рухових здібностей. Автори зазначають, що ігрова діяльність допомагає залучити до навчального процесу навіть слабого учня, тому що в ній проявляються не тільки знання, але й спритність і кмітливість. Гра сприяє виявленню креативних здібностей, розвитку особистісного творчого потенціалу, піднімає самооцінку, прищеплює вміння ухвалювати самостійні рішення. Ігрова діяльність властива всім віковим групам, і діти, і дорослі в процесі гри зазнають значного емоційного підйому і хвилювання, тому що гра – не просто забава, а одне з дивних явищ культури суспільства й людини. Гра як елемент культури – явище соціальне. Для гри характерне яскраве виявлення емоцій, творчих здібностей, ініціативи. Позитивні емоції можуть спонукати учасників до високого ступеня активності і до творчого підходу у розв'язанні тих чи інших ігрових завдань.

У багатьох дослідженнях [1; 3; 5; 7] доведено, що рухлива гра на заняттях з фізичної культури є важливим засобом виховання й розвитку особистості молодших школярів. Розроблений покроковий алгоритм дій учителя під час організації та проведення рухливої гри включає, зокрема, розробку її змісту, правил і рухових дій, визначення місця гри у структурі фізкультурного заняття, попередній

аналіз гри, вибір навчальних і тренувальних методів, розподіл дітей на команди та за ігровими ролями. Безпосередньо під час проведення гри – пояснення її змісту і правил, сутності ігрових ролей. Безпосереднє керування грою відбувається через спостереження і контроль, зокрема за раціональною побудовою рухової активності та фізичного навантаження молодших школярів.

Особливості методики рухливих ігор з дітьми молодшого шкільного віку доцільно розглядати окремо для 1-2 і 3-4 класів [3]. Пояснюється це тим, що в 3-4 класах діти набувають більшого рухового досвіду і мають кращу фізичну підготовку; дещо іншими стають у них анатомо-фізіологічні та психологічні особливості. У дітей молодшого шкільного віку ігрова діяльність займає значне місце, але вона ще малозмістовна, не достатньо організована. Тому вчителю насамперед треба звертати увагу на вдосконалення ігрової діяльності, на те, щоб вона була більш змістовна і ефективна. Дуже важливим у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку є індивідуальний підхід до кожного, бо молодші школярі ще мало знають про свої можливості, мають незначний руховий досвід. Вони дуже люблять сюжетні ігри, в яких знаходять знайомі їм образи, які охоче наслідують. Прості за своєю організацією і вправами ігри повністю задовольняють дитячу фантазію, вигадку, творчість. Учитель повинен брати активну участь у грі. Діти охоче наслідують керівника і тоді швидше захоплюються грою.

Отже, пріоритетними засобами фізичного виховання у початковій школі, звісно, є рухливі ігри. Необхідно використовувати широкий арсенал їх на заняттях з молодшими школярами: ігри з елементами легкої атлетики, спортивних ігор, плавання, сюжетні та народні ігри. Комплексний підхід до фізичного виховання учнів початкової школи дасть змогу ефективно вплинути на їхній фізичний стан: розвинути фізичні якості, поліпшити рівень функціональних можливостей та позитивно вплинути на фізичний розвиток та інтерес до фізичної культури та спорту.

Список використаних джерел

1. Березюк Ю. Врахування особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку в процесі навчання. Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного

підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти : збірник науково-методичних праць. – Житомир : «Полісся», 2016. – У 3-х ч. – Ч. II. – 53 с.

2. Боровська Т.В., Ахметов Р.Ф. Теоретико-методичні засади розвитку фізичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку. Студентська спортивна наука : зб. наук. праць I Всеукр. студентської наук.-практ. конф. – Житомир : Вид-во «Рута», 2015. – 39–44 с.

3. Карасевич С. А., Карасевич М. П. Рухливі ігри та ігрові вправи: навч. посібник. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2019. 146 с.

4. Кудикіна Н. В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інституту педагогіки АПН України. – К., 2004. – 42 с

5. Москаленко Н. Активізація пізнавальної діяльності школярів на уроках фізичної культури / Н. Москаленко, Т. Кожедуб : Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 1. – С. 77-81.

6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 528 с.

7. Шутько В. В. Методика застосування рухливих ігор: метод. рекомендації. Кривий Ріг: Криворізький держ. пед. університет, 2016. 145 с.

ВПЛИВ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ З ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я НА МОТИВАЦІЮ МОЛОДІ ДО ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

д. пед. наук, к. біол. наук, професор Мехед О. Б.

к.мед. наук, професор Дейкун М. П.

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка

Актуальність. Просвітницька діяльність як різновид професійної діяльності фахівця з громадського здоров'я ґрунтується на загальних філософсько-психологічних і педагогічних підходах до трактування її сутності та структури,

водночас втілює в собі соціальний аспект [1]. Одним із пріоритетних напрямів педагогічної діяльності фахівця із громадського здоров'я вважаємо налагодження співпраці та скоординованості зусиль усіх ланок соціально-педагогічного впливу на розвиток особистості молодої людини з метою мотивації її до здорового способу життя [1, 2]. Від готовності педагога залежить формування гармонійної у фізичному, інтелектуальному та духовному аспекті особистості молоді [3].

Мета та методи дослідження. Метою дослідження було дослідити особливості впливу просвітницької діяльності фахівців з громадського здоров'я на формування мотивації молоді до здорового способу життя та фізичної активності як його складової. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: теоретичні (аналіз та узагальнення наукової та навчально-методичної літератури з фізичного виховання, методи концептуально-порівняльного та системно-структурного аналізу); емпіричні (педагогічне спостереження, тестування, анкетування, бесіда); методи обробки статистичних даних, що включали середньостатистичний аналіз результатів дослідження, застосовувалися для опрацювання експериментальних даних.

Результати дослідження та їхнє обговорення. Під час визначення рівнів сформованості мотивації молоді спиралися на такі показники, як мотивація до збереження здоров'я та ціннісні орієнтації (мотиваційно- ціннісний критерій), обсяг і повнота знань та процедурні навички (когнітивно-усвідомлюваний критерій), рівень адаптаційних можливостей та працездатності (особистісний критерій). Дослідження проводилось на базі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. У дослідженні брали участь студенти та студентки педагогічних спеціальностей НУЧК. Нашим передбаченням було, що професійна діяльність фахівця з громадського здоров'я може мати значний вплив на мотивацію молоді до фізичної активності та здорового способу життя. Просвітницька робота цих спеціалістів важлива в контексті попередження хвороби, підвищення загального рівня здоров'я та покращення якості життя молодого покоління. Фахівці з громадського здоров'я проводили інформаційну роботу, розповсюджуючи актуальні дані про важливість фізичної активності та здорового харчування серед молоді. Ця

інформація підвищувала рівень обізнаності та розуміння молодих людей щодо користі здорового способу життя. Фахівці також надавали особисті поради щодо фізичних тренувань, дієти, сну та інших аспектів здоров'я, допомагаючи молоді створити і зберегти здоровий спосіб життя. Це також значно підвищувало їхню мотивацію.

Результати дослідження наступні. Активний рівень сформованості мотивації в експериментальних групах майбутніх педагогів становив у чоловіків – 27,5 %, у жінок – 26,1 %; нормативний рівень компетентності у чоловіків – 63,9 %, у жінок – 64,0 %; відповідно та початковий – чоловіки – 8,6 %, жінки – 9,9%. У контрольних групах активний рівень сформованості спостерігається лише у 2,4 % студентів та 2,7 % у студенток, нормативний – 68,3 % у чоловіків та 58,9% у жінок, і початковий – 29,3 % та 38,4 % відповідно. Отримані дані показують суттєву відмінність у формуванні мотивації студентів контрольних та експериментальних груп, що підтверджує актуальність упровадження соціально-педагогічних розробок на теми громадського здоров'я в освітньому процесі.

Фахівці з громадського здоров'я також можуть працювати над створенням сприятливого оточення для фізичної активності, наприклад, підтримувати будівництво спортивних майданчиків, організацію змагань та інші ініціативи. Публічні кампанії: Фахівці можуть брати участь у розробці та реалізації публічних проблем, спрямованих на підвищення обізнаності та зацікавленості молоді в активному житті. Креативні та впливові кампанії можуть стимулювати молодь до дії. Педагогічна робота: Фахівці можуть співпрацювати з освітніми закладами, розробляючи програми та уроки з фізичної активності та здорового способу життя. Це сприяє вихованню молодих поколінь у здорових звичках. Самі фахівці можуть стати прикладом для молоді, активно займаючись фізичною активністю та сприяючи здоровому способу життя. Їхні власні досягнення можуть досягати і мотивувати інших. У підсумку, професійна діяльність фахівця з громадського здоров'я важливою мірою впливає на мотивацію молоді до фізичної активності та здорового способу життя через інформаційну роботу, особливості підтримки та створення умов для активного життя. Такий вплив підвищує якість життя та здоров'я молодого покоління.

Висновки та перспективи подальшого наукового пошуку. Використання системи формування мотивації молоді вимагало проведення експерименту із впровадженням соціально-педагогічної просвітницької роботи, який передбачав порівняння досягнень контрольної та експериментальної груп. Показниками виступили мотивація до збереження здоров'я, ціннісні орієнтації, обсяг і повнота знань. Результати засвідчили суттєву відмінність у формуванні мотивації студентів контрольних та експериментальних груп, що підтверджує актуальність упровадження соціально-педагогічних розробок на теми громадського здоров'я в освітньому процесі. Перспективи подальших досліджень направлені на розробку та подальші наукові пошуки визначення стану сформованості здоров'язбережувальної компетентності молоді.

Список використаних джерел

1. Мехед О. Б. Основні компоненти підготовки вчителів до соціально-педагогічної діяльності для формування мотивації учнів до здорового способу життя. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 8 (164) НУЧК, 2020. С. 216-221.
2. Griban, G., Myroshnychenko, M., Tkachenko, P., Krasnov, V., Karpiuk, R., Mekhed, O., Shyyan, V. Psychological and pedagogical determinants of the students' healthy lifestyle formation by means of health and fitness activities. *Wiadomości Lekarskie*, 2021. 74 (5), 1074-1078. doi: 10.36740/WLek202105105 .
3. Mekhed O., Nosko M. The biological and social fundamentals of healthy living of participants of the educational process. *Bioresources and Human Health*. Częstochowa: Publishing House of Polonia University "Educator", 2021. 143-154

ОЗДОРОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

канд. наук. з фіз. вих. та спорту, доцент Митчик О.П.,

Каденчук Д., Тимошук А.

КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Необхідність оптимізації фізичного виховання у школі обумовлюється погіршенням стану здоров'я учнів. Численними дослідженнями встановлено, що протягом всього періоду навчання у школі збільшується кількість відхилень у стані здоров'я дітей і хронічних захворювань, погіршуються показники фізичного й психічного розвитку дітей і підлітків [7].

Протягом останніх років навчання і виховання проходить за дуже складних соціально-економічних, соціально-психологічних та екологічних умов. Стан здоров'я населення, зокрема дітей та підлітків, продовжує погіршуватись. Збереження фізичного і психічного здоров'я молодого покоління – одне з найважливіших завдань нашого суспільства і насамперед системи освіти.

У практиці фізичного виховання показники функціональних можливостей дитячого організму слугують основним критерієм при виборі фізичних навантажень, структури рухових дій, методів впливу на організм. Для молодших школярів існує природна потреба у високій руховій активності. Тому важливо забезпечити дітям достатній обсяг рухової активності, що відповідає їхньому віку та індивідуальному стану здоров'я [2].

Сьогодні в навчальних закладах гостро стоїть проблема збереження здоров'я учнів, тому за напрямком до традиційної освітньої системи виділяють здоров'язбережувальні технології та оздоровчу спрямованість занять. Принцип оздоровчої фізичної культури полягає в тому, що фізична культура повинна сприяти зміцненню здоров'я [5].

Пошуки способів зміцнення здоров'я дітей особливо актуальні за нашого часу, позначеного постійними стресами, хвилюваннями, негараздами. Дуже важливо, на наш погляд, дбати про здоров'я на різних етапах життя – насамперед у початковій школі.

Науковці відзначають, що молодший шкільний вік виступає основним періодом набуття соціального досвіду, зокрема формування орієнтацій на здоровий спосіб життя, що є передумовою функціонування механізмів розвитку особистості та організації її життєдіяльності [2; 5; 6].

Сущенко Л.П. [4] відзначає, що сучасні вимоги, які пред'являє суспільство до стану здоров'я та фізичної підготовленості дітей, обумовлюють необхідність якісного покращення процесу фізичного виховання в загальноосвітніх закладах, а саме у школах.

Одним з пріоритетних питань теорії та практики фізичної культури у школі є вдосконалення методики фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Це пов'язано з тим, що саме в цей віковий період, по перше, відбувається бурхливий розвиток і становлення усіх функцій та систем організму, формуються важливі базові вміння та навички, створюється фундамент рухової діяльності дитини; по друге, молодші школярі дуже сприйнятливі до різних педагогічних навчальних та тренувальних впливів; по третє, саме на цьому етапі вікового розвитку закладається основа майже усіх характеристик фізичної підготовленості дорослої людини [7].

Для формування навиків здорового способу життя і для розуміння значення оздоровчих вправ необхідно, починаючи з молодших класів, зацікавити дитину в заняттях і показати їх значущість. Для цієї мети, спираючись на знання про оздоровчу фізкультурну діяльність, необхідно навчити молодших школярів тим вправам, які реально дозволяють поліпшити різні функції організму та сприяють їх гармонійному розвитку [1].

Як відомо, основними бідами молодших школярів є простудні захворювання, стреси, пов'язані з незнайомою обстановкою на початку шкільного навчання, створення передумов для порушення постави, недостатня рухова активність. Оздоровчі комплекси складаються відповідно до рівня підготовленості учні, а також з матеріальним забезпеченням школи [8].

Необхідною умовою формування інтересу до занять фізичною культурою є надання учням можливості показати свої здібності. Чим активнішими є методи навчання, тим легше зацікавити школярів.

Маючи досить високий показник відхилень у здоров'ї учнів, педагоги змушені шукати нові підходи до збереження та зміцнення здоров'я учнів. А саме впроваджувати в процес фізичного виховання сучасні інноваційні технології:

ритмічна гімнастика, різноманітні види аеробіки, стретчинг, дихальна гімнастика та інші, які дають змогу учням усіх медичних груп активно працювати на уроці. Оздоровча спрямованість фізичного виховання у поєднанні з інноваційними освітніми технологіями дозволить досягти очікуваного результату – сформувати гармонійно розвинену особистість [3].

Для того, щоб заняття фізичною культурою давали позитивний вплив на здоров'я дитини, необхідно дотримуватись наступних правил:

1. застосовувати засоби і методи фізичного тільки такі, які мають наукове обґрунтування їх оздоровчої цінності;
 2. планувати фізичні навантаження відповідно до можливостей учнів;
 3. забезпечувати в процесі використання всіх форм фізичної культури регулярність і єдність рекомендацій лікарів, педагогічного контролю і самоконтролю.
- [6]

Отже, успішній реалізації оздоровчої спрямованості уроків фізичної культури у сучасній школі сприяють: дотримання диференційованого, індивідуального підходів до визначення особливостей стану здоров'я учнів, їхніх фізіологічних реакцій на фізичне навантаження із застосуванням постійного медико-педагогічного контролю; врахування індивідуальних, психофізіологічних особливостей школярів, використання різноманітних форм проведення оздоровчих заходів, що забезпечить поліпшення в учнів показників як фізичного, так і розумового розвитку, зростання даних рухової підготовленості.

Список використаних джерел

1. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Карабіна. Серія : Валеологія: сучасність і майбутнє. – 2012. – № 996, вип. 12. – С. 95
2. Засоби фізичного виховання молодших школярів. URL: <https://vseosvita.ua/library/zasobi-fizicnogo-vihovanna-molodsih-skolariv-113632.html>
3. Денисенко Н. Через рух до здоров'я дітей : [навч.-метод. посіб.] / Н. Денисенко, О. Аксьонова. – Тернопіль : Мандрівець, 2010 – 88 с.
4. Сущенко Л.П. Мета й завдання фізичного виховання у світлі цивілізаційного підходу : Навчальний посібник – Запорозжя: ЗДУ, 2002. – С. 68 – 75.

5. Фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку. URL: <https://nakolesax.com.ua/fizichne-vixovannya-ditej-molodshogo-shkilnogo-viku/>
6. Фізичне виховання молодших школярів : [монографія] / Н.В. Москаленко. – 3-є вид., перероб. та допов.– Дніпропетровськ: Інновація, 2014. – 375 с.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

канд. наук. з фіз. вих. та спорту, доцент Митчик О.П.,
канд. наук. з фіз. вих. та спорту, доцент Кліш І.С.
старший викладач, Тарасюк В.Й.

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

У Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 рр. турбота про здоров'я молоді, формування в неї здорового способу життя визначається пріоритетним завданням. Декларована громадськістю важливість виховання здорової нації можлива була лише за умови чіткого осмислення того, що основи якості та тривалості життя людини закладаються ще в дитинстві, а здоровий спосіб життя забезпечує гармонізацію особистості з природним і соціальним оточенням. Водночас у сучасному освітньому просторі спостерігається суперечність між подальшою інтенсифікацією навчального процесу та катастрофічним погіршенням стану здоров'я дітей і молоді; невідповідність заявлених принципів та відсутністю комплексного підходу у формуванні здорової нації [5].

Здоровий спосіб життя характеризується як активна діяльність людей, яка спрямована, передусім, на збереження й поліпшення здоров'я. При цьому необхідно враховувати те, що спосіб життя людини й родини не формується осібно, незалежно від обставин, а еволюціонує протягом життя цілеспрямовано й постійно. Формування здорового способу життя є головним важелем первинної профілактики в зміцненні здоров'я населення через зміни стилю й укладу життя, його оздоровлення з використанням гігієнічних знань у боротьбі зі шкідливими звичками, подоланням

несприятливих аспектів, пов'язаних з життєвими ситуаціями [8]. До основних складових здорового способу життя О. Петрик зараховує спосіб життя, що складається з чотирьох категорій: економічної (рівень життя), соціологічної (якість життя), соціально-психологічної (стиль життя) і соціально-економічної (устрій життя); рівень культури, яку потрактовують як «самосвідомість, самовиробництво людини у конкретних формах її матеріальної і духовної діяльності», певна сума знань, а також «поведінка і сукупність моральних засад» здоров'я в ієрархії потреб, де воно повинне посідати чільне місце; мотивування; зворотні зв'язки як запоруку адаптації до змінюваних умов зовнішнього середовища; настанову на довге, здорове життя, що виконує функцію життєвого орієнтиру для суб'єкта; навчання здоров'ю. Цей перелік має загальний характер і в певних умовах життя людини набуває конкретного змісту [7]. Фізична культура і спорт необхідні для соціального становлення молоді людини в сучасному суспільстві. Фізичне навантаження в обсязі 8-10 годин на тиждень є нормою рухової активності студентів, що запобігає фізичній деградації студентської молоді. На думку вчених [1; 2; 4; 6], низький рівень фізичної активності і підготовленості не дозволяє молодій людині повністю реалізувати свої природні здібності. Гіподинамія, на яку страждає 90 % студентства, призводить до патологічних змін обміну речовин, зниження рівня активності ферментів, деструктивних змін у клітинах, що веде до дистрофії чи атрофії тканин і є наслідком зниження рівня функціонування систем організму [5]. Тому фізична культура в структурі освітньої і професійної підготовки майбутніх фахівців є не лише навчальною дисципліною, але і є засобом розвитку повноцінної особистості. Високий рівень фізичної та розумової активності зберігається значно довше у тих людей, які ведуть рухливий спосіб життя, займаються фізкультурою і спортом. Критеріями ефективності фізичного виховання є рівень фізичного розвитку та підготовленості молоді, показники їхнього здоров'я, вміле використання ними основних засобів і форм фізичного виховання, Фізична культура і спорт у плані збереження і відновлення здоров'я, повинні посідати значно вище місце, ніж вони займають нині. Тому працівникам у галузі фізичної культури

потрібно знайти свою важливу ланку у вирішенні завдань щодо впровадження нових технологій покращення та відновлення здоров'я молоді.

Розробка та впровадження фізкультурно-оздоровчих технологій, спрямованих на формування культури здорового способу життя здобувачів неможливі без дотримання таких умов: навчальна діяльність повинна здійснюватися на основі програм, що реалізують інтегративний підхід до навчання, що передбачає взаємозв'язок різних галузей науки (педагогіки і психології, анатомії і фізіології) та культури; технології фізкультурно-оздоровчої спрямованості мають передбачати активну участь здобувачів у освітньо-виховному процесі. Реалізація фізкультурно-оздоровчих технологій має упроваджуватися під керівництвом викладачів, які мають враховувати особисті інтереси, мотиви добровільність, ініціативність та самостійності здобувачів.

Основними напрямками формування культури здорового способу життя засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності є: створення організаційно-управлінських, матеріально-технічних, соціально-педагогічних та медико-біологічних умов для залучення здобувачів до регулярних занять фізичними вправами та спортом; забезпечення міжвідомчого та багаторівневого підходу до питань організації відпочинку здобувачів, що сприяє формуванню здорового способу життя, базовим елементом якого є фізична культура та спорт; створення постійно діючої інформаційно-пропагандистської та освітньої системи, спрямованої на залучення до активних занять фізичною культурою здобувачів та формування у них потреби у здоровому способі життя [3; 7]. Упровадження методики формування культури здорового способу життя в освітній процес здобувачів закладів вищої освіти, в основу якої було покладено формування та вдосконалення мотивації до занять фізичними вправами; формування морально-вольових якостей засобами фізичної культури; створення умов, що вимагають подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод; забезпечення органічного взаємозв'язку розвитку вольових якостей із формуванням моральної свідомості та емоційної стійкості; спрямування виховної роботи на вдосконалення інтелектуального, емоційного і виконавчого компонентів у структурі особистісних якостей; орієнтація освітнього процесу з

фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої діяльності в позанавчальний час на розвиток у здобувачів потреби занять

Практика показує, що робота в ЗВО щодо формування здорового способу життя студентів занадто відстає від потреб часу. Таким чином, незважаючи на значну кількість розробок, що торкаються питань здорового способу життя, проблема його виховання у студентів залишається на сьогодні остаточно не вирішеною. Враховуючи вимоги до здоров'я студентів і майбутню їхню професійно-трудова підготовленість можна сказати, що спосіб життя залежить від суспільних чинників, справедливо вважати, що завдання формування здорового способу життя не є прерогативою медицини, а відбувається в основному за допомогою фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Глагощук О.Г. Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. К., 2008. 20 с.
2. Грибан Г.П. Актуальні проблеми здоров'я сучасної молоді. Громадське здоров'я: проблеми та перспективи розвитку : зб. Матер. тез наук.-практ. конф. За ред. І.В. Гущуката ін. Острого : Вид-во Нац. університету «Острозька академія». 2018. С. 140-142.
3. Денисовець Т.М Проблеми здоров'язбереження в практиці навчально-виховного процесу вищої школи/ Т.М. Денисовець // Витоки педагогічної майстерності. Зб. Наук. праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2012. – Вип. 10. – С. 81-85.
4. Литвиненко О.М. Формування здорового способу життя в студентській молоді / О.М. Литвиненко // Педагогіка. Наукові праці. – 2013. – Вип. 146, Т.158. – С. 42-46.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
6. Денисовець Т.М. Виховання здорового способу життя студентів як актуальне завдання вищого навчального закладу / Т.М. Денисовець // Наукова

скарбниця Донеччини: Науково-методичний журнал. – Донецьк, 2011. – Вип. 2(9). – С. 32-36.

7. Денисовець, Т., Квак О. Значення фізичної культури у формуванні здорового способу життя студентів у закладах вищої освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), (122), 51-55.

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ТА ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Михалевич С., Кожушок О., Троян Ю.

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради

Лисяк В.М. [5] відзначає, що школярі старшого шкільного віку мають свої особливості. У цей період у них закладається основа психологічних, репродуктивних та інтелектуальних можливостей. Також важливе значення має й показник фізичного розвитку, особливо якщо йдеться про старший шкільний вік.

Наукові дослідження свідчать [1; 4], що в цьому віці завершується розвиток організму, відбувається його перебудова, спостерігається підвищена емоційність, чутливість до впливу різних чинників середовища, змінюються стосунки в родині [4].

Важливо й те, що діти старшого шкільного віку перебувають на порозі вибору своєї майбутньої професійної діяльності, що надалі визначить їхній життєвий і творчий шлях. І в цьому випадку фізичний розвиток відіграє важливу роль, тому що, за даними багатьох науковців [2; 3], він визначає не лише показники антропометрії, соматометрії та фізіометрії, а є своєрідним індикатором стану здоров'я людини.

Однією з актуальних соціально-педагогічних проблем навчально-виховного процесу, розвитку фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в закладу середньої освіти є виховання позитивного ставлення юнаків і дівчат до фізичного виховання та спорту. Ми виходили з того, що вивчення інтересів, мотивів, орієнтацій школярів допоможе визначити напрями діяльності з оздоровчої роботи, скоригувати навчальні

програми й сформувані певну стратегію індивідуального підходу у фізичному вихованні старшокласників.

Обов'язковою умовою виникнення інтересу є попередні знання, та практичний досвід у певному виді діяльності, емоційне задоволення [5]. Інтерес до фізичної культури і спорту у школярів є результатом дії існуючої виховної системи, яка здійснюється через засоби масової інформації про великий спорт і фізичну культуру, через спортивні заходи в місті, в школі, під цілеспрямованим впливом учителів, батьків, друзів.

Наукові дослідження [2; 3] та практика роботи шкіл засвідчують, що головним у процесі залучення школярів до фізичного самовдосконалення є виховання в них інтересу до фізичної культури. Інтерес-форма виявлення потреб, виступає своєрідною орієнтацією людини в її зв'язках із дійсністю. Від спрямованості інтересів залежить спосіб життя людини, її поведінка й діяльність. Поява інтересу викликає бажання діяти, формує мотив поведінки. Результати анкетування засвідчили, що інтерес учнів шкіл до фізичного виховання й спорту є невисоким (табл. 1). Лише 26,67% юнаків 10-х та 55,55% дівчат 11-х класів мають великий інтерес. В учениць 10 класу немає жодної з високим і вищим від середнього інтересом. Вищий від середнього інтерес мають 40% та 11,11%, відповідно, юнаків 10-х й 11-х класів, а в дівчат 11-го класу цей показник становить 33,33%. передній рівень інтересу мають 26,67% та 33,33%, відповідно, юнаків 10-х та 11-х класів. У дівчат цей показник становить, відповідно, 57,14% та 50%. До осіб, у яких низький рівень інтересу можна віднести 6,67% та 8,33% хлопців, відповідно, 10-х й 11-х класів і 8,33% одинадцятикласниць інтерес відсутній у 6,67-8,33% юнаків 10-х-11-х класів та 14,29% респонденток із 10-го.

Таблиця 1.

Інтерес учнів школи-інтернату до фізичного виховання, %

Рівень інтересу	10 клас		11 клас	
	юнаки	дівчата	юнаки	дівчата
Великий	26,67	0	55,55	0
Вищий від середнього	40	0	11,11	33,33
Середній	26,67	57,14	33,33	50
Нижчий від середнього	0	7,14	0	0

Низький	6,67	35,71	0	8,33
Інтерес відсутній	6,67	14,29	0	8,33

Слід відзначити, що серед юнаків 11 класу не було виявлено жодного з нижчим від середнього, низьким показниками рівня інтересу або загалом його відсутністю.

Невисокий інтерес школярів до фізичної культури та спорту, на нашу думку, пояснюється недостатнім рівнем їхньої фізкультурної освіченості, недооцінкою вчителями важливості цього напрямку роботи.

Результати анкетування показали, що основним фактором, який негативно впливає на ставлення школярів до фізичного виховання (табл. 2), є причина, яка полягає в тому, що їм це нецікаво.

Таблиця 2.

Негативні фактори, які впливають на ставлення старшокласників до фізичного виховання, %

Показник	10 клас		11 клас	
	юнаки	дівчата	юнаки	дівчата
Нецікаво	46,67	33,33	42,86	25
Відсутня спортивна база	6,67	22,22	14,28	25
Стан здоров'я	13,33	22,22	28,57	41,66
Відсутні спортивні секції	33,33	22,22	14,28	8,33

Так вважають 46,67% та 33,33 % хлопців, відповідно, 10-го й 11-го класів, а також 42,86% і 25 % дівчат-старшокласниць. Це вказує на те, що для цих школярів недостатньо уваги приділяється розвитку їхньої мотиваційної сфери стосовно фізичної культури та спорту.

На другому рейтинговому місці перебуває стан здоров'я, який не дає можливості 13,33 % десятикласникам і 22,22% одинадцятикласникам, відповідно, 28,57 й 41,66% ученицям 10 та 11 класів займатися сьогодні фізичними вправами. Інша частина респондентів вважають причинами те, що не дають змоги обставини; відсутність секцій із тих видів спорту, якими хотіли б займатися; немає спортивної бази й споруд за місцем проживання.

Отже, за результатами наших досліджень рівень інтересу до занять фізичними вправами є недостатнім. Метою подальших досліджень може бути підбір тих засобів,

форм, методів фізичного виховання, які могли б значно поліпшити ці показники та позитивно вплинути на фізичний стан підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Балашов Д.І., Бермудес Д.В., Возний А.П. Дослідження рухової активності учнів основної школи. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць / Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. Випуск 4 К (132) 21. С. 34-38.
2. Бех І.Д. Теоретико-методологічні засади сучасного навчально-виховного процесу. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи : зб. наук. праць. Київ : Знання, 2009. Вип. 3. С. 226-234.
2. Воробйов М. І. Практика в системі фізкультурної освіти / М. І. Воробйов, Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімп. л-ра, 2006. – 190 с.
3. Карабанов А., Карабанова Н., Зубрицький Б. Шляхи підвищення мотивації студентів до фізичного виховання й спорту у закладі вищої освіти. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк. 2010. № 4(12). С. 43-46.
4. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – 248 с.
5. Лисяк Валентина Миколаївна. Формування інтересу до занять фізичною культурою та спортом у школярів 6-11 класів : дис... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02 / Харківська держ. академія фізичної культури. – Х., 2006. – 211 с.

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ ДЮСШ У НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Здобувач вищої освіти за ступенем «магістр» Неймет І. І.

кандидат педагогічних наук, доцент Файдевич В. В.

Луцький національний технічний університет

Рівень розвитку сучасного футболу ставить високі вимоги до фізичної підготовленості футболістів, спортивна підготовка яких починається з ранніх дитячих років. Зміщення акцентів у наукових дослідженнях на технічну підготовку в дитячо-юнацькому футболі вимагає продукування й реалізації нових ідей саме в галузі

фізичної підготовки юних футболістів, що актуалізує проблематику дослідження методичних аспектів розвитку їх фізичної підготовленості. Метою даного дослідження були розробка методичних рекомендацій щодо використання сучасних методів і засобів розвитку загальної і спеціальної фізичної підготовленості юних футболістів в умовах ДЮСШ і підтвердження їх ефективності на етапі спеціалізованої футбольної підготовки.

Під фізичною підготовленістю футболіста розуміють результат його загальної і спеціальної фізичної підготовки, що досягається за рахунок розвитку фізичних якостей, тренування рухових навичок, підвищення рівня спортивної працездатності організму [4, с. 71-72]. Фізична підготовка футболіста, зі свого боку, є тривалим процесом, в якому повинен бути досягнутий високий рівень фізичної підготовленості. Загальна фізична підготовка покликана забезпечити всебічну фізичну підготовленість, спеціальна – сприяє розвитку фізичних якостей відповідно до футбольної специфіки, підвищенню технічної майстерності, розвитку тактичних навичок [1, с. 71]. Отже, належна технічна і тактична підготовка можливі лише на основі спеціальної різнобічної фізичної підготовки [5, с. 23]. На етапах базової і спеціалізованої багаторічної підготовки спрямованість загальної фізичної підготовки, порівняно з початковим етапом, змінюється відповідно до анатомо-фізіологічних змін в організмі підлітків, спеціальної – відповідно до підвищення індивідуальної футбольної майстерності [2]. В підготовчому періоді сезонного макроциклу за рахунок загальної фізичної підготовки зміцнюється база для плідної навчально-тренувальної роботи, підвищення футбольної майстерності. Спеціальна фізична підготовка, питома вага якої з часом неухильно зростає, покликана, крім іншого, розвинути футболіста технічно за допомогою ігрових вправ із м'ячем, рухливих ігор, естафет [3].

У рамках дослідження розроблено методичні рекомендації щодо використання різних методів і засобів розвитку фізичної підготовленості футболістів у навчально-тренувальному процесі в ДЮСШ, а також відповідні комплекси вправ та змагальних ігор загальної і спеціальної фізичної підготовки на розвиток різних фізичних якостей і спеціальних футбольних здібностей. Для розвитку швидкості рекомендовано

використовувати переважно повторний метод тренування з використанням неспецифічних і специфічних вправ, змінами параметрів навантажень, приділенням окремої уваги розвитку окремих компонентів швидкісних здібностей; для розвитку сили – надавати перевагу засобам динамічного характеру, здатним паралельно розвивати швидкість і спритність, вправам, виконання яких потребує більшої величини напруження м'язів, ніж у звичайних умовах; для розвитку спритності – виконувати складнокоординаційні рухи, зокрема в ігрових умовах, звертати особливу увагу на систематичне збагачення рухового досвіду новими формами координації, використання фактора несподіваності при виконанні звичних рухових дій; для розвитку гнучкості – застосовувати фізичні вправи, які вимагають більшої амплітуди рухів у суглобах порівняно з тією, яку забезпечують звичайні рухи; для розвитку витривалості – застосовувати метод колового тренування, складовою якого є змінно-інтервальний метод з жорстким інтервалом відпочинку. При розробці комплексів вправ автор орієнтувався на забезпечення їх спрямованості на розвиток певних груп м'язів і конкретних фізичних якостей і спеціальних рухових здібностей юних футболістів.

З вересня по листопад 2023 р. протягом 2,5 місяців проводилося експериментальне дослідження на базі навчальних закладів міста Виноградова Закарпатської області – Виноградівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 та міської ДЮСШ. Використання у процесі експерименту педагогічного спостереження і різних тестів загальної і спеціальної (в ДЮСШ) фізичної підготовленості дало змогу підтвердити ефективність і практичну значимість розроблених методичних рекомендацій і комплексів вправ. Для цього було порівняно результати тестування старшокласників і юних футболістів на початку й наприкінці 10-тижневого експериментального періоду (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця динаміки змін показників загальної фізичної підготовленості в контрольній та експериментальній групах за час проведення педагогічного експерименту

Тести	Юнаки старших класів	Юні футболісти	Рі зниця
-------	-------------------------	-------------------	-------------

	ЗОШ		ДЮСШ		в динаміці між групами (%)
	<i>X_c</i> ер. після експерименту	<i>Д</i> инаміка (%)	<i>X_c</i> ер. після експерименту	<i>Д</i> инаміка (%)	
Біг 30 м з місця (с)	6,08	+	4,18	+	2,39
Біг 30 м з ходу (с)	5,10	+	4,04	+	2,54
Біг 400 м (с)	7,1,8	+	6,1,7	+	1,94
Присідання (кількість разів за 50 с)	4,2,4	+	5,5,0	+	1,02
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи на підлозі (кількість разів)	2,8,1	+	3,9,4	+	0,56
Стрибок у довжину з місця (см)	2,16,4	-	2,50,1	+	1,70
Човниковий біг 3×10 м (с)	9,46	+	7,11	+	1,88
Метання малого м'яча на дальність (м)	3,0,94	+	3,4,64	+	0,12
Нахил тулуба вперед з положення сидячи (см)	9,7	-	1,2,4	0,	1,02
Біг 1000 м (хв)	3,89	-	3,17	+	4,45

Виявлено, що позитивна динаміка підвищення рівня фізичної підготовленості значно відчутніша й динамічніша в юних футболістів, котрі використовували в навчально-тренувальному процесі розроблені автором методичні рекомендації і комплекси вправ. Старшокласники продемонстрували певні успіхи в розвитку спритності, швидкості і сили м'язів ніг та спини. Розвитку гнучкості і витривалості в них не було зафіксовано. Юні футболісти, зі свого боку, показали дуже високу динаміку розвитку швидкості і витривалості, але, крім цього, продемонстрували значну позитивну динаміку в розвитку спритності і швидкісно-силових здібностей, сили м'язів ніг і спини, спеціальної витривалості. У порівняльному аспекті було однозначно доведено, що юні футболісти в плані темпів і динаміки розвитку фізичної підготовленості найбільшою мірою переважають своїх однолітків, котрі не займаються спортом, у розвитку швидкості і витривалості. Беззаперечною, хоча й меншою, є перевага в розвитку спритності, сили м'язів ніг, швидкісно-силових здібностей і гнучкості.

У вихованців ДЮСШ було зафіксовано також відносно високий рівень

спеціальної фізичної підготовленості, що визначалася через виконання тестових вправ із м'ячем (табл. 2).

Таблиця 2

Середні показники тестування спеціальної фізичної підготовленості вихованців групи спеціалізованої підготовки ДЮСШ у першій частині підготовчого періоду макроциклу до і після педагогічного експерименту (n = 18)

Тести	До експерименту	Після експерименту	Динаміка змін		F
			О д. вим.	%	
Біг 30 м з веденням м'яча (с)	4,8 8 ± 0,08	4,6 8 ± 0,08	- 0,20	+ 4,10	< 0,05
Удар по м'ячу на дальність (м)	88, 21 ± 3,08	91, 30 ± 2,77	+ 3,09	+ 3,38	< 0,05
Вкидання м'яча руками із-за голови на дальність (м)	25, 87 ± 0,89	26, 99 ± 1,31	+ 1,12	+ 4,15	< 0,05
Слалом (ведення м'яча) (с)	10, 26 ± 0,46	10, 01 ± 0,33	- 0,25	+ 2,44	< 0,05
Підтягування м'яча стопою (середнє значення, с)	6,3 6 ± 0,22	6,2 3 ± 0,17	- 0,13	+ 2,04	> 0,05

Таким чином, методично грамотно побудований та організований процес загальної і спеціальної фізичної підготовки в групах ДЮСШ має своїм наслідком неухильний розвиток основних фізичних якостей та спеціальних рухових здібностей вихованців, необхідних для досягнення успіхів у футбольній грі, а також підвищує загальну ефективність навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Бичук І. О., Клімук М. Структура фізичної підготовленості футболістів. *Фізична культура, спорт та здоров'я людини*: Зб. тез доповідей IV Регіональної наук.-практ. студ. конференції (10 грудня 2021 р.). Уклад. А. В. Цьось, С. Я. Индика. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2021. С. 71-72.
2. Костюкевич В. Т., Шамардін В. М., Воронова В. І. та ін. Футбол: навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву. Київ: Республіканський науково-методичний кабінет, 2015. 148 с.
3. Кошура А. В. Теорія і методика спортивних тренувань: навч. посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2021. 112 с.

4. Лісенчук Г. А. Спортивні ігри та методика викладання (футбол): навч.-метод. рекомендації. Миколаїв: Іліон, 2020. 51 с.
5. Овчаренко С. В., Матяш В. В., Яковенко А. В. Засоби та методи розвитку фізичних якостей футболістів у річному циклі підготовки: метод. рекомендації. Дніпро: Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, 2019. 37 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАСКЕТБОЛУ

доктор філософії, галузь знань 01 – Освіта / Педагогіка, спеціальність

“Фізична культура і спорт”, ст. викладач

Олійник І. С.

здобувачка 3 курсу, групи 121-п

Кузік В. О.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Сьогодні спорт є одним з важливих складових людського життя. Сучасні тенденції розвитку суспільства впливають на підвищення популярності спорту, який став складовою частиною способу життя.

За останні роки командні спортивні ігри стають схожі на потужну спортивну індустрію, де баскетбол не є виключенням. Завдяки підвищенню динамізму та видовищності ігор, регулярних телевізійних і Інтернет трансляцій, увазі букмекерських контор однією з тенденцій притаманних спорту XXI століття є підвищення популярності сучасних командних спортивних ігор і зростання їх масовості. На базі класичних видів спортивних ігор створюються та розповсюджуються ряд їх різновидів. Все це обумовлює актуальність та необхідність дослідження даної теми.

Мета дослідження – виявлення та теоретичне обґрунтування тенденцій розвитку баскетболу на міжнародній арені.

Баскетбол є однією з найпопулярніших ігор в Україні та за кордоном. Для неї є характерними різні рухи, ходьба, біг, зупинки, повороти, ловля, стрибки, кидки і ведення м'яча, які виконуються у єдиноборстві з суперниками.

Баскетбол як засіб фізичного виховання допомагає вирішувати такі завдання як:

зміцнення здоров'я та поліпшення фізичного розвитку молоді і людей середнього і старшого віку, підвищення масовості занять і поліпшення їх виховного, оздоровчо-гігієнічного ефекту, підвищення кількості спортсменів розрядників і організація різноманітних змагань. Заняття баскетболом сприяють формуванню наполегливості, рішучості, сміливості, колективності дій [2].

Наразі була суттєво модифікована система спортивних змагань з баскетболу. Кількість змагань і окремих матчів в межах річного циклу підготовки значно зросла. Також значно розширився діапазон міжнародних змагань в різних вікових категоріях, були створені нові змагання континентального та світового рівня. Змагальний сезон для більшості гравців триває вісім-дев'ять місяців. При цьому він виглядає як безперервний ланцюг виступів спортсменів в різних за своєю значущістю та статусом змаганнях і матчах; матчі за клубні команди змінюються матчами за національні збірні [5].

Наявна світова тенденція до уніфікації думок щодо підготовки баскетболістів і ведення змагальної боротьби на рівні спорту вищих досягнень [3].

Наразі ведуться активні пошуки ефективних методик підготовки віддаленого і найближчого резерву національних збірних команд [5].

По всьому світу створюються спеціалізовані навчально-тренувальні центри в яких здійснюється цілеспрямована підготовка майбутніх поколінь баскетболістів. До такої роботи залучаються провідні тренери та фахівці сфери фізичного виховання і спорту які працюють за новітніми технологіями [1].

Значущими чинниками впливу на розвиток баскетболу як в нашій країні, так і в світі на сучасному етапі виступають процеси глобалізації, комерціалізації і професіоналізації спорту. Все це сприяло створенню ієрархічної клубної вертикалі і вплинуло на перерозподіл талановитих гравців серед провідних ліг та клубів світу. Ці зміни призвели до створення міжнародного ринку спортивних послуг і перерозподілу людського ресурсу в професійних лігах і клубах світу [2].

Зараз намітилася тенденція щодо відновлення престижу баскетболу в нашій країні та світі. Незважаючи на відомі організаційні і фінансові труднощі, стримуючи рішення питання виходу українських баскетболістів на рубежі світового баскетболу,

зовсім немає сумнівів у тому, що традиції українського баскетболу будуть продовжені і збільшені сучасним поколінням вітчизняних баскетболістів, тренерів, наукових робітників, арбітрів, за підтримки спортивних організацій країни, міністерств, Національної федерації баскетболу України, відомств і підприємств, керівництва України [1; 4].

Таким чином, на розвиток сучасного баскетболу є впливовими процеси глобалізації, комерціалізації і професіоналізації світового спорту. Ці зміни призвели до створення міжнародного ринку спортивних послуг і перерозподілу людського ресурсу до найзаможніших професійних ліг і клубів світу.

Еволюція правил змагань FIBA призвела до інтенсифікації тренувальної і змагальної діяльності: щільний графік змагань у майже всіх професійних командах впливає на якісне планування тренувальної та змагальної діяльності: підвищилися вимоги до рівня атлетичної та функціональної підготовки спортсменів; збільшилась кількість матчів і окремих ігор; щільний графік змагань у багатьох командах професійного рівня впливає на якісне планування тренувальної та змагальної діяльності.

Світовими тенденціями розвитку баскетболу було визначено: продовження виступів досвідчених гравців в спорті вищих досягнень, ранній початок занять баскетболом. Все це потребує перегляду діючих наразі в Україні нормативно-законодавчих документів з баскетболу, оновлення методичної бази та існуючих педагогічних традицій щодо багаторічної підготовки гравців.

Список використаних джерел

1. Безмилов М. Відбір та багаторічна підготовка баскетболістів в різних країнах світу. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2017. № 3. С. 3-9.
2. Борисова О. В., Сушко Р.О. Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації спорту: методичні рекомендації. Київ : Науковий світ, 2016. 36 с.
3. Шинкарук О., Мітова О. Система контролю підготовки початківців у командних спортивних іграх: проблемні питання та сучасні підходи. Спортивний вісник Придніпров'я. 2017. № 1. С.105-112.
4. Conte D. Performance profile and game-related statistics of FIBA 3x3 Basketball World

Cup 2017/ D. Conte, E. Straigis, F.M. Clemente, M.A. Gómez, A. Tessitore. *Biology sport*. 2019. V. 36 (2). P. 149-154.

5. Kostiukevych V., Imas Y., Borisova O., Dutchak M., Shynkaruk O., Kogut I., Voronova V., Shlonska O., Stasiuk I. Modeling of training process of athletes in sports games in annual macrocycle. *Journal of Physical Education and Sport*, 2018, Vol. 18 (1), Art 44. P. 327-334.

ОСОБЛИВОСТІ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ ДІТЕЙ

ДО ЗАНЯТЬ ВОЛЕЙБОЛОМ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

доктор філософії, галузь знань 01 – Освіта / Педагогіка, спеціальність

“Фізична культура і спорт”,

ст. викладач Олійник І. С.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

канд. наук з фіз. виховання і спорту,

ст. викладач Олійник М. О.

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

У зв'язку з стрімким зростанням результатів у спортивних іграх гостро стає питання відбору спортсменів з найбільш оптимальним рівнем фізичних і психічних якостей, функціональних можливостей, важливих для певного виду спорту, і зокрема для волейболу. Тому набуває першочергового значення глибоке вивчення, як індивідуальних особливостей спортсменів, так й розробка раціональної методики спортивного відбору для занять волейболом.

Це питання висвітлено у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів Л.П. Сергієнко (2009), О.А. Шинкарук (2011), International scientific conference 8 D. Epstein (2013), В.М. Платонов (2015), В.М. Костюкевич (2016), С.Н. Бубка, та ін. (2018), RJR Den Hartigh, A. Susan, M. Niessen (2018) та ін.

Наукові роботи вище зазначених авторів розкривають сутність визначення терміну «Спортивний відбір», його основні практичні підходи до системи поетапного спортивного відбору і орієнтації в різних видах спорту. Ними була приділена увага багатьом питанням, а саме: проблема організації та методики спортивного відбору;

розвиток індивідуальних здібностей залучених дітей до занять спортом; медикобіологічні аспекти спортивної орієнтації і інше. В останні роки, вагомого значення набувають дослідження Н.Г. Долбишева, С.Є. Мустяца (2021), які спрямовані на виявлення основних факторів спортивного відбору. Проте питання вивчення відбору саме на етапі початкової підготовки ще потребує детального вивчення.

Метою статті є визначення і теоретичне обґрунтування особливостей відбору дітей, які займаються волейболом на етапі початкової підготовки.

Волейбол – це цікава спортивна гра, що супроводжується захоплюючою, напруженою боротьбою на спортивному майданчику. Цей вид спорту відрізняється багатим і різноманітним руховим змістом. Гра у волейбол вимагає від спортсмена високого рівня розвитку фізичних якостей, уміння гравця швидко переміщуватись, орієнтуватись у просторі, високо й кілька разів поспіль стрибати, бути сильним, витривалим, мати сильний характер та волю до перемоги [2; 4].

Головне завдання спортивного відбору на етапі початкової підготовки полягає у пошуку і залученні дітей до занять даним видом спорту, ця діяльність у більшості не пов'язана з цілеспрямованою спортивною орієнтацією, визначенні фізичного розвитку, мотивації та інтересу до систематичних занять обраним видом спортом. Як правило, групи початкової підготовки формуються за інформативними результатами вступного тестування, до занять залучається велика кількість кандидатів із загальною руховою обдарованістю [5].

Розв'язати це завдання можна лише на підставі комплексного аналізу, в якому слід враховувати морфологічні, функціональні та психічні особливості юних спортсменів, їх адаптаційні можливості, реакцію на високі тренувальні і змагальні навантаження [1].

Деякі автори зауважують, що вище зазначена інформація стосовно збільшення кількості спортсменів на першому етапі може охарактеризуватись додатковим поняттям в системі спортивного відбору як спортивний набір [3].

До основних факторів, що впливають на ефективність спортивного відбору можна віднести: програмно-нормативне законодавство; демографічне положення в

державі; мотивацію до занять спортом; здоров'я дитини; допустимий вік до занять тим або іншим видом спорту; матеріальну спроможність батьків; територіальну доступність спортивної школи; рівень професійної підготовленості тренерсько-викладацького складу; умови забезпечення спортивно-тренувальної бази; опановування додаткових аспектів спортивного відбору, якими користуються фахівці інших держав; ситуацію в країні [1; 3].

Роблячи аналіз системи спортивного відбору можна стверджувати, що не можна відобразити її без чіткого уявлення про ефективний вибір найкращого варіанту, а саме організації з урахуванням конкретних умов залучення дітей, використання певних критеріїв прописаних програмою, оцінки перспективності юного спортсмена та основних факторів.

Отже, аналіз науково-методичної літератури та вивчення передового тренерського досвіду вказує, що на даний час склалася достатньо єдина думка стосовно того, що проблема відбору спортсменів, і зокрема у волейболі, має велике значення у зв'язку з неухильним зростанням конкуренції в волейболі. Проте широкий вибір чинників, що визначають спортивний результат, створює розбіжності фахівців у пріоритетах їх використання та відволікає тренерів від необхідності комплексного підходу під час відбору на етапі початкової підготовки спортсменів, що обумовлює актуальність та необхідність ґрунтовного вивчення даного питання.

Список використаних джерел

1. Долбишева Н.Г., Мустьяца С.Є. Основні фактори, що впливають на спортивний відбір: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії». м. Дніпро. С. 43-47.
2. Зайцева Юлія, Тараненко Ірина, Новік Сергій. Роль та місце занять волейболом у формуванні особистості юних спортсменів. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 2, No. 2, 2023, С. 74-80.
3. Марченко В.А. Система відбору і спортивної орієнтації юних спортсменів. Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти. 2022. С. 79-89.

4. Прокоф'єва Л., Марченко Г. Методика відбору та визначення спортивних здібностей на етапі початкової підготовки у волейболі. Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини. Одеса, 2019. С. 118-122.
5. Kilger, M. & Börjesson, M. (2015). Searching for Talent The Construction of Legitimate Selection in Sports. Scandinavian sport studies forum, 6, 85–105.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗМУ СПОРТСМЕНІВ ПІСЛЯ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

доктор філософії, галузь знань 01 – Освіта/Педагогіка,
спеціальність “Фізична культура і спорт”,
ст. викладач Олійник І. С.
здобувач 3 курсу, групи 121-п
Тангаров С. О.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Вивчення теми відновлення після фізичних навантажень є дуже актуальним через її значний вплив на різні аспекти фізичної підготовленості, спортивні результати та загальний стан здоров'я. Причинами актуальності цієї теми в науковому середовищі є:

– стратегії відновлення відіграють вирішальну роль у покращенні спортивних результатів. Спортсмени та спортивні професіонали постійно шукають шляхи оптимізації відновлення, щоб зменшити втому, запобігти перетренованості та досягти максимальної продуктивності;

– правильне відновлення після тренувань може допомогти знизити ризик травм, таких як розтягнення м'язів, травми суглобів і травми від надмірного навантаження. Розуміння ефективних методів відновлення має важливе значення для запобігання травмам, особливо в контактних видах спорту;

– відновлення є ключовим компонентом процесу нарощування м'язової маси. Воно необхідне для синтезу м'язового білка, який стимулює ріст і адаптацію м'язів, що робить його актуальним не тільки для спортсменів, але і для людей, які цікавляться силовими тренуваннями і бодібілдингом;

– техніки відновлення можуть полегшити фізичну і психічну втому, допомагаючи людям справлятися з вимогами як спорту, так і повсякденного життя. Це особливо актуально для спортсменів, які поєднують тренування з роботою або навчанням;

– відновлення також має психологічні переваги. Воно може зменшити стрес, тривогу та покращити настрій. Розуміння того, як методи відновлення впливають на психічне благополуччя, має вирішальне значення для спортсменів та людей, які прагнуть керувати стресом за допомогою фізичних вправ.

Метою дослідження є визначення та теоретичне обґрунтування особливостей відновлення організму спортсменів після фізичного навантаження.

Науковцями в сфері фізичного виховання та спорту [1; 2; 3] було виділено кілька мотивів для вивчення теми відновлення після фізичних навантажень:

– Здоров'я та благополуччя: Розуміння відновлення після фізичних навантажень має вирішальне значення для зміцнення загального здоров'я і благополуччя. Ефективні практики відновлення можуть допомогти людям підтримувати здоровий спосіб життя, управляти стресом і знизити ризик хронічних захворювань.

– Оптимізація спортивних результатів: Вивчення методів відновлення може допомогти спортсменам і любителям спорту досягти максимальних результатів. Це важливо як для змагального спорту, так і для рекреаційної діяльності.

– Запобігання травматизму: Заглиблюючись у науку про відновлення, ми можемо розробити стратегії запобігання травмам, пов'язаним з фізичними вправами, які можуть суттєво вплинути на якість життя та спортивну кар'єру людини.

– Психологічна стійкість: Відновлення після тренувань тісно пов'язане з психологічною стійкістю. Вивчення цієї теми може допомогти людям краще справлятися зі стресом, тривогою та розладами настрою, що в кінцевому підсумку покращує психічне благополуччя.

– Індивідуальні підходи для різних груп населення: Дослідження відновлення можуть допомогти нам розробити персоналізовані стратегії для конкретних груп населення, включаючи молодь, людей похилого віку та осіб з хронічними захворюваннями.

Вивчення відновлення після фізичних навантажень мотивоване його потенціалом позитивно впливає на різні аспекти здоров'я, фізичної працездатності та благополуччя людини, а також вирішувати практичні, економічні та соціальні проблеми [5].

Високоінтенсивні фізичні навантаження ставлять значні вимоги до енергетичних ресурсів організму і часто призводять до індукції післятренувальної втоми. Посилення процесу відновлення після напружених фізичних навантажень має вирішальне значення не тільки для оптимізації спортивних результатів, але й для зниження ризику травм. Це дослідження заглиблюється в багатогранну сферу методів післятренувального відновлення та їхнього впливу на гормональні реакції, викликані фізичними навантаженнями [4].

Процес відновлення після фізичних навантажень відіграє ключову роль в омолодженні організму, як фізичному, так і ментальному, що дозволяє людям досягати успіху в наступних тренуваннях і змаганнях. Більше того, ефективні механізми відновлення мають потенціал для пом'якшення негативних наслідків втоми, спричиненої фізичними навантаженнями, тим самим захищаючи загальне самопочуття спортсмена [6].

Таким чином, всебічне розуміння механізмів, що діють у процесі відновлення, має важливе значення для оптимізації продуктивності, зниження ризику перетренованості та сприяння загальному благополуччю спортсменів. Дослідження цієї теми є основою для розробки науково обґрунтованих стратегій відновлення після фізичних навантажень, що дозволить спортсменам скористатися перевагами покращеного фізичного та психологічного відновлення. Зрештою, пошук ефективних методів відновлення допоможе розширити межі людських можливостей і досягти найвищого рівня спортивної досконалості, мінімізуючи при цьому ризик виникнення проблем, пов'язаних із втомою [1].

Список використаних джерел

1. Дорофєєва І. Особливості спрямованості учнів на заняття фізичною культурою і спортом. Запоріжжя, 2022. С. 13-19.

2. Крапівіна К.О., Мусієнко. О.В. Нетрадиційний підхід до традиційної фізичної культури. Львів, 2006. С. 300.
3. Павлюк І. Термінологічні поля терміносистеми фітнесу. № 2. Kyiv, 2023. С. 59-65.
4. Mohammad Reza Parish. On determining factors affecting injury and recovery in athletes. Health, sport, rehabilitation. 6 (3). Science University, 2020. P. 26-33.
5. Peifei Gu , Linhuan Zhang , Ximing Zheng , Xin'an Zhang. Effects of post-exercise recovery methods on exercise-induced hormones and blood fatigue factors: a systematic review and meta-analysis. PubMed. Vol 10, No 1. 2021. P. 142-151.
6. José Luis Maté-Muñoz, Mihai Budurin, Salvador González-Lozano. Physiological Responses at 15 Minutes of Recovery after a Session of Functional Fitness Training in Well-Trained Athletes. PubMed, 2022. P. 74-82.

ВОЛЕЙБОЛ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

Поремчук А., Григор'єва А., Нікончук М.,

КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк

Відомо, що сучасні школярі перенавантажені навчальною діяльністю, яка може складати до 42 годин занять на тиждень [3]. Винятком є уроки фізичної культури. Часто заняття, відбуваються в аудиторіях, стан яких не завжди відповідає гігієнічним нормам. А обов'язковим продовженням уроків в школі є виконання домашнього завдання, мета якого полягає у закріпленні опанованого матеріалу, підготовці та написанні різних проектів. В процесі навчального дня учні основної школи сприймають та опановують значний обсяг інформації, що в більшості випадків призводить до нервово-емоційного напруження і відповідно до розвитку втоми, особливо наприкінці навчального семестру. Отже, необхідність сприйняття та опановування значного обсягу навчальної інформації в умовах дефіциту часу і, навпаки, наявне зниження функціональних резервів створює додаткове напруження адаптивних механізмів, що призводить до прогресуючого погіршення здоров'я [3].

Невід'ємною частиною фізичного розвитку і становлення як особистості в підлітковому віці є фізичне виховання школярів. Дотримання правильного рухового режиму учнями в умовах навчального дня школи є важливою умовою їхнього

фізичного розвитку. Чергування навчальних занять і активного відпочинку з включенням фізичних вправ у різних формах сприяє зняттю втоми і підвищенню працездатності. З точки зору інтересів учнів також є свої пріоритети у виборі рухової діяльності. Звичайно це спортивні ігри. Спортивні ігри – один із засобів фізичного виховання та розвитку особистості. Без сумніву, більшість учнів надають перевагу сучасним видам спорту. Разом з тим, є такі види спорту, які були, є і будуть популярними серед молоді. Сотні мільйонів людей з величезним задоволенням і користю для здоров'я, без будь-якого примусу, самовіддано ганяють м'яч. Завдяки високій емоційності та популярності спортивні ігри є найефективнішим видом рухових дій. Однією з найпопулярніших спортивних масових ігор, що набула широкого розповсюдження, зокрема й у побуті, є волейбол. Гра вельми поширена на світовій спортивній арені. Вона поєднує в собі спорт і відпочинок, є засобом для підтримування здоров'я.

Підлітковий вік – це період особливого біологічного розвитку, статевого дозрівання, активізації гормональної функції статевих залоз, період найбільш активних змін у структурі всього організму [2]. Це період найбільшого розвитку основних фізичних якостей і функціонального вдосконалення всіх систем організму. Забезпечити це вдосконалення можна за допомогою гри у волейбол. Так, систематичні заняття волейболом призводять до того, що зростає сила серцевих скорочень, збільшуються систолічний і хвилинний об'єми крові. Добре треноване серце в стані спокою скорочується повільніше, і це дає йому можливість більше відпочивати, а серцево-судинна система стає витривалішою. Під впливом фізичних вправ поліпшуються й захисні функції крові завдяки збільшенню лейкоцитів, тромбоцитів і антитіл.

Серцево-судинна система є одним із основних показників стану здоров'я, а також відіграє провідну роль серед інших систем організму у забезпеченні високої працездатності та продуктивності праці [1]. Як правило, високий рівень розвитку функціональної здатності апарату кровообігу характеризує високу загальну працездатність організму [4]. Зовнішні впливи при фізичних навантаженнях у різних

видах спорту, у тому числі й ігрових (футбол, баскетбол, волейбол тощо) дозволяють розширити діапазон функціональних можливостей серцево-судинної системи.

Волейбол сьогодні широко використовується в різних ланках системи фізичного виховання. Найбільшою популярністю він користується серед дітей і підлітків у секціях волейболу загальноосвітніх шкіл. Аналіз передової наукової і науково-методичної літератури вказує на необхідність звернути увагу на важливість дозування фізичних навантажень у ході волейбольних тренувань з метою не допустити перевантаження серцево-судинної системи юного волейболіста та загальної втомлюваності організму. З огляду на вище сказане, актуальність дослідження адаптаційних процесів серцево-судинної системи дітей підліткового віку, які займаються волейболом, не викликає сумніву. Важливим засобом різнобічного розвитку дитини шкільного віку є рухливі та спортивні ігри. На уроках фізичного виховання їх використання сприяє вирішенню визначених навчальною програмою завдань [2], з яких провідне місце посідає покращення фізичного стану учнів. Повною мірою зазначене стосується такої спортивної гри як волейбол. Водночас її використання для покращення фізичного стану учнів можливе лише за умови, що цей процес буде виглядати як ігрова діяльність, а не вивчення окремих елементів, оскільки останнє не забезпечує необхідних фізичних навантажень — основи досягнення позитивного результату у вирішенні цього завдання. З огляду на зазначене, важливим є раціональне планування змісту навчального матеріалу програми фізичного виховання, передусім у 5 класі, оскільки крім волейболу, в цей час учні також розпочинають вивчати інші спортивні ігри – гандбол, баскетбол, а згідно нової програми також і футбол [1]. У зв'язку з цим значна кількість уроків спрямовується на вирішення завдань із вивчення техніки елементів цих спортивних ігор. При цьому, такі уроки відзначаються невисокими параметрами фізичних навантажень. Іншими словами, зазначене зумовлює недостатні фізичні навантаження в аспекті досягнення необхідного адаптаційного ефекту, що є основою покращення показників фізичного стану учнів.

Таким чином, при занятті волейболом важливим є нормальне функціонування серцево-судинної системи. Аналіз передової наукової і науково-методичної

літератури вказує на необхідність звернути увагу на важливість дозування фізичних навантажень у ході волейбольних тренувань з метою не допустити перевантаження серцево-судинної системи юного волейболіста та загальної втомлюваності організму.

Список використаних джерел

1. Воронова В. І. Психологія спорту: навч. посіб. [для студ., аспір., тренер. ВНЗ в галузі фізичної культури та спорту] / В. І. Воронова. — К.: Олімп. л-ра, 2007. — 298 с.
2. Гриньків М. Я. Спортивна морфологія (з основами вікової морфології): Навч. Посіб. / Гриньків М. Я., Вовканич Л.С., Музика Ф. В. // - Львів, 2015. – 304 С.
3. Калиниченко І. О. Медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням дітей у загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. / Калиниченко І. О. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – 272 с.
4. Сокольвак О. Структура та зміст тренувальної роботи учнів-волейболістів 10-11 класів протягом підготовчого періоду річного циклу підготовки в спортивній секції. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. № 4 (20). С. 486-491.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ МАСОВИХ ПАТОЛОГІЙ

аспірант, мол.н.сп Прилуцький С.П.

Інститут розведення та генетики тварин НААН ім. М.В Зубця
студентка I курсу хіміко-біологічного факультету Коркоц А. Б.

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Фізіотерапія є методом лікування або профілактичним засобом, що базується на впливі на організм людини різних фізичних природніх факторів: магнітного поля, світлових хвиль, температурного режиму, ультра- та інфразвукового впливу, електричного струму і таке інше.

Електромагнітна терапія, зокрема використання електрофорезу і магнітотерапевтичних приладів, є популярним та найбільш широко застосованим методом у фізіотерапії для лікування різноманітних патологій. Електрофорез є приладом, що поєднує в собі технологію гальванізації в комбінації з лікарськими препаратами, при цьому самі препарати вводяться в організм за допомогою апарату за спеціальним принципом. Процедура є абсолютно безболісною та простою у використанні. Ця процедура у фізіотерапії має принцип впливу, на протязі певного часового діапазону на тіло людини або певну його ділянку, електричних імпульсів різних частот, що надають місцевий терапевтичний лікувальний ефект. Прилад має низку переваг в порівнянні з іншими видами лікування: медикаментозна доза, що вводиться є маленькою, проте вона має достатньо високу результативність та проникає безпосередньо у вражену ділянку тіла; в організм потрапляє активна з хімічної точки зору формула (ліки+іони); утворюється велика концентрація ліків в спеціальній точці, але при цьому поширення по всьому організму не відбувається, потрапляння в лімфу та кров відсутнє; сполуки медикаментів не розпадаються і зберігають всі свої корисні властивості; слабкий потік електричного струму, що регулюється приладом, зумовлюється позитивним впливом на організм виводячи токсини, зменшенням запальних процесів, поліпшенням метаболізму, нормалізацією роботи органів. Процедура з використанням електрофорезу проходить за такою послідовністю: особу пацієнта оглядає медичний фахівець для анамнезу та оцінки тих ділянок шкіряного покриву, на яких будуть розташовуватися накладки; прокладки електродів змочуються спеціальними складовими і при необхідності фармакологічними препаратами, після чого розміщують їх на тілі особи; до накладок наклеюють електроди, розташування яких залежить від характеру проблеми; протягом проміжку часу у 10-15 хвилин медпрацівник подає на електроди струм, поступово посилюючи його. Під дією такого впливу фармакологічний препарат трансформується на електрично заряджені частинки, які і проникають скрізь шкіряні пори в організм. Головна частина частинок затримується у верхніх шкіряних шарах, менша потрапляє в більш глибокі структури і розноситься по організму впливаючи на конкретні, проблемні системи та органи. Більшість приладів є компактними та

мають малогабаритну структуру, потужність та діапазон здатні до регулювання. Електрофорез завдяки впливу позитивного (+) та негативного (-) заряду дозволяє досягти широкого спектру позитивних ефектів, в тому числі: протизапальних; знеболюючих; розслаблення м'язів; розширення судинних елементів; зняття набряків; активізації секреції залоз [1, с. 55]. Фізіотерапевтична процедура з використанням електрофорезу має ряд показань та протипоказань. Показаннями до застосування електрофорезу є різноманітні патології, що охоплюють всі фізіологічні системи організму в тому числі і патології нервової системи. До таких патологій входять: атеросклероз; проблеми серцево-судинної системи (ССС); неврози; патогенез травного тракту; застосовується процедура також для очей у випадку судинних патологій, запальних та дегенеративних процесах та інші захворювання [2, с. 70 - 72]. Проте електрофорез має і ряд протипоказань у використанні при лікуванні чи профілактичних заходах. Використання електрофорезу є неможливим при підвищених температурах, бронхіальній астмі, під час гострої фази запалення, при серцевій недостатності, наявності злоякісних пухлин у різних локалізаціях, схильності до яскраво виражених кровотеч. Крім можливості прояву алергічних реакцій на лікарські препарати, що вводяться за допомогою приладу, має також місце фактор ймовірності неприйняття організмом електричного струму, який також відноситься до числа протипоказань. Якщо в зоні накладання електродів спостерігається ураження цілісності шкірних покривів, то процедуру також не можна проводити. Даний фізіотерапевтичний метод можна також використовувати для лікування та профілактики дитячого організму. Якщо у дитини спостерігаються проблеми з: опорно-руховим апаратом, проблеми м'язового тону, неврологічні розлади, в такому випадку активно використовується дана процедура – остаточне рішення приймає лише лікар.

Магнітотерапія так само як і електротерапія є фізіотерапевтичним методом лікування, у якого відбувається вплив магнітного поля на тканини людини. Сучасна магнітотерапія здійснюється за участю найсучаснішого обладнання. Прикладом такого є ВТЛ апарат, він генерує імпульсне та постійне магнітне поле зі спеціальною технологією сконцентрованого магнітного поля. Заслуга у розробці даного апарату

лежить на плечах провідної світової компанії з виробництва фізіотерапевтичного обладнання «VTL», що розробила один з найпотужніших магнітотерапевтичних апаратів, які сьогодні існують на ринку. Цим самим була створена унікальна технологія сфокусованого магнітного поля «FMF», що дозволяє сконцентрувати його в необхідній області, тим самим, в разі посиливши лікувальний ефект від процедури, запобігши вплив на весь організм. При FMF технології сфокусованого магнітного поля є абсолютно безпечною для пацієнта. Особа не має жодних відчуттів, при цьому ефективність впливу висока. У окремих випадках людина відчуває тепло, що характеризує вплив магнітного поля на судини. Вони розширюються, при цьому покращується циркуляцію крові, відбувається невисоке підвищення температури. Окрім цього магнітне поле здатне підсилювати процеси гальмування у головному мозку, зменшує хронічний, але не гострий біль, особливо запального характеру, здатне позитивно впливати на нейровегетативні процеси мікроциркуляції, імунітет, викликає гіпотензивний, протинабряковий ефект, стимулює регенеративні процеси, консолідацію кісткової тканини. Показаннями до використання процедури магнітотерапії є: патології периферичної нервової системи й опорно-рухового апарату, травми, гіпертонічна хвороба I-II ступеня, трофічні виразки, виразкова хвороба шлунку і дванадцятипалої кишки, судинні захворювання спинного мозку, астеничні неврози. Протипоказаннями є: гіпотонія, схильність до крововиливів, захворювання крові, вагітність. При сучасній фізіотерапії використовуються комбіновані прилади з використанням факторів магнітного поля та лазерних застосувань. Подібні заходи уже активно інтегровані у процеси профілактики та лікування. Цей метод має назву магнітно-лазерна терапія. Магнітно-лазерна терапія - це метод лікування, що поєднує дію магнітного поля і лазера, а саме світлового монохроматичного випромінювання. Принцип дії у них схожий разом з магнітотерапією, різниця є лише дії світлового фактору на вражені ділянки тіла сумісно з магнітним полем. Описані при викладенні магнітотерапії і лазера механізми їх місцевої та загальної дії на організм і перебіг патологічних процесів в ньому, показання і протипоказання до застосовування кожного з них поширюються на

використання цього комплексного методу є аналогічними до методу електрофорезу або магнітотерапевтичних заходів [2, с. 72].

Отже, використання спеціальних приладів для фізіотерапевтичної галузі з дією магнітного поля є цілком безпечними та здійснює позитивний його вплив на цілісний організм людини.

Список використаних джерел

1. Прилуцький С.П Вплив електромагнітного випромінювання на фізіологічний стан нервової системи людини. *Кв. робота на здобуття ступеню вищої освіти «магістр» за спец. 091 Біологія*. МДПУ. 2022. 65 с.
2. Мухін В. М. Фізична реабілітація: *підручник* / В. М Мухін. 3-тє вид., переробл. та доповн. К.: Олімп, л-ра, 2009. 488 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

к.пед.н., доцент Проценко А.А.,
магістрант Крамаренко О.О.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Одним з основних завдань держави та суспільства, відповідних органів державної влади та посадових осіб, громадських організацій, а також учасників фізкультурних та спортивних відносин є забезпечення здоров'я нації та окремих індивідів, створення та реалізація можливостей для активного заняття фізичною культурою і спортом. Згідно зі ст. 49 Конституції України держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя [2]. Тобто, в Україні на рівні Основного Закону, в особі відповідних органів державної влади, покладається обов'язок сприяти зміцненню фізичної культури, спорту. На сьогодні дослідники пропонують наступну класифікацію центральних органів державної влади у реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту:

1. Державні органи влади загальної компетенції;

2. Державні органи влади міжгалузевої компетенції, які виступають координаторами діяльності інших органів виконавчої влади з вирішення окремих питань міжгалузевого характеру;

3. Державні органи влади галузевої компетенції, які безпосередньо реалізують державну політику у сфері фізичної культури і спорту [3].

До системи державних органів влади із загальними повноваженнями у сфері фізичної культури і спорту входять: Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Уповноважений Верховної Ради з прав людини місцеві органи виконавчої влади та ін.

Глава держави має право приймати підзаконні нормативно-правові акти, у тому числі у сфері державного регулювання фізичної культури і спорту. Кабінет Міністрів може визначати стратегічні напрями розвитку вітчизняної сфери фізичної культури та спорту та спрямовувати діяльність підпорядкованих йому органів на виконання законів України. Верховна Рада України як найвищий законодавчий орган держави визначає державну політику та забезпечує законодавче регулювання відносин у сфері фізичної культури та спорту. В межах своїх повноважень парламент також здійснює контроль за реалізацією державної програми у сфері фізичної культури і спорту.

Слід зазначити, що у галузевому Законі України «Про фізичну культуру і спорт» у ст. 6 деталізовані повноваження центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту. Зокрема:

1. Центральні органи влади беруть участь у формуванні інвестиційної, антимонопольної, регуляторної політики у сфері фізичної культури і спорту;

2. Визначають систему спортивних відзнак і нагород, нормативи матеріально-технічного та кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту;

3. Визначають порядок визнання видів спорту в Україні, включення їх до відповідного реєстру та порядок його ведення;

4. Затверджують в установленому порядку Єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України;

5. Встановлюють порядок атестації спортивних тренерів та суддів;

6. Узагальнюють практику застосування законодавства у сфері фізичної культури і спорту та подають пропозиції щодо його вдосконалення;
7. Сприяють розвитку видів спорту;
8. Здійснюють аналітичну діяльність у сфері фізичної культури і спорту;
9. Визначають тенденції розвитку, узагальнюють вітчизняний та іноземний досвід;
10. Розробляють проекти програм розвитку фізичної культури і спорту;
11. Забезпечують реалізацію програм розвитку фізичної культури і спорту в Україні, а також розвиток напрямів фізичної культури і спорту;
12. Організують та проводять чемпіонати України з різних видів спорту, визнаних в Україні;
13. Забезпечують участь національних збірних команд у міжнародних змаганнях;
14. Розробляють та подають на затвердження Єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України;
15. Надають державну підтримку громадським організаціям фізкультурної та спортивної спрямованості, залучають їх до виконання державних програм і заходів з питань фізичної культури та спорту;
16. Приймають рішення про надання статусу національних або відмову в його наданні;
17. Координують заходи з розвитку дитячого, дитячо-юнацького спорту, спорту вищих досягнень, спорту осіб з інвалідністю, спорту ветеранів;
18. Організують здійснення контролю за якістю фізкультурно-спортивних послуг;
19. Організують проведення державної спортивної лотереї;
20. Беруть участь у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів у сфері фізичної культури і спорту;
21. Визначають пріоритетні напрямки розвитку наукових досліджень в сфері фізичної культури та спорту;

22. Здійснюють інформаційно-пропагандистську роботу з питань фізичної культури і спорту, здорового способу життя;
23. Забезпечують розвиток спортивної медицини;
24. Здійснюють діяльність, пов'язану із запобіганням використанню допінгу в спорті;
25. Здійснює управління об'єктами державної власності;
26. Організують та забезпечують будівництво і реконструкцію спортивних споруд;
27. Взаємодіють з органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері фізичної культури і спорту;
28. Взаємодіють з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості;
29. У встановленому порядку проводить міжнародну діяльність у сфері фізичної культури і спорту та здійснюють інші повноваження, визначені законом та покладені на нього актами Президента України [4].

Підсумовуючи наведене вище, можна зробити висновок, що на центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері фізичної культури та спорту, покладено найбільший обсяг повноважень у цій галузі. Окремо відзначимо, що міністерства та інші центральні органи виконавчої влади мають сприяти розвитку фізичної культури і спорту за місцем роботи та проживання громадян. Згідно ст. 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [5] до системи центральних органів виконавчої влади відносяться міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави [5].

На сьогодні в Україні система центральних органів виконавчої складається з:

- 19-ти профільних міністерств (напр., Міністерство молоді та спорту України);
- 24-ох державних та національних служб, головною функцією яких є надання державних послуг громадянам та юридичним особам (напр., Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками);

➤ 17-ти державних і національних агентств, які наділені управлінськими функціями стосовно державного майна та надають різноманітні послуги юридичним особам, які безпосередньо пов'язані з об'єктами державної власності (напр., Державне агентство інфраструктурних проєктів України);

➤ 5-ти державних інспекцій, які безпосередньо здійснюють нагляд та контроль за дотриманням і виконанням законодавства, зокрема і у сфері реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту (напр., Офіс фінансового контролю);

➤ 9-ти інших центральних органів виконавчої влади (напр., Фонд державного майна України) [1].

При цьому, слід наголосити, що низка центральних органів виконавчої влади, реалізуючи власні повноваження, фактично залучені до функціонування механізму державної політики у сфері фізичної культури і спорту (напр., Міністерство цифрової трансформації України та ін.). Водночас, на думку вітчизняних фахівців, з метою розвитку та підвищення ефективності державного регулювання у сфері фізичної культури і спорту доцільним є оновлення існуючої нормативно-правової бази, уникнення дублювання повноважень різних державних інституцій у цій сфері, розмежування повноважень, створення дієвих контролюючих механізмів з боку громадськості, створення кращих умов для реалізації можливостей для заняття фізичною культурою і спортом, забезпечення здоров'я як конкретної людини, так і нації в цілому.

Список використаних джерел

1. Інші органи виконавчої влади. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog> (дата звернення: 01.09.2023).
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=uk#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Ліщук С.В. Система державного регулювання у сфері фізичної культури та спорту в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_12_10 (дата звернення: 30.08.2023).
4. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 14. Ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 03.09.2023).
5. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 38. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 22.08.2023).

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

к.пед.н. доцент Проценко А.А.

здобувач вищої освіти 2 курсу магістратури
спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Крупініч В.О.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Сьогодні, в епоху технічних інновацій, підростаюче покоління дедалі менше приділяє уваги спорту і фізичній активності загалом. Замість ходьби, бігу, рухливих ігор, прогулянок на свіжому повітрі вони вважають за краще проводити час за телевізором, комп'ютером, планшетом та іншими електронними пристроями. Єдиними місцями, де діти займаються фізичною культурою, стали школа і різні установи додаткової освіти. Хоча дуже багато залежить і від способу життя, і від сімейних звичок тощо.

Формування інтересу до фізичної діяльності – специфічний стан особистості, спрямований на досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності. Цей процес є багатоступеневим і доволі складним: від найпростіших знань і навичок у царині гігієни, до глибоких психофізіологічних знань з теорії та методики фізичного виховання та інтенсивних занять аматорським і професійним

спортом [1].

Недостатньо високий рівень мотиваційних настанов на здоровий спосіб життя у школярів і відсутність потреби в руховій активності спричинені, насамперед, тим, що фізкультурно-оздоровчу і спортивну роботу з учнями та їхніми сім'ями у школі ведуть недостатньо активно. Тому велика увага приділяється пошуку нових засобів, форм і методів, які дали б змогу більш результативно здійснювати діяльність у цьому напрямі. Суспільство загалом, фахівці в галузі педагогіки та фізкультури, лікарі мають виступати ініціаторами й організаторами цілеспрямованої та ефективної роботи зі збереження та зміцнення здоров'я школярів.

Сьогодні в освітньому закладі просто необхідне створення спеціальних, обґрунтованих з наукового погляду умов організації та реалізації навчального процесу, особливого здоров'язбережувального та здоров'язбережувального освітнього середовища, що формує здоров'я [2].

Формування інтересів особистості відбувається під впливом безлічі зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх чинників належить вплив на учня людей, які його оточують (батьків, педагогів, однокласників), а також суспільства і культури. Внутрішні чинники включають у себе ставлення школяра до фізкультурної діяльності та рухової активності (наявність або відсутність інтересу і потреби у виконанні фізичних вправ).

Умовою виникнення зовнішньої мотивації вважається збіг цілей і мотивів того, хто займається, з його індивідуальними можливостями. Успішна реалізація цілей і мотивів викликає у школярів бажання продовжувати заняття.

Внутрішня мотивація виникає у випадках, коли ті, хто займається, відчують почуття задоволеності від самого процесу занять, від супутнього заняття спілкування з тренером, з іншими займаються і т.ін. Однак інтерес і захопленість дитини певними видами фізкультурно-спортивної діяльності залежать не тільки від теоретичних знань, рухових умінь і навичок, а й від низки генетично запрограмованих особливостей організму (біологічних, антропометричних, психічних, психомоторних), що не піддаються корекції ззовні.

Проблема зниження інтересу учнів до занять фізичною культурою досить

актуальна. Її передумови криються як у збільшенні кількості дітей, які страждають на різні захворювання вже в шкільному віці та мають звільнення від занять, так і в особливостях змісту навчального предмета та складання робочих програм, які недостатньо повно реалізують виховний потенціал фізичної культури. Недостатньо уваги приділяється роботі з формування у школярів потреби у фізичному розвитку, стійкого позитивного ставлення до занять фізичною культурою. Адже фізична активність – це не просто засіб розвитку фізичних якостей, а й спосіб здоров'язбереження та організації активного дозвілля [3].

Інтерес до фізичної культури можна сформувати двома шляхами: впливаючи на окремі мотиви та на мотиваційну сферу в цілому. Однак у мотиваційній сфері школярів усе дуже взаємопов'язане: під час формування одних мотивів незмінно зачіпаються і формуються інші. Тому під час цілеспрямованого формування інтересу до фізичної культури педагогічно виправданим є як вплив на окремі мотиви, так і комплексний вплив на мотиваційну сферу загалом, наприклад, успішне формування навчально-пізнавальних мотивів досягається при свідомості навчання та розвитку фізичних якостей.

Методично виправдано і доцільно застосовувати засоби наочності, різні навчальні картки та стенди, технічні засоби навчання. Наочність при цьому виступає абсолютно необхідною умовою ефективного передавання та засвоєння інформації, успішного формування у школярів інтересу до рухової активності загалом. Тому вона має застосовуватися з найперших етапів формування інтересу до фізичної культури.

Потім поступово пріоритет має віддаватися виробленню цілей. Подібна закономірність уже давно апробована людством. І тільки після цього з'являється необхідність теоретичного висвітлення способів досягнення мети.

Обов'язковою умовою успішного формування у школярів активного, стійкого інтересу до фізичної культури є результативні мотиви. Без орієнтації на результат рухова активність школярів не буде ефективною як у плані формування активного інтересу до фізичної культури, так і з точки зору їхньої фізичної та технічної підготовки [4,с.149].

Підвищенню мотивації до занять сприяє застосування на уроках широкого

арсеналу педагогічних методів і засобів. При цьому акцент слід зробити на методах і формах роботи, що вимагають активної діяльності від учнів і по можливості скоротити кількість репродуктивних вправ, побудованих за принципом «роби як я». Цього можна домогтися за допомогою ігрових методів, тим більше, що формування фізичних якостей в ігровій діяльності також відбувається досить ефективно. Інакше кажучи, зміст уроків фізичної культури, як і всіх інших, має змінюватися, підлаштовуючись під вимоги Нової української школи, що проголошує системно-діяльнісний підхід і ухил на особистісно-орієнтоване навчання.

Список використаних джерел

1. Безверхня Г. В., Цибульська В.В., Гончар Г. І. Формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом школярів та студентів: монографія. Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. 223 с.
2. Непша О.В., Суханова Г.П., Ушаков В.С. Формування навичок здорового способу життя учнів молодших класів засобами фізичної культури. *Актуальні проблеми молоді в сучасних 217 соціально-економічних умовах: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23 березня 2018 року*. Житомир: ПП «ДжіВіЕс», 2018. С. 90-92.
3. Непша О.В., Ушаков В.С. Фізична культура як середовище виховання школярів. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (20-21 квітня 2017 року): збірник тез*. Бердянськ: БДПУ, 2017. С. 309-310.
4. Царенко О. *Форми, методи занять фізичною культурою і спортом в позаурочний час. Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента*. Вип. 11. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. С.146-149.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

к.пед.н., доцент Проценко А.А.,
магістрант Серета В.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Психологічна та педагогічна підготовка юних футболістів – це важливий та необхідний компонент всього тренувального процесу. Їх особливості обумовлюються самим характером футбольної гри, правилами матчу, напруженістю та динамізмом тощо. Психологічна підготовка має здійснюватися паралельно з удосконаленням технічної та тактичної майстерності і розвитком фізичних якостей юних футболістів [2, с. 266].

Відзначимо, що постійне зростання показників у сучасному футболі вимагає регулярного вдосконалення спортивної підготовки юних футболістів, модернізації системи відбору та прогнозування, підвищення ефективності управління тренувальним процесом. Більше того, в умовах постійної змагальної діяльності та конкуренція перемагає саме той спортсмен, який краще психологічно підготовлений для виступу і боротьби.

Сам зміст психолого-педагогічної підготовки юних футболістів базується ґрунтується на знаннях на таких знаннях як: психогігієна; особистість юного футболіста та його тренера; взаємозалежність між нервовими та стресовими реакціями на навантаження та перевтому; основи соціальної психології; питання основ виховання та ін.

Відзначимо, що використання в тренувальному процесі знань, методів, принципів та засобів навчання активно впливає на створення зв'язків між пам'яттю та руховими здібностями юного футболіста, що сприяє досягненню високих результатів під час самої гри. Високий тиск на психіку юного футболіста чинять стресові фактори, які і призводять до невпевнених дій під час ігрового матчу, оскільки негативно впливають на рівень його психологічного самоконтролю.

Для досягнення психологічного здоров'я юних футболістів, як правило, використовуються відповідні засоби. До них відносять:

1. Біологічні засоби – сон, відповідне харчування, кисневі коктейлі, водні процедури та ін., тобто створення оптимального режиму дня юного футболіста.

2. Фізичні засоби – регулярне спостереження за станом центральної нервової системи футболіста (ранкова зарядка, дихальна гімнастика, загартовування тощо).

3. Психологічні засоби – це засоби словесного впливу у вигляді: різноманітних бесід, розповідей, теоретичний та практичний аналіз дій конкретного гравця з метою виявлення помилок у діях та ін. [1, с. 964].

Для привернення уваги юного спортсмена, вчені рекомендують також застосовувати методи заохочення, не концентруючи увагу на минулому чи наступному матчі. Це дозволяє «переключити» увагу юного футболіста, тим самим призупиняючи витрату психічних зусиль [2 ;3; 5].

Крім того, для досягнення високих та стабільних результатів юного футболіста вчені рекомендують дотримуватися відповідних принципів тренувальної роботи: принцип поступової зміни навантажень та інтенсивності тренувальних занять; принцип регуляції та релаксації; принцип моделювання ігрової діяльності, принцип закономірності утворення рухових структур [2, с. 267].

Важливим психологічним та педагогічним фактором успіху юного спортсмена є те, що він має знати самого себе і на підставі проведення самоспостережень, критики власних помилок та недоліків стати висококваліфікованим гравцем. Під практичного тренувального процесу, тренер має чітко розуміти, що психічна стійкість та психічне здоров'я його підопічного не виникає лише на фундаменті фізичного здоров'я.

Психологічна підготовка футболістів може розв'язувати наступні завдання:

- розвиток і формування стійкості психіки в змагальних та тренувальних умовах;
- формування спеціалізованих сприйнять – почуття часу, м'яча, простору;
- розвиток спостережливості, уміння швидко і правильно орієнтуватися в мінливій ігровій ситуації;
- розвиток пам'яті й уяви, що виявляється в здатності запам'ятовувати особливості ігрових дій футболістів;
- в умінні детально уявити можливі ситуації майбутнього матчу;
- розвиток тактичного мислення, здатності швидко і правильно оцінювати ігрові епізоди, приймати ефективні рішення і контролювати свої дії [4].

Різниця між психічним напруженням у тренуванні і матчі полягає в глибині комплексної і командної співпраці гравців, тренерів, функціонерів, лікарів та

масажистів. Адже, окрім об'єму та інтенсивності виконуваних вправ на динаміку функцій футболістів впливає і ступінь психічної напруженості фізичних вправ залежна від багатьох факторів (стан підготовки гравців і партнерів по команді, задач, методів і засобів тренування та ін.) [5, с. 70].

Високий рівень фізичної і техніко-тактичної підготовки є показником відображення психічної стійкості гравця.

Отже, психологічна підготовка – це система психолого-педагогічних дій, які вживаються з метою формування і вдосконалення у футболістів властивостей особи і психічних якостей, необхідних для успішного виконання тренувальної діяльності, підготовки до змагань і надійного виступу в них.

У системі психологічній підготовці юних футболістів виділяють наступні напрямки: формування мотивації до занять футболом, вдосконалення реагування, вдосконалення спеціалізованих вмінь, регулювання психічної напруженості, вдосконалення толерантності до емоційного стресу, керування власним стартовим станом.

На початковому етапі підготовки юних футболістів психологічна підготовка спрямована на формування особистості, виховання характеру, розвиток спеціальних психічних якостей, які лежать в основі ігрової діяльності і регуляції поведінки футболіста-підлітка. Психологічна підготовленість юного футболіста найбільше проявляється в напружених відповідальних іграх. Тому психологічну підготовку умовно поділяють на два етапи: загальну психологічну підготовку до гри та психологічну підготовку до конкретного змагання.

Залежно від індивідуальних особливостей юного спортсмена, його психологічних якостей можливі різноманітні підходи до рішення питань оптимізації стану і управління ним.

Список використаних джерел

1. Дулібський А.В. Модельні характеристики юних футболістів 14-16 років учнів училища фізичної культури. *Науковий вісник Волинського державного університету*. 1999. С. 963–965.

2. Луценко Р.В. Психолого-педагогічні засоби та методи підготовки юних футболістів в період ігрової діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. 2017. Вип. 3К (84). С. 265–268.
3. Мамедов Г.Н. Удосконалення психологічної підготовленості футболістів віком 14-15 років. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 4. С. 11–114.
4. Пашкова О.С., Телегей А.З. Роль співпраці тренера з футболу та психолога у формуванні згуртованості, спрямованої на результат. URL : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/6_2010/35.pdf (дата звернення: 09.10.2023).
5. Платонов В.М., Булатова М.М. Фізична підготовка спортсмена : навчальний посібник. Київ : Олімпійська література, 1995. 320 с.

СИНЕРГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ТРЕНУВАННЯ ШАШКІСТІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

к.пед.н., доцент Проценко А.А.,
магістрант Христовой Р.Ю.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У сучасному світі спостерігається тенденція до видового розширення інтелектуального спорту. Процес тренування особистості спортсмена починається з першого заняття. Кожен тренер намагається зацікавити дітей займатися саме його видом спорту, який має свої особливості, привабливість та практичну значимість у подальшій життєдіяльності людини [1]. Більшість тренерів з шашок мають в своєму репертуарі велику кількість літератури навчального характеру, в якій описані прийоми, стратегії та тактика гри [2, 3]. Натомість методичної літератури для тренера дуже мало. Саме тому значна кількість тренерів, які працюють у групах початкової підготовки, проводять свої заняття у вигляді лекцій з практичними завданнями подібно до занять у старших групах, або просто дають вирішувати завдання на картках, після чого проводяться тренувальні ігри. Такі види діяльності швидко

набридають дітям молодшого шкільного віку, і більшість з них перестають цікавитися шашками та шукають себе в інших видах спорту.

Трансформаційні зміни до методики спортивного тренування шашкістів вносять сучасні інформаційні та комп'ютерні технології, за допомогою яких поряд з базовими методами підготовки з'являються нові, засновані на активному використанні різних гаджетів, шашкових програм та ресурсів мережі Інтернет [5]. Спеціальна підготовка юних шашкістів на сучасному етапі зазнає істотних змін та одержує додаткові можливості, які раніше неможливо було технічно реалізувати. Постає необхідність у підвищенні ефективності занять у групах початкової підготовки, щоб їх вихованці могли з честю представляти країну на міжнародній арені, здобувати більший обсяг знань і вмінь для подальшого підвищення майстерності на наступних етапах спортивної підготовки [4, 6].

Метою даного дослідження є розробка методики тренування з шашок спортсменів-початківців, яка допоможе тренерам ефективніше та якісніше організувати тренувальний процес.

Запропонований синергічний підхід у навчанні юних шашкістів полягає у використанні різних вправ з шашкової тактики та стратегії та передбачає поступову зміну видів діяльності учнів та залучення всіх видів спортивної підготовки на кожному тренуванні. Для успішного використання цього підходу в процесі дослідження визначені основні напрямки роботи тренера під час занять:

- кожне заняття пов'язувати з попереднім та наступним;
- під час тренування використовувати не менше чотирьох різних видів діяльності учнів;
- обов'язково проводити всі або більшість видів спортивної підготовки шашкістів на кожному тренуванні;
- використовувати інформаційно-комунікаційні технології на різних етапах занять;
- розробляти або використовувати вже готові вправи на розвиток уваги, пам'яті та мислення шашкістів;

- надавати дітям більше можливостей самостійно та в групах вирішувати завдання;
- на кожному занятті пропонувати вправи змагального характеру;
- більшість вправ має носити ігрову форму, яка обов'язково направлена на оволодіння шашковою наукою;
- організовувати міжпредметні зв'язки через знання з математики, української мови та інших шкільних предметів;
- структуру тренування будувати з розподілом навантаження у хвилеподібній формі.

Пояснимо важливість певних напрямків роботи. На основі структурно-логічного аналізу практичної діяльності багатьох тренерів, особливо початківців, дійшли висновку, що зв'язок теми нового заняття з темою попереднього реалізується слабо. Більшість тренерів включають на початку заняття тільки декілька вправ на рішення позицій з попередньої теми. При цьому вони не пояснюють важливість отриманих знань у вивченні нової теми. Принцип взаємозв'язку навчального матеріалу давно відомий у педагогічній практиці і має ряд позитивних аспектів: гарантує логічність у послідовності вивчення тем певного розділу; показує нерозривність процесу навчання шашкам; розвиває в учнів вміння здійснювати зв'язки між отриманими знаннями.

Кожен сучасний тренер, на нашу думку, має йти в ногу зі своїми учнями та передовими інформаційними технологіями. Саме тому ведення сайту зі свого виду спорту – це головний інструмент тренера, який може виконувати ряд функцій.

1. Рекламна – на сайті можна розташовувати афіші майбутніх турнірів, розклад занять та інші дані, необхідні для зацікавлення учнів та їх батьків.

2. Пізнавальна – тренер розміщує матеріали пізнавального характеру про результати навчання або виступів на турнірах. Учні можуть в коментарях задавати питання та отримувати на них відповіді у будь-який час, не виходячи з дому.

3. Навчальна – викладається матеріал з тем та даються завдання для самоперевірки. Особливо це може допомогти спортсменам, які пропустили одне чи декілька тренувань і бажають швидко освоїти зміст тренувань і наздогнати інших

шашкістів. Відповіді можуть розміщуватись як на сайті, так і відсилатися на електронну адресу тренера. Тренер має одразу ж перевірити виконані завдання та ознайомити учнів з результати. Якщо учень бачить, що тренер приділяє увагу та оцінює його роботу, то зацікавленість у виконанні таких завдань, а отже й прогрес у навчанні буде істотний.

4. Виховна – на сторінках сайту можна розмістити інформацію про відомих шашкістів даного регіону, області, України, що буде виховувати повагу до спортсменів, патріотизм та стимулюватиме дітей до навчання.

5. Розвивальна – на головній або на спеціально виділеній сторінці сайту можна розташовувати завдання для розвитку мислення, пам'яті та уваги. Це можуть бути не обов'язково завдання з шашок, а психологічні тести або посилання на них.

Тренер, який володіє таким арсеналом інформаційних технологій, ніколи не залишиться без уваги своїх учнів. Його тренувальний процес стане настільки цікавим, що більшість вихованців із задоволенням будуть відвідувати тренування та брати активну участь у всіх конкурсах та видах діяльності під час занять шашками.

Значна кількість тренерів з шашок вважає, що розвиток таких важливих якостей як увага, пам'ять та мислення учнів відбувається мимовільно під час занять. На нашу думку, тільки за правильної побудови занять та використанні спеціальних завдань відбувається розвиток цих психологічних аспектів. Саме при спрямуванні завдань, що вимагають мислення учнів, у напрямках запам'ятовування та уважності ефективно відбудуватиметься й розвиток різних видів пам'яті та уваги.

Отже, в процесі дослідження обґрунтовано та розроблено комплексну методіку тренування юних шашкістів. Відмінною особливістю експериментальної методики від існуючих є синергічний підхід, який передбачає: використання різних вправ з шашкової тактики та стратегії з наступною поступовою зміною видів діяльності учнів, залучення всіх видів спортивної підготовки на кожному тренуванні. Для успішного використання цього підходу були визначені основні напрямки роботи тренера під час занять:

Список використаних джерел

1. Костюкевич В.М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: навч. посіб. Вінниця: Планер, 2007. 273 с.
2. Куколева І.Ю., Компанієць О.Л., Мариненко Д.С., Сечин Л.В. Навчальна програма з шашок для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Київ: УДЦПО, 2009. 48 с.
3. Семизорова В., Романюк О., Дульська Г. «Цікаві шашки». Програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шашки. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 96 с.
4. Чижевська Н., Шинкарук О. Характеристика підготовки початківців в інтелектуальних видах спорту та в шашках. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2021. № 2. С. 44–49.
5. Khrystova Tetiana, Pyurko Vldyslav, Pyurko Olga. Transversal focus of STEM education. *Information technologies and management in higher education and sciences: International scientific conference proceedings (November 28, 2022. Fergana, the Republic of Uzbekistan)*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. Part 3. P. 44-48.
6. Philip E. Ross. Studies of the mental processes of chess grandmasters have revealed clues to how people become experts in other fields as well. *Scientific American*. 2006. P. 64-71.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

вчитель фізичної культури Радіоненко М.О.

комунальний заклад «Ліцей №24»

Кам'янської міської ради Дніпропетровської області

Сьогоднішнє життя потребує серйозного підходу до проблем збереження та зміцнення здоров'я учнів. Виростити фізично здорових та активних дітей – непросте завдання. За даними МОЗ України (2023), лише 14% дітей практично здорові, 50% мають функціональні відхилення, 35-40% – хронічні захворювання. Кількість дітей, які вже в початкових класах виявляються не в змозі за відведений час та в необхідному обсязі засвоїти програму коливається від 20 до 30 %. Серед школярів за період навчання у 5 разів зростає частота порушень органів зору, у 5 разів – порушень

постави та плоскостопості. Ці дані актуалізують пошук ефективних способів, методів та технологій, орієнтованих використання здоров'язбереження під час уроків і в позаурочний час [3,5].

Поняття «здоров'язберігаючі технології» поєднує у собі всі напрямки діяльності з формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів початкової школи. На мою думку, здоров'язберігаючі технологія завжди орієнтує педагогів та батьків на спільну роботу, в рамках якої спільними зусиллями створюються оптимальні умови навчання та розвитку дитини, в тому числі достатній та раціонально організований руховий режим.

Основними компонентами здоров'язберігаючої технології виступають:

– аксіологічний, що виявляється в усвідомленні учнями найвищої цінності свого здоров'я, переконання у необхідності вести здоровий спосіб життя, який дозволяє найбільш повно здійснити намічені цілі, використовувати свої розумові та фізичні можливості. Таким чином, виховання як педагогічний процес спрямовується на: формування ціннісно-орієнтованих установок для здоров'я, здоров'язбереження і здоров'я, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей і світогляду. У цьому процесі у людини розвивається як емоційне і водночас усвідомлене ставлення до здоров'я, а й активне, засноване на конкретних діях [2];

– гносеологічний, пов'язаний з придбанням необхідних для процесу здоров'язбереження знань та умінь, пізнанням себе, своїх потенційних здібностей та можливостей, інтересом до питань власного здоров'я, до вивчення різних методик з оздоровлення та зміцнення організму. Усе це орієнтує школяра в розвитку знань, які включають факти, відомості, висновки, узагальнення про основні напрями взаємодії людини із самим собою, з іншими людьми та навколишнім світом. Вони спонукають людину дбати про своє здоров'я, вести здоровий та активний спосіб життя, заздалегідь передбачати та запобігати можливим негативним наслідкам не тільки для власного організму та способу життя, але і для оточуючих [2];

– здоров'язберігаючий, що включає систему гігієнічних навичок та вмінь, необхідних для нормального функціонування організму, а також систему вправ, вкладених у вдосконалення навичок і умінь догляду за собою, одягом, місцем

проживання, докільлям. Особлива роль у цьому компоненті відводиться дотримання режиму дня, режиму харчування, чергування праці та відпочинку, що сприяє запобіганню утворенню шкідливих звичок, функціональних порушень захворювань, включає психогігієну та психопрофілактику навчально-виховного процесу, використання оздоровчих факторів навколишнього середовища та ряд специфічних способів оздоровлення ослаблених дітей [6];

– екологічний, що враховує те, що людина як біологічний вид існує в природній середовищі, що забезпечує людську особистість певними біологічними, економічними та виробничими ресурсами. Крім того, вона забезпечує її фізичне здоров'я та духовний розвиток. Усвідомлення буття людського особистості в єдності з біосферою розкриває залежність фізичного та психічного здоров'я від екологічних умов. Розгляд природного середовища як передумови здоров'я особистості дозволяє внести до змісту охорони здоров'я формування умінь і навичок адаптації до екологічних факторів [1];

– фізкультурно-оздоровчий компонент передбачає володіння способами діяльності, спрямованими на підвищення рухової активності, запобігання гіподинамії. Крім того, цей компонент змісту виховання забезпечує загартовування організму, високі адаптивні можливості. Фізкультурно-оздоровчий компонент спрямований на освоєння особистісно важливих життєвих якостей, що підвищують загальну працездатність, а також особистої та громадської гігієни [1].

Доповнюють зміст здоров'язберігаючих технологій поняттям – «здоров'язберігаючі заходи» і реалізуючи їх через:

- диспансеризацію учнів;
- «Дні здоров'я» та туристичні походи, екскурсії;
- спортивні свята, спартакіади, квести;
- бесіди про здоров'я з учнями;
- бесіди про здоров'я з батьками;
- вітамінізацію;
- факультативи з проблем здоров'я та здорового способу життя;
- ведення листків здоров'я та стіннівок на оздоровчу тематику тощо [4].

Дослідженнями доведено, що ефективність формування здорового способу життя вимагає активного залучення учнів до здоров'язберігаючого навчального процесу, формування в них активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я. Аналіз здоров'язберігаючої діяльності загальноосвітніх закладів України дозволив виділити В.В. Подопрігорі складові моделі цієї діяльності. Вона поєднує такі форми і види роботи:

- корекцію порушень соматичного здоров'я з використанням комплексу оздоровчих та медичних заходів без відриву від навчального процесу;
- різноманітні форми організації навчально-виховного процесу з урахуванням їх психологічного та фізіологічного впливу на учнів;
- контроль за виконанням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу; нормування навчального навантаження та профілактику перевтоми учнів;
- медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку учнів;
- розробку та реалізацію навчальних програм із формування в учнів навичок ведення здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок;
- діяльність служби психологічної допомоги вчителям та учням у подоланні стресів, стану тривоги; сприяння гуманному ставленню до кожного учня; формування доброзичливих взаємовідносин у колективі вчителів;
- організацію та контроль за дотриманням збалансованого харчування всіх учнів;
- заходи, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я вчителів та учнів, створення умов для їх гармонійного розвитку [4].

Звичайно, вирішення проблеми збереження здоров'я дітей та підлітків потребує пильної уваги всіх зацікавлених у цьому: педагогів, медиків, батьків, представників громадськості, підприємств-замовників кадрів. Однак особливе місце та відповідальність в оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка повинна й має всі можливості для того, щоб зробити освітній процес здоров'язберігаючим, і в

цьому випадку мова йде вже не просто про стан здоров'я сучасних учнів, а про майбутнє України.

Найдорожчий дар, який людина отримує від природи – здоров'я. Завдання кожного педагога сприяти всіякому збереженню та зміцненню цього безцінного дару.

Список використаних джерел

1. Ворохаєв О.А. Підготовка майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін в умовах магістратури: дис ... доктора філософії, спец.: 015. Хмельницький, 2021. 328 с.
2. Здоров'язбереження в освітньому процесі URL: https://stud.com.ua/170135/pedagogika/zdorovyazberezhennya_osvitnomu_protsesi (дата звернення: 14.09.2023)
3. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України URL: <https://moz.gov.ua/> (дата звернення: 14.09.2023)
4. Подопригора В.В. Застосування здоров'язберігаючих технологій та квестів з професії в освітньому процесі URL: <https://naurok.com.ua/zastosuvannya-zdorovyazberigayuchih-tehnologiy-ta-kvestiv-z-profesi-v-osvitnomu-procesi-108220.html> (дата звернення: 15.09.2023)
5. Принципи збереження здоров'я молодших школярів у педагогічному процесі URL: <https://jak.bono.odessa.ua/articles/principi-zberezhennja-zdorov-ja-molodshih.php> (дата звернення: 15.09.2023)
6. Розвиток фізичного виховання дітей. Фізичне виховання: сутність, завдання, форми та засоби фізичного виховання у дошкільних освітніх закладах. Природні сили природи URL: <https://kastrubin.ru/uk/man/razvitie-fizicheskogo-vozpitanija-detei-fizicheskoe-vozpitanie-sushchnost/> (дата звернення: 15.09.2023)

РУХЛИВІ ІГРИ – ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

вчитель початкових класів Романець А.В.

Новенський ЗЗСО Токмацької міської ради Запорізької області

Важливим та відповідальним періодом в житті дитини є формування

культурних та фізичних навичок які допоможуть зміцнити, вдосконалити та зберегти здоров'я в майбутньому. Саме результатом фізичної культури учнів повинен бути високий рівень здоров'я який буде формувати фундамент в майбутньому для дорослої людини.

Незамінним та універсальним засобом фізичної культури для дітей молодшого шкільного віку є рухливі ігри, які займають перше місце серед фізичних вправ. Перевага рухливих ігор в тому, що вони охоплюють всі види рухової діяльності які комплексно впливають на організм, та допомагають розвинути всі сторони особистості. В рухливій грі включені практично всі види природних рухів такі як, ходьба, біг, стрибки, вправи з предмета та без предметів, лазіння, тому саме гра у дітей молодших класів є незамінним засобом в фізичній культурі [8].

В навчальних закладах на уроках фізичної культури у дітей молодших класів більшу частину загальної системи навчального процесу мають забезпечити основи розвитку фізичного та морального здоров'я які будуть забезпечувати комплексний підхід до формування розумових та фізичних якостей дитини. Цей підхід повинен сприяти саме вдосконаленню фізичної та психологічної підготовки які будуть впливати на подальше їхнє життя та професійну діяльність, які будуються на принципах індивідуального підходу, оздоровчої спрямованості та широкого використання різних засобів та форм фізичного вдосконалення [4].

Наступним засобом, що впливає на стан фізичної підготовленості молодших школярів є гігієнічні фактори. Кожну дію дітей треба організовувати так, щоб здійснювалися всі рекомендації, щодо гігієни в навчальній діяльності, відпочинку, харчуванні та також занятті фізичними вправами. Дотримання правильного розпорядку дня в школі та вдома запобігає перевтоми дітей та сприяє вдалого виконання всіх завдань і допомагає правильно організувати свій час [5].

Для того, щоб учні в позакласний та позашкільний час дотримувалися правил та вимог, потрібно обов'язково проводити виховну та роз'яснювальну роботу з дітьми та з їхніми рідними, для того щоб досягти теоретичних відомостей з фізичної культури які передбачені освітньою програмою в яких розкриваються положення про руховий режим дітей. Учням необхідно допомогти зрозуміти чому саме правильний

руховий режим дітей впливає на умови успішного навчання, фізичного розвитку та виховання корисних звичок. Існують різні форми занять у позашкільний час.

Діти в позашкільний час можуть займатися різними видами спорту в дитячо-юнацькій спортивній школі, також заняття фізичними вправами можуть здійснюватися на дитячих майданчиках, в парках культури та в фізкультурно-оздоровчих центрах [7].

Насамперед систематичне виконання дітьми режиму можливе лише за умови, якщо начальний заклад та батьки будуть завжди контролювати як виконують діти свій режим дня, і преш за все це правила гігієни. Дітям потрібно правильно роз'яснити та прищепити звички дотримуватися особистої та громадянської гігієни. Це є основним завданням з фізичного виховання учнів, яке завжди виконується шляхом взаємодії закладу освіти та родини.

Вплив гри на учнів визначається змістом та методичними прийомами, за допомогою яких дитина здатна оволодіти способами її організації. Вчитель у даному випадку повинен бути не лише організатором гри, а й вихователем дітей у процесі її проведення. Використовуючи гру, вчитель зобов'язаний сприяти:

- 1) зміцненню здоров'я дітей, та правильному фізичному розвитку;
- 2) володінню життєво необхідними руховими навичками і вміннями, їх удосконаленню;
- 3) вихованню у дітей необхідних морально-вольових якостей [3].

Учні молодших класів проходять інтенсивний розвиток організму. Діти в цьому віці дуже активні, тому вони потребують підвищеної рухової активності, що є важливим для біологічного розвитку особистості. Саме у дітей віком 7-9 років рухова готовність є важливим чинником, який допомагає визначити рівень фізичного розвитку та стан здоров'я.

Розвиток рухових можливостей дитини залежить від її рухової діяльності, і зокрема від змісту і методів занять фізичною культурою. Оскільки, рухливі ігри універсальний і незамінний засіб фізичного виховання дітей, в молодшому шкільному віці вони займають основне місце серед фізичних вправ. Найважливіша функція рухливих ігор полягає в тому, що у своїй сукупності вони, по суті,

вичерпують всі види властивих людині природних рухів, надаючи комплексну дію на організм, що зростає, на всі сторони особистості дитини[6].

Потрібно враховувати те, що учні молодших класів в школі ведуть малорухливий спосіб життя та більшість часу проводять в сидячому положенні, дуже багато часу знаходяться в соціальних мережах, проживаючи кожен день у віртуальному просторі, що не відповідає природним потребам даного віку та призводить до погіршення деяких органів та систем життєдіяльності. Через те необхідно учням більше займатися руховою активністю, грати в активні ігри на свіжому повітрі, які будуть покращувати настрій та здоров'я, а також набувати більше соціального досвіду в спілкуванні з однолітками та взаємодіяти з навколишнім середовищем [1].

Уроки з фізичної культури мають бути цікавими та захоплюючими для дітей, а якраз через гру ми можемо досягти цієї мети, та складний матеріал уроку учні засвоюють легко. А саме через командні та групові ігри-естафети які допомагають виховувати в дітей кращі риси характеру [10].

За ступенем фізичного навантаження рухливі ігри бувають:

- 1) Високої інтенсивності – зміст яких складають інтенсивні рухи, стрибки, біг у поєднанні з метанням, подолання перешкод;
- 2) Середньої інтенсивності – передбачають активну участь дітей, характер рухової діяльності відносно спокійний (метання предметів у ціль, ходьба в поєднанні з іншими рухами);
- 3) Низької інтенсивності – не всі діти виконують рухи одночасно, частина рухається, а інші ні, тому рухи виконуються у повільному темпі [2].

Використання рухливих ігор на занятті з фізичної культури не тільки покращують рівень здоров'я дітей, а також вони є засобом виховання характеру, та позитивно впливають на поведінку дітей. Саме під час гри діти навчаються опановувати свої інтереси та вподобання з колективом та спільними зусиллями досягати поставлених цілей. Завдяки рухливим іграм та естафетам учні стають більш дисциплінованими, відчувають себе частиною команди та вчаться правильно розподіляти свої силові можливості [9].

Список використаних джерел

1. Ажиппо О.Ю. Роль і місце фізичного виховання школярів у формуванні навичок здорового способу життя. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 47. С. 290-300.
2. Базильчук В., Дутчак Ю. Еволюційний шлях класифікації рухливих ігор. *Молодь і ринок*. 2016. Вип. 141. С. 133.
3. Безверхня Г.В., Семенов А.А., Килимистий М.М., Маслюк Р.В. Рухливі ігри: з методикою викладання: навч. посібник: уклад. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. С.9.
4. Борисенко А.Ф. Система фізичного виховання учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2001. Вип. 5. С.30-32 с. 14
5. Даниленко Г.М. Соціально-гігієнічні особливості адаптації дітей до основної школи. *Гігієна населених місць : зб. наук. праць. К.*, 2007. Вип.49. С. 339-341.
6. Жидков С.П., Лоза Т.О. Вплив рухливих ігор на фізичну підготовленість молодших школярів. Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України: матеріали VI Всеукраїнської студентської конференції, 20–21 квітня 2006 року. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. 28-35 с.
7. Івашковський В.В., Остапенко О.І., Тимчик М.В. Фізичне виховання учнів початкових класів у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. С. 172.
8. Кругляк О.Я. Рухливі ігри та естафети в школі. Посібник для вчителя. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. С. 4.
9. Непша О.В., Суханова Г.П., Ушаков В.С. Українські народні рухливі ігри як засіб національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізичної культури та позаурочний час. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів V Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 20 вересня 2016 р.* Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 5. С. 123-127.
10. Непша О.В., Суханова Г.П., Ушаков В.С. Формування навичок здорового способу життя учнів молодших класів засобами фізичної культури. *Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23 березня 2018 року.* Житомир: ПП «ДжіВіЕс»,

2018. С.90-92.

ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ЗАНЯТЬ ОЗДОРОВЧИМ ПЛАВАННЯМ ДИТЯЧОГО КОНТИНГЕНТУ

ст.викладач Суханова Г.П.,
здобувач 4 курсу, групи 120-п
Каменєв Д.І.

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Сучасна початкова школа, як складова частина шкільної освіти, з відходом від уніфікованої системи навчання, відзначає появу шкіл нового типу (спеціалізованих шкіл, гімназій, колегіумів, ліцеїв, тощо), варіативних модернізацій структури навчально-виховних освітніх установ (школи-комплекси), різних форм власності закладів освіти (державна, приватна). Тепер кожна середня загальноосвітня школа характеризується певними організаційними, змістовними, технологічними та матеріально-технічними нововведеннями у своїй діяльності. Відношення до фізичного виховання в різних навчальних закладах має свої особливості, які залежать, в першу чергу, від матеріально-технічної бази закладу, в другу, від організації навчально-виховного процесу, при якому формуються сприятливі для здоров'я дітей умови протягом заняття, перерви, у позакласній роботі.

Шкільний вік виступає основним періодом набуття соціального досвіду, зокрема формування орієнтацій на здоровий спосіб життя, що є передумовою функціонування механізмів розвитку особистості та організації її життєдіяльності.

У роботі з дітьми застосовують різноманітні засоби, але головними (традиційними) з них є вправи основної гімнастики, акробатичні вправи, ходьба і біг у різних варіантах з подоланням перешкод, човниковий біг, вправи з м'ячами, танцювальні рухи, рухливі ігри, плавання, пересування на лижах [1].

Крім того, існують свідчення, що в окремих навчальних закладах застосовують експериментальні програми в якості варіативного компоненту базової програми, якою запропонована програма з плавання. Дана програма містить теоретичний і

практичний матеріал навчально-оздоровчого, прикладного, спортивно-орієнтованого характеру, розрахований на оволодіння дітьми 7-10 років в рамках альтернативного 3-го заняття фізичної культури з елементами плавання.

Програма включає мету і завдання, а також організацію і проведення занять з початкового навчання плаванню, структуру і зміст занять, розподіл теоретичного і практичного матеріалу, орієнтовані конспекти занять.

Підготовча частина заняття частіше всього проводиться на суші. Вона займає до 20% часу занять і присвячена організації новачків (шикування, розрахунок, рапорт чергового, пояснення завдань заняття, розбір матеріалу попереднього заняття, тощо). Велике значення має виконання підводних вправ на суші з метою більш якісного засвоєння вивчених рухів.

Крім підготовчих та імітаційних вправ, у першій частині заняття нерідко використовуються вправи, які сприяють розвитку спеціальних якостей і навичок, а також вправи для загального фізичного розвитку.

Основна частина, яка займає 55-60% заняття, передбачає вирішення основних завдань і проводиться у воді. Протягом цієї частини повторюються вправи, вивчені на попередньому занятті, вивчають підготовчі вправи для звикання до води. Вправи, які пропонують дітям, переважно спрямовані на оволодіння технікою руху кінцівок при плаванні, скоординованих рухів, тощо.

Заключна частина становить 10-15% заняття і проводиться частково у воді, а частково на суші. Тут передбачається перехід організму у відносно спокійний стан і підготовка його до подальшої діяльності, яка в дітей частіше всього пов'язана з необхідністю концентрації уваги.

Тривалість заняття складає 30-40 хв. Досвід показує, що достатньо 18-20 занять, щоб навчитися триматися на воді і плавати полегшеним способом, якщо заняття проводяться три рази на тиждень. Якщо ж вони відбуваються раз на тиждень, необхідно 30-40 занять.

Тренування в плаванні складаються з декількох етапів. На першому етапі ставиться завдання навчити дітей плавати. На наступних заняттях поступово підвищується швидкість і збільшується тривалість плавання. Підвищення оздоровчої

ролі плавання досягається за дотримання таких умов: дихання (гранично глибокий вдих та повний видих у воду) погоджено з рухами рук, що вдосконалює серцево-судинну й дихальну системи; під час виконання кожного гребка чергуються напруження м'язів із їх розслабленням, що дає змогу протягом тривалого часу пропливати без зупинок велику відстань; досягнення економічності та ефективності всіх гребкових рухів руками й ногами, оптимального горизонтального положення тіла у воді, забезпечує не тільки рівномірне та швидке ковзання, а й різнобічний фізичний розвиток, тренувальну дію на основні функції організму. Кожне заняття оздоровчим плаванням починається з 8–10-хвилинної підготовчої частини на суші, яка включає загально-розвивальні вправи. Після цього виконують різноманітні вправи у воді, поступово підвищуючи швидкість і тривалість їх виконання [4].

Аналіз даних спеціальної літератури та отримані результати досліджень з цієї проблеми [2; 3] вказують на те, що торкаючись особливостей методики проведення занять фізичної культури у молодшій школі з застосуванням як традиційних, так і інноваційних засобів, варто звернути увагу на необхідність:

- урізноманітнювати виконання вправ під час їхнього багаторазового повторення;
- надавати перевагу цілісному методу розучування;
- використовувати підвідні вправи, допомогу та проводку;
- не допускати великих перерв під час навчання;
- багаторазово використовувати різноманітні способи показу;
- практикувати короткі паузи між показом і безпосереднім виконанням вправи дітьми;
- пропонувати показ вправи учнем та інші способи демонстрації;
- не забувати про предметні орієнтири, а також про образне мовлення;
- подавати різноманітні сигнали під час засвоєння темпу і ритму вправ;
- рекомендувати прийоми поєднання вправ з речитативами; передусім під час колективних дій;
- широко використовувати оцінку діяльності дітей і тестування;
- короткі навантаження чергувати з достатніми для відпочинку паузами;

- змінювати характер праці;
- на початкових фазах навчання фізичних вправ слід більше часу відводити на повільне їх виконання та виконання в полегшених умовах;
- використовувати велику кількість різноманітних рухових дій та їх часте чергування;
- практикувати короткі інтервали між попередньою і виконавчою командами під час навчання стройових дій;
- надавати перевагу фронтальному методу організації занять.

Необхідно пам'ятати, що на цьому етапі слід уникати:

- великих навантажень на хребет, сильних поштовхів і струсів тіла, перенапруження суглобо-зв'язкового апарату та м'язів;
- вправ із надмірним обтяженням;
- завищених, надто ущільнених навантажень на серцево-судинну систему.

Великого значення набуває збагачення рухового досвіду дітей та вдосконалення їх психомоторних здібностей, що полегшує процес опанування складних вправ у майбутньому. Однак питання, які стосуються визначення впливу загальноприйнятих та інноваційних засобів рухової активності, форм і методів фізичного виховання на психофізичні здібності дітей 7-10 років, залишаються поза увагою дослідників.

Кожен елемент техніки плавання вивчається у наступній послідовності:

- ознайомлення з рухами на суші відбувається без удосконалення деталей, оскільки умови виконання рухів у воді і на суші різні;
- вивчення рухів у воді з нерухою опорою, стоячи на дні по груди або по пояс у воді, де опорою служить бортик басейну;
- вивчення рухів у воді з рухою опорою, де опорою використовується дошка;
- вивчення рухів у воді без опори.

Розробляючи програми оздоровчого плавання для дітей фахівці намагаються вирішити такі завдання як формування і закріплення навички правильної постави, зміцнення м'язового корсета, тренування і розвиток дихальної та серцево-судинної систем.

Так, згідно з пропозиціями В.В. Дорошенко, підготовчу частину занять необхідно проводити у залі, пропонуючи школярам вправи на загальну фізичну підготовку, спеціальні та імітаційні вправи. При цьому, основну частину варто починати зі спеціальних та імітаційних вправ у бортика, а найбільшу увагу приділяти тривалим ковзанням і роботі ніг, постановці правильного дихання. Згідно з оцінками автора, головною вправою при вирішенні завдання формування та закріплення правильної постави являється плавання до 400 м у повільному темпі індивідуально рекомендованим способом, наприклад: брасом з подовженою паузою ковзання або плавання на спині з різним положенням рук. Плавальні вправи повинні чергуватися з дихальними вправами, на розслаблення, лежанням на воді. Для поліпшення емоційного стану дітей, зняття втоми, закріплення і удосконалювання плавальних елементів доцільно застосовувати ігри, естафети, ігри з елементами водного поло, пірнання в довжину.

Окрім плавання, спеціалісти пропонують до уваги інноваційні програми фізичного розвитку дітей 7-10 років у воді. Так, наразі розроблено програму занять із використанням інноваційних технологій аквафітнесу для дітей 7-10 років з різним рівнем фізичного здоров'я, характерними особливостями якої є використання засобів і методів аквафітнесу, які підвищують ефективність навчання плаванню; застосування засобів аквафітнесу, доступних для дітей 7-10 років, які підвищують рівень фізичної підготовленості; визначення ефективності використання розробленої програми занять аквафітнесом для дітей 7-10 років. Зауважимо, що за даними Г.О. Жук для дітей із низьким і нижче середнього рівнями фізичного здоров'я необхідно використовувати вправи переважно аеробної спрямованості низької та середньої інтенсивності, обсяг основної частини заняття складає 60 %, а для дітей із середнім і вище середнього рівнями фізичного здоров'я варто застосовувати вправи аеробної спрямованості середньої та високої інтенсивності, обсяг основної частини заняття складає 50 %.

Серед фізичних вправ, які фахівці пропонують для оволодіння плаванням дітей 7-10 років, вправи в упорі лежачи біля бортика, взявшись руками за пінне коритце, з довільним диханням, потім з видихом у воду, ковзання на грудях і спині з роботою

ніг при затримці диханні, потім з тривалим видихом і довільним диханням, плавання ногами з довільним диханням, з дошкою і на спині з витягнутими руками вгору, плавання ногами з дошкою, з індивідуальною корекцією. Після того, як діти навчаться пропливати до 25 м ногами кролем, на грудях, з дошкою і на спині, витягнувши руки вгору, автори радять переходити до вивчення техніки способом брас на грудях, виконуючи вправи плавання за допомогою рухів однією рукою, тримаючи в іншій руці дошку, плавання за допомогою почергових рухів руками кролем в узгодженні з диханням (руки витягнуті вперед), плавання за допомогою рухів руками в узгодженні з диханням «три-три», а також плавання за допомогою рухів однією рукою, інша витягнута вперед з дошкою, плавання за допомогою почергових рухів руками з дошкою, плавання за допомогою рухів ногами, руки витягнуті вперед, плавання кролем за допомогою почергових рухів руками.

Отримані результати дослідження були використаними нами при розробці практичних рекомендацій щодо організації та проведення занять оздоровчим плаванням дітей 7-10 років для оптимізації їх рухового режиму.

Список використаних джерел

1. Андреева О. В., Саїнчук О. М. Підходи до оцінки рівня здоров'я та адаптаційних можливостей дітей молодших класів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: ХХІІІ, 2014. №2. С. 3-8.
2. Білецька В. В. Теоретико-методичне обґрунтування тестування фізичної підготовленості дітей 7-10 років у процесі фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих і спорту: 24.00.02. НУФВСУ, Київ, 2008. 20 с.
3. Бондарук А. Т. Оцінювання рівня фізичного розвитку та його гармонійності у дітей 7-10 років. *Медицина транспорту України*. 2007. № 3. С. 51-53.
4. Вільчковський Е.С., Денисенко Л. Ф. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ВОЛЕЙБОЛУ

Ткачук Є., Чміль Д., Лобачова Я.,

КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк

Волейбол – найпопулярніший вид спорту, який своїм визнанням зобов’язаний простоті, доступності, великій емоційності та оздоровчому впливу. Сучасна гра у волейбол – це складний вид спорту, який потребує від спортсмена атлетичної підготовки і досконалого володіння техніко-тактичними навичками гри.

Волейбол – гра з яскраво вираженими колективними діями. Для нього характерна висока швидкість взаємодії і комбінація нападу, яка визначена розподілом ігрових функцій між учасниками.

Стрімке зростання результатів у сучасному спорті висуває нову проблему індивідуального підходу до гравців. У вирішенні її існують педагогічні, психологічні і медико-біологічні аспекти, які базуються на закономірностях біологічного розвитку.

В Україні цей вид спорту не тільки перетворився на стрімку мужню атлетичну гру, але й набув небаченої, справді всенародної популярності. Сучасний волейбол – надзвичайно цікава і видовищна гра. Це силові подачі, потужні нападаючі удари, удари біля сітки та із задньої лінії, дії в захисті і під час блокування та на майданчику, складні техніко- тактичні дії за участі гравців передньої та задньої ліній. Завдяки своїй емоційності гра у волейбол є засобом не тільки фізичного розвитку, а й активного відпочинку.

Поряд з вирішенням завдань щодо зміцнення здоров’я, усебічної фізичної підготовки, вдосконалення життєво важливих рухових умінь і навичок правильно підібрана методика навчання волейболу сприяє вихованню «волейбольних» талантів серед юних спортсменів, а також створює передумови для масового залучення людей різної статі і віку до систематичних занять цим видом спорту протягом життя [2; 3]. Дослідженню сторін спеціальної фізичної підготовленості волейболістів присвячено достатньо багато наукових праць [1, с. 25; 4, с. 321]. Проте наукові дослідження у цій галузі були спрямовані в основному на вивчення окремих сторін підготовленості, що неоднаково впливають на спортивні досягнення у волейболі. У працях деякі автори

[5] наводять дані про силові якості волейболістів, стрибучість, різні види витривалості, координаційні якості, також приділялася увага питанням відбору, методики тренування та іншим аспектам [1, с. 26; 5, с. 333].

Як засвідчує аналіз методичних матеріалів і практичного досвіду, фізична і технічна підготовка юних волейболістів в основному спирається на вирішення оздоровчих і загальнорозвиваючих завдань, часто без урахування специфіки змагальної діяльності і раціонального використання засобів і методів тренування специфічних рухових якостей.

У зв'язку з цим дослідження структури тренувального процесу юних волейболісток 13-14 років на етапі попередньої базової підготовки є досить актуальним.

Фізичні якості у дітей проявляються через рухові навички і вміння, а вони, в свою чергу, обумовлені достатнім рівнем їх розвитку. Ці дві сторони рухової функції тісно взаємозв'язані і взаємообумовлені. Якщо формування рухових навичок у дітей закріплюється при низькому рівні розвитку рухових якостей, то в подальшому це може призвести до закріплення неправильних навичок виконання рухів.

Для виконання ряду рухів, дітям необхідний певний рівень розвитку швидкості, спритності, сили, витривалості. Без цього руху учням, незважаючи на їх різноманітність, не вистачає економичності, доцільності, вони не можуть проявити повністю наявний резерв можливостей організму.

Рівень фізичної підготовленості багато в чому відображає можливості функціональних систем організму. Найкращі показники фізичних якостей (наприклад, швидкості) відзначаються при хорошому функціональному стані організму, при сприятливому емоційному тлі. У свою чергу при накопиченні в організмі втоми або при негативних емоціях помітно знижуються частота рухів і їх швидкість, сповільнюється рухова реакція, збільшується кількість неточних рухів, особливо складнокоординованих [3, с. 5].

Отже, об'єктивність оцінки фізичної підготовленості багато в чому визначається знанням вікових особливостей і закономірностей розвитку у школярів основної школи, а також фізичних якостей. Найбільш важливими з цих особливостей

є їх обумовленість незавершеністю формування фізіологічних структур організму та наявність у динаміці фізичного розвитку підлітків чутливих до зовнішніх впливів періодів. Характерними для цієї категорії дітей вважаються також велика мінливість пропорцій тіла і нерівномірність розвитку функціональних систем організму. Все це диктує необхідність реалізації методів навчання і діагностики розвитку рухових навичок і фізичних якостей, які строго відповідають можливостям учнів.

Список використаних джерел

1. Бермудес Д. В., Клименко А. Ю. Аналіз застосування різних фізичних вправ у процесі занять волейболом / Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення: матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, 21-22 жовтня 2020. – С. 24-27.(4)
2. Волейбол: Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. – К. : РНМК, 2009. 168 с. (5)
3. Гнатчук В. І. Взаємоз'язок показників спеціальної фізичної підготовки та змагальної діяльності кваліфікованих волейболістів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 3-6. (9)
4. Романюк В. П. Комплексне оцінювання функціональних можливостей системи дихання волейболісток. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ – «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 3 – С. 321–325. (21)
5. Швай О., Гнітецький Л., Поляковський В. Ефективність фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів різних ігрових амплуа. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – № 2 (18). – С. 332–335. (27)

РУХЛИВІ ІГРИ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Тунік Н.Ц.,

студентка початкових класів Бежовець А.В.

Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка

Через казку, фантазію, гру –
через неповторну дитячу творчість, –
правильна дорога до серця дитини.

В.О.Сухомлинський

Невід’ємною частиною та основою внутрішньої безпеки повинні стати фізична культура та спортивне виховання. Саме фізична культура і спорт виховують волю до перемоги, здатність долати труднощі та плекають в кожному з нас гордість за свою країну і дух Переможців, якими повинні бути справжні українці та українки.

Ігрова діяльність є не тільки елементом культури, вона – корисний засіб виховання підростаючого покоління, завжди цілеспрямована і характеризується різноманітністю цільових установок та мотивованих дій.

У Навчальній програмі з фізичної культури НУШ, для закладів загальної середньої освіти важливу частину складають рухливі ігри. Це не випадково. За допомогою цих вправ можна успішно виховувати такі важливі рухові якості, як швидкість, загальна витривалість, швидкісно-силові якості. Але якщо на уроках фізичної культури постійно використовувати ці вправи в «чистому вигляді», заняття проходять нецікаво. Може статися, що діти поступово втратять інтерес до фізичної культури.

Уникнути такої ситуації допоможе використання на уроках фізичної культури рухливих ігор. У даний час можна стверджувати, що саме вчитель фізичної культури може зробити для здоров’я сучасного учня багато. Щоб допомогти дітям зберегти фізичне, психічне здоров’я, не потрібно організовувати нічого неймовірного. Їм необхідно організувати рухливі ігри, які дозволять відпочити і розслабитися, принести користь своєму організму.

Рухливі ігри в нашій країні є одним з наймасовіших засобів фізичного виховання. Великий вибір фізичних вправ і методів їх застосування, що складають зміст ігор, дозволяє цілеспрямовано впливати на розвиток всіх основних функцій організму залежно від рухових можливостей тих, хто ними займається.

Рухливі ігри – особливий засіб виховання дітей. При організації та проведенні рухливих ігор необхідно враховувати направленість на досягнення виховних, освітніх та оздоровчих результатів. Щоб викликати й постійно підтримувати інтерес до занять, ігри слід проводити у вигляді змагань.

Педагоги всіх часів відзначали, що рухлива гра добродійно впливає на формування дитячої душі, розвиток фізичних сил і духовних здібностей.

П. Лесгафт у другій половині XIX ст. створив науково обґрунтовану систему фізичного виховання. Ігри він розглядав як один з дієвих засобів фізичної освіти й виховання. В його системі фізичної освіти рухливі ігри зайняли чільне місце. Друга частина його «Посібника з фізичної освіти дітей шкільного віку» присвячена іграм. Педагог приділяв значне місце іграм на уроках фізкультури: в молодших класах він відводив іграм половину, а в середніх – одну третину уроку [1].

На необхідність використання різноманітних ігор у вихованні здавна звертали увагу видатні вчені, педагоги: Ян Амос Коменський, А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський.

Про окремі аспекти рухливих ігор у вихованні дітей говориться у працях Вільчковського Е.С., Воробей Г.В., Мудрика С.Б., Цюся А.В. та ін.

Воробей Г.В., Мудрик С.Б. розкривають вплив ігор на гарт, як діалектичну єдність фізичної та духовної стійкості молодших школярів.

К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський вказували на важливу роль гри у всебічному розвитку дитини, розглядаючи її як основний вид фізичної та розумової діяльності. Вивченням національних рухливих ігор займався «батько, української фізичної культури» Іван Боберський, який видав посібник «Рухливі ігри та забави». Насамперед дітям цікавий сам процес дій, миттєві зміни ігрових ситуаціях. Дітям доводиться самостійно знаходити вихід з непередбачених ситуацій, встановлювати мету, взаємодію з товаришами, проявляти спритність і силу.

Виховне значення ігор:

- виховують моральні та вольові якості учнів;
- виховують любов до рідного краю, звичаїв і традицій українського народу;
- виховують любов до щоденних і систематичних занять фізичними вправами.

«У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості», — говорив великий український педагог В. Сухомлинський [2].

Освітнє значення ігор:

- формують рухові вміння і навички з бігу, стрибків, метання;
- розвивають фізичні якості: швидкість, силу, спритність, гнучкість і витривалість;
- формують основи знань з фізичної культури і спорту, валеології, народознавства, історії рідного краю і т.д.

«Як дитина бігає і грається, так її здоров'я усміхається», — стверджує прислів'я. Чим більше дитина рухається, тим краще росте і розвивається. Оздоровче значення ігор:

- сприяють гармонійному розвитку форм і функцій організму школяра;
- формують правильну поставу;
- загартовують організм;
- підвищують працездатність;
- зміцнюють здоров'я.

Великий оздоровчий ефект має проведення ігор на свіжому повітрі незалежно від пори року. Це зміцнює мускулатуру, покращує діяльність дихальної, серцево-судинної систем, збільшує рухливість суглобів, стимулює обмінні процеси, позитивно впливає на нервову систему, підвищує опірність організму до простудних захворювань.

Виховні, освітні та оздоровчі завдання потрібно вирішувати в комплексі, тільки в такому випадку кожна гра буде ефективним засобом різностороннього фізичного виховання дітей [3].

Таким чином рухливі ігри, завдяки цілеспрямованому виховному наповненню, сприяють всебічному розвитку вихованців, оздоровленню їх організму, збагачують

життя дітей новим змістом, виховують їх почуття, поведінку, розвивають просторове орієнтування в навколишньому середовищі, елементи самостійності та ініціативу.

Отже, завдання вчителів полягає в спонуканні до пошуку ефективності використання рухливих ігор в процесі фізичного виховання школярів.

Список використаних джерел

1. Русова С. П. Лесгафт і його педагогічні ідеї / С. Русова // Світло. – 1912. – Кн. 9. – С. 16– 25.
2. Сухомлинський В. О. «Серце віддаю дітям». – К.: Рад. шк., 1988. – 272 с.
3. Теорія і методика навчання рухливих і спортивних ігор: Навчально-методичний посібник / Укл. Малахов В. Я. - К. , 1996. - 112 с.

ПЛАВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Тунік Н.Ц.,
студентка спеціальності 014 Середня освіта(Фізична культура) Боровська Д.В.

Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка

У наш час здоров'я і фізична підготовленість нашої молоді знаходяться не на належному рівні. Держава не приділяє належної уваги розвитку фізичної культури і спорту, що спричиняє подальше погіршення рівня здоров'я і працездатності молодого покоління (А.І. Драчук, 2001; С.М. Канішевський, 2008; М.Д. Зубалій, 2008).

Плавання – один з найпопулярніших видів спорту та масових форм відпочинку людей у всьому світі, у тому числі і в Україні.

Багато хто знає, що плавання є однією з найбільш ефективних і корисних фізичних вправ, якою можна займатися незважаючи на вік, так і в будь-якому стані здоров'я. Встановлено, що уміння плавати відноситься до числа життєво-необхідних навичок. «Він не вміє ні читати, ні плавати», - так в стародавній Греції говорили про неосвічену людину. Відомо ще з глибокої давнини, що плавання і фізична краса людини невід'ємні.

Плавання справляє своєрідний, притаманний тільки цьому виду спорту, вплив на організм людини: розвиває дихальну систему та органи дихання, зміцнює нервову

систему, є чудовою вправою для корегування деформації хребта та грудної клітки. Плавання є чудовим засобом гартування та підвищення стійкості організму до впливу низьких температур. Всім відомо, що плавання здавна використовувалось як ефективний засіб профілактики простудних захворювань.

Заняття плаванням сприяють гармонійному розвитку основних фізичних якостей: сили, швидкості, спритності, витривалості, гнучкості.

Плавання є одне з найважливіших засобів фізичного виховання, завдяки чому воно входить у зміст програм фізичного виховання загальноосвітніх навчальних закладів України.

Відомі і широко застосовуються чотири спортивні способи плавання – вільний стиль, на спині, брас і батерфляй.

Плавання на спині – один із самих поширених способів пересування у воді.

Кожна людина, який би спосіб вона не обрала в якості основного, додатково повинна оволодіти вмінням лежати й пересуватися у воді на спині. Однак, практично тільки в положенні на спині, пересуваючись за допомогою рухів одних ніг, можна, не замочивши якого-небудь предмета, переплести, тримаючи його в руках, через водні перешкоди. Втоплена до межі тривалим перебуванням у воді людина може знайти відпочинок, повернувшись на спину. Якщо він зашкодить під час плавання чи ногу - зведе судом, йому допоможе вміння плисти самим економним способом відпочинку на воді з усіх можливих — плаванням на спині. Тому для цих спеціальностей, в яких зустрічаються водне середовище, подолання водних перешкод — повсякденна справа, вміння плавати на спині на спині важлива частина професійної підготовки.

На думку Біневського Д.А., велике значення плавання на спині має при початковому навчанні плаванню. У сполученні з технікою простих різновидів кроля (таких, наприклад, як кроль без виносу рук) елементи плавання на спині служать базою для швидкого і надійного первинного навчання. Таке навчання дозволяє при подальшому вдосконаленні відразу, без перенавчання, переходити до освоєння спортивної техніки кроля на грудях й кроля на спині. При коротких термінах навчання освоєння кроля на спині може бути найбільш придатним способом плавання [1]. Так,

у 1928 р. викладачами державного інституту фізичної освіти ім. П.Ф. Лесгафта був розроблений „комплексний метод” навчання плаванню, який передбачав спочатку вивчення кроля, після ознайомлення з ним – вивчення брасу, потім кроля на спині [2].

Слід зазначити й ще одну особливість плавання на спині. Завдяки тому що в цьому способі прості і зручні рухи сполучаються з необхідністю включати в рух такі групи м'язів, які рідко використовуються людиною, відбувається збагачення локомоторних функцій розширення рухових можливостей.

Відомо, що плавання способом на спині має велике спортивне значення. За швидкісними показниками займає 3-тє місце після кролю на грудях та дельфіну. Воно входить у десять із тридцяти двох основних дистанцій олімпійської програми. У плаванні на спині офіційно реєструються рекорди світу на дистанціях 100 і 200 м у чоловіків та у жінок. Обидві дистанції включені в програму Олімпійських ігор. Крім того, плавання на спині є складовою частиною комплексного плавання на 200 і 400 м. у якій спортсмени стартують способом батерфляй, на другому етапі плывуть на спині, на третьому - брасом і на останньому, четвертому, етапі - кролем на грудях [3].

Безумовно, у цьому виді особливу координаційну складність представляє перехід від способу батерфляй (дельфін), з його яскраво вираженою силовою спрямованістю, до динамічного й темпового плавання на спині. У комбінованій естафеті 4[100 м — учасник (стартуючий на першому етапі) пропливає на спині. І в цих трьох видах плавання відбувається офіційна реєстрація рекордів світу. Ці види також включені в програму Олімпійських ігор.

Після XXII Олімпійських ігор наші спортсмени представили плавання на спині та наблизились до рівня найсильніших плавців світу в цьому складному виді. Велику роль зіграла економічність плавання брасом на спині. Дуже часто в далеких запливах і змаганнях на довгі дистанції переможцями ставали плавці, які застосували цей спосіб.

Таким чином, плавання займає значне місце в системі фізичного виховання України. Систематичні заняття є однією з передумов збереження здоров'я і попередження розумової перевтоми.

Список використаних джерел

1. Биневский Д.А. Возрастные особенности формирования спортивно-технических навыков у пловцов учебно-тренировочных групп ДЮСШ: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М., 1993. – С.14.
2. Булгакова Н.Ж. Обучение плаванию детей младшего школьного возраста (7-10 лет): Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1954. – 14 с. [4, с.8].
3. Крук М.З., Биканов С.Р., Крук А.З. Теорія і методика викл. плавання. Навч.-метод. матеріали для студентів. Житомир., 2010. – С. 8-9.

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЯКІ АНАЛІЗУЮТЬ БІГ НА СЕРЕДНІ ДИСТАНЦІЇ

викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Тунік Н.Ц.,
студент спеціальності 014 Середня освіта(Фізична культура) Діхтієвський І.Р.

Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка

Усі легкоатлетичні вправи поділяються на п'ять видів фізичних вправ: ходьбу, біг, стрибки, метання і багатоборства. У кожній з цих спортивних вправ є свої різновиди і варіанти.

Твори стародавньої культури, що збереглися до наших днів, розповідають, що за тисячу років до нашої ери проводилися змагання з бігу, стрибків та метань. Ці легкоатлетичні види спорту були основою тодішніх змагань. Вони входили і до програми перших, відомих історії людства Олімпійських ігор, які відбулися 776 року до нашої ери.

Біг займає центральне місце в легкій атлетиці. Крім того, біг являється складовою частиною багатьох легкоатлетичних вправ, таких як стрибки у довжину, висоту, з жердиною та потрійний, метання списа, гранати, м'яча.

У процесі занять бігом виховуються вольові якості, вміння розраховувати свої сили, вміння долати перешкоди. Змагання з бігу завжди викликають велику зацікавленість у глядачів, і тому являються одним із кращих засобів пропаганди фізичної культури та спорту, здорового способу життя.

Всім відомо, що розрізняють біг на короткі відстані — від 30 до 400 м; середні — від 500 до 2000 м; довгі від 3000 до 10000 м; наддовгі дистанції - 20, 25, 30 км, а також марафонський біг (42 км 195 м).

Навчання бігу на середні дистанції – складний педагогічний процес. Багато праць провідних фахівців присвячені цьому виду спорту - Платонова В.М., Булатової М.М., Сулова Ф.П., Озоліна М.Г. та інших. Біг, у залежності від його характеру, по-різному впливає на організм людини. Біг на середні дистанції розвиває витривалість.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що науковці [2,3,4] як минулих років, так і теперішнього часу, справедливо вказували на велике значення для майбутнього спортивної майстерності бігунів на середні дистанції розвиток високого рівня швидкісних якостей, швидкісно-силових здібностей вважаючи, що саме тільки така спрямованість тренувального процесу може забезпечити успіх у цьому виді легкої атлетики.

Головним критерієм досконалої техніки бігу на середні й довгі дистанції є ефективність, економічність рухів спортсмена, вміння чергувати фази напруги м'язів з фазами розслаблення. Зовнішніми ознаками такого бігу є його прямолінійність, м'якість і плавність, відсутність яких-небудь ривкових зусиль.

Зазвичай, біг на середні дистанції виконується з високого старту. Найсильніша нога ставиться зігнутою біля стартової лінії, тулуб нахиляється вперед, ЗЦМ тіла знаходиться над носком. Інша нога відставлена на 10–15 см назад і на кілька сантиметрів убік. Вона також зігнута в колінному суглобі й спирається носком у доріжку. Одною меншою виставленою нозі рука зігнута й відведена назад, протилежна рука – уперед. Голова злегка піднята, щоб бачити доріжку на 5–10 м уперед. Чим коротша дистанція, тим сильніше згинаються ноги, тим більше нахиляється тулуб вперед [1].

При фінішуванні нахил тулуба збільшується, руки рухаються енергійніше, відштовхування й мах під час бігу виконується сильніше. Чим довша дистанція бігу, тим раніше починається фінішування. Максимально можлива швидкість спостерігається при виході на останню пряму.

Важливе значення при бігу на середні дистанції відіграє дихання. Дихання при бігу повинно бути звичайним, ритмічним і глибоким. Дихання здійснюється одночасно через ніс і рот, або тільки через рот. Частота дихання на початку бігу, порівняно, невелика. Зазвичай на кожний дихальний цикл робиться 4–6 кроків. З появою втоми дихання частішає. При цьому вдих може здійснюватися на один крок, а видих – на інший. Встановлено, чим вища кваліфікація бігуна, тим більша частота дихання [1].

Технічна майстерність бігунів на середні дистанції не вичерпується лише правильною формою рухів. Головне як і якими зусиллями ці рухи досягаються. Бігун, який підготовлений технічно - вміє розподіляти навантаження. При цьому він напружує лише ті м'язи, які забезпечують потрібний рух. Оволодіння розслабленням - найбільш важке, але одночасно має важливе значення для спортсмена.

Отже, оволодіння технікою бігу на середні дистанції зумовлюватиме більш швидке освоєння техніки бігу на короткі дистанції та розбігу в стрибках у висоту, а згодом – у довжину. Заняття фізичною культурою і спортом повинні проходити крізь усе життя як засіб зміцнення здоров'я. Виховання здорового молодого покоління – одне з пріоритетних завдань української системи фізичного виховання. Біг на середні дистанції має велике прикладне значення, адже розвиваються витривалість, швидкісно-силові здібності, що широко застосовуються в повсякденному житті, зокрема в трудовій діяльності.

Список використаних джерел

1. Ахметов Р. Ф., Максименко Г. М., Кутек Т. Б. Легка атлетика: Підручник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 68-72.
2. Озолін Н.Г. Настольная книга тренера: Наука побеждать / Н.Озолин. М. : Изд-во АСТ, 2003, - 863 с.
3. Суслов Ф.П. Подготовка сильнейших бегунов мира / Суслов Ф.П. , Максименко Г.Н., Никитушкин В.Г. - Киев: Здоровье, 1990.
4. Платонов В.Н., Булатова М.М. Фізична підготовка спортсменів. – К. «Олімпійська література», 1995. – 319 с.

ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У БОКСІ

к.пед.н., доцент Файдевич В.В.,

магістрантка Буба Д.С.

Луцький національний технічний університет

Фізична підготовка студентів ЗВО в умовах спортивного відділення з боксу повинна носити характер функціональної спрямованості, орієнтованої на досягнення (або підтримання) максимуму спеціальної тренуваності. Встановлено, що з ростом кваліфікації студентів підвищення спеціальної підготовленості досягається лише за рахунок застосування все більш специфічних тренувальних впливів (за змістом, як засобів, так і режимів, або методів, їх застосування). Однак, використання подібного підходу на початкових етапах навряд чи виправдано. Справа в тому, що підвищення кваліфікації означає і підвищення тренуваності, тобто адаптацію до більш значних впливів. Якщо студент звик на початкових етапах підготовки до впливів, характерних для спортивної майстерності, йому складно домогтися на наступних етапах подальшого підвищення рівня адаптації. Раціональніше (по крайній мірі, з позицій сучасних уявлень про закономірності розвитку людського організму) на початкових етапах використовувати великий обсяг неспецифічної роботи, яка, підвищуючи загальний рівень працездатності, дозволяє підвищувати рівень показників і в вузько специфічній змагальній діяльності [1].

Різнобічна фізична підготовка вкрай необхідна при спеціалізованому занятті студентів і з гігієнічної точки зору. Різнобічно фізично підготовлений студент, може гнучко змінювати тактику ведення поєдинків в залежності від ситуації, яка складається. Скажімо, в сутичці з суперником, який прийняв тактику глухого захисту після виграшу балів, потрібно застосувати засоби розкриття захисту, а це пов'язано з переважним проявом якостей сили і витривалості. У сутичці ж з суперником атакуючого стилю можна скористатися контратакуючими діями, які вимагають високого рівня розвитку швидкісних і координаційних якостей.

Подібні ситуації зустрічаються не тільки в сутичках з різними суперниками, але і в одній сутичці з суперником, який володіє різноманітними тактичними прийомами.

Важливою особливістю у боксі є залежність тактико-технічної та фізичної підготовки студентів від правил змагань. Простеживши еволюцію правил змагань за попередні роки, можна переконатися у величезних змінах, головними з яких слід вважати скорочення раундів, відведених на сутичку боксерів. Вони зменшилися на половину – від 6 раундів в 1948 р до 3 раундів у даний час. У зв'язку з цим заявили висловлювання багатьох фахівців про зниження ролі фізичної підготовки боксера, особливо значення якості витривалості.

У даний час спортсмени поставлені в умови, коли за порівняно короткий проміжок часу їм необхідно підготувати і провести технічні дії, які дають їм перевагу. Отже, спортсмен повинен більш активно впливати на суперника, щоб у короткий термін створити сприятливі умови для проведення ударів. Це вимагає незмірно більших, ніж раніше, фізичних зусиль, пов'язаних з проявом швидкості, швидкісної і силової витривалості [2].

Таким чином, зараз потрібно говорити про зростаючу роль загальної та спеціальної фізичної підготовки в загальному комплексі підготовки студентів.

Вся історія розвитку спорту показує, що тільки оптимальне поєднання загальної і спеціальної фізичної підготовки відповідно до особливостей кожного окремого виду спорту і індивідуальних особливостей спортсмена забезпечує високі результати [3].

Список використаних джерел

1. Булатова М. М., Линець М. М., Платонов В. М. Розвиток фізичних якостей. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ: Олімпійська література, 2008. Т. 1. С. 176–183.
2. Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навч. посіб. Київ : Олімп. л-ра, 2011. 224 с.
3. Шандригось В. І. Особливості організації навчально-тренувального процесу жінок у боксі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка*. Вип. 98. Т. IV. Серія : Педагогічні науки, фізичне виховання і спорт. Чернігів : ЧНПУ, 2012. С. 235–238.

ВПЛИВ ТРЕНУВАЛЬНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ОРГАНІЗМ ЮНИХ БОКСЕРІВ ПІД ЧАС ЕТАПУ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

к.пед.н., доцент Файдевич В.В.,
магістрант Леоновець В.В.

Луцький національний технічний університет

Тренувальне навантаження – це м'язова робота, яку здійснює спортсмен за тренування, тижневий, місячний, піврічний та річний цикли. Основними параметрами тренувального навантаження є: обсяг фізичного навантаження, інтенсивність, робоча вага, кількість повторень, швидкість або час виконання [3].

Середній вік груп початкової підготовки з боксу – 12-14 років. Плануючи роботу груп початкової підготовки з боксу, тренер повинен враховувати фізіологічні зміни, які відбуваються в організмі 12-14-річних.

Обираючи обсяг та інтенсивність фізичного навантаження, тренер повинен стежити, щоб заняття не перевантажувало нервову систему, сприяти емоційному, активному відпочинку підлітків. Фізичне навантаження повинне збільшуватися поступово і послідовно. Особливо важливим є поступове збільшення об'єму та інтенсивності навантаження. Діти краще переносять різноманітніші за змістом та короткочасні навантаження. Потрібно враховувати, що під час швидкісних навантажень, а також під час коротких і індивідуалізованих вправ на силу та статичні зусилля, які відповідають рівню розвитку підлітків 12-14 років відновлюються швидше, ніж дорослі. Після тривалих навантажень на витривалість та не індивідуалізованих навантажень відновлення у підлітків відбувається повільніше.

Крім того, підлітки поступаються дорослим у здатності підтримувати початкову швидкість відновних процесів. При дозуванні фізичних навантажень слід враховувати наслідки тренувань. Крім таких показників, як частота серцевих скорочень, готовність до перезарядки, слід визначити показники вентиляції легенів і споживання кисню. Якщо через 24 години після тренування відбувається повне відновлення спортивних результатів, таке навантаження вважається оптимальним. Використання в якості початкового навантаження протягом тижня 50 % від

максимального навантаження відзначається позитивний ефект у дванадцятирічних боксерів.

Необхідно враховувати не тільки рівень складності вправ, а й можливість компенсації енергетичних витрат. Тому тренування слід виконувати з навантаженням змінної інтенсивності. Тренувальні навантаження рекомендується збільшувати не по прямій, а хвилеподібно, чергуючи великі навантаження з малими і середніми. Короткі й часті перерви сприятливіші за мало тривалі. У підлітків з невтомною м'язовою активністю активний відпочинок може бути ефективнішим, ніж у дорослих. Під час занять особливу увагу слід приділяти підліткам з диспропорцією в розвитку морфологічної будови організму, на окремих етапах статевого дозрівання та з менш повною адаптацією до гіпоксії. Для цих категорій підлітків має бути забезпечений суворий лікарський контроль.

У боксі умови поєдинку змінюються стрімко і постійно, що означає підвищені вимоги до загальної витривалості, швидкості та сили боксерів, таких як вибухове зусилля, координація та інше, що дозволяє знайти оптимальне рішення в поточному моменті поєдинку. Тривалість поєдинку вимагає від спортсмена високого рівня розвитку специфічної витривалості для забезпечення необхідної ефективності та надійності техніко-тактичних дій протягом усього поєдинку та змагань в цілому.

Чим вищі вимоги до сили та витривалості в обраному виді спорту, тим важливіше фізична підготовленість спортсмена. Тому в таких видах спорту значно більше загально-розвиваючих вправ у порівнянні з технічно складними видами спорту. В останніх необхідно з самого початку спеціалізації розвивати переважно ті фізичні якості, які необхідні для оволодіння спортивною технікою. У єдиноборствах завдання фізичної підготовки вирішуються переважно спеціальними засобами вже на першому етапі занять.

Для підвищення технічних досягнень найкраще використовувати подібні за формою та характером роботи силові вправи, інакше виконання вправ буде марним для прогресу в обраному виді спорту [1].

Основними завданнями на початкових етапах підготовки спортсменів є управління навчально-виховними процесами на основі різноманітності фізичної

підготовленості за різними фізичними характеристиками. Проте на етапі вдосконалення виду спорту зростатиме значення та обсяг спеціальної підготовки на основі високого рівня розвитку рухових і психічних якостей. Засоби загальної фізичної підготовки так само залишаються, але вони вирішують дещо інші завдання, наприклад, підвищення витривалості до навантажень, прискорення відновлювальних процесів, компенсаторний ефект після спеціальних навантажень.

У процесі фізичної підготовки в боксі виховуються фізичні здібності спортсменів, вони сприяють високому рівню функціональності та всебічного фізичного розвитку. Існує два види вправ - загальні та спеціальні.

Загальні фізичні вправи необхідні для розвитку рухових здібностей, підвищення загальної працездатності. За рахунок засобів загальної фізичної підготовки розвиваються такі якості як витривалість, швидкісні, силові, координаційні здібності спортсменів, розширюється набір їх рухових навичок та умінь. При цьому стимулюється розвиток та зміцнення опорно-рухового апарату, покращується робота внутрішніх органів і систем організму.

За допомогою спеціальної фізичної підготовки розвиваються такі рухові навички, як швидкість, особлива витривалість, швидкісно-силові та координаційні здібності, такі важливі для обраного виду спорту.

Фізичні якості мають взаємний вплив один на одного, оскільки тісно пов'язані між собою. Не можна розглядати розвиток координації тільки з точки раціональності і правильності руху або дії в цілому, оскільки тут так само величезний вплив надає швидкість виконання, що вимагає певної сили імпульс, м'язове скорочення відповідної сили, необхідна потужність м'язової групи, що діє. Швидкість дій, паузи між ними, які визначають темп поєдинку, і швидкісна витривалість досягаються за допомогою систематичних тренувань [1; 2].

У боксерів кожна фізична якість має бути достатньо розвиненою, на відміну від велосипедистів, де одна фізична якість може бути визначальною (наприклад, у бігуна-марафонця або у велосипедиста – висока витривалість).

Майже кожна спеціальна підготовча вправа в боксі має не одну, а кілька цілей. Наприклад, удари по мішку як основний напрямок покликані розвивати швидкість і

силу удару, а при тривалому і частому виконанні розвивають особливу витривалість. Подібний кидок набивного м'яча з певним темпом виробляє не тільки координацію та точність, але й м'язове відчуття під час кидка на певну відстань, витривалість тощо.

Список використаних джерел

1. Вихор В. Удосконалення фізичної підготовки студентів засобами боксу Педагогічні технології навчання фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2011. №. 1 (13). С.24–28.
2. Гуренко О. А., Пуздимір М. І., Пуздимір, М. М. Вплив секційних занять з легкої атлетики та боксу на функціональну підготовленість студентів ВНЗ за показниками функції зовнішнього дихання та здатності організму протистояти гіпоксії. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2018. № 5. С. 373–378.
3. Навчальна програма гуртка з боксу (для груп основного рівня оздоровчого напрямку, основного та вищого рівнів фізкультурно-спортивного напрямку) / Мінів Н. М., Гнатків А. І., Гургула І. Є. Трускавець. 2018. 20 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ІГРОВИХ ФУНКЦІЙ І НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ФУТБОЛЬНИХ ВОРОТАРІВ

к.пед.н., доцент Файдевич В.В.,

магістрант Рябіік М.І.

Луцький національний технічний університет

У футболі одному із одинадцяти гравців доручається виконання функцій воротаря. Значення воротаря у футболі надзвичайно важливе, а якість його гри зазвичай визначає результат гри.

Воротар – єдиний гравець в команді, якому відповідно до правил гри дозволено грати руками в межах власного штрафного майданчика, саме через це його функції є специфічними відносно футболістів інших амплуа.

У сучасному футболі гра воротаря зазнала значних змін. Якщо раніше від нього, переважно, вимагалася відмінна гра безпосередньо у воротах, то тепер цього недостатньо. Зокрема, деякі автори стверджують, що з ростом рівня футболу діапазон

дій воротарів значно розширився. Нині воротар зобов'язаний уміло діяти не лише в районі штрафного майданчика, але і за його межами, виконуючи функції захисників. Зміни в правилах обумовили необхідність уміння воротаря точно грати в пас з польовим гравцем.

Високий рівень техніки гри на лінії воріт, рішучі та різкі виходи із воріт на перехоплення флангових передач і передач із глибини поля, зрозуміле керівництво тактичними діями партнерів, миттєве оцінювання ігрових ситуацій, швидке обрання правильного рішення при безпосередньому захисті воріт, вміла організація атак – ось головні характеристики сучасного футбольного воротаря [1; 3].

У футболі, як і у більшості інших видів спорту, навчально-тренувальний процес повинен бути підпорядкований специфічним особливостям змагальної діяльності. Отже, щоб забезпечити якісну підготовку воротарів, необхідно мати об'єктивні дані про особливості їх змагальної діяльності.

Результати аналізу змагальної діяльності воротарів показали, що в іграх команд майстрів 50% техніко-тактичних дій (ТТД) складаються із введення м'яча в гру викочуванням, вкиданням або вибиванням; від 17 до 30% - ловля і відбивання м'ячів, які котяться і низько летять; від 17 до 23% - ловля і відбивання м'ячів, які високо летять, від 4 до 10% - ловля і відбивання м'ячів у падінні, у тому числі в ноги суперників.

Порівнюючи типові ситуації в грі та тренуванні дослідники виявили, що в тренувальних умовах кількісні показники ТТД у воротах перевищують відповідні показники, які реєструються у процесі змагань більш ніж у 6 та 9 разів у юних і висококваліфікованих гравців відповідно (табл.1).

Таблиця 1

Середні показники ТТД воротарів у грі та тренуванні

ТТД	Воротарі			
	кваліфіковані		юні	
	тренування	гра	тренування	гра
У воротах	298	31	132	20,7
На виходах	56	36	34	23,2
Організація атак	-	49	-	29,2
Разом	354	116	166	73,1

Це пояснюється особливостями змісту тренувань: у процесі тренувальних занять, фактично без протидії захисників, польові гравці виконують удари в площину воріт набагато частіше, ніж у іграх. Менше відмінностей в об'ємі ТТД за умов гри на виходах: у дорослих - 1,6; у юних - 1,4 разів.

У той же час відзначається, що в тренуваннях не залишається часу для вдосконалення третьої типової ситуації – введення м'яча в гру з метою організації атаки.

Фахівці відмічають, що в цілому розроблена методика тренування на лінії воріт і відносно добре вивчені питання дій воротаря проти суперника (гра на виходах). Дані спостережень проведених за іграми чемпіонатів України та Європейських кубків дозволили відмітити наступні недоліки в грі кращих воротарів:

- ловля й відбивання м'ячів, які високо летять за умов тиску суперника;
- низький рівень активності за умов керування власним захистом;
- неправильний або небажаний для команди початок атаки при вибиванні або вкиданні м'яча в поле.

Зазначене вище переконливо свідчить про те, що сучасний футбол, вимагає високого рівня техніко-тактичної підготовки воротарів, а її ефективна реалізація не можлива без належного рівня фізичної підготовленості спортсменів. Воротар має бути досить сильним, спритним, стрибучим, витривалим і мати відмінну реакцію [2].

На сьогодні засобам і методам фізичної підготовки воротарів присвячена незначна кількість розробок, висновки яких, зазвичай, експериментально не підтверджені.

Відсутність чіткого планування, проведення тренувань тільки у воротах, низький обсяг спеціальних вправ, обмеженість засобів і методів підготовки – ось головні недоліки в підготовці, як дорослих, так і юних воротарів [4].

Основні завдання підготовки юних воротарів на етапах багаторічного тренування:

1. На етапі початкової підготовки – зміцнення здоров'я, прищеплення стійкого зацікавлення футболом, різнобічна фізична підготовка з наданням переваги

розвитку швидкості, спритності та координації, ознайомлення з техніко-тактичними діями воротаря;

2. На етапі спеціалізації – удосконалення фізичної підготовленості з наданням переваги розвитку швидкісно-силових здібностей, загальної та спеціальної витривалості та засвоєння техніко-тактичних дій;

3. На етапі спортивного вдосконалення – продовження розвитку фізичних здібностей, відпрацювання техніки володіння м'ячем і основних тактичних дій.

Як видно з наведеного вище на всіх етапах завдання досить схожі та відсутня конкретизація головних моментів тренування.

Конкретизуючи засоби підготовки воротарів спеціалісти не диференціюють їх відповідно до вікових особливостей футболістів.

Незважаючи на позитивні моменти, немає конкретної програми фізичної підготовки із зазначенням об'ємів, інтенсивності та інших параметрів навантаження.

Дуже мало питань, які розглядаються для організації підготовки воротарів у навчальних програмах для ДЮСШ з футболу.

Розкриваючи засоби підготовки практично всі фахівці відмічають, що воротарям необхідно частіше виконувати різні вправи з м'ячем у руках, як загально-розвиваючі так і спеціальні, колективно або індивідуально [2; 4].

Серед засобів загальної і спеціальної підготовки воротарів різного віку і кваліфікації рекомендуються вправи, які пов'язані з швидким реагуванням на рухомий об'єкт, і зміну ігрових умов (ловля м'яча після відскоку від газону, підлоги; перехоплення м'яча руками в ігрових вправах, які виконуються разом із польовими гравцями; вправи з ловлі та відбиванні м'яча при відпрацюванні дій у воротах, тощо). З метою розвитку швидкісно-силових здібностей необхідно застосовувати різні варіанти вистрибувань без та з імітацією ловлі м'яча, настрибування на перешкоди, біг із високим підняттям стегна, пробігання відрізків 15, 20 і 30 метрів.

Слід зазначити, що фактично відсутні комплекси силової підготовки в спеціалізованому тренуванні воротарів, тоді, як розвиток швидкісних можливостей малоефективний без відповідної підготовки м'язового апарату.

Приділяючи значну увагу фізичній підготовці воротарів, переважна більшість авторів наголошують на її тісному взаємозв'язку з іншими видами підготовки та вважають її необхідною базою для ефективного формування техніко-тактичної майстерності воротарів [4].

У цьому аспекті фахівці вважають за доцільне використовувати в тренуванні воротарів вправ комплексного характеру, які поєднано впливають на вдосконалення спеціальної фізичної та технічної підготовленості. Через це, підкреслюється важливістю «методу поєднаних впливів» у процесі підготовки воротарів.

Отже, можна стверджувати про важливість високого рівня моторного потенціалу для якісної реалізації ігрової діяльності воротарів на усіх етапах багаторічної підготовки. В той же час, незважаючи на великий арсенал пропонованих вправ, немає експериментальних досліджень, присвячених раціональній організації процесу фізичної підготовки воротарів, які тренуються в ДЮСШ. Необхідно відмітити епізодичність робіт, які присвячені віковій динаміці розвитку рухових якостей воротарів. Таке положення очевидно пов'язане з думкою про збіг сенситивних періодів у структурі фізичної підготовки воротарів і польових гравців. Проте можна зазначити, що специфічні рухові дії воротарів, мають визначати вікові особливості вияву їх рухових здібностей.

Врешті практично відсутні інформативні й надійні критерії оцінювання рівня фізичної підготовленості воротарів різного віку й кваліфікації, що ускладнює об'єктивність управління процесом підготовки футбольних воротарів.

Список використаних джерел

1. Віхров К.Л. Тактика гри у футбол: Практичні заняття / Віхров К.Л. // Фізичне виховання в школі. – 2003. – №3. – С.18-20.
2. Завійський Ю.М. Футбол як дієвий чинник системи виховання почуття патріотизму та морально-вольових якостей молодшої людини / Ю.М. Завійський, Я.М. Яців, Д.В. П'ятничук // Матеріали наукової конференції, присвяченої 110-річчю українському футболу “Футбол в Україні – витоки, традиції, перспективи”. – К., 2004. – С. 281-289.

3. Костюкевич В.М. Контроль за змагальною діяльністю футболістів // II Всеукраїнська науково-практична конференція «Науково-методичні аспекти тренування футболістів». – К.: ФФУ, 2001. – с. 10-13.

4. Лисенчук Г.А. Теоретико-методичні основи управління підготовкою футболістів : автореф. дис. на здобуння наук. ступеня д-ра наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / Г.А. Лисенчук. - К., 2004. - 34 с.

ЗАСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ У ГИРЬОВОМУ СПОРТІ

к.пед.н., доцент Файдевич В.В.,

магістрант Чичелюк М.В.

Луцький національний технічний університет

На втому необхідно дивитися як на тимчасове (прохідне) зниження працездатності внаслідок дії навантаження. Для організму втома – захист від навантаження. Це нормальне фізичне явище, яке визначає межі працездатності. Зовнішня втома може виявлятися так:

а) зниженням обсягу роботи чи підтримкою її на необхідному рівні лише за рахунок включення додаткових резервів; уповільненою та невпевненою моторикою;

б) порушенням координації рухів у зв'язку з погіршенням регулювання моторики.

Втома - це комплексний процес, результат взаємодії багатьох факторів. Основні: обсяг та інтенсивність навантаження; довкілля; емоційне навантаження [3].

Величина втоми, спричиненої навантаженням, залежить від фізичних та психічних якостей спортсмена.

Розрізняють периферійну та центральну втому. Причина периферійної втоми полягає у зміні обміну речовин у м'язах. Причиною центральної втоми є певні зміни, які у моторних центрах кори мозку. Втома сильно залежить від характеру навантаження.

Гранична втома призводить до виснаження (перетренування). У такому стані не можна піддавати організм додатковим навантаженням. Для виведення зі стану

виснаження потрібно відносно тривалий відпочинок та відновлення. За допомогою цілеспрямованих медичних та тренувально-методичних заходів можна скоротити час відновлення.

Щодо гирьового спорту, як і спорту високих досягнень загалом, і особливо проблеми підготовки висококваліфікованих спортсменів знання фізіологічних процесів відновлювальних заходів відіграє одне з першочергових завдань, які у свою чергу тісно пов'язані з навантаженням [1].

Причиною зростання спортивних результатів є високі навантаження та прискорене відновлення.

Прискорене відновлення означає ліквідацію залишкових подразників, що ще є в організмі, і відновлення витрачених енергетичних ресурсів за допомогою тренувальних і медичних засобів. Але відновлення - це не тільки повернення біологічних систем на вихідний рівень; а й досягнення високого рівня працездатності [4].

Різним функціональним системам організму для відновлення потрібен різний час. Хід відновлення у м'язових групах також різний і залежить від їхньої величини. Процес відновлення протікає фазами.

У першій фазі відновлення, яке триває від декількох хвилин до 6 годин, відбувається нормалізація серцево-судинної регуляції (частота серцевих скорочень, тиск крові) та нервово-м'язової системи, відновлюються багаті на енергію фосфатні сполуки, перерозподіляється (нормалізується) рідинний та мінеральний баланс.

У другій фазі, яка триває від 6 годин до декількох діб, відбувається заповнення витрачених субстратів, наприклад, глікогену, відновлюються скорочувальні білки і біохімія сполучно-опорних тканин.

У наступних фазах відновлення, за умови оптимального поєднання навантаження та відпочинку, відбувається суперкомпенсація, тобто організм переходить на більш високий рівень працездатності.

Враховуючи цю закономірність, - поліпшення працездатності залежить від збільшення навантаження або підвищення її інтенсивності - можна робити різні дії для прискорення відновлення після високих навантажень.

Особливе значення для відновлювального процесу при проведенні силового тренування та після нього мають навантаження на витривалість, наприклад, біг, ігри наприкінці занять чи додаткових тренуваннях. Високий рівень аеробної працездатності дозволяє прискорити ресинтез багатих на енергію фосфатів, що є джерелом енергії для короткочасних м'язових зусиль.

Тренувально-методичні заходи щодо прискорення відновлення проводяться не тільки безпосередньо після основного навантаження, наприклад, після інтенсивного силового тренування. Культуристи, наприклад через 3-4 години після спеціального тренування або ж у дні, коли силове тренування не заплановане, практикують відновне тренування, спрямоване на посилення малонавантажуваних м'язових груп, на підвищення аеробної працездатності і на профілактику.

Цілеспрямований розвиток сили неможливий без оптимального регулювання навантаження і без застосування збалансованих тренувальних методичних та медичних відновлювальних засобів.

У видах спорту, де сила, поряд з багатьма іншими якостями, є фактором, який сприяє поліпшенню результатів, для компенсації силових навантажень застосовуються інші тренувальні засоби, наприклад, вправи на витривалість та техніку виконання рухів [3].

У великому спорті тренер, спортивний лікар, масажист та спортсмен після силових навантажень спільно проводять численні медичні заходи з метою якнайшвидшого відновлення.

Особливий інтерес становлять відновлювальні та профілактичні заходи, які виконує спортсмен самостійно. Після інтенсивних силових навантажень особливо добре зарекомендували себе такі відновлювальні заходи, як:

- 1) розтирання, грязьові аплікації на інтенсивно навантажені м'язові групи та сауна;
- 2) ванни з різними добавками, а також контрастний душ; сонячні ванни та кварцові лампи;
- 3) самомасаж (головним чином на сильно навантажуваних ділянках).

Результативність у будь-якому виді спорту становить «стан» фізичних якостей

та спортивної техніки.

Відомо, що якість витривалості, яка розглядається як особливість організму протистояти втомі, відбивається на показниках спортивної техніки. Прогресуюча втома призводить до неузгодженості функцій організму, а також до дискоординації рухів, яка проявляється у відхиленнях параметрів техніки рухових дій від їх оптимальних значень. Втома позначається на величині зусиль при педалюванні, у бігу змінюється тривалість і співвідношення опорних і безопорних фаз, порушується узгодженість дії борців, знижується точність рухів фехтувальників, точність кидків та ударів у спортивних іграх та єдиноборства. Фактично під впливом втоми та прогресуючої гіпоксії технічні дії набувають загальних рис [1; 2].

Високий розвиток витривалості дозволяє зберігати стійкий рівень показників спортивної техніки у різних видах діяльності. У гирьовому спорті якість витривалості одна із провідних, оскільки результативність визначається кількістю підйомів гир чи гирі за десять хвилин. У спеціальній літературі з гирьового спорту вказують на важливість розвитку цієї рухової здатності, проте дослідницьких матеріалів, які показують взаємозв'язок витривалості та показників техніки рухів гирьовиків, ми не зустрічали [2].

Взаємозв'язок розвитку силових якостей і техніки рухів є позитивним, тобто при високому рівні технічної підготовленості реалізація силових якостей буде найбільшою і навпаки. Вона простежується при виконанні складно-координаційних силових вправ спортсменами-початківцями. Але у висококваліфікованих спортсменів надмірна активність в основних робочих групах призводить до порушення координації рухів та технічних зривів. Мабуть, є необхідність сказати про оптимум прояву сили м'язів при засвоєнні техніки рухів, які забезпечують високу результативність силових та швидко-силових вправ [3].

Прояв швидкісних якостей та рівня технічної підготовленості взаємопов'язані. Швидкі рухи становлять складність саме у координаційному плані. Фахівці виділяють три різновиди прояву швидкісних якостей: швидкість одиночного руху; частота рухів (темп); латентний час рухової реакції. Кореляція між цими трьома проявами швидкісних якостей невелика, що відображає відносну їхню незалежність.

Удосконалюючи техніку руху в заняттях, де є дефіцит часу (стрибки, метання), важливість має швидкість зміни сили – показник сили, який із зростанням спортивної кваліфікації збільшується. Якщо розглядати рух у гирьовому спорті, то із показників швидкісних якостей першорядне значення має темп рухів. По суті цей показник і є спортивною результативністю (число підйомів гирь за 10 хвилин). Але з урахуванням специфіки рухів у цьому випадку темп не можна розглядати в чистому вигляді як показник прояву швидкісних якостей, оскільки рухи пов'язані зі стандартним навантаженням (вага гирь) і потребують прояву специфічної сили під час підйому.

Розглядаючи проблему взаємозв'язку технічної підготовленості та прояву рухових якостей у спорті, ми переконалися, що ці зв'язки мають органічний характер і потребують подальшого вивчення з метою розробки вдосконалених технологій спортивної підготовки.

Специфіка гирьового спорту вимагає визначення особливостей прояву фізичних якостей: швидкості, сили, витривалості. Але якщо про силову витривалість як специфічну якість гирьовика йдеться в цілій низці робіт з гирьового спорту, то про швидкісно-силову підготовку гирьовиків матеріалів недостатньо. Разом з тим обмеження за часом виконання вправи та сам критерій результативності (темп) зобов'язує нас звернути увагу на швидкісні можливості при заняттях гирьовим спортом на здатність зберігати швидкість підйому снарядів протягом виконання вправи відповідно до правил змагань.

При цьому набувають важливості як показники абсолютної сили, так й відносної (з урахуванням вагових категорій). Враховуючи, що темп залежатиме не тільки від часу (швидкості) підйому гирь, а й від часу паузи (відпочинку) між робочими рухами, то особливої важливості набуває при цьому прояв якості специфічної витривалості [4].

Отже, вивчення стану проблеми тренування гирьовиків показало фрагментарність її окремих сторін та необхідність цілісного підходу при обґрунтуванні побудови тренувального процесу спортсменів-гирьовиків високої кваліфікації.

Список використаних джерел

1. Андрейчук В. Я. Методичні основи гирьового спорту : навч. посібник Львів : Тріада плюс, 2007.
2. Кириченко Т. Г., Пронтенко К. В., Історія гирьового спорту : навч. посібник. Житомир : Полісся, 2006. 184 с.
3. Олешко В. Г. Силові види спорту. К. : Олімпійська л-ра, 1999.
4. Пилипко В. Ф. Обґрунтування ефективності застосування тренувальних завдань для удосконалення процесу підготовки спортсменів-гирьовиків високої кваліфікації : дис. ... канд. наук фіз. виховання і спорту : Х., 2003. 193 с.

ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я І ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ВОЛЕЙБОЛУ

здобувач вищої освіти за ступенем «магістр» Федоранич Р. П.

кандидат педагогічних наук, доцент Файдевич В. В.

Луцький національний технічний університет

Цінності фізичного і психічного здоров'я та здорового способу життя є найголовнішими цінностями людини та одними з найбільш пріоритетних цінностей будь-якої цивілізованої спільноти, і є всі підстави припустити, що гра у волейбол може мати велике значення для оздоровлення організму молодих людей. Для перевірки цієї тези було проведено дослідження з метою обґрунтувати й підтвердити ефективність занять волейболом та спортивного волейбольного тренування для зміцнення здоров'я і виховання прихильності до здорового способу життя старшокласників.

Волейбол – як засіб зміцнення здоров'я учнів старшого шкільного віку – може відігравати важливу роль у покращенні їх кровообігу та зміцненні серцево-судинної системи. Це проявляється у збільшенні окисного потенціалу м'язів і регіонального кровотоку, економізації роботи серця у спокої і при середніх навантаженнях. Зазначені зміни супроводжуються зниженням артеріального тиску, а підвищення працездатності серцевого м'яза і всієї серцево-судинної системи вказує на загальне підвищення працездатності організму школярів [2, с. 457-458]. Вплив волейболу на дихальну систему виявляється через вплив на легені і дихальну мускулатуру, загальну

збалансованість дихальної роботи. У волейболістів спостерігається збільшення частоти дихання, поглиблюється вдих, посилюється видих, покращується вентиляційна здатність легень; загальна інтенсифікація дихання стимулює інтенсивність окислювальних процесів в організмі [1, с. 9-12]. Гра у волейбол сприяє прискоренню процесів метаболізму й загальному покращенню обміну речовин, спалюванню жиру та зайвих калорій [3, с. 76-77]. Вона зміцнює кісткову систему і збільшує еластичність і пластичність опорно-рухового апарату, розвиває рухливість суглобів і зв'язок. Важливим є потужний вплив на м'язову систему. Розмаїття рухів і постійні зміни інтенсивності навантажень тренують майже всі групи м'язів, але необхідно акцентувати увагу на різнохарактерному навантаженні на м'язи ніг за рахунок великої кількості стрибків, які збільшують динамічну силу м'язів-згиначів стопи і розгиначів гомілки і стегна. Подачі, удари, різноманітні прийоми роботи з м'ячем ефективно розвивають верхній плечовий пояс, а також інші м'язи верхнього відділу і м'язи кистей рук. Спрямовані вперед і вгору силові рухи тренують грудну клітину, а рухи руками з великим діапазоном розвивають м'язи плеча і спини [2, с. 456-457]. Крім того, волейбол сприяє покращенню глибинного і периферичного зору, розвитку реакції на зорові і слухові сигнали, позитивно впливає на відчуття комунікаційного комфорту та емоційне здоров'я школярів [4, с. 35-37].

Щодо впливу волейбольної гри на фізичне здоров'я учнів старшого шкільного віку, він проявляється, крім іншого, й у розвитку їх фізичних якостей, чому сприяє розмаїття рухових навичок та ігрових дій, що відрізняються як за інтенсивністю навантажень, так і за координаційною структурою [5].

Волейбол як засіб формування здорового способу життя школярів сприяє прихильності юнаків і дівчат до постійної організованої рухової активності, організації раціонального режиму дня з правильним розподілом часу для різних видів діяльності й відпочинку, харчування і сну, до здорового харчування, загартування організму, відмови від шкідливих звичок. Формування здорового способу життя у процесі регулярних волейбольних занять і тренувань – це організований, цілеспрямований педагогічний процес засвоєння певних цінностей, формування базових життєвих компетентностей, оволодіння спеціалізованими знаннями та

вміннями, що переходять у навички їх самостійного застосування в житті й побуті, сприяючи покращенню фізичного, психічного і соціального здоров'я.

У процесі педагогічного експерименту вивчався вплив занять волейболом у рамках шкільних уроків та навчально-тренувальних занять у ДЮСШ на функціональний стан і фізичну працездатність школярів старших класів, які найбільш повно сигналізують про стан їхнього здоров'я. Експеримент було проведено в серпні-листопаді 2023 р. на базі Виноградівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 та Виноградівської ДЮСШ. У ньому брали участь 29 старшокласників зазначеної школи (11 юнаків, 18 дівчат) і 20 юних спортсменів і спортсменок, котрі тренуються на відділенні волейболу Виноградівської ДЮСШ у групах спортивного вдосконалення (12 юнаків, 8 дівчат). Результати тестування їх функціонального стану представлено в таблицях 1, 2.

Таблиця 1

Динаміка змін середніх показників функціонального стану учнів середньої школи (n = 29)

Тести	До експерименту	Після експерименту	Динаміка змін		P
			Од. вим.	%	
Юнаки (n = 11)					
ЧСС (уд/хв)	72,51 ± 6,43	71,84 ± 5,17	- 0,67	+ 0,92	< 0,05
АТ сист. (мм.рт.ст.)	122,71 ± 17,08	122,08 ± 15,79	- 0,63	+ 0,51	< 0,05
ЖЄЛ (л)	3,86 ± 0,74	3,91 ± 0,90	+ 0,05	+ 1,28	< 0,05
МОШ видиху (л)	3,90 ± 0,67	3,92 ± 0,59	+ 0,02	+ 0,51	> 0,05
МОШ вдиху (л)	4,43 ± 0,84	4,46 ± 0,95	+ 0,03	+ 0,67	< 0,05
Дівчата (n = 18)					
ЧСС (уд/хв)	70,30 ± 7,62	69,69 ± 6,13	- 0,61	+ 0,87	< 0,05
АТ сист. (мм.рт.ст.)	120,20 ± 19,73	119,63 ± 17,97	- 0,57	+ 0,47	< 0,05
ЖЄЛ (л)	2,99 ± 0,56	3,02 ± 0,63	+ 0,03	+ 0,99	< 0,05
МОШ видиху (л)	3,08 ± 0,45	3,12 ± 0,43	+ 0,04	+ 1,28	< 0,05
МОШ вдиху (л)	3,57 ± 0,67	3,59 ± 0,58	+ 0,02	+ 0,56	> 0,05

Таблиця 2

Динаміка змін середніх показників функціонального стану юних волейболістів і волейболісток (n = 20)

Тести	До експерименту	Після експерименту	Динаміка змін		P
			Од. вим.	%	
Юнаки (n = 12)					
ЧСС (уд/хв)	70,57 ± 7,02	68,71 ± 6,56	- 1,86	+ 2,64	< 0,05

АТ сист. (мм.рт.ст.)	119,89 ± 16,18	118,42 ± 14,34	- 1,47	+ 1,22	< 0,05
ЖЄЛ (л)	4,22 ± 0,89	4,31 ± 1,11	+ 0,09	+ 2,09	< 0,05
МОШ видиху (л)	4,21 ± 0,54	4,30 ± 0,68	+ 0,09	+ 2,09	< 0,05
МОШ вдиху (л)	4,69 ± 1,03	4,78 ± 0,77	+ 0,09	+ 1,88	< 0,05
Дівчата (n = 8)					
ЧСС (уд/хв)	67,22 ± 8,14	66,08 ± 7,35	- 1,14	+ 1,70	< 0,05
АТ сист. (мм.рт.ст.)	118,54 ± 14,69	117,17 ± 11,88	- 1,37	+ 1,16	< 0,05
ЖЄЛ (л)	3,14 ± 0,96	3,22 ± 1,18	+ 0,08	+ 2,48	< 0,05
МОШ видиху (л)	3,27 ± 0,47	3,34 ± 0,56	+ 0,07	+ 2,10	< 0,05
МОШ вдиху (л)	3,82 ± 0,83	3,91 ± 0,60	+ 0,09	+ 2,30	< 0,05

Наведені результати підтверджують, що регулярні заняття волейболом впливають на збільшення функціональних можливостей організму школярів старшого віку незалежно від статі. У процесі дослідження також засвідчено, що школярі, які проходять спортивну волейбольну підготовку в ДЮСШ, відзначаються більш швидкими темпами підвищення як функціональних можливостей свого організму, так і рівня фізичної працездатності порівняно з учнями старших класів закладів середньої освіти. Загалом це беззаперечно вказує на те, що волейбол має багато засобів збереження і зміцнення здоров'я юнаків і дівчат.

Результати проведеного письмового опитування показали, що для юних волейболістів і волейболісток, котрі займаються в ДЮСШ, прихильність до здорового способу життя є майже нормою, за винятком тих аспектів життєдіяльності, які природно компенсуються навчально-тренувальною роботою в спортивній школі. Щодо старшокласників середньої школи, як позитив можна відзначити лише дотримання вимог особистої гігієни і відносно регулярне відвідування шкільних занять з фізичної культури. Результати опитування за іншими параметрами засвідчують загрозливу тенденцію, в рамках якої здоровий спосіб життя ще не став основоположною нормою життя багатьох учнів старшого шкільного віку, котрі не займаються спортом. З іншого боку, підтверджено, що волейбол сприяє більш активному формуванню потреби молоді в здоровому способі життя, а також демонструє ефективність слідування йому за різними напрямками своєї життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Андрійчук Ю. М. Вплив секційних занять волейболом на серцево-судинну систему

та фізичну працездатність школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури* (фізична культура і спорт). 2011. Вип. 13. С. 9-13.

2. Власенко А. В., Гришук С. М. Роль занять волейболом у розвитку фізичних якостей та покращенні стану здоров'я учнів. *Біологічні дослідження-2014*. 2014. С. 455-458.

3. Мандрик Е. О. Вплив занять спортом та фізичних навантажень на тривалість життя людини. У кн.: Студент. Здоров'я. Спорт: зб. наук. праць. Дніпро: Нова Ідеологія, 2019. 122 с. С. 76-80.

4. Мусхаріна Ю. Ю., Чернобай С. А. Волейбол та емоційне здоров'я студентів педагогічного університету. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 7. С. 34-38.

5. Носко М. О., Архипов О. А., Жула В. П. Волейбол у фізичному вихованні студентів: підручник. Київ: «МП Леся», 2015. 396 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ РІЗНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ТИПІВ

д.біол.н., професор Христова Т.Є.,

магістр з фізичної терапії та ерготерапії Пюрко В.Є.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Індивідуальна акселерація та ретардація біологічного дозрівання обумовлена значною варіативністю компонентів морфофункціонального розвитку та фізичної підготовленості школярів одного паспортного віку. Неоднакові темпи фізичного розвитку дітей період створюють певний комплекс індивідуальних кількісних і якісних особливостей онтогенезу [3, 4].

Програми з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти орієнтовані на середньостатистичного учня та не враховують особливостей біологічного дозрівання підлітків. Практичний інтерес становить забезпечення диференційованого підходу до організації освітнього процесу з урахуванням рівня фізичного розвитку школярів на основі визначення біологічного віку й

індивідуальних темпів морфофункціонального та рухового розвитку [1, 5]. Диференційований підхід до фізичного виховання підлітків з різними типами конституції тіла є однією з актуальних і соціально значущих проблем сьогодення внаслідок значного погіршення стану здоров'я населення України та реалізації концепції Нової української школи [2, 6].

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність програми підвищення фізичної підготовленості підлітків з різними типами конституції тіла.

Об'єкт дослідження – фізична підготовленість підлітків.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукової і методичної літератури; антропометрія; метод соматотипування за Хіт-Картером; оцінка фізичної підготовленості та фізичного розвитку школярів; методи математичної статистики.

У дослідженні брали участь 96 учнів підліткового віку (48 дівчат 12–15 років і 48 хлопців 13–16 років). Програма підвищення фізичної підготовленості підлітків з різним соматотипом включала сукупність упорядкованих елементів шкільної фізичної культури, засобів, принципів, форм, методів і методичних прийомів, педагогічних умов, спрямованих на підвищення рівня розвитку фізичних якостей учнів та проводилась у три етапи: підготовчий, основний та підтримуючий.

Програма підвищення фізичної підготовленості підлітків з різним соматотипом містила сукупність упорядкованих елементів шкільної фізичної культури, спрямованих на підвищення рівня розвитку фізичних якостей учнів: засоби – загальнорозвиваючі вправи; різновиди ходьби та бігу; спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей; дихальні вправи, ігри на увагу; принципи – природовідповідності; диференціації; свідомості й активності; індивідуалізації та самостійності; форми – урок фізичної культури; оздоровчі гуртки (загальної фізичної підготовки, ритміки, оздоровчого бігу); самостійні заняття; методи та методичні прийоми – словесні (розповідь, пояснення, консультування); практичні (суворої регламентації навантаження; змагальний); евристичні (стимулювання, прогнозування); педагогічні умови – перерозподіл часу на уроці для збільшення основної частини до 32-36 хв.; нормована рухова активність у контексті

диференційованих корекційних програм; забезпечення задоволення від занять та умов для фізичного самовдосконалення; інструктування; суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учнем і вчителем; контроль за рівнем фізичної підготовленості.

Етапи впровадження програми підвищення фізичної підготовленості підлітків з різними типами конституції тіла:

- підготовчий етап передбачав розробку змісту програми диференційованого фізичного виховання дівчат 12–15 років та хлопців 13–16 років різного типу тілобудови; опанування учнями основними елементами фізичних вправ;

- розвивальний (основний) етап включав певний об'єм рухової активності учнів дослідної групи у тижневому циклі, системність розвивальних навантажень у режимі навчального року, впровадження програми підвищення фізичної підготовленості підлітків різних соматотипів;

- підтримуючий етап передбачав впровадження запропонованого рухового режиму у щоденний побут учнів різних соматотипів, що сприяло розвитку фізичних якостей та збереженню та утриманню досягнутого рівня фізичної підготовленості.

Результати експерименту показали, що у підлітків мезоморфного соматотипу жіночої і чоловічої статі сприятливим періодом для розвитку динамічної сили згиначів плеча є 13–14 років, про що свідчить приріст показників підтягування на перекладині у 14-річних дівчат на 72,9% та у хлопців на 69,4% відносно значень у 13 років. У дівчат мезоморфного соматотипу в цей період доцільно також розвивати швидкісно-силові здібності, що підтверджується збільшенням показників стрибка у довжину з місця на 9,7%, у хлопців – статичну м'язову витривалість, що обумовлено приростом результатів вису на зігнутих руках на 50,9%. Період 14–15 років у хлопців мезоморфного соматотипу є сприятливим для розвитку динамічної м'язової витривалості, про що свідчать підвищення результатів згинання-розгинання рук в упорі лежачи на 21,9% у 15 років.

У підлітків ектоморфного соматотипу сприятливими періодами для розвитку швидкісно-силових якостей на підставі збільшення показників стрибка у довжину з місця на 9,8% у хлопців є вік 13–14 років; для розвитку статичної м'язової витривалості у дівчат (за приростом показників вису на зігнутих руках на 98,9%) –

14–15 років. Висока інтенсивність процесів фізичного розвитку (за показниками маси тіла, росту, окружності грудної клітки, індексу маси тіла) виявлена у підлітків ектоморфного соматотипу жіночої статі в 13 років та чоловічої статі в 14 і 16 років, мезоморфного соматотипу жіночої статі в 13 і 15 років та чоловічої статі в 15 років.

Доведено, що онтогенетичні особливості розвитку організму підлітків ектоморфного соматотипу є більш сприятливими у порівнянні із групами мезоморфів та ендоморфів.

У результаті апробації розробленої програми підвищення фізичної підготовленості з урахуванням встановлених вікових особливостей розвитку рівня фізичних якостей підлітків різних соматотипів виявлено достовірне підвищення фізичної підготовленості. Встановлено, що вік 14–15 років є сприятливим для комплексного розвитку досліджуваних фізичних якостей у дівчат ендоморфного та мезоморфного соматотипів. У дівчат ектоморфного соматотипу найбільш сприятлива позитивна динаміка з боку фізичної підготовленості відзначена у 13–14 років. Найбільш сприятливим для підвищення фізичної підготовленості підлітків чоловічої статі ендоморфного соматотипу був вік 14 років, мезоморфного соматотипу – 15 років, ектоморфного соматотипу – 16 років.

Отже, запровадження запропонованого диференційованого підходу до дозування фізичних навантажень в практику фізичного виховання школярів з урахуванням вікових особливостей розвитку підлітків різних соматотипів дозволяє підвищити рівень фізичної підготовленості дітей.

Список використаних джерел

1. Ареф'єв В.Г., Стешиц А.В. Тип тілобудови як спосіб розподілу студентів на однорідні за морфофункціональним станом групи. *Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2019. Вип. 8 (116) 19. С. 7-10.
2. Кравчук Я. Теоретико-методичні засади диференційованого підходу до навчання фізичної культури учнів загальноосвітньої школи. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2010. № 1 (9). С. 40-43.

3. Спортивна медицина: підручник для студентів і лікарів / за заг. ред. В.М. Сокрута. Донецьк: Каштан, 2013. 472 с.
4. Теорія і методика фізичного виховання: підручник; у 2-х т. / за заг. ред. Т.Ю. Круцевич. Київ: Олімп. література, 2012. Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 392 с.
5. Христова Т.Є., Фищук В.А. Вдосконалення процесу фізичного виховання школярів з різними типами конституції тіла. *Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні: матеріали IV Всеукр. електронної конф. "COLOR OF SCIENCE"* (м. Вінниця, 29 січня 2021 р.). Вінниця: ВДПУ, 2021. Вип. 4. С. 163-167.
6. Khrystova Tetiana. Optimization of health level of senior pupils. *Contemporary Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Volume of Scientific Papers*. Opole, 2018. P. 336-341.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

д.біол.н., професор Христова Т.Є.,
здобувач II (магістерського) рівня вищої освіти Филь С.С.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Глобальний науково-технічний розвиток та інформаційний прогрес в умовах сьогодення обумовили суттєву зміну ролі та місця фізичної культури в суспільстві [1, 4]. Спостерігається зниження рівня фізичного здоров'я школярів, підвищення захворюваності, зниження рівня їх фізичної підготовленості та рухової активності. Отже, однією з найбільш гострих проблем на сьогодні є підвищення рівня здоров'я та фізичного стану дітей старшого шкільного віку [2, 6].

На сучасному етапі розвитку країни проблеми здоров'я учнівської молоді посіли чинне місце серед низки проблем, які спіткали наше суспільство/ Більшість науковців зазначають, що останнім часом за статистичними даними майже 60% дітей

старшого шкільного віку мають відхилення в стані здоров'я, кількість учнів старшої школи, які страждають хронічними захворюваннями, збільшилось з 31% до 70%. Менше 20% старшокласників залишаються здоровими по закінченню закладів загальної середньої освіти [3, 5].

Тому вкрай актуальною є проблема організації самостійних занять фізичними вправами школярів, які за умов оптимальної побудови та раціональної взаємодії з уроками фізичної культури, могли б надати позитивний ефект у залученні учнів до систематичних занять фізичною культурою і спортом, що буде сприяти збереженню їх здоров'я, підвищенню рівня рухової активності та фізичної підготовленості.

Об'єкт дослідження - система фізичного виховання учнів старшого шкільного віку.

Предмет дослідження - вплив інноваційної технології на рівень здоров'я учнів старшого шкільного віку в процесі самостійних занять фізичною культурою.

Мета дослідження - розробити і науково обґрунтувати інноваційну технологію зміцнення здоров'я учнів старшого шкільного віку в процесі самостійних занять фізичною культурою.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження: аналіз та узагальнення літературних джерел, анкетування, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, метод антропометрії, методи визначення функціонального стану організму, оцінка рівня фізичного здоров'я (за методикою Г.Л. Апанасенка), тестування теоретичних знань, методи математичної статистики.

В експерименті взяли участь 52 учня старшого шкільного віку, з них 13 дівчат (54,2%) та 16 юнаків (57,1%) виявили бажання самостійно займатися фізичними вправами. Вони були розподілені на чотири експериментальні групи, які займалися за обраними програмами самостійних занять фізичною культурою: ЕГ1 (дівчата) – класична аеробіка; ЕГ2 (дівчата) – фітбол-аеробіка; ЕГ3 (юнаки) – атлетична гімнастика; ЕГ4 (юнаки) – оздоровчий біг.

Розроблена інноваційна технологія містила такі складові: мету, завдання, принципи, спрямованість самостійних занять, організаційно-педагогічні умови, етапи

впровадження та критерії ефективності, які пов'язані між собою та вирішують завдання залучення старшокласників до самостійних занять фізичною культурою.

Метою інноваційної технології є залучення учнів старшого шкільного віку до самостійних занять фізичною культурою для підвищення показників рівня здоров'я, фізичного розвитку, рівня рухової активності, формування мотивації та інтересу до фізкультурної діяльності. Ефективність розробленої технології визначалась за показниками морфофункціонального стану, фізичної підготовленості, теоретичної підготовленості та рухової активності учнів 10-11-х класів. На початку експерименту групи були однорідні ($p < 0,05$).

Отримані дані з теоретичної підготовленості школярів досліджуваних груп за період експерименту свідчать, що за ступенем оволодіння теоретичними знаннями відбувся статистично достовірний ($p < 0,05$) приріст результатів в усіх експериментальних групах. Середня кількість правильних відповідей достовірно збільшилася в ЕГ1 з 9,7 до 19,9 балів, ЕГ2 з 9,8 до 18,8, ЕГ3 з 7,3 до 15,1 та ЕГ4 з 7,8 до 14,3 балів, що свідчить про покращення теоретичної підготовленості.

Аналізуючи морфофункціональні показники школярів можна констатувати, що значні зміни відбулись за показниками стану кардіореспіраторної системи та працездатності у дівчат ЕГ2 та юнаків ЕГ4: масі тіла, частоті серцевих скорочень (ЧСС), життєвій ємності легенів, пробах Штанге та Генча, пробі Руф'є, індексі Скібінського, індексі Робінсона, життєвому індексі; у дівчат ЕГ1, окрім означених показників, достовірно покращився показник силового індексу, а у юнаків ЕГ3 – показник кистьової динамометрії та силового індексу.

Результати проведеного педагогічного експерименту довели ефективність впливу інноваційної технології на зміцнення здоров'я старшокласників. Середній рівень фізичного здоров'я школярів покращився ($p < 0,05$) у дівчат ЕГ1 з $4,7 \pm 1,37$ до $7,2 \pm 1,22$ балів; у дівчат ЕГ2 з $4,8 \pm 1,26$ до $6,5 \pm 0,66$ балів; у юнаків ЕГ3 з $5,3 \pm 0,94$ до $7,9 \pm 1,80$ балів; у юнаків ЕГ4 з $5,7 \pm 0,80$ до $8,9 \pm 1,13$ балів; достовірно ($p < 0,05$) покращились показники: ЖЄЛ, проб Штанге та Генча, індексів Скібінського, Робінсона, Руф'є; зменшилися показники маси тіла до рівня вікової норми у дівчат ЕГ1, ЕГ2 та юнаків ЕГ4 після експерименту; зменшилися показники частоти пульсу

в усіх експериментальних групах; якісна характеристика фізичної підготовленості показала, що більшість школярів ЕГ1, ЕГ2, ЕГ3 та ЕГ4 після експерименту мають достатній рівень фізичної підготовленості.

Аналіз фізичної підготовленості школярів експериментальних груп засвідчує, що після експерименту позитивні зміни відбулися за показниками сили м'язів верхнього плечового поясу, швидкості, спритності, витривалості та гнучкості у дівчат ЕГ1; у дівчат ЕГ2 зросли показники сили м'язів черевного пресу, спритності та гнучкості. Серед юнаків ЕГ3 зафіксовано покращення сили м'язів тулуба та верхнього плечового поясу; у юнаків ЕГ4 достовірні ($p < 0,05$) зміни відбулись у показниках сили м'язів нижніх кінцівок, швидкості, витривалості та спритності.

Показники фізичного здоров'я старшокласників до експерименту в усіх досліджуваних групах були на рівні нижче за середній. Після проведеного педагогічного експерименту статистично достовірне ($p < 0,05$) покращення стану здоров'я спостерігалось у всіх експериментальних групах дітей старшого шкільного віку, про що свідчить про перехід показників з рівня «нижче за середній» до середнього або безпечного рівня здоров'я.

Отже, результати досліджень свідчать про ефективність запропонованої інноваційної технології зміцнення здоров'я школярів у процесі самостійних занять фізичною культурою. Проте, самостійні заняття базовою (класичною) аеробікою (ЕГ1) та оздоровчим бігом (ЕГ4) виявилися більш ефективними для підвищення рівня здоров'я, ніж самостійні заняття фітбол-аеробікою (ЕГ2) та атлетичною гімнастикою (ЕГ3). Це також підтверджується тим, що у школярів ЕГ1 та ЕГ4 відбулося більше статистично достовірних змін ($p < 0,05$) у показниках функціонування серцево-судинної та дихальної систем, рівні розвитку фізичних якостей, стані здоров'я та рівня рухової активності, ніж у школярів ЕГ2 та ЕГ3.

Список використаних джерел

1. Дутчак М.В., Круцевич Т.Ю., Трачук С.В. Концептуальні напрямки вдосконалення системи фізичного виховання школярів і студентів для впровадження здорового способу життя. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2010. № 2/3. С. 116-119.

2. Дяченко Ю.Л. До проблеми валеологічного аспекту життєдіяльності сучасних підлітків. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 2 (36). 131-136.
3. Панченко С.В., Березова І.О. Стан здоров'я учнів 6-17 років в процесі оздоровлення засобами фізичного виховання. *Актуальні питання фізичної культури: матеріали VI Міжнар. електронної наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20-24 квітня 2015 р.)*. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2015. С. 23-24.
4. Corder K., Ekelund U., Steele R.M. Assessment of physical activity in youth. *Journal of Applied Psychology*. 2008. № 105(3). P. 977-987.
5. Khrystova Tetiana. Main trends in the health of youth. *Напрями удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу: кол. моногр.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 181-206.
6. Khrystova Tetiana. Optimization of health level of senior pupils. *Contemporary Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Volume of Scientific Papers*. Opole, 2018. P. 336-341.

М'ЯЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.,

студенти спеціальності 014.11 Середня освіта. (Фізична культура)

Адамовська А., Сергєєв Д., Адігезалов С.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Всі рухи людини здійснюються за допомогою рухового апарату. Він включає в себе кістковий скелет, його з'єднання (суглоби і сінартрози), і соматичну мускулатуру. Рухова діяльність – найбільш загальний прояв життєдіяльності організму людини, основний засіб пристосування до навколишнього середовища.

М'язи прикріплені до кісток скелета сухожиллями, тому їх ще називають скелетними м'язами. Вони мають властивість збуджуватись та скорочуватись, тобто виконувати механічну роботу, таким чином приймають активну функцію під час рухів. В результаті таких скорочення людина виконує широкий спектр дій. М'язова

тканина на 15 % щільніша і важча жирової, тому тренувана людина може перевершувати в вазі повну, але неспортивну людину такого ж зросту. На м'язи припадає в середньому до 40% маси тіла людини [1; 3].

Знаючи, які м'язи переважно забезпечують рухову діяльність, при певних фізичних вправах, можна підібрати такі вправи, що будуть найбільш сприятливі для розвитку цих м'язів чи їх координації. Динамічна робота м'язів характеризується швидкими, точними, координованими динамічними рухами верхніх та нижніх кінцівок.

Найважливіше в м'язах – це їх сила – властивість людини долати чи протидіяти опору за рахунок м'язових скорочень. Вона залежить від м'язових волокон (міофібрил). Встановлено, що 1 см² поперечних м'язів здатен розвивати силу до 3 кг [2].

М'язи можуть виконувати як статичну, так і динамічну роботу. Статичне навантаження передбачає, що м'яз протягом певного періоду перебуватиме у напруженому стані, тобто тренується витривалість, наприклад при утримуванні гантелі (блоку). Хоча при статичному навантаженні м'язи не змінюють положення, а навпаки утримують одне і теж саме. Через це настає швидка втома. Такі вправи передбачають збільшення об'єму м'язів (їх ріст). При динамічній роботі стомлення настає значно повільніше. Причина – почергове скорочення і відпочинок окремих м'язів.

Різні фізичні тренування можуть підвищувати силу, витривалість чи працездатність м'язів [1]. Скелетні м'язи здатні швидко скорочуватись і дуже швидко розслаблюватись. Час скорочення і час розслаблення є важливими показниками м'язів. Час скорочення – міра швидкісних якостей скорочувальних механізмів. Час розслаблення впливає на частоту повторних рухів.

Топографія працюючих м'язів, залежно від виду спорту чи типу тренування, відрізнятиметься одна від одної, тобто залежатиме від їхньої спортивної спеціалізації. Верхні кінцівки – найбільш рухомі ланки рухового апарату і водночас найбільш пристосовані до значних силових навантажень. Вони включають в себе:

- а) дельтоподібний м'яз плеча, який виконує рух руки у плечовому суглобі;

- б) двоголовий (біцепс) м'яз плеча – згинає руку;
- в) триголовий (тріцепс) – розгинає руку;
- г) м'язи передпліччя – згинають та розгинають кисть.

При ударних рухах, верхня кінцівка перебуває в напівпронатованому положенні. Попереднє піднімання руки, крім напруження м'язів-згиначів пальців, потребує скорочення триголового м'язу плеча, двоголового м'язу плеча, великого грудного м'яза і м'яза передпліччя. Завдяки силовому скороченню триголового м'яза плеча та м'яза долонної поверхні передпліччя виконується сам удар.

Кисть – функціонально найважливіша частина верхньої кінцівки, тому її легко травмувати. Весь спектр рухів кисті забезпечує променево-зап'ястковий суглоб, що є сильно рухливим [1].

Функцію руху та укріплення плечового суглобу виконують м'язи поясу верхніх кінцівок. Рух також відбувається завдяки скороченню. Дельтоподібний м'яз у формі трикутника, окреслює плечовий суглоб ззовні, спереду і ззаду. Передні пучки м'язів згинають плече, піднімають руку, задні – розгинають, зовнішні – відводять плече до горизонтального положення. Знання особливостей анатомічної роботи м'язових волокон, м'язів та їх груп допоможе скласти програму ефективного тренування, полегшити досягнення поставлених цілей.

Одна вправа розрахована переважно на групу м'язів, а не на один, тому і розглядати їх коректніше комплексно.

М'язи рук мають багато великих, видимих зовні м'язів, які допомагають нам у повсякденній діяльності.

До м'язів верхніх кінцівок належать групи:

- м'язи плеча;
- м'язи передпліччя;

З точки зору залягання, прийнято виділяти:

- поверхневі (добре проглядаються на поверхні) – біцепс, тріцепс, брахірадіаліс, довгий променево-розгинач зап'ястя, дельти;
- глибинні м'язи – залягають поверхнево глибоко.

М'язи верхньої частини руки відповідальні за згинання/розгинання передпліччя в ліктьовому суглобі.

1. *Біцепс* складається з 2-х головок – довгої і короткої. Вони беруть початок у районі плеча, внизу прикріплюються до круглого піднесення кістки передпліччя, а посередині плеча об'єднуються. Виглядає біцепс як великий товстий веретеноподібний м'яз плеча, розташований на верхній частині плечової кістки. Біцепс виконує функції: супінатора передпліччя, шляхом повороту і переміщення долоні вгору; згинає передпліччя/плече; здійснює згинання верхньої частини руки (підняття руки вперед і вгору).

Відповідно для тренування цього м'язу виконуються наступні вправи:

- Підйом штанги на біцепс (збільшує об'єм м'яза);
- Підйоми гантелей на біцепс.
- Підйом на біцепс гантелей сидячи під нахилом.
- Підйом гантелі на біцепс сидячи, з опорою на внутрішню частину стегна (концентроване згинання).
- Підйом на біцепс у стилі «Молота».
- Підйом на біцепс у блоковому тренажері стоячи.

Для того щоб накачати біцепс швидко і ефективно, тренування рук краще поєднувати з тренуванням спини. Щоб ефективно накачати біцепс, треба включати в роботу тільки цей м'яз.

2. *Трицепс* – триголовий веретеноподібна м'яз, залягає на задній поверхні плеча. Виконує функції: розгинає ліктьовий суглоб, допомагає випрямляти руку – діє як розгинач передпліччя в ліктьовому суглобі і плечової кістки в плечі; довга головка також асистує найширшим м'язам спини під час вправи пуловер на лаві, приводячи руку вниз у напрямку до тіла.

Основні вправи:

- Жим лежачи вузьким хватом (добре розвиває всі частини).
- Французький жим лежачи. Найбільш оптимальним, добре навантажуючим середню частину трицепса, є варіант опускання штанги до чола.

- Жим до низу в блоковому тренажері. Основне – на латеральну (бічну) головку трицепса.
- Віджимання на брусах – працюють майже всі м'язи тулуба. Щоб навантажити трицепс, необхідно тримати тулуб вертикально під час всього руху.
- Віджимання між лавками – гарна вправа для фінального накачування трицепса, вона більш локально впливає на нього, ніж віджимання на брусах.

М'язи ніг поділяють на м'язи тазового поясу і м'язи вільної нижньої кінцівки.

М'язи тазостегнової ділянки: клубово-поперековий, великий, середній і малий сідничний м'язи. Вони виконують згинання/розгинання в кульшовому суглобі та нахил тулуба вперед. Двоголовий м'яз стегна згинає гомілку і розгинає стегно, чотириголовий – розгинає гомілку в колінному суглобі.

М'язи, що приводять у рух стопу й пальці, розміщені на гомілці. Найбільший з них – литковий, який у людини досягає найбільшого розвитку, бо вся маса тіла припадає на ноги. Він також згинає стопу. Передній великогомілковий м'яз розгинає стопу.

При тренуванні м'язи ніг поділяють на: розгиначі (квадрицепс), згиначі (біцепси ніг) і м'язи гомілки (ікроножні і камбаловидні).

Тренування ніг повинне бути особливо обережним, так як є підвищена небезпека пошкодити суглоби, також вправи для нижніх кінцівок можуть сприяти руйнуванню хрящових поверхонь, за рахунок використання дуже великих ваг. Правильна техніка тут особливо важлива. Перед виконанням вправ завжди проводиться ретельна розминка, а після – розтяжка. Виконуйте вправу до відчуття печіння в робочих м'язах, це особливо актуально для тренування ніг.

Встановлено, що м'язи ніг дуже швидко адаптуються до навантаження, тому потрібно використовувати різні прийоми: суперсети; дроп-сети; повільні негативи; постійна напруга під час сету; пікове скорочення; форсовані повторення.

М'язи пресу діляться на чотири основні – прямий м'яз живота; зовнішній косий; внутрішній косий м'яз живота; поперечний м'яз живота; прямий м'яз живота (згинання тулуба вперед і тяга ребер вниз, підняття таза при фіксованій грудній клітці); косі м'язи живота (повороти тіла).

Щоб повноцінно тренувати м'язи цієї зони недостатньо однієї вправи, тому потрібно скласти комплекс вправ. До них можуть належати наступні:

- Підйоми ніг у висі на перекладині.
- Підйоми колін у висі (зміцнюють як прес, так і згиначі стегна).
- Скручування на лаві з нахилом вниз для розвитку прямого м'яза живота.
- Скручування на колінах в болочном тренажері (впливає на весь регіон черевного преса).
- Косі скручування (важливі для збалансованого розвитку всіх м'язів живота в цілому, а також для зміцнення поперекової області та профілактики травм хребта).
- Бічні підйоми тулуба – ефективна вправа для розвитку косого м'яза живота.

Шия тренується, перш за все для корекції зовнішнього вигляду, переважно для уникнення ефекту «скошених плечей». Під час тренування розвивається один з найважливіших шийних м'язів – фудіно-ключично-сосцевидний, що підтримує шийний відділ хребта. Однак дуже важливою є гранично чітка техніка. Рух повинен відбуватися строго у вертикальній площині. Не можна повертати голову вліво або вправо, нахилити вперед або назад. Це може привести до серйозної травми шийного відділу хребта. Сама вправа виглядає наступним чином: лежачи на боку на краю лави голова переміщується вгору та вниз – строго вертикально, на шиї є обтяжувач.

Таким чином, м'язова діяльність протікає при поєднанні динамічної і статичної роботи. Перша характеризується зміною довжини м'язів при їх напруженні і переміщенням в просторі якої ланки рухового апарату людини. Статична робота пов'язана з фіксацією знарядь і предметів праці та прийняттям робочої пози; напруга в м'язах при ній розвивається без зміни їх довжини і переміщення частин тіла. Вона теж супроводжується витратою енергії і навіть швидше, ніж динамічна, викликає стомлення, так як в цьому випадку значно погіршується харчування м'язів кров'ю внаслідок постійного здавлювання кровоносних судин. Споживання кисню в момент виконання статичної роботи зменшується, але воно відразу ж збільшується після її припинення. Що стосується механізму розвитку втоми при тривалій роботі м'язів, то

можна вважати, що в тих випадках, коли падіння працездатності є наслідком стомлення власне м'язових елементів, а не нервових центрів, воно розвивається в результаті накопичення в м'язах продуктів анаеробного обміну (молочної кислоти) і, може бути, часткове виснаження запасу енергетичних речовин, необхідних для нормальної м'язової діяльності.

Список використаних джерел

1. Пуцов О.І., Капко І.О., Олешко В.Г. Атлетизм : навчальний посібник. К.: Київський університет, 2007. 230.
2. Гонський Я. І. Біохімія людини. Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. 744.
3. Осипенко Г. А. Основи біохімії м'язової діяльності. К.: Олімпійська література, 2017. 199.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.,

студенти спеціальності 014.11 Середня освіта. (Фізична культура)

Таранець К.О., Харченко С..

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Здоров'я людини ґрунтується на основі генетичних факторів, способу життя та екологічних умов. Але певною мірою воно залежить також від свідомого ставлення людини до себе та навколишнього середовища.

Здоров'я людини — стан повного соціально-біологічного і психологічного комфорту, коли функції всіх органів і систем організму зрівноважені з природним і соціальним середовищем, відсутні будь-які захворювання, хворобливі стани та фізичні дефекти. Критерій здоров'я визначається комплексом показників. Однак за загальним станом здоров'я людини можна визначити як природний стан організму, що характеризується повною зрівноваженістю будь-яких виражених хворобливих змін. Потрібно пам'ятати, що здоров'я залежить від багатьох факторів, які об'єднуються в одне інтегральне поняття — здоровий спосіб життя. Він полягає у

розумному ставленні до свого здоров'я, фізичній та психічній культурі, загартовуванні організму, вміль організації праці та відпочинку [1].

Спосіб життя — сукупність матеріальних умов, суспільних і соціальних установок (культури, звичаїв тощо) та природних чинників, які всі разом зумовлюють поведінку особистості, а також її зворотний вплив на ці фактори.

Спосіб життя має велике значення для здоров'я людини і складається з чотирьох категорій:

- 1) економічної (рівень життя);
- 2) соціологічної (якість життя);
- 3) соціально-психологічної (стиль життя);
- 4) соціально-економічної (устрій життя).

Умови життя - діяльність людей у певнім середовищі перебування, у якій можна виділити екологічну обстановку, утворювальний ценз, психологічну ситуацію в міні й макросередовищу, побут і облаштованість свого житла.

Визначено, що спосіб життя безпосередньо впливає на здоров'я людини, а в той же час умови життя як би опосередковано впливають на стан здоров'я.

Здоровий спосіб життя можна охарактеризувати, як активну діяльність людей, спрямовану, у першу чергу, на збереження й поліпшення здоров'я. При цьому необхідно врахувати, що СЖ людини й родини не складається сам по собі залежно від обставин, а формується протягом життя цілеспрямовано й постійно.

Формування здорового способу життя є головним важелем первинної профілактики в зміцненні здоров'я населення через зміну стилю й укладу життя, його оздоровлення з використанням гігієнічних знань у боротьбі зі шкідливими звичками, гіподинамією й подоланням несприятливих сторін, пов'язаних з життєвими ситуаціями.

Таким чином, під **здоровим способом життя** варто розуміти типові форми й способи повсякденної життєдіяльності людини, які зміцнюють і вдосконалюють резервні можливості організму, забезпечуючи тим самим успішне виконання своїх соціальних і професійних функцій незалежно від політичних, економічних і соціально-психологічних ситуацій.

Деяким людям може здатися, що між здоровим способом життя й охороною здоров'я можна правомірно поставити знак рівності. Останнє частіше кваліфікується, як система суспільних і державних заходів щодо охорони й зміцнення здоров'я населення (профілактика, лікування, реабілітація). І підстави для такого висновку є: у рішенні проблеми беруть участь державні, суспільні органи й організації, а також установи служби охорони здоров'я, які здійснюють свої безпосередні функції. А ЗСЖ - це, насамперед діяльність, активність особистості, групи людей, суспільства, які використовують можливості, що надають їм, в інтересах здоров'я, гармонійного, фізичного й духовного розвитку людини [2].

Фізичне здоров'я - це природний стан організму, обумовлений нормальним функціонуванням всіх його органів і систем. Якщо добре працюють всі органи й системи, то й весь організм людини (система саморегулююча) правильно функціонує й розвивається.

Психічне здоров'я залежить від стану головного мозку, воно характеризується рівнем і якістю мислення, розвитком уваги й пам'яті, ступенем емоційної стійкості, розвитком вольових якостей.

Моральне здоров'я визначається тими моральними принципами, які є основою соціального життя століття, тобто життя в певнім людському суспільстві. Відмітними ознаками морального здоров'я людини є, насамперед, свідоме відношення до праці, оволодіння скарбами культури, активне неприйняття вдач і звичок, які суперечать нормальному способу життя. Фізично й психічно здорова людина може бути моральним виродком, якщо він зневажає нормами моралі. Тому соціальне здоров'я вважається вищою мірою людського здоров'я. Морально здоровим людям властивий ряд загальнолюдських якостей, які й роблять їх дійсними громадянами [3].

Отже, до здорового способу життя людини належать: активна участь людини в процесі формування умов життя, її адекватна реакція на зміну умов навколишнього середовища, а також праця, побут, задоволення матеріальних і духовних потреб у суспільному житті, норми і правила поведінки.

Список використаних джерел

1. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи. О.Яременко, О.Балакірева, О.Вакуленко та ін. К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. С. 200.
2. Петрик О. І. Медико-біологічні та психолого-педагогічні основи здорового способу життя: Курс лекцій : навч. посіб. для студентів ун-тів та пед. ін-тів. Львів: Світ, 2016. 119.
3. Хижняк М.І., Нагорна А.М. Здоров'я людини та екологія. К.: Здоров'я, 2015. 232.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ФУТБОЛІСТІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ТРЕНУВАНЬ

Шаламай А., Ляшук Р., Кузнечіков В.,

КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Сучасний футбол характеризується високою інтенсивністю пересування гравців, має швидкий характер і відрізняється нерівномірністю впливу фізичних навантажень на функціональні системи й аритмічним чергуванням роботи різних груп м'язів [1].

Організація тренувального процесу у футболі визначається динамікою розвитку підготовленості юних футболістів та специфікою календаря змагань. Незначна тривалість підготовчого періоду ставить до тренувального процесу особливі вимоги. Більш детально це питання відображено у роботах зарубіжних вчених останніх років, які спираються на досвід практичної діяльності тренерів футбольних команд, що використовують технологію планування тренувальних навантажень, спрямованих переважно на розвиток фізичних якостей та вдосконалення техніко-тактичної майстерності футболістів [3].

Вдосконаленням фізичної підготовленості юних футболістів займалися багато вітчизняних науковців, зокрема: М.А. Годик, В.М. Костюкевич, В.Н. Шамардин та інші, але даних щодо вдосконалення послідовності поглибленого навчання технічним прийомом на етапі початкової підготовки виявлено недостатньо, тому дана тема є актуальною [6, 8].

На етапі попередньої підготовки мета навчання – створення стійкого інтересу до гри та ігрової діяльності. Завдання – формування вміння грати в футбол та інші ігри (в малих складах), вироблення почуття м'яча, навчання ведення м'яча, удару (передачі) і прийому м'яча ногами, удару в ворота. На етапі попередньої підготовки засоби і методи загальної фізичної підготовки сприяють розвитку основних фізичних якостей і формування різних рухових навичок. На етапі попередньої підготовки застосовується переважно тренувальні навантаження, що сприяють різнобічному впливу на організм юного футболіста. Загальна схема процесу навчання поділяється на три етапи, що розрізняються як за педагогічним завданням, так і за методикою навчання. У силу фізіологічних особливостей дітей 8-10 років вони ще не володіють достатньо виразними м'язово руховими відчуттями. Тому, на першому етапі навчання, переважне місце відводиться методам і прийомам, пов'язаним із зоровим і слуховим аналізаторами. Тренер повинен твердо пам'ятати про те, що до вдосконалення технічної навички володіння м'ячем на цьому етапі підготовки не повинно бути роздільного підходу: вдосконалення техніки і фізичних кондицій виступають в єдності і в прямій залежності один від одного. Структура процесу підготовки базується на об'єктивно існуючих закономірностях становлення спортивної майстерності [2; 4].

Однак Соломонко В.В., Лісенчук Г.А., Соломонко О.В. у тренуванні футболістів на етапі початкової підготовки пропонують застосовувати вправи, що виконуються з малою та середньою інтенсивністю. Важливим у системі спортивного тренування спортсменів є контроль різних сторін підготовленості. Проте у вимогах щодо фізичної підготовленості спортсменів на цьому етапі зазначено, що він повинен відбуватися у напрямі загального, гармонійного розвитку [7].

Перспективним напрямком є використання в тренувальному процесі з юними футболістами різноманітних технічних пристроїв, допоміжного обладнання та інвентарю. На етапі початкового навчання фізична підготовка необхідна для підвищення рівня ЗФП, для правильного формування основних рухових функцій. Етап спортивної спеціалізації пов'язаний з всебічної фізичною підготовкою. На етапі спортивного вдосконалення фізична підготовка спрямована на вдосконалення

фізичних якостей з більш вираженою індивідуальною спеціальною спрямованістю. В процесі багаторічної підготовки футболістів на її початковому етапі (8-10 років) вправам із загальної фізичної підготовки приділяється до 75% часу. У міру підвищення рівня загальної фізичної підготовленості великого значення набуває спеціальна фізична підготовка. На етапі спортивної спеціалізації обсяг вправ по СФП ще більше збільшується [3, 4; 5]. Одна з основних умов високої ефективності системи підготовки спортсменів полягає в строгому обліку вікових та індивідуальних анатоμο-фізіологічних особливостей. Це дозволяє правильно вирішувати питання спортивного відбору та орієнтації, вибору засобів і методів спортивного тренування, нормування тренувальних і змагальних навантажень, прогнозування можливих досягнень спортсменів. Кожен віковий період має свої особливості в будові і функціях окремих систем, які змінюються в процесі спортивної діяльності. Ріст і розвиток організму відбуваються нерівномірно. Кожен віковий етап – це своєрідний період зі своїми характеристиками особливостями, морфологічними і функціональними перетвореннями.

Таким чином фізична підготовка футболістів на початковому етапі тренувального процесу відіграє важливу роль в успішній майбутній змагальній діяльності юних спортсменів. Загальна фізична підготовка спрямована на підвищення рівня фізичної підготовленості, зміцнення систем організму, а спеціальна фізична підготовка дає можливість швидше опанувати технічну частину навчально-тренувальних завдань. Розвиток фізичних якостей футболістів може включати засоби спрямованого розвитку окремих якостей, а також поєднання у вправах тренувальних впливів, які використовуються для вдосконалення володіння м'ячом, взаємодії гравців тощо. Всебічна готовність спортсменів дозволить, в умовах змагальної діяльності, використати юному спортсмену потенціал своїх можливостей.

Список використаних джерел

1. Авраменко В.Г. Футбол: навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл, шкіл вищої спортивної майстерності /В.Г. Авраменко, О.Е. Бобарико. – К. : 2003. – 105 с.

2. Брижатая І. Формування культури фізичного здоров'я учнів в системі профілактики шкільного травматизму / І. Брижатая // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2003. – No 17. – С. 33-39.
3. Васильчук А.Г. Технологія навчання футболу школярів у системі фізичного виховання загальноосвітніх шкіл: дис... к.н.ф.вих. / А.Г. Васильчук. – ЛДУФК, м. Львів. 2007. – 19 с.
4. Климок С.Д., Скрипка І.М. Використання новітніх технологій в процесі підготовки футболістів. Цифрові технології в процесі підготовки спортсменів в умовах формального і неформального навчання : матеріали І міжнародної науково-практичної конференції : відповід. ред. Д.В. Бермудес. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021. С.120-121.
5. Климок С.Д., Скрипка І.М. Вплив розробленого комплексу вправ швидкісно-силового характеру на техніко-тактичну підготовку футболістів 10-11 років. Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення : матеріали ХХ Міжнародної наук.-практ. конф. молодих учених : у 2 т. / відповід. ред. М. О. Лянной; наук. ред. О. А. Томенко. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С.
6. Костюкевич В.М. Управление тренировочным процессом футболистов в годичном цикле подготовки. / В.М. Костюкевич. – Винница: Планер, 2006. – 684 с.
7. Соломонко В. В. Футбол / В. В. Соломонко, Г. А. Лісенчук, О. В. Соломонко. – К. : Олімпійська література, 2005. – 294 с.
8. Шамардин В.Н. Состояние и тенденции развития современного футбола / В.Н. Шамардин // Футбол в Україні: Витоки, традиції, перспективи: матер. наук. конф. – Л.– К., 2004. – С. 234-240.

INFLUENCE OF PHYSICAL EXERCISES ON THE HUMAN BODY

Senior Lecturer Nepsha O.V.

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Physical activity is a natural biological need of the organism at all stages of ontogenesis, and therefore physical exercises are considered as a natural method of

treatment and health promotion. The effect of exercise on the body of a sick person occurs through nervous and humoral mechanisms [4].

The nervous mechanism is characterised by the strengthening of nerve connections that develop between the muscular system, cerebral cortex and internal organs with the formation of motor-visceral reflexes and the formation of new dynamic stereotypes. Any muscle contraction irritates the numerous nerve endings in the muscles, and the flow of impulses from them is sent to the central nervous system. They change its functional state and, through the autonomic centres, ensure the regulation and restructuring of the activity of internal organs, and through the centre of the endocrine system (hypothalamus) - the work of the endocrine glands [3].

Under the influence of physical exercises, the interaction of the main nervous processes is levelled out - excitability increases with increased inhibitory processes, and inhibitory effects develop with severe pathological irritation.

The humoral mechanism plays an important role in the reaction of a sick person to exercise. The metabolic products formed in the muscles during physical activity enter the bloodstream and act on the nervous system directly on the centres and through chemoreceptors. However, the humoral mechanism should be considered a secondary mechanism that affects systems that function under the direct regulatory influence of nerve impulses.

Scientists identify four mechanisms of the therapeutic effect of exercise [1-3]:

Toning effect – increasing the tone of the general and those organs in which it is reduced due to the restoration of motor-visceral reflexes.

The tonic effect of physical exercises is expressed primarily in the stimulation of motor-visceral reflexes. Specially selected exercises can enhance the processes of excitation or inhibition in the central nervous system and thereby help restore mobility and balance of nervous processes. This improves regulatory properties, activates the activity of the endocrine glands, stimulates autonomic functions and metabolism through the mechanism of motor-visceral reflexes. The tonic effect of exercise on the subcortex and cerebral cortex is significant. It is expressed primarily in the activation of cortical dynamics. At the same

time, the mechanism of negative induction can suppress foci of constant excitation, and the mechanism of irradiation can mobilise impaired lability in certain parts of the brain.

With the appropriate selection of physical exercises, it is possible to obtain a selective effect on motor-vascular, motor-cardiac, motor-gastrointestinal and other reflexes, increasing the tone of those systems and organs in which it is reduced. The tonic effect of exercise is higher the more muscles are involved in motor activity and the higher the muscle effort.

Trophic effect – is manifested in the acceleration of local blood circulation and supply of nutrients, resulting in regeneration, i.e. replacement of the formed defect or pathological changes in tissues with new tissue structures. In working muscles, there is an expansion and increase in the number of working capillaries, increased flow of oxygenated arterial blood and venous blood outflow, and improved lymphatic circulation. As a result, inflammation products are absorbed faster, adhesions and atrophy development are prevented.

Compensatory effect – is carried out in case of impaired body functions. Compensation is a temporary or permanent replacement of a function that has been impaired or lost due to an illness. Compensations are made arbitrarily and immediately if the disease is life-threatening. If compensation is not necessary to save life, it should be formed deliberately. Compensation is formed primarily by restructuring the functions of the damaged organ. However, if this is not enough, other organs and systems are involved in this process.

The compensatory possibilities are endless: a person can live and work without a stomach, most of the intestines, one lung, and half a kidney. Even people with heart disease have achieved significant sports results. But illness always limits a person's physical, mental and social capabilities.

Exercise is the main means of active intervention in the process of forming compensations. For example, in case of hypotension, the appropriate selection of exercises contributes to a stable compensatory increase in vascular tone.

Normalising effect is the inhibition or complete elimination of pathological conditioned reflex connections and the restoration of normal regulation of the whole organism.

Normalisation of pathological changes in functions is based on the disruption of established nerve connections and the restoration of those that are inherent in a healthy body. Physical exercises are selected in accordance with disorders that contribute to the suppression of pathological conditioned reflexes and normalisation of functions [1].

Thus, physical exercises are a powerful means of treating diseases and preventing various disorders observed in children with poor health. They improve health, increase the defences of their body, help to eliminate or compensate for pathological disorders and eliminate secondary functional shifts, and increase physical and mental performance.

List of references

1. Маліков М.В., Богдановська Н.В., Фізіологія фізичних вправ: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів заочної форми навчання. Запоріжжя: ЗДУ, 2005. 85 с.
2. Комісова Т.Є. Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту. Навчальний посібник. Х.: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2022. 147 с.
3. Плахтій П.Д., Босенко А.І., Макаренко А.В. Фізіологія фізичних вправ: підручник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2015. 268 с.
4. ŻOŁĄDKIEWICZ Katarzyna Impact of physical activity on the human body – the physiological basis of physical activity. *Quality in Sport*. 2019. Vol.5. №2, pp.40-46.

Наукове видання

Наукове сьогодні: стан та перспективи регіональних досліджень: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 листопада 2023 р.)

Редакційна колегія:

Полякова Лариса Іванівна – кандидат історичних наук, доцент, декан природничо-географічного факультету.

Цибульська Вікторія Вікторівна – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, заступник декана природничо-географічного факультету з науково-дослідної роботи та міжнародного співробітництва

Непша Олександр Вікторович – старший викладач кафедри географії та туризму, заступник декана природничо-географічного факультету з організаційно-виховної роботи, питань практик і працевлаштування.

Донець Ірина Анатоліївна – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та туризму.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, Запорізька область, Україна, 69000.
rectorat@mdpu.org.ua тел.(096) 21-61-372